B4523

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Dr. Simonné Dr. Gombos Katalin:

Bírói jogvédelem az Európai Unióban

PhD értekezés

Témavezető:
Prof. Dr. Bodnár László
egyetemi tanár
SZTE ÁJK Nemzetközi Jogi és
Európa-jogi Tanszék

Társ-témavezető:
Prof. Dr. Blutman László
egyetemi tanár, tanszékvezető
SZTE ÁJK Nemzetközi Jogi és
Európa-jogi Tanszék

2008
Szeged

TARTALOMJEGYZÉK

I. A JOGVÉDELEM ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI 6
1. A jogvédelem fogalmáról és alapjairól 7
1.1. Bírói jogvédelem az Európai Unióban 11
1.2. A közösségi jogrendszer általános jellemzői 17
1.3. A hatáskörök megosztása 19
1.4. Alkotmányos felhatalmazás 25
1.5. A közösségi jog és a tagállamok jogának egymáshoz való viszonya 26
2. A jogvédelem előfeltétele: a jog ismerete 30
2.1. Jogforrások az Európai Unióban 30
2.1.1. Az elsődleges jogforrások 31
2.1.2. A másodlagos jogforrások 32
2.1.3. Speciális jogforrások 36
2.2. Formális aktusok az unió közös kül- és biztonságpolitikája (az unió második pillére) terén 37
2.3. Formális aktusok a bűnügyi téren folytatott rendőrségi és igazságszolgáltatási együttműködés (az unió harmadik pillére) terén 38
2.4. A dokumentumokhoz való hozzáférés joga 38
2.5. Összegzés 40
3. A bírói jogvédelem egy jelentős aspektusa: az Európai Bíróság által kialakított doktrínák 43
3.1. A közvetlen alkalmazhatóság 43
3.2. Közvetlen hatály 44
3.2.1. A Szerződés rendelkezéseinek közvetlen hatálya 44
3.2.2. Az Európai Közösségek által kötött nemzetközi szerződések közvetlen hatálya 46
3.2.3. A rendeletek közvetlen hatálya 48
3.2.4. A határozatok közvetlen hatálya 49
3.2.5. Az irányelvek közvetlen hatálya 50
3.2.5.1. Az irányelvek horizontális közvetlen hatályának problematikája 52
3.2.5.2. A jövő lehetséges útjai 53
3.2.5.3. Összegzés 54
3.2.6. A vélemények és ajánlások közvetlen hatálya 55
3.3. Az értelmezési kötelezettség doktrínája - avagy a közösségi jog közvetett hatálya 56
3.4. A közösségi jog szupremáciája 57
3.5. A közösségi jog elsőbbsége 58
3.5.1. A Cross-féle pre-emption modell 60
3.6. Az általános jogelvek 61
3.6.1. A szubszidiaritás elve 62
3.6.2. Az arányosság elve 63
3.6.3. Az egyenlőség elve 65
3.6.4. A jogbiztonság elve 67
3.6.5. Az alapjogok 69
3.6.5.1. Az alapjogok védelme 70

3.6.5.1.1. Az Alapjogi Charta ... 72
3.6.5.1.2. Alapjogok az Európai Bíróság gyakorlatában ... 76
3.6.7. Az eljárási jogosítványok elve ... 80
3.6.7.1. Természetes igazságosság vagy az igazságos meghallgatáshoz való jog ... 81
3.6.7.2. Indokolási kötelezettség ... 82
3.6.7.3. Fair eljárás ... 82
3.6.7.4. Védelemhez való jog ... 83
3.6.8. Az Alapjogi Chartában az igazságszolgáltatással kapcsolatban megemlített jogok ... 84
3.6.8.1. A hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog ... 84
3.6..8.2. A büntetőeljárás klasszikus elvei ... 87
3.6.9. A jövő kérdései ... 89
4. Jogvédelmi típusú bírói jogalkalmazás ... 93
4.1. Bírói jogértelmezés, mint a jogvédelem eszköze ... 93
4.2. Jogértelmezés contra jogfejlesztés ... 94
4.3. A klasszikus jogértelmezési kánon ... 95
4.4. A klasszikus értelmezési kánonon túli, illetve a közösségi jog sajátosságaiból fakadó értelmezési módszerek: ... 97
4.4.1. Analógiás jogértelmezés ... 97
4.4.2. Jogdogmatikai értelmezés ... 98
4.4.3. Jogalkotói akarat, szándék szerinti értelmezés ... 98
4.4.4. A teleologikus (célkutató) értelmezés ... 99
4.4.5. Effet utile elv ... 101
4.4.6. A dinamikus jogértelmezés ... 101
4.4.7. Autonóm értelmezés ... 102
4.4.8. A jogösszehasonlító módszer ... 103
4.4.9. A különböző nyelvi változatok szerinti értelmezés ... 104
4.4.10. A „valaminek a fényében" való értelmezés ... 105
4.4.10.1. A Szerződés fényében való értelmezés ... 105
4.4.10.2. Jogelvek fényében történő értelmezés ... 106
4.4.10.3. „Precedensek" fényében történő értelmezés ... 106
4.4.10.4. Nemzetközi egyezmények fényében való értelmezés ... 107
4.4.10.5. Az alapjogok fényében való értelmezés ... 107
4.4.10.6. A tagállamok közös alkotmányos hagyományai fényében történő értelmezés ... 108
4.4.10.7. Erkölcsi értékek, közös jogi hagyományok, szokások fényében való értelmezés ... 108
4.4.11. Több módszer együttes alkalmazásával történő komplex értelmezés ... 110

II. A BÍRÓI JOGVÉDELEM KÜLÖNÖS KÉRDÉSEI, ELJÁRÁSJOGI ASPEKTUSAI ... 111
5. Bírói jogvédelem közvetlenül: az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság esetjoga a nem privilegizáltak keresetindítási jogával kapcsolatosan (megsemmisítési eljárás, mulasztási eljárás) ... 112
5.1. Megsemmisítési eljárás ... 112
5.1.1. A közösségi jogot sértő jogforrások kiiktatása ... 112
5.1.2. Keresetindítási jogosultság ... 113

5.1.3. A nem privilegizált keresetindításra jogosultak keresetindításának feltételei ... 114
5.1.3.1. A közvetlen érintettség ... 114
5.1.3.2. A személyes érintettség ... 116
5.1.3.3. A rendelet formájában hozott határozat ... 117
5.1.4 Az érvénytelenség jogalapjai ... 117
5.1.5. Határidők ... 119
5.1.6. Érvénytelenség kérdései előzetes döntéshozatali eljárásban ... 119
5.2. Mulasztási eljárás ... 120
5.2.1. A mulasztási eljárás kezdeményezésének joga ... 120
5.2.2. Intézkedés kötelezettsége ... 122
5.2.3. Előzetes felszólítás ... 124
5.2.4. Mulasztási per ... 125
6. Bírói jogvédelem közvetlenül: a nemzeti bíróságok előtt közvetlenül a közösségi jogon alapuló igényérvényesítés ... 126
6.1. Jogalap nélkül beszedett pénzügyi terhek visszakövetelése ... 126
6.1.1. Az eljárások egyenértékűségének elve ... 131
6.1.2. A közösségi jog tényleges érvényesülésének elve ... 132
6.2. Új bírósági hatáskörök ... 134
6.2.1. Bírósági felülvizsgálat lehetősége közösségi jogi alapon ... 134
6.2.1.1. Sajátos bírósági felülvizsgálat lehetősége közösségi jogi alapon: az ügy újratárgyalása ... 135
6.2.2. Ideiglenes intézkedés ... 136
6.2.3. Az új jogorvoslatok biztosításának elve ... 141
6.2.3.1. A kártérítési felelősség feltételei ... 143
6.3. Magánjogi jogérvényesítés ... 148
6.3.1. Keresetindításra való jogosultság ... 155
6.3.2. A bizonyítékokhoz való hozzáférés ... 156
6.3.3. Nemzeti versenyhatóságok határozatainak kötelező ereje ... 156
6.3.4. A vétkesség követelménye ... 157
6.3.5. Kártérítés ... 157
6.3.6. Az árnövekedés áthárítása ... 158
6.3.7. Az elévülési idők ... 158
6.3.8. A kártérítési kereset költségei ... 159
6.3.9. Az engedékenységi politika és a kártérítési keresetek közötti kapcsolat ... 160
7. Bírói jogvédelem közvetetten: az előzetes döntéshozatali eljárás ... 162
7.1. Az előzetes döntéshozatali eljárás fogalma ... 162
7.2. A Bíróság előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására vonatkozó hatásköre ... 164
7.3. Az EK Szerződés 234. cikke ... 165
7.4. Az érintett joganyag ... 167
7.5. Az előterjesztő szerv bíróság jellege ... 167
7.5.1. A szervet jogszabály alapítja ... 168
7.5.2. A szerv állandó jelleggel működik ... 169
7.5.3. A szerv jogszabályok alapján hozza döntését ... 169
7.5.4. A szerv kontradiktórius eljárása ... 170
7.5.5. A szerv kötelező hatásköre ... 171
7.5.6. A szerv függetlensége ... 171
7.5.7. A szerv igazságszolgáltatási tevékenységet gyakorol ... 172
7.6. Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének egyéb feltételei ... 175
7.6.1. A szükségesség kérdése ... 175

7.6.2. Az elfogadhatóság kérdései, avagy az Európai Bíróság hatáskörének vizsgálata ... 176
7.7. Néhány – jogvédelmi szempontból lényeges - eljárási kérdés ... 180
7.7.1. Előterjesztési jogosultság ... 180
7.7.2. Kötelező előterjesztés ... 180
7.7.3. Kivételek az előterjesztési kötelezettség alól ... 182
7.7.4. Kérelemre vagy ex officio ... 184
7.7.5. Az utaló végzéssel szembeni jogorvoslatok ... 185
7.7.6. Az előzetes döntéshozatali kérdés előterjesztésének időpontja ... 188
7.8. Az Európai Bíróság előtti eljárás nyelve ... 189
7.9. Az előzetes döntés joghatása ... 189
7.10. A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége vonatkozásában alkalmazandó új eljárás: a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás ... 191
8. A jogvédelem kiteljesedése: harmonizációs lépések az egységes eljárási szabályok irányában: a polgári jogi igazságügyi együttműködés fejleményei ... 193
8.1. Polgári eljárásjogi harmonizáció lehetősége és szükségessége ... 193
8.2. A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. december 22-i 44/2001/EK tanácsi rendelet (Brüsszel I. rendelet) ... 200
8.3. A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági jogi ügyekben és a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel IIA Rendelet) ... 207
8.4. A tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben keletkezett bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről, a Tanács 1348/2000/EK és 1393/2007/EK rendelete ... 209
8.5. A tagállamok bíróságai közötti együttműködésről a bizonyítás-felvétel területén a polgári és kereskedelmi ügyekben ... 211
8.6. A fizetésképtelenségi eljárásokról szóló 1346/2000/EK rendelet ... 213
8.7. Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete (2004. április 21.) a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról .215
8.8. Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról („Róma II.") ... 216
8.9. Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról ... 219
8.10. Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről ... 222
8.11. Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.) ... 223
8.12. A Tanács 2003/8/EK irányelve a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimum szabályok megállapításáról ... 225
8.13. A Tanács 2004/80/EK irányelve (2004. április 29.) a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről ... 226
8.14. Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól ... 227
8.15. A Tanács 2001/470/EK határozata (2001. május 28.) az Európai Igazságügyi Hálózat felállításáról polgári és kereskedelmi ügyekben ... 227
8.16. Előkészületben lévő másodlagos jogforrások: ... 228
8.16.1. Tartási kötelezettség ... 228

8.16.2. Végrendelet és öröklés 228
8.16.3. A házasság felbontása 229
8.16.4. Közös vagyon a házasságban 230
8.17. Hogyan tovább: jogközelítés vagy jogegységesítés? 230
9. A kutatás eredményeinek összegzése 235
9.1. Konkrét javaslatok a jogvédelem kiteljesítésére 239
9.2 Zárszó 241
FELHASZNÁLT IRODALOM: 243
FELHASZNÁLT JOGESETEK: 253

I. A JOGVÉDELEM ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI

Mottó:

"Európa lelke az egymástól eltérő minőségek és törekvések sokféleségéből formálódik. Az alapvető elképzelések azonossága összefér a hagyományok és hitek sokféleségével, az egyéni döntésekkel járó felelősséggel. A mai Európának olyan együttélés alapján kell létrejönnie, amely nem csupán egymással versengő - olykor ellenséges - nemzetek halmaza, hanem szabadon szerveződött megegyezésen alapuló működő közösség."[1]

1. A jogvédelem fogalmáról és alapjairól

A jogvédelem olyan törvényi rendelkezésekkel körülbástyázott rendszer, amely a jogállamiság keretei között biztosítja, hogy senki ne legyen akadályozva a törvény által garantált jogainak, szabadságainak gyakorlásában. A jogvédelem egyrészt az azt igénybevevőkre vonatkozó garanciákat, másrészt a megvalósulásában - szükség esetén kikényszerítésben - közreműködő intézményeket, eszközrendszert is magában foglalja. Valódi jogvédelemről fogalmilag csak a modern társadalmak keretei között beszélhetünk.[2] Ez a történelmi korszak a modern polgári állam kialakulásának időszaka, dogmatikai alapjai pedig a XVII-XVIII. századi természetjogi iskolákban keresendők. A politikai rendszer emancipálódásának nevezett korszak az, amelyben a „civil társadalom" és a „politikai állam" elválik egymástól, s megteremtődik az alap a bourgeois és citoyen elkülönülésének tárgyalásához.[3] A germán tulajdonformára épülő középkori társadalmakban nem különült el egymástól az ökonomikum és a politikum: a gazdasági-hűbéri hierarchia egyben az állami-politikai rendet is megtestesíti (lásd rendi monarchiák), de fordítva is: a gazdaságban megjelenő alapvető tevékenységformának a

[1] Schuman, R.: Pour l'Europe, 1990. by Les Éditions Nagel, Geneve (Suisse) ford.: Tót Éva 1991. Pannónia Könyvek Robert Schuman: Európáért 105. p

[2] Petersmann, E.-U.: Proposals for a New Constitution for the European Union: Building-Blocks for a Constitutional Theory and Constitutional Law of the EU. CMLRev. 1995 1124. p.

[3] Lásd erről a problematikáról: Heydenreich, K. H.: Originalideen über die interessantesten Gegenstände der Philosophie. Leipzig, 1793 Bd. 2., Klippel, D.: Politische Freiheit und Freiheitsrechte im deutschen Naturrecht des 18. Jahrhunderts. Padernborn 1976, Wolf, C.: Grundsätze des Natur- und Völckerrechts Halle, 1754., Witte, S. S.: Über die Schicklichkeit der Aufwandsgesetze. Leipzig, 1782., Gombos Katalin: A Francia Forradalom 200-ik évfordulójára In: Napjaink 1989. 3. 3-10 p.

politikai-jogi elismertség biztosít létezési alapot.[4] A tőkés termelési mód kiképződése, az eredeti tőkefelhalmozás történelmi folyamata, a gazdaság területén a politikumtól független önálló létezést ad: létrehozza a tisztán profit-érdekelt (jogi, politikai, korporációs korlátozásokat nem tűrő) termelési folyamatot, a csupán gazdasági érdekei által mozgatott bourgeoist és e területtől függetlenül a „közösségiség" területeként az általános polgári-politikai lét eszményített birodalmát a citoyen-világot. A politika az alap ellentmondásainak „kihordási" formája, alapvető funkciója, hogy az általánosság formájában megjelenítse, és sajátos eszközeivel közvetítse a gazdaság területén kiformálódó különös érdekeket, hogy az „egész társadalom" nevében kordába zárja és legitimálja a dezorganizációs tendenciákat. A jog is a létrejött politikai rendszer legitimációs formája, lényegi funkciója az, hogy az uralkodó érdekeket a társadalom minden polgára számára általános érdekként tüntesse fel, vagy legalábbis hogy a társadalom egészének reprodukciója az adott gazdasági, politikai keretek között menjen végbe. A jog ezért inkább elleplezi, mintsem kifejezi a különös érdekek ellentétét, ami nem utolsósorban abban is kifejezésre jut, hogy a bourgeois és citoyen objektíve divergáló érdekeit az „állampolgári státus" közös nevezőjén közvetíti. Amikor a franciák a polgár (bourgeois) jogát egyetemes emberi (citoyen) jogként deklarálták az 1789. évi francia Declaration des droits de l' homme et du citoyenben azzal, a jogi-ideológiai fikcióval éltek, hogy a polgári társadalomban (az alapvető tevékenységformák realizálódásának szintjén) minden embernek nemcsak lehet, de ténylegesen van is széles értelemben felfogott tulajdona (property), vagyis rendelkezésére áll a képességei szabad kibontakoztatására szolgáló eszköztár. Reálisan csak egy olyan társadalomban lehet az állampolgár joga emberi jog, ahol a politikai szférában az alapvető tevékenységformák realizálódásának területén minden ember számára anyagi lehetőség nyílik az „ember" fogalmának megvalósítására, vagyis szabad, szerves közösségek létrehozására. Minden más esetben az állampolgár szabadsága[5] puszta absztrakció, amelynek egyetlen funkciója van: elleplezni a reális

---

[4] Lásd erről a kérdésről: Jellinek, G.: System der subjektiven öffentlichen Rechte. II. Aufl. Tübingen 1919, Gombos Katalin: A klasszikus alapjogoktól a szabadságjogok modern fogalmáig In: Emlékkönyv dr. Antalffy György egyetemi tanár oktatói működésének 40. és születésének 70. évfordulójára. (Szerk: JATE ÁJTK Tudományos Bizottság) Szeged, JATE ÁJTK 1990. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominate. Acta juridica et politika. Tom. 39. fasc. 6. 57-66. p, Gombos Katalin: From traditional fundamental rights to the modern concept of civil liberties In: In memoriam dr.Kovács István akadémikus, egyetemi tanár.(Szerk: Tóth Károly) Szeged, JATE ÁJTK 1991. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominate. Acta juridica et politika. Tom. 40. fasc. 7. 107-118. p

[5] Cranston, M.: Human rights and supposed D. Raphael (ed.) Political Theory and the rights of Man London 1967. 49. p.

ember szabadság- nélküliségét.[6] Minden társadalom számára a legnagyobb feladat a valós alap megteremtése ahhoz, hogy az egyes embernek ne csak elvi, hanem tényleges lehetősége legyen jogainak gyakorlására. A jogvédelem legfőbb letéteményese az igazságszolgáltatás.[7] Évszázadokon keresztül azért folyt harc, hogy az igazságszolgáltatási tevékenység elváljon a másik két nagy hatalmi ágtól, a törvényhozástól és a végrehajtó hatalomtól.[8] Az egyéni jogvédelem szempontjából a hatalmi ágak szétválasztását, a jog uralma (rule of law),[9] illetve jogállamiság koncepciója (Etat de droit, Rechtsstaat)[10] megerősödését tekinthetjük döntő momentumnak. Hatékony jogvédelem ugyanis csak jogállamiság keretei között létezhet.

Mára a jogvédelem különböző intézményesült formáival találkozhatunk. Az általános jogvédelem szempontjából fontos szerep jut az Európai Bizottságnak, amit csak a közösségi jog őreként szoktunk emlegetni. Az Európai Bizottság feladatkörébe tartozik többféle, jogvédelmet szolgáló eljárás kezdeményezése, a közösségi jog megfelelő kikényszerítését biztosító bizonyos eljárások lefolytatása. Ezek közül legfontosabbnak a kikényszerítési, vagy más néven szerzősésszegési eljárás tekinthető.[11] Ebben az eljárásban az Európai Bizottság jogvédelmi szerepe kiemelkedő az eljárás peres szakaszát megelőző előzetes eljárás lefolytatásában, hiszen az estek túlnyomó többségében már itt befejeződik a processzus, elérve ezzel a tényleges jogvédelmet, a jogsértő helyzet orvoslódása esetén ugyanis szükségképpen nem kell az eljárás bíróság

---

[6] Lásd erről részletesebben: Emberi jogok. (Szerk: Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila) Osiris, Budapest 2003, Földesi Tamás: Emberi jogok. Kossuth Kiadó Budapest 1987, Gombos Katalin: A szabadságjogok fogalmáról In: Emlékkönyv dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. (Szerk: Tóth Károly) Szeged, JATE ÁJTK 1992. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominate. Acta juridica et politika. Tom. 41. fasc. 10. 145-153. p

[7] A jogalkalmazás illetve igazságszolgáltatás fogalmi alapjairól lásd például: Imregh Géza: Igazság és igazságszolgáltatás a polgári eljárásjogban In: Magyar jog 2007. (54. évf.) 12. sz. 736-743. p, Peschka Vilmos: A jog sajátossága Akadémiai Kiadó Budapest, 1988

[8] Lásd részletesen: Montesquieu, Charles Louis de Secondat: Európa egységéről. A törvények szelleme és a Perzsa levelek válogatott részei (Fordította: Rózsahegyi Zoltán) Phönix Budapest, 1943

[9] A joguralom az Európai Bíróság gyakorlatában is gyakran idézett, főként angolszász szerzők által használt fogalom Egyik legpregnánsabb megfogalmazására került sor a C-294/83 Parti écologiste "Les Verts" kontra Európai Parlament. 1986 EBHT 01339 ügyben, illetve az Opinion 1/91 Re a Draft Treaty on European Economic Area (EBHT I-6079), illetve Re a Revised Draft Treaty on European Economic Area (EBHT I-2821) véleményekben.

[10] Samu Mihály: Jogállamiság és jogpolitika In: Magyar jog 2006. (53. évf.) 4. sz. 219-227. p., Petersmann, E.-U.: Proposals for a New Constitution... 1124, 1142 p, Wechsler: Der Europäische Gerichtshof in der EG-Verfassungswerdung 1995. Utóbbi két szerzőt idézi: Vörös Imre: Az európai alkotmány várható hatásai a magyar jogrendszerre In: Állam- és Jogtudomány 2006 (67. évf.) 2. sz. 200. p.

[11] Lásd erről az eljárásról részletesan: Várnay Ernő – Papp Mónika – Varju Márton – Bartha Ildikó: EU-jog a tárgyalóteremben: a tagállamokkal szembeni kötelezettségszegési eljárások. CompLex, Budapest 2006.

előtt zajló szakaszát lefolytatni. Az Európai Bizottság a közösségi versenyjog területén egyenesen igazságszolgáltatási típusú feladatokat lát el a versenyfelügyeleti és különböző engedélyezési eljárások lefolytatása révén. Ez a közösségi intézmény áll a polgáraival legközvetlenebb kapcsolatban, a hozzá beérkező panaszok intézése is fontos eszköze a jogvédelemnek. Az alapjogok védelme tekintetében fontos állomás volt az Európai Ombudsman intézményének[12] közösségi jogba történő bevezetése.[13] Az Európai Ombudsman az uniós polgárok, illetve a tagállamokban huzamosabb ideje tartózkodó természetes vagy jogi személyek által előterjesztett panaszok kivizsgálására jogosult. Feladatkörébe a közösségi intézmények, szervek tevékenységével összefüggő visszásságokra vonatkozó panaszok kivizsgálása tartozik,[14] ezzel az Ombudsman az alapjogi jogvédelem egyik fontos eszköze. Az Európai Ombudsman minden olyan ügyben jogosult vizsgálatot folytatni, ami a nem megfelelő hivatali ügyintézést jelenti. Annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a nem megfelelő hivatali magatartás, elkészült a helyes hivatali magatartás európai kódexe.[15] Az alapjogok biztosítására az Európai Ombudsmanon kívül létrehoztak egy másik tisztséget is, az Európai Adatvédelmi Biztos Hivatalát. Az európai adatvédelmi biztos feladata az intézmények szervezetének és feladatának adatvédelmi szempontból történő áttekintése, továbbá annak biztosítása, hogy az uniós intézmények és szervek a személyes adatok védelméhez való alapvető jogot tiszteletben tartsák. A magánélethez, magántitokhoz való jog – különös tekintettel a Strasbourgi Ember Jogi Bíróság joggyakorlatára - átvitt és modern értelemben a legdinamikusabban szélesedő alapjogaink egyike, ezért az e jog körébe feltétlenül beleértendő személyes adataink gyűjtése, tárolása, felhasználása. E jog legális feltételeinek garantálására különböző jogi eszközöknek kell rendelkezésre állnia, melyek közül egyik lehet az adatvédelmi biztos tevékenysége. Azonban a jogvédelem legfőbb garanciája ma is az igazságszolgáltatás. Ezért legnagyobb jelentősége a bírói jogvédelemnek van, részletesen csak ennek kérdéseit érinti az értekezés.

---

[12] Somody Bernadette: Az Európai Unió ombudsmanja In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2003. (14. évf.) 3. sz. 110-119. p.

[13] Fridery Réka: Az Európai Ombudsman mint vitarendező fórum In: Állam és jogtudomány, 2006. (47. évf.) 2. sz. 291-316. p.

[14] Söderman, Jacob: Az Európai Ombudsman - az állampolgárok szolgálatában In: Európai jog 2001. (1. évf.) 4. sz. 3-7. p.

[15] A Kódexet elfogadta az Európai Parlament 2001. szeptember 6-i határozatával, közzétéve nyomtatásban 2005. Brüsszel

1.1. Bírói jogvédelem az Európai Unióban

Az Európai Közösség kezdetektől fogva több volt magas fokú szabadkereskedelmi övezetnél. Az autonóm jogrend, melynek segítségével mód nyílt a közösségi politikák megvalósítására, olyan evolúción ment keresztül, mely elsősorban a jogvédelmi feladatok megerősödését hozta. A jog, mint közösségi eszköz ugyanis csak az érem egyik, gyakran megvilágított oldala, a másik oldalt az érintettek jogvédelme jelenti. Az Európai Közösségek jogát mérvadó mértékben alakította és fejlesztette tovább az Európai Bíróság, amely mindig fontos stabilizáló és integráló tényező volt. Az európai bíróságok előtti jogvédelem ezért nagy jelentőségű mind a Közösség alkotmányos struktúrájára, mind pedig az egyén számára.[16] Az Európai Unió jogrendszere több aspektusból is egyéni jogvédelmet valósít meg, és biztosítja a joghoz való megfelelő és hatékony hozzáférést nem csupán tagállamai, hanem polgárai, az egyének számára is.[17] Az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság – valamint az EK Szerződés 225/A. cikkében adott felhatalmazás szerint az időközben az Elsőfokú Bíróság mellett megalakult Közszolgálati Törvényszék – saját hatásköre keretén belül biztosítja a jog tiszteletben tartását a Szerződés értelmezése és alkalmazása során.[18] Ezt a feladatot a bíróságok elsősorban a közösség intézményei és a tagállamok közötti vitákban látják el, ugyanakkor ezzel egyidejűleg jogvédelmi fórumként is működnek a közösség polgárai számára, akik különböző keresetekkel fordulhatnak a bíróságokhoz.[19] Az EK Szerződés 220. cikkelyében körülírt feladatból következik, hogy a bíróságok szerepe nem a hagyományos értelemben vett jogalkalmazási feladatok ellátását jelenti, hanem szerepük ezen túlmutat.[20] Az Európai Bíróság bizonyos értelemben egyesíti a közigazgatási, az alkotmány- és nemzetközi bíróságok jogköreit, feladatát.[21] Egyes szerzők még további funkciókat, így polgári, munkaügyi, pénzügyi és kereskedelmi,

---

[16] dr. Jürgen Gündisch LL.M. – dr. Sigrid Wienhues: Jogvédelem az Európai Unióban Richard Boorberg Verlag Stuttgart-Müchen-Hannover-Berlin-Weimar-Dresden Második aktualizált kiadás 2003. (Ford OITH) 5. p., ebben az értelemben lásd még Vörös Imre: Az európai alkotmány várható hatásai ... 200. p.
[17] Hirsh, Günter bevezetője dr. Jürgen Gündisch LL.M. – dr. Sigrid Wienhues: idézett művéhez 3. p.
[18] EK Szerződés 220. cikk
[19] Stotz, Rüdiger: Jogvédelem és az Európai Bíróság. OITH 2001 13. p.
[20] Lásd: Vesterdorf, Bo: Alkotmánybíróságot az Európai Uniónak? In: Európai jog 2007. (7. évf.) 4. sz. 29-33. p.
[21] Brown, L. N.-Kennedy, T: The Court of Justice of European Communities. Fourth edition. Sweet and Maxwell London, 1994. (With 1995. Update) 1995. 440. p.

esetenként büntető-, illetve választottbírósági feladatokat is a közösségi bíráskodás kereteibe sorolnak.[22]

Alkotmánybíróságként[23] az Európai Bíróság az alábbi eljárás típusokban lép fel:
a Bizottság egy tagállammal szembeni szerződésszegés miatti eljárására (EK Szerződés 226. cikk),
egy tagállam egy másik tagállammal szembeni szerződésszeg miatt eljárására (EK Szerződés 227. cikk),
valamely tagállam az Európai Parlament, a Tanács vagy a Bizottság a Tanács a Bizottság az EKB jogi aktusai, a Parlament és a Tanács közös jogi aktusai elleni, valamint a Számvevőszék és az EKB ennek megfelelő saját jogaikat óvó megsemmisítés iránt benyújtott kereseteire (EK Szerződés 230. cikk /2/ /3/ bekezdés),
egy tagállam és a közösség más intézményei a Parlament, a Tanács, vagy a Bizottság ellen benyújtott mulasztás miatti keresetére (EK Szerződés 232. cikk),
a Tanács, a Bizottság vagy egy tagállam harmadik államokkal vagy szervezetekkel kötendő megállapodásaira vonatkozó szakértői vélemény kérelemre (EK Szerződés 300. cikk /6/ bekezdés),
a Tanács, a Bizottság vagy egy tagállam az EK Szerződés IV. – a vízumokat, a menekültügyet, a bevándorlást és egyéb a személyek szabad mozgását érintő politikák szabályozását tartalmazó – címének, illetve e cím alapján kiadott jogi aktusoknak az értelmezésére benyújtott kérelmekre (EK Szerződés 68. cikk /3/ bekezdés),
egy tagállam, vagy a Bizottság a büntetőügyek területén kialakított igazságügyi együttműködés keretében hozott kerethatározatai és határozatai ellen benyújtott megsemmisítés iránti kereseteire (EU Szerződés 35. cikk /6/ bekezdés),
egy tagállam a büntetőügyekben kialakított igazságügyi együttműködés területén kiadott jogi aktusokat érintő előterjesztésére (döntési eljárás, EU szerződés 35. cikk /7/ bekezdés).

Az Európai Bíróság bizonyos – elsősorban formai - értelemben nemzetközi bíróság is, hiszen tagállamok vitáiban is eljárhat, megállapíthatja a tagállamok jogsértését az EK Szerződésből eredő kötelezettségeik nem teljesítéséért (EK Szerződés 227. cikk), vagy

[22] Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai. I. kötet Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2003 162 p., Szalayné Sándor Erzsébet: A jogorvoslat duális rendszere az Európai Unióban. In: JURA 10. évfolyam 2004. 1. szám 49. p.
[23] dr. Jürgen Gündisch LL.M. – dr. Sigrid Wienhues: i.m. 46-50. p.

dönthet az EU Szerződés 34. cikk (2) bekezdés szerinti kerethatározatok, határozatok értelmezésére és alkalmazására vonatkozó tagállamok közötti vitában.

Az Európai Bíróság az EK Szerződés 239. cikke értelmében a tagállamok közötti jogvitás kérdésekben külön választottbírósági kikötés alapján is lehet vitarendező fórum. Ugyanígy hatáskört teremthet az EK Szerződés 238. cikke a Közösség által vagy nevében kötött szerződés választottbírósági kikötése.

Az Európai Bíróság, illetve az Elsőfokú Bíróság jogvédelmi fórumként eljár az érintett természetes vagy jogi személyek
az EK Szerződés 230. cikk /4/ bekezdése értelmében benyújtott megsemmisítés iránti keresete,
az EK Szerződés 232. cikk /3/ bekezdése szerinti mulasztás miatti keresete,
az EK Szerződés 288. cikke szerinti kártérítési keresete
és – jelenleg kizárólag az Európai Bíróság[24] - mindenekelőtt az EK Szerződés 234. cikk és 68. cikk /1/ bekezdése, az EU Szerződés 35. cikk /1/ és /3/ bekezdése értelmében benyújtott előzetes döntéshozatali kérelme elbírálása tekintetében,
megemlítendő továbbá, hogy az EU Szerződés 46. cikk d) pontja kifejezetten kiterjeszti az Európai Bíróság hatáskörét az egyének EU Szerződés 6. cikk /2/ bekezdése szerinti módon biztosítani kívánt alapvető jogaira is,
talán önállóként, alkotmánybírósági típusú jogvédelmi eszközként említhető az az eset, amikor a közösségi jog normáinak alapjogi szempontú vizsgálatára kerül sor (mintegy közbenső normakontroll, vö. EK Szerződés 241. cikk). (Ez a tevékenység - ha korlátozottabb keretek között is -, a Német Szövetségi Alkotmánybíróság előtti alkotmányjogi panasz eljárásával hasonlítható össze.)
Az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság azonban jogvédelmi fórumként[25] gyakorolt tevékenysége során mindenekelőtt közigazgatási bíróság. A közösségek joga túlnyomórészt a belső piac jogát érintő közigazgatási jog, például vámjog, agrárpiaci rendtartásra vonatkozó jog, versenyjog, szubvenciós jog, külkereskedelmi jog stb. E a

[24] A Nizzai Szerződés óta az Elsőfokú Bíróság számára is megteremtődött az elvi lehetőség az előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására, ez óriási előrelépésnek tekinthető változás. Gyakorlati érvényesüléséről azonban nem beszélhetünk, jelenleg a Bíróság Alapokmánya nem tartalmaz olyan meghatározott területet, amelyen az előzetes döntést igénylő kérdések elbírálása az Elsőfokú Bíróság hatáskörébe tartozna.
[25] A jogvédelmi funkció jelentőségéről lásd részletesen: Herdegen, Matthias: Európai jog Budapesti Fórum Európáért Alapítvány kiadásában, Budapest 2005, 167- 184. p.

területeken a közösség különösen intenzív jogalkotási és részben – a verseny- és szubvenciós jogban – igazgatási tevékenységet is folytat. Ezzel szemben az egyéni jogvédelmet mindenekelőtt a megsemmisítés iránti kereset biztosítja. Közigazgatási típusú ítélkezés zajlik, amikor az igazgatási tevékenység keretében hozott határozatok bírósági felülvizsgálata zajlik, ennek legpregnánsabb példája, amikor a Bizottság verseny-felügyeleti eljárásban hozott határozatának elsőfokú bíróság előtti támadására van lehetőség és jogkérdésben természetesen fellebbezésre is mód nyílik az Európai Bírósághoz. A tagállami hatóságok közigazgatási tevékenységét, amennyiben azok európai jogot hajtanak végre az Európai Bíróság áttételesen az EK Szerződés 234. cikke szerint előzetes döntéshozatal útján vizsgálhatja felül. Ez mindenekelőtt igaz az egész vámjogra, amely a közösség kizárólagos kompetenciája alá tartozik. Ebben a funkciójában az Európai Bíróság a német pénzügyi bíróságokhoz hasonló tevékenységet végez.

Az EK Szerződés 236. cikk szerinti munkaügyi keresetek is egyéni jogvédelmet biztosítanak. Ezen túl, amikor az Európai Bíróságnak az EK Szerződés 141. cikk /1/ bekezdése értelmében férfiak és nők számára kell egyenlő bért érvényesítenie, akkor olyan jogalkalmazási tevékenységet folytat, mint általában a munkaügyi bíróságok. Főként az áruk szabad mozgása területén gyakori, hogy polgári bíróság módjára jár el az Európai Bíróság, amikor az előzetes döntéshozatali eljárásban nyilvánít véleményt az e jogterületre eső kérdések tekintetében. Polgári bírósági jogalkalmazásnak tekinthető, amikor a Bíróság a közösségi ipari tulajdonjoggal kapcsolatos kérdésekben foglal állást (EK Szerződés 229a cikk). Előfordul azonban, hogy büntetőeljárásokban van szükség az Európai Bíróság tanácsadó véleményét kérni, különösen amióta a tagállamok a nemzetközi magánjog területén (EK Szerződés 65. cikk) és büntetőügyekben (EU Szerződés 31. cikk) is igazságügyi együttműködést folytatnak. Bizonyos értelemben büntető joghatósága van a közösségi bíróságoknak, amikor jogsérelem miatt kiszabott büntető jellegű pénzbírság kiszabásáról döntenek.

Az egyéni jogvédelem biztosításával az alapító szerződések létrehozói, illetve döntő részben az Európai Bíróság joggyakorlata két célt tűzött ki. Egyrészt a közösségi jog lehető legnagyobb hatásának biztosítását, másrészt pedig a közösség polgárainak bevonását a jogrendbe olyan értelemben, hogy processzuális polgárjogokat juttatnak

nekik.[26] A főként német szerzők[27] által részletesen kifejtett elvek szerint az Európai Bíróság a Wahrung des Rechts-funkció ellátása során ügyel a szerződésben írt kötelezettségek teljesítésére, továbbá a szerződésben meghatározott tilalmaktól való tartózkodásra, ugyanakkor a jog érvényre juttatása magában foglalja a szerződésben meghatározott célok fokozatos megvalósítását, továbbá a közösség alkotmányos alapelveinek védelmét, illetve a tagállamok alkotmányos hagyományaiban fellelhető értékek és garanciák őrzését. Fontos kiemelni, hogy az Európai Bíróság joghatósága a közösségi joggal kapcsolatos egyes jogvitákra terjed ki, azaz bár ítélkezési tevékenysége kihat a tagállami bíróságok jogalkalmazói tevékenységére, mégsem tekinthetjük az Európai Bíróságot a tagállami bíróságok egyfajta fellebbviteli fórumának. Megjegyzendő, hogy vannak szerzők, akik éppen a jogvédelmi funkció kiteljesedéseként, és kellő hatékonysága biztosítása érdekében, éppen azt szorgalmazzák, hogy bizonyos feltételekkel, mintegy rendkívüli perorvoslatként a német Szövetségi Alkotmánybíróságról szóló törvény (Gesetz über das Bundesverfassungsgericht) 90-96 §§-ban szabályozott „alkotmányos panasz" (Verfassungsbeschwerde, ami nem keverendő a magyar jogban ismert alkotmányjogi panasz fogalmával) modelljére kellene a közösségi jogban lehetővé tenni az egyének közvetlen európai bírósági fórumok előtti igényérvényesítésének lehetőségét.[28]

A bírói jogvédelmet az egyén szempontjából, elsősorban alapjogi szűrőn keresztül célom részletesebben vizsgálni. A jogvédelem általános és különös kérdésein keresztül a bírói jogvédelem két színterét érinti az értekezés. Azt ugyanis kimondhatjuk, hogy az Európai Bíróság élt a hatásköre adta lehetőségekkel, annak érdekében, hogy előkészítse azt a csendes forradalmat,[29] amelyet a közösségi jog értelmezése feletti uralom végül is biztosít számára, így a közösségi jogvédelem különböző „bűvészkellékei" fellelhetők mind a közösségi, mind - az Európai Bíróság intenciói folytán - a nemzeti szintű jogalkalmazásban. A jogvédelem előfeltételét jelenti a joghoz jutás, ezért nagyító alá kerülnek az ennek alapjait jelentő jogforrások, az azokkal kapcsolatosan kialakított doktrínák, általános jogelvek. A dolgozat esetjogi módszert használva igyekszik a bírói jogvédelem különböző aspektusait bemutatni elsősorban az Európai Bíróság előtti

[26] dr. Jürgen Gündisch LL.M. – dr. Sigrid Wienhues: i. m. 46-50. p.
[27] A fentebb idézett két szerző, továbbá Schütz, H.-J.-Bruha, Th.-König, D.: Casebook Europarecht C. H. Beck München, 2004.
[28] Osztovits András: A jogérvényesítés nehézségei az Európai Unióban In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007 289 p.
[29] Simitis, S., idézi: Hirsch, G. i. m. 3. o

eljárásokra koncentrálva. Miután a jogvédelmi funkció döntően igazságszolgáltatási tevékenységen keresztül valósul meg, az értekezés érinti az a jogvédelmi típusú közösségi jogalkalmazás különböző közvetlen és közvetett eszközeit, az igazságszolgáltatási-jogalkalmazói tevékenység jogértelmezési mozzanatát, amely véleményem szerint a közösségi jog sajátosságaira tekintettel a jogvédelem tárházába tartozó különös fegyver. A közösségi jogon alapuló jogvédelem megvalósításában ma már fontos szerep jut a nemzeti bírói fórumoknak is, ezért a közvetlenül a közösségi jogon alapuló igények érvényesítése, az irányelvek közvetlen hatálya kérdései tárgyalásával a nemzeti bíróságok e feladatok ellátásával kapcsolatos kötelezettségei is látóterünkbe kerülnek.

A tárgyalt téma fogalmi alapjaihoz tartozik, hogy az igazságszolgáltatási tevékenységet ma Európa országaiban független bírói fórumok végzik, és nincs ez másként az Európai Unióban sem. Az igazságszolgáltatási tevékenység az egyén szempontjából azt jelenti, hogy törvény által létrehozott független bíróság - megfelelő eljárási garanciák betartása mellett - a felmerült jogvitás kérdésekben döntést hoz, azaz határozatával a jogvitát lezárja.[30] Az igazságszolgáltatás céljának megfelelő eléréséhez garanciális szabályokat kell az eljárásokba építeni, amelyek alapjogi szempontból jogvédelmet garantálnak az egyén számára. Itt szóba kerülnek mind az igazságszolgáltatás szervezetével, működésével kapcsolatos alapelvek (például bíróság előtti egyenlőség, bírói függetlenség), mind pedig olyan processzuális elvek, melyek a törvényes eljárás megvalósításának zálogai (például meghallgatáshoz való jog, indokolási kötelezettség). Az igazságszolgáltatással kapcsolatos alanyi jogokat is szokás említeni, melyek között a legfontosabbak a bírósághoz fordulás joga, a legszélesebb értelemben vett tisztességes eljáráshoz való jog, a törvényes bíróhoz való jog, a képviselethez (védelemhez) való jog, (beleértve a rászorulók megfelelő és szükség esetén ingyenes képviseletét is), a jogorvoslathoz való jog.[31]

---

[30] A kérdés elméleti áttekintéséről lásd: Földesi Tamás: A jogban alkalmazott igazság terminusról és annak háttérbe szorulásáról a magyar polgári eljárásjog újabb fejlődésében In: Magyar jog, 2003. (50. évf.) 8. sz. 467-473. p., Gyakorlati aspektusai: Polgári eljárásjog Kommentár a gyakorlat számára (Szerk: Petrik Ferenc) hvgorac 1994. (Cserélhető lapokkal napjainkig hatályosítva) 1-29. p.

[31] Németh János: Alapvető elvek In: A polgári perredtartás magyarázata.(Szerk: Németh János - Kiss Daisy) CompLex, Budapest 2006. 1. kötet 77-81. p.

1.2. A közösségi jogrendszer általános jellemzői

A jogvédelem alapkérdéseinek tisztázásához elöljáróban szükségesnek mutatkozik némi terminológiai tisztázás az Európa-jog, a közösségi jog, illetőleg az Európai Unió joga (Uniós jog) fogalmakhoz.[32] Legtágabb értelemben az Európai jog fogalmát használjuk, amibe beleértendő minden olyan nemzetközi jellegű jog Európában, ami az egyes államok közös érték-orientációit tartalmazza. Ha ezt a szóhasználatot tesszük, nem szükségképpen csak az Európai Unióról beszélünk, hanem az európai integráció más színtéren megmutatkozó jogi produktumait is értjük alatta. Feltétlenül beletartozik ebbe a körbe az európai emberi jogi jogvédelmi rendszer, az Európa Tanács szervezetrendszere és jogforrásai, valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága (Strasbourgi Bíróság) joggyakorlata. Az Európai Unió joga alatt mindig gyűjtőfogalmat kell értenünk, azaz – függetlenül a keletkezésének módjától, s mikéntjétől – mindazon joganyagot jelenti, amely bármely módon az Európai Unió egészéhez, annak valamely pilléréhez kötődik. Ezzel szemben az Európai Közösség joga az a jogterület, amely az Európai Unió jogához képest szűkebb kört ölel fel ugyan, viszont egyedüliként mutatja fel mindazon sajátosságokat, amelyek egy – mind a nemzetközi jogtól, mind a nemzeti jogoktól – különálló jogrendszer létjogosultságát megalapozzák.[33]

A közösségi pillért alapvetően az különbözteti meg a másik két pillértől, hogy – az Európai Unió egészén belül egyedül – önálló jogi személyiséggel rendelkezik, önálló intézményrendszere, saját szervei vannak, és ez az önálló intézményrendszer önálló, sui generis jogot is alkot. Itt tehát egyfajta szupranacionális jog született meg, amely egyes – bár kiemelkedő fontosságú részeiben nemzetközi jellegű, jelentős részében viszont a tagállamoktól elkülönült, önálló, közösségi szervek alkotta, s a tagállami nemzeti jogrendszerekkel szemben szupremáciát élvező jogrendszert eredményezett. A közösségi pillér jogrendszerének okán feltétlenül tisztáznunk kell az acquis communautaire[34] (szabad fordításban: közösségi vívmányok) fogalmát. A röviden acquis-nak is aposztrofált kategória bár felöli az EK teljes jogrendszerét, ennek ellenére az acquis és az EK-jog közé nem tehetünk egyenlőségjelet. A közösségi jog ugyanis olyan szabályokat jelent, amelyek jogilag mindig kötelezőek. Ezzel szemben az acquis

---

[32] Az elhatárolásra lásd: Herdegen, Matthias: i. m. 29-34. p.
[33] Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004 40. p.
[34] Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai ... 68-69. p.

SZTE Egyetemi Könyvtár SZEGED 14.

fogalma lényegesen tágabb, azaz magába foglal minden olyan szabályt, alapelvet, egyezményt, nyilatkozatot, határozatot, véleményt, célkitűzést és gyakorlatot, amely ugyan az EK-ra vonatkozik, de függetlenül attól, hogy jogilag kötelező-e vagy sem, és függetlenül attól, hogy azt maga a Közösség vagy együtt a tagállamok fogadták-e el.

Az Európai Közösség jogának rendszertani megértéséhez mindenképpen szükséges szemügyre vennünk az EK, mint nemzetközi szervezet mibenlétét. Az Európai Közösséget úgy jellemezhetjük, mint valami egyedülállót a nemzetközi jogban, mint az első igazán nemzetek feletti szerveződést. Jellegét tekintve egyértelműen különbözik a többi nemzetközi szervezettől, hiszen több mint az azt alkotó államok puszta közössége. Ugyanakkor amellett, hogy nemzetközi szervezet, egy új jogrendszert is jelent.[35] Az EK tagállamai a Közösségnek olyan nagymértékben átengedték kompetenciájukat, ami korábban szokatlan volt a nemzetközi gyakorlatban. Az is meglepő, hogy az EK joga jelentősen áthatja, és emellett részben át is fedi a tagállamok belső jogrendszereit, azokkal mintegy sajátos szerkezetet alkotva. Ezt a szerkezetet pedig a közösségi jogforrásokon túlmenően az Európai Bíróság által esetjogi módszerrel kialakított olyan doktrínák tartják össze, mint például a későbbiekben kifejtésre kerülő primátus, elsőbbség, közvetlen hatály, közvetlen alkalmazhatóság, értelmezési kötelezettség.

Az európai integráció meghatározó eszköze az autonóm jogrendszerként létező közösségi jog,[36] melynek normái olyan jogrendet alkotnak, amely különbözik mind a nemzetközi jogtól, mind a tagállamok belső jogrendjétől. Az Európai Közösség joga a jogszabályok olyan szervezett és strukturált rendjét jelenti, amelynek saját forrásai vannak, és amely saját intézményekkel, illetve eljárásokkal rendelkezik mind a jogalkotás, mind a jogértelmezés és végrehajtás tekintetében. Az Európai Bíróság már 1963-ban a Van Gend & Loos ügyben[37] hozott ítéletében megállapította: A Közösség a nemzetközi jog egy új jogrendjét hozza létre, amelynek javára az államok – körülhatárolt területen – korlátozták szuverén jogaikat; és olyan jogalanyokat, amelyek nem csupán a tagállamokat, de az állampolgáraikat is magukba foglalják. A Bíróság a

[35] Európai közjog és politika (Szerk: Kende Tamás és Szűcs Tamás) Osiris Budapest 2002 534. p., Szalayné Sándor Erzsébet Az Európai Unió közjogi alapjai ... 67-68. p.
[36] Opinion 1/91 Re a Draft Treaty on European Economic Area (EBHT I-6079), illetve Re a Revised Draft Treaty on European Economic Area (EBHT I-2821)
[37] C-26/62 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos kontra Nederlandse administratie der belastingen. 1963 EBHT 00003

Costa-E.N.E.L ügyben[38] hozott ítéletében a Római Szerződés által alkotott jogrendszerről szólva leszögezte: A közönséges nemzetközi szerződésekkel szemben, a Római Szerződés létrehozta saját jogrendszerét, amely a Szerződés hatályba léptével a tagállamok jogrendszerének integráns részévé vált, és amelyet bíróságaik alkalmazni kötelesek. A Bíróság ítéletében azt is tisztázta, hogy honnan erednek a közösségi jog sajátos vonásai, kiemelve az Európai Közösségnek a szuverenitás korlátozásából, az állami hatáskörök átadásából eredő valódi jogalkotó hatalmát. A Közösség határozatlan időre történt létrehozása, amely együtt járt saját jogalanyiságának, saját jogképességének, saját nemzetközi képviseleti képességének, illetve elsősorban valódi hatalmának megteremtésével – ez utóbbi az állami hatáskörök körülhatárolt területen a Közösségre történő átruházásból, illetve körülhatárolt területen a tagállamok szuverén jogainak önkorlátozásából ered – a tagállamok a jog olyan területét hozták létre, amely egyaránt kötelezi őket és polgáraikat.

1.3. A hatáskörök megosztása

A hatékony jogvédelem és a joghoz való megfelelő hozzáférés aspektusából nagyon lényeges kérdés, hogy az adott és szabályozandó jogi kérdés vonatkozásában nemzeti, vagy közösségi szabályoknak van tere, esetleg mindkét jogalkotó akár egymással párhuzamosan hozhat szabályokat az egyén jogaira vonatkozóan. Ennek vizsgálatához elengedhetetlenül szükséges, hogy a közösség és a tagállamok közötti hatáskör megosztás szabályait[39] pontosan tisztázzuk. Annak a kérdésnek, hogy az Európai Unió és annak tagállami egymás között milyen módon osztják meg jogalkotási hatásköreiket, nagy jelentősége van a közösségi jog megfelelő működése, érvényesülése szempontjából. Elöljáróban leszögezhető, hogy a föderalista elképzelések ellenére jelenleg nem egy szövetségi állam tagállam közötti munkamegosztás jellegű az Unió és a tagállamok közötti hatáskör megosztás, így modellként a szövetségi államok jogi berendezkedését a hatáskör megosztás szabályainál nem lehet kiindulópontként használni. Hibája a jelenlegi szabályozásnak, alapjogi jogvédelmi szempontból is erősen kifogásolható, hogy nincsen konkrét felsorolás a Római Szerződésben a hatáskörökről,

[38] C-6/64. Flaminio Costa kontra E.N.E.L.1964. EBHT 01141

[39] A tagállamok és a Közösség közti hatáskörmegosztás szabályait részletesen taglalja a szakirodalom, lásd erről különösen: J. Weiler: The transformation of Europe 1991 100 Yale LJ 2403, 2445-2446 p., Weatherhill, S. – Beaumont, P.: EU law. London, 1999, Penguin

azaz olyan konkrét hatásköri listával az Európai Unió nem rendelkezik, ami egyértelműsítené, hogy mely kérdések tartoznak közösségi hatáskörbe és melyek azon kívülálló, tagállami hatáskörök. Ennek a hiányosságnak a megoldására a Reformszerződés megoldási lehetőséget kínálna, ugyanis a Reformszerződés első része az EU Szerződés rendelkezéseit tartalmazza, amelyben a közös rendelkezések között az egyik elsődleges az Uniós hatáskörök definiálása.

A jelenleg hatályos szabályok ezzel szemben úgy foglalhatók össze, hogy a közösségi hatáskörök szétszórva, egy-egy gazdasági szektorhoz rendelve találhatók oly módon, hogy a közösségi hatáskörök funkcionálisan, azaz egyes közösségi célkitűzésekhez kötődve jelennek meg.[40] Miután konkrét hatásköri szabályokat nem tartalmaz a Szerződés, ezért a hatásköri összeütközések miatt a kialakítandó elmélet és gyakorlat kimunkálása főként az Európai Bíróságra marad. Feltétlenül érvényesülő elv az úgynevezett korlátozott felhatalmazás elve, ami annyit jelent, hogy jelenleg csak a Szerződésben kitűzött célok érdekében, és meghatározott formájú aktusok kibocsátására van lehetőség az Európai Unióban. Más oldalról mindez azt jelenti, hogy maga az Európai Unió új kompetencia meghatározására nem jogosult, tehát önállóan saját hatáskörének kiterjesztéséről nem dönthet, erre csak a tagállamok közös akaratával kerülhet sor. Az alapvető problematikát az jelenti a hatáskörök különböző fajtáinak elhatárolásánál, hogy a jelenleg hatályban lévő alapító Szerződések mindegyike többnyire keretszabályokat határoz meg, amelyek jellegzetessége, hogy nem pontos intézkedéseket, hanem feladatokat, célkitűzéseket jelölnek meg, és azok megvalósítását bízzák a Közösségekre, illetve intézményeire. A hárompilléres szerkezettel létrejött Európai Unió további problematikaként jelentkezik, ugyanis a hárompilléres tagozódás nehézségei miatt is feltétlenül szükség lenne a hatáskörök újradefiniálására. A jogi szabályok átláthatósága, a jogbiztonság garanciális kérdései miatt ugyanis lényegbe vágó, hogy mely esetekben van szabályozási lehetősége a tagállamoknak, szuverenitásuk meddig terjed, honnantól kezdődik a közösségi vagy uniós jog felelőssége az adott terület jogi szabályainak megalkotásáért, és adott esetben azok kikényszerítéséért.

[40] EK Szerződés 2. 3. és 4. cikke; Lásd továbbá erről: Európai közjog és politika ... 482. p.

Azért nagyon lényeges kérdés tisztázni a hatáskör megosztás pontos elveit, mert a szerződéses jogalap[41] jelenti a jogalkotási felhatalmazást, ami meghatározza, hogy milyen szabályozási tárgykörben, milyen típusú aktus kibocsátására van lehetőség, és a jogalkotás milyen döntéshozatali rendben bonyolódhat le. Az Európai Unió jogalkotásának egyik fontos problematikája, hogy ha nem jól választják meg a jogforrás jogalapját, úgy ez a jogforrás érvénytelenségét okozhatja, ugyanis az Európai Bíróság előtt lényeges eljárási szabályok megsértése miatt kezdeményezni lehet a másodlagos jogforrás semmisségének megállapítását. A jelenlegi elszórt szabályozási rendszerben az egyedileg meghatározott hatáskörök miatt, és általános jogalkotási felhatalmazás hiányában egyenként kell megvizsgálni, hogy a jogalapot előíró Szerződéses rendelkezések milyen hatáskört biztosítanak a Közösség, illetve az Unió számára, és ehhez képest a tagállamoknak hogyan alakul a hatásköre. Olyan esetekben, ha a jogterület szabályozása indokolja mind a tagállami, mind a közösségi szabályok fenntartását, szintén lényeges kérdés - a párhuzamosság kimondása mellett - az ütközési pontok kikerülésére fontos eljárási szabályokat meghatározni. Lényeges kérdés tisztázni, hogy ha van egy szabályozási területen közösségi vagy uniós jogalkotásra lehetőség, úgy ez a tagállam számára valamilyen reziduális hatáskört jelent-e, vagy teljes egészében megszűnt a tagállam szabályozásának lehetősége.[42]

Közösségi jogi jogalkotási felhatalmazás esetén, ha egy szabályozási terület nem csupán egyetlen jogalapra vezethető vissza, hanem felmerül a többes jogalap problémája, nehéz döntést hozni arról, hogy melyik jogalap alapján kell eljárni, melyik döntéshozatali eljárást kell lefolytatni. Az Európai Bíróság gyakorlatában a jogalap megválasztásának kritériumairól ezért útmutatót adott, amely szerint a jogalap kiválasztásakor érzékelhető, objektív tényezőkön kell a felhatalmazásnak alapulnia, ezeknek a kibocsátott aktusból beazonosíthatóknak kell lenniük. Sajátossága ugyanis a közösségi jognak, hogy a korlátozott felhatalmazás elvének[43] megnyilvánulásaként a közösségi jogalkotást mindig indokolással kell kezdeni, utalva a jogalkotási felhatalmazásra, annak terjedelmére, s konkrétan arra a jogalapra, ami meghatározza a szabályozási tárgykört, a

---

[41] Európai közjog és politika ... 486.p., lásd továbbá Lagrange főtanácsnok véleményében a „competences d'attribution" fogalmát a C-7/56 és C-3-7/57 Dineke Algera, Giacomo Cicconardi, Simone Couturaud, Ignazio Genuardi, Félicie Steichen kontra az Európai Szén- és Acélközösség Közgyűlése. 1957 EBHT 00081ügyben

[42] C- 98/96 Kasim Ertanir kontra Land Hessen. 1997 EBHT I-05179 28-33. para

[43] Ezt maga az EK Szerződés rögzíti az 5. cikkében, valamint a 7. cikk (1) bekezdésében, és ezzel hasonló szabály található az EU Szerződés 5. cikkében

kibocsátandó jogforrást és a lebonyolítandó döntéshozatali eljárást. A specifikus hatáskört előíró jogalap, valamint a jogalap Szerződésben elfoglalt helye, és ehhez viszonyítva az elérni kívánt cél fényében kell értelmezni, hogy rendszertanilag az adott jogalapból következő felhatalmazás mely területre való szabályozásra ad lehetőséget. A kibocsátott aktus céljának és tartalmának objektíve egybe kell esnie a jogalap által adott felhatalmazással, amennyiben ugyanis e területen van probléma, úgy nem lehet érvényes jogforrás a jogalkotás produktuma.[44]

A hatáskör jellege szerint kifejezett és nem kifejezett hatásköröket különíthetünk el. A kifejezett hatáskör esetén a Szerződés egy konkrét rendelkezése nyújt lehetőséget a Közösség számára meghatározott céljának elérése érdekében szabályozásra, ez esetben a cél elérése érdekében kell a Közösséget hatáskörrel felruházni.[45] Amennyiben a hatásköri szabályok nem ennyire egyértelműek, azaz specifikus szerződési rendelkezésből nem lehet egyértelműen és világosan kiolvasni a hatásköri felhatalmazást, úgy különböző - elsősorban az Európai Bíróság által kialakított - elvek alapján kisegítő szabályokat lehet még figyelembe venni annak érdekében, hogy eldöntsük, van-e a Közösségnek valamilyen eljárási lehetősége, hatásköre.[46] Ez utóbbi körbe a nem kifejezett Szerződési rendelkezésen alapuló felhatalmazás alapján gyakorolt hatáskörök típusai tartoznak (a bennfoglalt, a kisegítő és a kiegészítő hatáskörök). [47]

Az Európai Bíróság gyakorlata alakította ki a bennfoglalt, vagy más néven benne foglalt hatáskörök kategóriáját. A bennfoglalt hatáskör (implied powers) olyan esetekben kerülhet szóba, ha a Szerződésben fellelhető egyik szubsztantív hatáskörből kell következtetést levonni az adott eljárás jogszerűségének alátámasztására. Az Európai Bíróság mondta ki, hogy amennyiben az Alapszerződés meghatározott célok elérése érdekében hatáskörrel ruházza fel a közösségi szervet, e feladat ellátásához szükséges hatáskört megadottnak kell tekinteni. Ennek az elvnek a kifejtésére egy olyan ügyben került sor, amikor a Közösség által gyakorolt külügyi hatáskör tekintetében kellett a Bíróságnak döntenie. Ez felveti egyebekben a közösségi hatásköri kérdések egy másik

[44] C-188-190/80 Francia Köztársaság, Olasz Köztársaság és Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1982 EBHT 02545
[45] Lenaerts, K.- van Nuffel, P.: Constitutional law of the European Union. Sweet and Maxwell London, 1999 91. p.
[46] Lenaerts, K.- van Nuffel, P.: i.m. 92. p.
[47] Európai közjog és politika ... 498-499. p.

metszetét is, ugyanis a Közösség működése nemcsak befelé irányuló lehet, ahol a tagállamok egymás közötti és a Közösséghez fűződő kapcsolatai képezik a szabályozás tárgyát, hanem a Közösség vagy az Unió kapcsolatba kerülhet működése során harmadik államokkal vagy nemzetközi szervezetekkel is. Az ilyen külső kapcsolatrendszerben is szükség lehet szabályok alkotására, azaz meg kell határozni, hogy e külső jogviszonyokban az Európai Közösségeknek (hatályba lépés esetén a Reformszerződés által jogi személyiséggé alakított Európai Unió után már majd az Európai Uniónak) milyen jogosítványai vannak, például nemzetközi szerződések aláírására. Ez a kérdéskör tehát a külső és belső hatáskör tisztázását, egymástól való elhatárolását tette szükségessé, továbbá a külső vagy nemzetközi, külügyi területen érvényesülő hatáskör nyújtott lehetőséget az Európai Bíróságnak arra, hogy állást foglaljon a bennfoglalt hatáskörök kérdéséről.[48]

A bennfoglalt vagy benne foglalt hatáskörtől némileg különbözik az a helyzet, amikor szubsztantív, azaz Szerződéses rendelkezésekből következik egy hatáskör, azonban nem egy specifikus Szerződésbeli felhatalmazás által gyakorolt hatáskörből vezetjük azt le, hanem egy másik Szerződésbeli felhatalmazás által gyakorolt, hatáskört megtámasztó, ahhoz kapcsolódó, de külön Szerződéses rendelkezésből származó hatáskörről beszélünk. Ez utóbbi esetet nevezzük kisegítő hatáskörnek (implied competences),[49] ahol tehát van egy eljárási rendet meghatározó kifejezett hatáskör és ahhoz egy kisegítő, az első hatáskört megtámasztó második hatásköri rendelkezést is találhatunk.

Az Európai Közösségek számára cselekvési lehetőséget teremt a Római Szerződés 308. cikke is, ami minden egyéb jogalap híján alkalmazható kiegészítő jogkört (supplementary powers)[50] teremt a Közösségek számára. Ahhoz, hogy ezt a szubszidiárius jogkört alkalmazni lehessen, feltételeknek kell bekövetkezniük. Eszerint az EK célja eléréséhez a közös piac működése során a Közösség cselekvésére feltétlenül szükség van, és a Szerződés máshol nem biztosít jogkört a Közösség számára. Ezen túlmenően előírás, hogy a kiegészítő jogkör alapján gyakorolt hatáskör szerinti cselekvésnek, intézkedésnek megfelelőnek kell lenni a cél eléréséhez, a kiegészítő

[48] C-22/70 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1971 EBHT 00263 15-16. para

[49] C-281, 283, 284, 285 és 287/85 Németországi Szövetségi Köztársaság és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1987 EBHT 03203

[50] C-38/69 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság.1970 EBHT 00047 10. para

jogkör tehát csak kivételes esetekben alkalmazható.[51] Ennek a hatáskörnek a megfogalmazására azért volt szükség, mert a közösségi szerveknek kifejezetten biztosított hatáskörök nem nyújtottak minden esetben megfelelő cselekvési lehetőséget a Szerződés által kitűzött célok elérése érdekében.[52]

A Szerződésbeli jogalap alapján kizárólagos és nem kizárólagos hatáskörökről lehet beszélni. Ha a jogi szabályozás alá vont jogterület kívül esik az Unió által megvalósítandó közös célokon, úgy szabályozási jogköre kizárólag a tagállamnak van. Vannak olyan jogterületek, amelyek klasszikusan tagállami hatáskörben maradnak, ezek tekintetében a közösségi vagy uniós jogalkotás van kizárva. E területen tehát a tagállamok szabályozási és jogalkalmazási jogosultságukat korlátlanul gyakorolják, szuverenitásukat e tekintetben a közösségi vagy uniós jog nem korlátozza. Ilyen szabályokat találunk például a tulajdonjogra vonatkozó szabályok tekintetében, amelyek nemzeti szabályozási jogkörben maradtak kizárólagos jelleggel. Ugyanilyen kizárólagossági igény fogalmazódhat meg a Közösség, illetve az Unió vonatkozásában, ha az elérni kívánt eredmény csak egységesen érvényesülő integrációs jogalkotással érhető el.[53] A jelenlegi szabályozás az Európai Közösségek tekintetében kizárólagosságot ír elő például a közös vámtarifa szabályok[54] megalkotására (EK Szerződés 26. cikk), vagy például a közös kereskedelempolitika[55] (EK Szerződés 133. cikke szerinti) szabályozására.

Ha a tagállamok, illetve a Közösség, Unió szabályozása nem kizárólagos jellegű, úgy azt kell tisztázni, hogy az egymás mellett gyakorolt hatáskörök milyen szabályozásra adnak lehetőséget. Versengő, konkuráló hatáskörről beszélünk, amikor a tagállam szabályozási jogköre egészen addig fennmarad, amíg az ügyben közösségi szabályozás nem születik. Ha közösségi szabályozás született, de az nem kimerítő jellegű, a

---

[51] C-188-190/80 Francia Köztársaság, Olasz Köztársaság és Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1982 EBHT 02545 12-13. para

[52] C-8/55 Féderation Charboninniére de Belgique kontra ESZAK Főhatóság 1955 EBHT 00291

[53] C-237/86 Holland Királyság kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1987 EBHT 05251; C-151/78 Sukkerfabriken Nykøbing Limiteret kontra Ministère de l'agriculture. 1979 EBHT 00001 17. para; C-438/92. Rustica Semences SA kontra Finanzamt Kehl. 1994 EBHT I-03519 16. para, a jogeseteket ebben a gyűjtésben idézi: Blutman László: EU-jog – működésben ... 99-100. p.

[54] C-38/75 Douaneagent der NV Nederlandse Spoorwegen kontra Inspecteur der invoerrechten en accijnzen. 1975 EBHT 01439

[55] C-41/76 Suzanne Donckerwolcke, férjezett neve: Criel és Henri Schou kontra Procureur de la République au tribunal de grande instance de Lille és Directeur général des douanes et droits indirects. 1976 EBHT 01921

tagállami szabályozás változatlanul élhet.[56] Ha azonban a közösségi szabályozás megalkotásával teljes egészében lefoglalja a szabályozási területet a közösségi jog, úgy a tagállam jövőbeli szabályozási lehetősége megszűnik (pre-emption, amelynek kérdéseiről még a későbbiekben szó lesz).[57] Párhuzamos hatáskör esetén sem közösségi, sem tagállami kizárólagos hatáskörről nem beszélhetünk, az adott szabályozási területen mind a Közösségnek, mind a tagállamnak van hatásköre, melyet egymás között megosztva kell gyakorolni. Klasszikusan a párhuzamos hatáskör gyakorlásának jogterülete a versenyjog, ahol a nemzeti léptékű versenyjogi szabályok megalkotására a tagállamok jogosultak, ugyanakkor, ha az Európai Uniót, mint közös piacot kívánjuk védeni versenyjogi szabályokkal, azaz a szabályozás közösségi jogi léptékű, úgy a közösségi hatáskör gyakorlása alapján kell az adott területre szabályokat alkotni. Fontos szabály, hogy ha párhuzamos hatáskör gyakorlásáról van szó, a tagállam rendelkezik ugyan szuverenitással a saját nemzeti szabályainak megalkotására, azonban a tagállami jogszabály ekkor sem lehet ellentétes a közösség célkitűzéseivel.

1.4. Alkotmányos felhatalmazás

Annak a kérdésnek az eldöntésénél, hogy hogyan történik egy adott tagállam részéről a közösségi hatáskörökre történő felhatalmazás, tipikusan a tagállamok alkotmányai adnak felvilágosítást. A Magyar Köztársaság Alkotmányának Európa klauzulája, a 2/A § ad választ arra a kérdésre, hogy a Magyar Köztársaság Európai Unióban történő részvétele milyen felhatalmazást ad az Unió számára a hatáskör átruházás tekintetében. Az Európai Unióhoz való csatlakozással összefüggő új Alkotmány szöveget a 2002. évi LXI. törvény állapította meg. Az Alkotmány módosított vezérszabálya az Alkotmány 2/A §-a,[58] amely 2002. december 23-án lépett hatályba. A csatlakozási vagy Európa

[56] Lásd erről a C-120/78 Rewe-Zentral AG kontra Bundesmonopolverwaltung für Branntwein. (Cassis de Dijon) 1979 EBHT 00649 ügyben kimondott mandatory requirements-elvet, amely (a kötelező követelmények vonatkozásában) gyakorlatilag legalizálta a reziduális tagállami hatáskör gyakorlását.

[57] C-149/94 Didier Vergy elleni büntetőeljárás. 1996 EBHT I-00299

[58] Az Alkotmány 2/A § /1/ bekezdése jelenleg úgy rendelkezik, hogy a Magyar Köztársaság az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi Szerződés alapján – az Európai Uniót, illetve az Európai Közösségeket (a továbbiakban: Európai Unió) alapító Szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig – egyes, Alkotmányból eredő hatásköreit a többi tagállammal közösen gyakorolja; e hatáskörgyakorlás megvalósulhat önállóan, az Európai Unió intézményei útján is.

klauzula beiktatását és annak pontos szövegezését hosszas vita előzte meg.[59] Mind elméleti, mind gyakorlati problémák felmerültek, különös tekintettel arra, hogy miképpen határozza meg az Alkotmány a hatáskör gyakorlás módozatait. Vitás kérdés volt, hogy a hatáskör átengedéséről, vagy közös hatáskörgyakorlásról szóljon, továbbá milyen legyen annak terjedelme, és milyen alkotmányos garanciák mellett történhet mindez. Az nem vitás, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás érinti a Magyar Köztársaság szuverenitását, a szuverenitás átruházás miatt alkotmánymódosítást igényelt e kérdés magyar jogrendszerbeli szabályozása, ugyanakkor a többféle elképzelés arról, hogy hogyan kellene megszövegezni az Európa klauzulát, nem hozott olyan megoldást, amivel a magyar szabályozás egyértelmű és precíz szabályokkal rendezné a kérdést.[60]

1.5. A közösségi jog és a tagállamok jogának egymáshoz való viszonya

A probléma gyökere azokban a közösségi jog és belső jog viszonyával foglalkozó nézetekben keresendő, amelyek két szélső pontját a monista és a dualista teóriák teszik ki. A dualista és monista teóriák elsősorban a nemzetközi jog és belső jog viszonyáról szóló elméletek kapcsán merülnek fel, és bár azt egyértelműen le kell szögezzük, hogy a Közösségi jog nem a nemzetközi jog része, hanem sui generis önálló jogrendszer, ugyanakkor a közösségi jogi szabályok és belső jog viszonya tekintetében ugyanaz a probléma, mint a nemzetközi jog belső jogba történő beemelésének problematikája esetén. A két szélsőséges nézetet erősen leegyszerűsítve,[61] a probléma lényegét abban vázolhatjuk fel, hogy míg a dualista koncepció szerint a nemzetközi jog és a belső jog anyagi-jogi értelemben két különálló jogrendszer, addig a monista koncepció ezt tagadva úgy véli, hogy a több nemzeti jogalkotó által alkotott nemzetközi jog anyagi-jogi értelemben nem különbözik a belső jogtól, ugyanúgy alkalmazandó a hazai jogalkalmazó által, mint az egyetlen belső jogalkotó által alkotott nemzeti jog. A

[59] Kukorelli István - Papp Imre: A magyar Alkotmány EU-konformitása In: Európai Jog, 2002. (2. évf.) 6. sz. 3-9. p., Vörös Imre: Az EU csatlakozás alkotmányjogi, jogdogmatikai és jogpolitikai aspektusai In: Jogtudományi közlöny, 2002. (57. évf.) 9. sz. 397-397. p.

[60] Chronowski Nóra - Petrétei József: EU-csatlakozás és alkotmánymódosítás: minimális konszenzus helyett politikai kompromisszum In: Magyar jog, 2003. (50. évf.) 8. sz. 449-466. p.

[61] Bővebben ebben a témában lásd például: Triepel, H.: Völckerrecht und Landesrecht, Leipzig 1899, Triepel, H.: Les rapports entre le droit interne et droit international, Recueil des Cours, 1923 Tom. 1 77-78.p., Anzilotti, D.:Il Diritto Internazionale nei giuridici interni, Bologna, 1905, Kelsen, H.: Les rapports de systéme entre le droit international et le droit internes, Recueil des Cours, 1926 Tome 14 231-232 p., Nagy Károly: Nemzetközi jog, Püski Kiadó Budapest, 1999 29-35. p.

monista koncepció szerint a különbség csupán alaki, előbbit több, utóbbit egyetlen nemzeti jogalkotó hozta létre. Gyakorlatilag ebből a két eltérő szélsőséges álláspontból indukálható a következő kérdés: hogyan válik a belső jog részévé a nemzetközi jogi norma - és témánk esetén a közösségi jogi norma. A dualista jogkoncepció kodifikációs eljárási következménye magától értetődően az, hogy a nemzetközi jog - adott esetben egy nemzetközi szerződés, vagy témánknál maradva a közösségi jog - önmagában még a szerződéssel kapcsolatos kodifikációs, ratifikációs eljárással nem válik belső joggá. Ahhoz, hogy a nemzetközi szerződésben foglalt kötelezettség a belső jog részévé váljon, szükséges azt a belső jogba transzformálni oly módon, hogy megfelelő szintű belső jogi jogforrásban kell azt elfogadni és közzétenni. E teória szerint a nemzetközi szerződés a belső jogi jogforrási hierarchia szempontjából a transzformáció megtörténtéig csak speciális jogforrásnak minősül, azaz bár van normatív ereje, de nem része a jogforrási hierarchiának, így a belső jognak sem. A másik elméleti megoldás az adopciós eljárás, aminek alkalmazása mellett számos érv szól. Az adopció lényege az, hogy miután a ratifikációval a nemzetközi jogalkotás befejezetté válik, az objektiválódott produktumhoz megfelelő normatív erő fűződik, így további lépésre - transzformációra - nincsen szükség ahhoz, hogy a nemzetközi jogi szabályt alkalmazni lehessen. Ez a megoldás azt az egyszerűbbnek és mindenképpen korszerűbbnek tekinthető megoldási lehetőséget kínálja, többek között a közösségi joggal kapcsolatosan is, hogy a nemzetközi szerződés a ratifikációval részévé válik a honi jogrendszernek, így kötelező jogszabállyá válik minden további belső jogalkotási kényszer nélkül.[62] Egyértelműen az adopciós technika alkalmazása mellett szól az az érv is, hogy vannak a nemzetközi jognak és a közösségi jognak is olyan szabályai - ilyenek lehetnek különösen a szokásjog, a civilizált nemzetek által elfogadott általános jogelvek, különösen az emberi jogokkal kapcsolatos kérdések, vagy a sokat emlegetett soft-law kategóriája -, amelyek esetén transzformáció fogalmilag szóba sem kerülhet, e normatív erővel rendelkező produktumok klasszikus értelemben nem is

[62] Erről a témáról lásd bővebben: Bodnár László: A nemzetközi jog és az államon belüli jog viszonya az új alkotmányban In: Tanulmányok (Szerkesztette: Bragyova András) Budapest, 1997 35-73. p.; Bodnár László: A nemzetközi jog magyar jogrendszerbeli helyének alkotmányos szabályozásáról in: Alkotmány és jogtudomány Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica Tomus XLVII. Fasciculus 1-18. Szeged, 1996., Bodnár László: Alkotmány, nemzetközi szerződés, EU-jog (avagy a közjogi harmonizáció deficitje) In: Magyarország és EU, Pécs 2001. 25-32 p. Bodnár László: A nemzetközi szerződések és az állam Bp. 1987.; Vörös Imre: Az Európai Megállapodás alkalmazása a magyar jogrendszerben. In.: Jogtudományi Közlöny 1997/5. Európai Jogi Figyelő 229-231. p.

transzformálhatók. Kétségtelen, hogy különösen a politikailag érzékeny területeken tapasztalható óvatos jogalkotás mellett számtalan olyan szabálya van mind a nemzetközi jognak, mind a közösségi jognak, amely csak adopció útján kerülhet be egy állam belső jogába, így a dualista teória merev fenntartása megfoszthatja az államokat számos korszerű jogalkalmazási technikától. Ugyancsak ellenérvként hozható fel a transzformációs eljárással szemben az is, hogy amíg akár elvi lehetőségként is felmerül, hogy a nemzetközi szerződést - közösségi jogot - a jogforrási hierarchia csúcsán álló legmagasabb szintű jogforráshoz képest esetlegesen alacsonyabb szintű jogforrásban is be lehet emelni a belső jogba, ennek következtében a jogalkalmazásban a nemzetközi szerződés vagy közösségi jog erejét veszítheti. Ugyancsak lényeges elméleti probléma az Olaszországban oly sok gondot okozó „lex posterior derogat priori" elve is.

Fontos következmény és egyben logikusan adódik a monista koncepcióból a nemzetközi szerződés self executive jellege, azaz közvetlen alkalmazhatósága. Globalizálódó világunkban (mind a politika, mind a gazdaság aspektusából) a nemzetközi jog és a közösségi jog szempontjából is – különösen jogvédelmi szempontokra figyelemmel - modernnek, életképesnek a ma már egyre inkább előtérbe, túlsúlyba kerülő monista jogkoncepció felel meg, a hozzá kapcsolódó adopciós eljárással, és a nemzetközi szerződés self executive jellegével. Ez a felfogás viszont csak azzal a feltétellel működőképes, ha az adott állam alkotmányában rögzítik a nemzetközi jog – közösségi jog - primátusát a belső joggal szemben.[63] Miután Magyarországon jelenleg a dualista jogkoncepció és transzformációs technika kényszere állapítható meg, így a nemzetközi szerződésnek nincs self executive jellege, ugyanakkor az alkotmánybírósági interpretációs gyakorlattal megtámogatott alkotmányunk rendelkezései sem tekinthetők korszerűnek a nemzetközi és a közösségi jog belső jogba emelése tekintetében. Sőt kifejezetten zavarosnak és ellentmondónak nevezhető az alkotmányos szabályozás, így az alkotmány pontosítása, esetlegesen a tradicionális dualista elv feladása, a korszerűbb monista teória elfogadása a közösségi jog és a nemzeti jog egymáshoz való viszonyának tisztázására, ezen belül is főként

[63] Erről a témáról, az Alkotmány 7§ (1) bekezdése megreformálása szükségességéről lásd részletesen: Vörös Imre: Az EU-csatlakozás alkotmányjogi, jogdogmatikai és jogpolitikai aspektusai In: Jogalkotás, jogalkalmazás hazánk EU-cstlakozása küszöbén (Szerkesztette: Czuczai Jenő) Budapest, 2003 50-52. p.; Kecskés László: Indító tézisek a Magyar Köztársaság Alkotmánya EU-vonatkozású szabályainak továbbfejlesztéséhez In: Európai Jog 2004 (4. évf.) 3. sz. 8. p.

alkotmányjogi megalapozásának[64] elengedhetetlen feltétele lenne. Egy ilyen szemléletváltással egyértelműsíteni lehetne, hogy a Magyar Köztársaság olyan jogállam, ahol a nemzetközi szerződések és vállalt nemzetközi kötelezettségek teljesítése (a közösségi jog alkalmazása) feltétel nélküli evidencia.[65]

[64] Az alkotmányossági problémák felvetéséről, a közösségi jog és nemzeti jog egymáshoz való viszonyának elsősorban alapjogi szinten történő rendezésének szükégességéről lásd: Blutman László - Chronowski Nóra: Az Alkotmánybíróság és a közösségi jog: alkotmányjogi paradoxon csapdájában (I.) In: Európai jog 2007. (7. évf.) 2. sz. 3-16. p, Blutman László - Chronowski Nóra: Az Alkotmánybíróság és a közösségi jog: alkotmányjogi paradoxon csapdájában (II.) In: Európai jog 2007. (7. évf.) 4. sz. 14-28. p, Kecskés László - Nemessányi Zoltán: Magyar közrend - nemzetközi közrend - közösségi közrend In: Európai jog 2007. (7. évf.) 3. sz. 21-38. p.

[65] Erről a témáról lásd részletesen: Vörös Imre: Az EU-csatlakozás ... 50-52. p.; Kecskés László: Indító tézisek ... 3-11. p.

2. A jogvédelem előfeltétele: a jog ismerete

2.1. Jogforrások az Európai Unióban

A hatáskörök átruházása – mint láttuk – annak érdekében történik, hogy közösségi, illetve uniós jogforrások megszülethessenek. A hatáskör átruházás objektiválódott produktuma pedig a jogforrás. Hatékony a jogvédelem akkor lehet, ha a jogforrások megismerhetők, azok rendszerének áttekintése nehézséget nem okoz, a jogkereső európai polgár pontosan tudja, hogy igényének megformálásához milyen közösségi, illetve uniós jogra hivatkozhat. A jogvédelemhez általában, de különösen a bírói jogvédelemhez való megfelelő hozzájutás előfeltételezi, hogy magához az egyéni jogokat biztosító közösségi joghoz, uniós joghoz, megfelelő hozzáférése legyen az egyéneknek. A jogbiztonság egyik alapkövetelménye, hogy a jog kiszámítható, előrelátható legyen, azaz az egyének pontosan megismerhessék a rájuk vonatkozó jogok és kötelezettségek jogi bázisát annak érdekében, hogy kötelezettségeiket betarthassák, és jogaikkal megfelelően élhessenek. [66] Ezért van szükség az Európai Unió jogforrási rendjének áttekintésére, a témához igazodó jellemzők figyelembe vételével. Ahhoz ugyanis, hogy az egyének megfelelő jogvédelmet kapjanak, szükséges a nemzeti jogrendszereikben megszokott jogforrásoktól eltérő jogforrási rend ismerete. (Például annak érdekében, hogy megsemmisítési eljárást kezdeményezhessenek közösségi bíróságok előtt, vagy a közösségi jogra alapítva indíthassanak keresetet saját nemzeti bíróságaik előtt, vagy éppen a közösségi jog nemzeti joggal szemben álló rendelkezéseit mutassák ki nemzeti bíróság előtti jogvitáikban, és szükség esetén kérelmet terjeszthessenek elő annak érdekében, hogy a nemzeti bíróság előzetes döntéshozatali kérelemmel forduljon az Európai Bírósághoz.)

Az Európai Unió jogforrásai sokszínűek, ami a jogrendszer sajátos sui generis jellegéből adódhat, másrészt pedig a soft law jellegű szabályok gyakori előfordulásainak is betudható. Normapotencia szerint egyrészt vannak azok a jogi aktusok, amelyek teljes értékű normák, lex perfecta-k (azaz az EK jogalkotásra hivatott szervei alkották őket,

[66] Samu Mihály: Az igazságosság és jogrend elválaszthatatlansága (A természetjog és a jogpozitivizmus „örök" dilemmájának föloldása) In: Jogtudományi közlöny, 2003. (58. évf.) 2. sz. 73-82. p.

Szegedi Egyetem Könyvtár SZEGED

általános tényállásokhoz általános hatályú rendelkezéseket tartalmaznak, közvetlen érvényesülésre tarthatnak igényt, bíróság előtt kikényszeríthetők), avagy, ha nem is teljes értékű normák, de az alapító szerződések szerint szabályozott jogi aktusok. A választóvonal másik oldalára tartozó jogforrások az ún. egyéb jogcselekmények (sonstige Rechtshandlungen), melyek bár szorosan véve nem felelnek meg a norma-fogalomnak, de ennek ellenére normatív tartalmúak. A legáltalánosabban az EK jogforrásait az úgynevezett elsődleges (konszenzusos, primer) és az úgynevezett másodlagos (kodifikációs, szekunder) jogforrásokra osztjuk fel.

2.1.1. Az elsődleges jogforrások

Az elsődleges jogot a Közösség alapító szerződései, valamint azok időközbeni módosításai és az azokra épülő más szerződések adják. Ez tulajdonképpen az EK "alkotmányjoga", valamint a közösségi jog egyezményi szintje. A konszenzusos jogforrások köre önmagában véve több elemből áll, a legáltalánosabb nézetek szerint ide sorolhatók az alapító nemzetközi szerződések és azok módosításai, valamint az általános jogelvek. Az alapító nemzetközi szerződések körébe tartoznak mindazok, az Európai Közösség életében meghatározó szerepet betöltő egyezmények, amelyek az Európai Gazdasági Közösség, az Európai Közösségek, majd az Európai Unió fejlődéstörténetének mérföldköveit jelentik. Az alapító szerződések, illetve azok módosításai szerves részét jelentik a hozzájuk fűzött Jegyzőkönyvek, Nyilatkozatok, amelyekből sokszor lényeges többletinformációkhoz juthatunk (opt-out, opt-in fenntartások). A többségi álláspont szerint az elsődleges jogforrások közé sorolhatjuk – az íratlan jog részeként - az általános jogelveket is.[67] Ennek a jogforrási körnek a kialakítását az indokolja, hogy a közösségi jog helyenként hézagos, ezért az egységes jogrendszer kialakítását elősegítendő az Európai Bíróság gyakran végez hézagpótló munkát. Az íratlan jog részeként lehet még megemlíteni az Európai Bíróság gyakorlatában kialakított - közösségi jog és nemzeti jogok egymáshoz való viszonyából adódó - doktrínákat is.[68]

---

[67] Kapteyn, P. J. G. – Verloren van Themaat: Introduction to the Law of the European Communities II. kiadás (Szerk: Gormley, L. W.) Deventer, 1990 159-160. p.
[68] Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai ... 207 p.

2.1.2. A másodlagos jogforrások

A másodlagos – más elnevezéssel: származékos vagy kodifikációs – jogforrások körében a tagállamok által az alapító nemzetközi szerződésben létrehozott és jogalkotási jogosítvánnyal felruházott szervek (meghatározott közösségi szervek) a rájuk irányadó eljárási rendnek megfelelő pozitív jogot alkotnak. Minden esetben indokolni szükséges a jogforrás kibocsátásának szükségességét. [69] A rendelet a legfontosabb és legteljesebb közösségi aktus, mely absztrakt,[70] általános hatályú,[71] minden elemében kötelező,[72] valamennyi tagállamban közvetlenül alkalmazandó.[73] Jogokat és kötelezettségeket állapíthat meg nemcsak tagállamoknak, hanem egyéneknek is, tagállami bíróságok előtt rájuk közvetlenül is alapítható igény.[74] A tagállamok rendeletet végrehajtó intézkedései nem módosíthatják a rendelet érvényesülését, nem egészíthetik ki rendelkezéseit.[75] Az irányelvek fontos sajátossága, hogy mindig van címzetti köre. További specifikus tényező: a határidő, [76] amin belül az irányelveket implementálni szükséges. Arra, hogy a nemzeti jogalkotási kötelezettségnek milyen formában kell megjelennie, nincsen brüsszeli előírás,[77] csupán bizonyos követelmények megfogalmazását találhatjuk meg, miszerint ennek a belső jogszabálynak nyilvánosnak, azaz bárki, természetes vagy jogi személy részére hozzáférhetőnek kell lennie.[78] A közösségi irányelvek sajátossága a notifikációs kötelezettség, ami alapján a tagállamnak be kell jelentenie Brüsszelnek, hogy az adott közösségi irányelv végrehajtására milyen nemzeti jogszabályt alkotott, továbbá nyilatkoznia kell arról, hogy mindez kielégíti a követelményeket, tehát megfelel az irányelvben meghatározott céloknak.

---

[69] Craig Paul - de Búrca Gráinne.: EC Law. Text, cases, and materials Clarendon Press Oxford 1995 96-99 p., C-3/67 Fonderie Acciaierie Giovanni Mandelli kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1969 EBHT 00035

[70] C-16-17/62 Confédération nationale des producteurs de fruits et légumes és társai kontra az Európai Gazdasági KözösségTanácsa. 1962 EBHT 00901

[71] C-10/95 P Asociación Española de Empresas de la Carne (Asocarne) kontra az Európai Unió Tanácsa. 1995 EBHT I-04149

[72] C-804/79 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága. 1981 EBHT 01045

[73] C-31/78 Francesco Bussone kontra Ministro dell'agricoltura e foreste. 1978 EBHT 02429, C-326/88 Anklagemyndigheden kontra Hansen & Soen I/S. 1990 EBHT I-02911, C- C-34/73. Fratelli Variola S.p.A. kontra Administration des finances italienne. 1973 EBHT 00981

[74] C- 43/71 Politi s.a.s. kontra Ministero delle Finanze della Repubblica italiana. 1971 EBHT 01039

[75] C-165/84 John Friedrich Krohn (GmbH & Co. KG) kontra Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung. 1985 EBHT 03997

[76] C-79/72 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság. 1973 EBHT 00667

[77] Sor kerülhet több jogszabály megalkotására, vagy bizonyos jogforrások módosítására, hatályon kívül helyezésére is

[78] C- 59/89 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Németországi Szövetségi Köztársaság. 1991 EBHT I- 02607

A határozat címzettjeire nézve[79] minden elemében kötelező. Ha címzettjei jogi vagy természetes személyek, a döntések a belső közigazgatási aktusok tipikus sajátosságaival rendelkeznek, ha pedig a határozat egy vagy több tagállamhoz szól, az egyének vonatkozásában csak közvetve teremtenek hatásokat – az állam eljárása útján, mely köteles a határozatban előírt magatartást követni. A határozatokkal kapcsolatban szükségesnek mutatkozik bizonyos terminológiai zavarok tisztázása. Az idők folyamán ugyanis a határozatoknak különböző hatású kategóriái alakultak ki. Itt említhetők az ún. végrehajtó határozatok (executive decisions), melyek a Közösség külső kapcsolataiban használatosak. Beszélhetünk ún. adminisztratív határozatokról (administrative decisions) is, amelyek a Közösség belső aktusait tartalmazzák, mint a kinevezések, előléptetések, elbocsátások a hivatalnokok esetén, vagy a funkciók szétosztása a közösségi bürokrácián belül. Végül megkülönböztethetjük az ún. kvázi bírói határozatokat (quasi-judicial decisions) is. Ezek tartalmazzák a Bizottság döntéseit a tagállamok, illetve a vállalatok verseny során tanúsított magatartásának ellenőrzése területén. A határozatokkal kapcsolatos bizonytalanságot az is fokozza, hogy ugyanilyen elnevezéssel találunk jogforrást (formális aktust) az Unió II és III. pillérében, továbbá az ezen a néven emlegetett jogforrások egy része kötelező, másik része viszont nem. A jogilag kötelezőek az EK Szerződés 249. cikke által megszabott jogi keretek között készülnek. A nem kötelezőek viszont nem képezik a közösségi intézmények formális aktusait, nem felelnek meg szorosan az Alapszerződés formális előírásainak, és nem tárgyai a bírósági kontrollnak.[80] A különböztetés alapja az, hogy határozat néven nem csupán a másodlagos közösségi jogforrásokat szokták emlegetni, hanem ezt az elnevezést használják gyakran különböző, nem kötelező (például közbenső, eljárási jellegű) jogforrásokra is.

Az ajánlás egy adott cselekvés, magatartás kieszközlését célozza a címzett részéről, míg a vélemény álláspont kifejezése egy adott kérdésről. Az ajánlások és a vélemények nem kötelezőek,[81] bár kétségtelenül van meggyőző szerepük. Annak ellenére, hogy nem teremtenek jogokat, melyek bíróság előtt érvényesíthetőek lennének, mégis a nemzeti

[79] C-307/81 Alusuisse Italia SpA kontra az Európai Közösségek Tanácsa és Bizottsága. 1982 EBHT 03463

[80] C-60/81 International Business Machines Corporation kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1981 EBHT 02639

[81] T-113/89 Nederlandse Associatie van de Farmaceutische Industrie "Nefarma" és Bond van Groothandelaren in het Farmaceutische Bedrijf kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1990 EBHT II-00797

bíráknak tekintettel kell lenni rájuk, mikor megoldanak egy esetet,[82] különösen, ha az ajánlások a nemzeti vagy közösségi jog értelmezésében segíthetnek, illetve, ha jogi hatás kiváltására alkalmasak.[83]

Az Európai Központi Bank jogosult rendelet, határozat, ajánlás és vélemény kibocsátására.[84] Léteznek azonban csak sajátosan az Európai Központi Bankra jellemző aktusok, így utasítások (instructions), iránymutatások (guidelines) kibocsátására van lehetőség. Miután ez utóbbiaknak elsősorban az Európai Központi Bank és a tagállami központi bankok közötti kapcsolattartásban van jelentősége, az egyéni jogvédelem szempontjából relevanciájuk nincs, ezért ez e téma bővebb kifejtést nem igényel.

Feltétlenül említést érdemel, hogy habár az EK Szerződés 249. cikke ad egy felsorolást a közösségi jog másodlagos jogforrásairól, más rendelkezéseinél konzekvensen ezekhez az elnevezésekhez nem ragaszkodik. Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a 249. cikkben felsorolt jogforrásokat tipikus aktusoknak, míg az ott fel nem sorolt, de a szerződésben másutt nevesítve mégis felbukkanó normatív erővel rendelkező aktusokat atipikus jogforrásoknak tekinthetjük.[85] Atipikusnak tekinthető például a jogharmonizációs intézkedés,[86] különböző politikákra vonatkozó intézkedés,[87] a Bizottság által a gazdaságpolitikák összehangolására a Tanácsnak adott ajánlás,[88] az intézmények között fel sem sorolt, mégis intézményi jogalkotási joggal felruházott Európai Tanács által elfogadható következtetés a tagállamok és a Közösség gazdaságpolitikájára vonatkozóan,[89] a nemzetközi szerződések megkötésénél tapasztalható intézményi hatáskör-megosztás révén két érintett intézmény, a Tanács és a Bizottság közötti eszmecsere megnyilvánulásaként a Tanács által a Bizottságnak adott utasítás a tárgyalási pozíciót illetően,[90] illetve a Bizottság által a Tanácsnak adott ajánlás nemzetközi szerződés megkötésére,[91] a különböző intézmények által elfogadott eljárási

[82] C-322/88 Salvatore Grimaldi kontra Fonds des maladies professionnelles. 1989 EBHT 04407
[83] C-378/00 Bizottság kontra Parlament és Tanács 2003 EBHT I-00937
[84] EK Szerződés 110. cikke
[85] Lásd erről: Blutman László: EU-jog – működésben ... 142. p
[86] EK Szerződés 95. cikk
[87] EK Szerződés 71. és 308. cikk
[88] EK Szerződés 99 cikk második bekezdés
[89] EK Szerződés 99 cikk második bekezdés
[90] EK Szerződés 300 cikk első bekezdés
[91] EK Szerződés 199 cikk, 207 cikk harmadik bekezdés, 218 cikk második bekezdés, 248 cikk negyedik bekezdés

szabályzatok,[92] és az azokban nevesített további aktusok, például a Tanács által kiadható nem kötelező állásfoglalás (resolution), mely a Tanács egyéb nem nevesített aktusaival egyetemben támadható az Európai Bíróság előtt, amennyiben joghatás kiváltására alkalmas.[93] Többnyire itt szokás említeni az intézmények belső működését szabályozó jogforrásokat, vannak azonban szerzők, akik a másodlagos közösségi jogforrások önálló csoportjaként tárgyalják a belső szabályzatokat.[94] Ha a közösségi intézmény nem a belső szabályzatában foglaltaknak megfelelően jár el, ez különösen veszélyes lehet az egyéni jogvédelem szempontjából, ezért garanciális okokból a bírósági felülvizsgálat rájuk is kiterjed. Az Európai Bíróság érvénytelenségi perekben folytatott jogértelmező gyakorlatából is a belső szabályzatok jogforrási, de legalábbis normatív jellegére vonhatunk le következtetéseket, hiszen ha egy közösségi intézmény megsérti saját belső szabályzatát, az ezen a jogsérelmen alapuló és jogforrásban objektiválódó produktum érvénytelen lesz.[95]

Ha a kisebb-nagyobb normatív erővel rendelkező közösségi jogi produktumokon végigtekintünk, bizonyosan találunk olyan elnevezéssel használtat, ami a szerződés által meghatározott tipikus és atipikus jogforrások rendjébe sehogyan sem illeszthető be. Ezeket nevezi a jogirodalom szerződésben nem említett,[96] nem nevesített,[97] más megjelöléssel nem standard,[98] illetve nevesítetlen[99] jogforrásoknak. Ebbe a körbe tartoznak például az általános harmonizációs programok,[100] az iránymutatások,[101] a közlemények[102] (communications), a felhívások (notices), a különböző jogi kötőerővel rendelkező intézményközi megállapodások[103] (inter-institutional's agreements), az

---

[92] EK Szerződés 300 cikk első bekezdés
[93] C-22/70 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1971 EBHT 00263
[94] Várnay Ernő- Papp Mónika: Az Európai Unió joga KJK KERSZÖV Budapest, 2005 211-212. p.
[95] C-68/86 Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1988 EBHT 00855; T-79, 84, 86, 91, 94, 96, 98, 102, 104/89 BASF AG és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1992 EBHT II-00315; i.m. 211-212 p.
[96] Várnay Ernő- Papp Mónika: Az Európai Unió joga ... 212 p.
[97] Walter Cairns: Introduction to European Union Law Cavendish Publishing Limited London, 1997, Walter Cairns: Bevezetés az Európai Unió jogrendszerébe CO-Nex Budapest 1999 75. p.
[98] Walter Cairns: i.m. 79. p.
[99] Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai ... 215 p.
[100] Lásd például General Report 1969 55. p.; OJ 1962, 7. p; OJ 1962 2. p.
[101] Többnyire a Bizottság saját gyakorlatának ismertetésére szolgálnak
[102] Különösen jelentősek például a versenyjog területén a jogegység biztosítása érdekében a Bizottság által közzétett közlemények
[103] C-204/86 Görög Köztársaság kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1988 EBHT 05323

intézményközi nyilatkozatok.[104] A nem standard másodlagos jogforrások között ismert még a határozmány (resolution), a konklúzió[105] (conclusion), vagy az akció program[106] (action programme) fogalma is. Lehet joghatása bizonyos jegyzőkönyvbe foglalt megállapításoknak, például ide sorolható a Tanács állásfoglalása,[107] vagy ülésének jegyzőkönyve.[108] A Nizzában elfogadott Alapjogi Charta jogi minőségét tekintve bizonytalan megítélésű, de a jogi kötőerőt tekintve leginkább a szerződésben nem említett aktusok közül az általános (esetleg ünnepélyes) nyilatkozatok körébe sorolható (Az Alapjogi Chartáról a későbbiekben részletesen lesz még szó).

2.1.3. Speciális jogforrások

A jogirodalom az elsődleges és másodlagos jogforrások mellett speciális jogforrásként,[109] de legalábbis elkülönülő önálló jogforrás csoportként[110] kezeli a klasszikus nemzetközi jog módjára létrejött jogot. Ebbe a körbe tartozhatnak a nemzetközi szerződések, azon belül is a szubszidiárius nemzetközi szerződések, a harmadik államokkal kötött klasszikus és vegyes nemzetközi szerződések, továbbá a speciális, hibrid jellegű pszeudo tanácsi döntések. A nemzetközi jog másik klasszikus forrása a szokásjog, ami az érdekleltek hallgatólagos akarat-megegyezése, alapját állandó, folyamatosan ismétlődő és a jogalanyok által elfogadott, követett, jogi meggyőződésüket (opinio iuris) is kifejező gyakorlat teremti meg.[111] Ilyen megnyilvánulások a közösségi jogban is felfedezhetők, ezért indokolt ezt a kategóriát is megemlíteni a nemzetközi jogi típusú jogforrások között. Ugyancsak ismert a közösségi jogban a nemzetközi jog egy másik önálló jogforrásként említett kategóriája, a „soft-law" is, amelybe döntően a közösségi intézmények nem kötelező útmutatásai, ajánlásai,

---

[104] C-106/96 Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1998 EBHT I-02729

[105] Ilyet fogadnak el tipikusan a soros elnökség lezárásaként az abban a félévben elért eredményekről

[106] Lásd például a 7. kutatási keretprogramot

[107] C-141/78 Francia Köztársaság kontra Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága. 1979 EBHT 02923

[108] C-22/70 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1971 EBHT 00263

[109] Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai ... 217 p.

[110] Várnay Ernő- Papp Mónika: Az Európai Unió joga ... 216-224. p, Blutman László: EU-jog – működésben ... 150-155. p., Európai közjog és politika ... 553-554. p.

[111] Nagy Károly: Nemzetközi jog, Püski Kiadó Budapest, 1999 39-42. p.

különböző törvénykezési előkészítő iratok, így különösen Fehér Könyvek, Zöld Könyvek sorolhatók.[112]

Felmerülhet továbbá a bíróság esetjogának besorolása is, hiszen látni kell, hogy a közösségi bíróságok alapvető szerepet játszanak a közösségi jog formálásában. Erről a későbbiekben a jogfejlesztő tevékenység taglalása során még szó lesz. Az Európai Bíróság döntései nem precedens jellegűek ugyan, de egyrészt a jogfejlesztő értelmezési gyakorlat, másrészt az a jellegzetesség, hogy a tagállami bíróságoknak és egyéb jogalkalmazó szerveknek kötelességük a közösségi jog luxembourgi ítéletekben megnyilvánuló elveit is követni, felveti a bírói gyakorlat bizonyos mértékű jogforrási rangra emelésének kérdését.[113] Amennyiben elismerjük a jog rétegződésének elméletét,[114] úgy az uniós jog harmadik rétegeként lehet megemlíteni a közösségi bíróságok terjedelmes joggyakorlatát,[115] esetjogát, ami a teljes acquis-nak részét képezi.[116]

2.2. Formális aktusok az unió közös kül- és biztonságpolitikája (az unió második pillére) terén

Tovább bonyolítja a jogforrások rendszerezését, hogy a pilléres szerkezetű Európai Unió II. és III. pillérében is van lehetőség normatív erővel rendelkező aktusok kibocsátására. A közös kül- és biztonságpolitika elveit és általános irányvonalát[117] (principles and general guidelines) határozatban az Európai Tanács határozza meg. Az Európai Tanács dönt a Tanácsa javaslata nyomán a közös stratégiák (common strategies) elfogadásáról. Az Európai Tanács által meghatározott általános irányvonalakhoz igazodva a közös stratégiák végrehajtása érdekében a Tanács hoz határozatokat, így különösen a közös fellépésekről, együttes akciókról (joint actions) és közös álláspontokról (common positions).[118] Amennyiben a második pillér területén kitűzött célok eléréséhez egy vagy több állammal, esetleg nemzetközi szervezettel

[112] Prof. Dr. Peter Schäfer, LL.M.: Európa-jogi tankönyv. Az EK gazdasági joga 2. átdolgozott kiadás, 2003. Richard Boorberg Verlag (Ford: OITH) 86-87. p
[113] Blutman László: EU-jog – működésben ... 155. p.; Walter Cairns: i.m. 80-81. p.
[114] Lásd erről részletesen: Pokol Béla: A jog elmélete, Rejtjel Kiadó Budapest 2001. 13-72 és 269-286 p.
[115] Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció hvgorac, Budapest 2003 265-267. p.
[116] Blutman László: EU-jog – működésben ... 41. p
[117] EU szerződés 13. cikk első bekezdés
[118] EU szerződés 13. cikk harmadik bekezdés

szerződés megkötésére van szükség, ezt a Tanács köti egyhangú döntést követően az Elnökség javaslatára.

2.3. Formális aktusok a bűnügyi téren folytatott rendőrségi és igazságszolgáltatási együttműködés (az unió harmadik pillére) terén

A harmadik pillérben a Tanács, az együttműködés e területén valamely tagállam vagy a Bizottság javaslatára, egyhangúan közös álláspontot (common position), kerethatározatot[119] (framework decision), illetve határozatot (decision) fogadhat el, és annak végrehajtására intézkedéseket tehet (implementing measures) ezen kívül kidolgozhat egyezményeket (conventions), melyeket aztán elfogadásra ajánl a tagállamok számára.[120] A közös álláspont itt is az Unió viszonyulását tükrözi, a kerethatározat a közösségi pillérben megismert irányelvhez nagyon hasonlóan a tagállamok jogszabályainak közelítését célozza, míg a határozat a címzett tagállamokra kötelező. A harmadik pillérben elfogadott határozat – ellentétben a közösségi jogi határozattal – nem bír közvetlen hatállyal.

2.4. A dokumentumokhoz való hozzáférés joga

A joghoz való hozzájutás jelenti egyrészt szűkebben a jogforrások megismerhetőségét, másrészt általánosabban a különböző dokumentumokhoz[121] való hozzáférést, amely jogot szintén a jogvédelem előfeltételének lehet tekinteni. Az európai intézmények vonatkozásában megnyilvánuló transzparencia egyik eleme, így az átláthatóság részét képezi az Európai Unió szerveinek dokumentumaihoz való hozzáférés joga is, mivel e szervek döntései a polgárok mindennapjaiban egyre nagyobb jelentőséggel bírnak. Az EK Szerződés is elismeri a polgárok jogát, az Európai Parlament, a Tanács és az Európai Bizottság dokumentumaihoz való hozzáféréshez.[122] A dokumentumokhoz való hozzáférés tekintetében az intézmények saját eljárási szabályzatukban rögzítenek processzuális és egyben garanciális szabályokat, és az EK Szerződés felhatalmazása

---

[119] Bizonyos fordítások szerint keretdöntést

[120] EU szerződés 34. cikk második bekezdés

[121] Dokumentum: az adathordozótól (papír, elektronikus forma vagy hang-, kép- vagy audiovizuális felvétel) függetlenül, az intézmény feladatkörébe tartozó politikára, tevékenységre és döntéshozatalra vonatkozó üggyel kapcsolatos adattartalom

[122] EK Szerződés 255. cikk első bekezdés

alapján a dokumentumokhoz való hozzáférés jogának gyakorlása általános alapelveit és korlátait a 2001. május 30-án elfogadott 1049/2001. EK rendelet is szabályozza. Gyakori félreértés, de a dokumentumokhoz, illetve az információkhoz való hozzáférés egymással nem azonos fogalmak, habár gyakran az információ a dokumentumok tartalmából ismerhető meg. Az információhoz való jog[123] az emberi jogok harmadik generációjához[124] tartozó alapjog, míg a dokumentumokhoz való hozzáférés a jogvédelem előfeltételeként megjelölhető joghoz való hozzájutás megnyilvánulása. A legkönnyebb és legegyszerűbb hozzájutni a nyilvános és elektronikus vagy nyomtatott (esetleg mindkét) formában közzétett dokumentumokhoz. Számtalan dokumentum elektronikus formában az intézmények honlapján közvetlenül hozzáférhető. A nyilvános dokumentumok és jogforrások legfőbb hozzáférési forrása az Európai Unió hivatalos lapja (Official Journal). Ezen túlmenően azonban számos internetes adatbázis is a tág értelemben vett dokumentumokhoz való hozzáférési jogát segíti.[125] Olyan esetekben, ha valamely intézmény dokumentuma nem publikus, a hozzáférést kérelmezni lehet. A kérelem elutasítására csak akkor kerülhet sor, ha a dokumentumhoz való hozzáférés ellentmond a közérdek védelmének,[126] a közbiztonságnak,[127] a védelemnek,[128] a harmadik országokkal való kapcsolatok,[129] a pénzügyi,[130] vagy gazdaságpolitika tekintetében személyiség[131] és magánszemély becsülete védelmének, természetes vagy

---

[123] Komanovics Adrienne: Információszabadság az Európai Bíróság gyakorlatában In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 2. sz. 24-34. p.

[124] Az emberi jogok generációiról lásd: Emberi jogok (Szerk: Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila) Osiris 2003 Budapest 81-90. p

[125] Így az EUR-lex a hivatalos laphoz és a hatályos jogszabályokhoz ad hozzáférést, a CELEX a közösségi joggal kapcsolatos dokumentumok, jogszabályok és igazságszolgáltatási anyagok keresésére szolgáló adatbázis, a PRE-lex az intézményközi eljárások adatbázisa, ahol a Bizottság és a többi intézmény közötti döntéshozatali folyamat lépései követhetők nyomon, és a dokumentumok teljes szövege olvasható. Ismert ezen kívül az OEIL, a jogalkotási figyelő, amely az Európai Parlament adatbázisa, melyben az Európai Unió döntéshozatali folyamatainak összefoglalása is megtalálható. Ez elsősorban az intézményközi jogalkotási tevékenység, valamint a parlamenti bizottságok és a plenáris ülés nyomon követését teszi lehetővé. Itt az eljárás minden lépése, az Európai Parlament által készített valamennyi dokumentum teljes szövege hozzáférhető. A TED (Tenders Electronic Daily) a hivatalos lap azon mellékleteinek internetes változata, amelyben az EU intézményeinek ajánlati felhívásai jelennek meg. A 30 évnél régebbi dokumentumok az intézmények történeti archívumaiban találhatók. Az intézményeknek a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tett, és 30 év elteltével átszállított történeti archívumait a firenzei Európai Egyetemi Intézet gondozza.

[126] C-64/05 Svéd Királyság v. IFAW Internationaler Tierschutz-Fonds GmbH, korábban Internationaler Tierschutz-Fonds (IFAW) GmbH, Dán Királyság, Holland Királyság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága, az Európai Közösségek Bizottsága; T-264/04. sz. ügy WWF European Policy Programme v. Európai Unió Tanács

[127] C-266/05. P. Jose Maria Sison kontra Európai Unió Tanácsa 2007 EBHT I-01233

[128] C-266/05. P.

[129] C-266/05. P.

[130] T-380/04. Ioannis Terezakis kontra Európai Közösségek Bizottsága (EBHT-ben még nem közzétett)

[131] T-194/04. Bavarian Lager kontra Bizottság 2007 EBHT II-04523

jogi személy üzleti érdeke védelmének,[132] bírósági eljárás és a jogi tanácsadás védelmének,[133] ellenőrzési, vizsgálati és könyvvizsgálati tevékenység védelmének,[134] vagy az intézmény döntéshozatali folyamata védelmének.[135]

2.5. Összegzés

A nyilvánosság ereje, a transzparencia egyre jelentősebbé váló elve folytán számolhatunk azzal, hogy a dokumentumokhoz való hozzáférésnek egyre kiterjedtebb jelentősége lesz a jogvédelmi eszközök között. A jogforrásokkal kapcsolatosan összegzésként leszögezhetjük, hogy az Európai Unió második és harmadik pillérében jelenleg a formális aktusoknak kisebb a kikényszeríthetősége, mint a közösségi jogé, jogvédelmi szempontból ezek jelentősége ezért elhanyagolható. Lényeges, hogy a jogvédelemhez való hatékony hozzájutás szempontjából feltétlenül előnyösebb, ha az egyén érintett jogvitás kérdését közösségi jogi szabály rendezi. Egyben kritikaként is felvethető, hogy a jogvédelem szintjének erőssége függ attól, hogy a kérdéses jogterület közösségi vagy uniós jogalkotási hatáskörbe esik, azon belül is meddig terjed a szabályozási hatáskör. Jósolható, hogy a jövőben a második és harmadik pillér tekintetében kell szorosabbá válni a tagállamok együttműködésének, hiszen a Maastrichti Szerződés óta e területeken is fokozatos térhódítás következett be. Az Európai Unió történetét tekintve megállapítható, hogy az egységes belső piac létrejötte, a közös európai valuta megteremtése még jobban elmélyítette a gazdasági összefonódást, a négy alapszabadság gyakorlati megvalósítása pedig ösztönzően hatott a további együttműködésre. Ebből szükségképpen következik a második és harmadik pilléres kooperáció – habár a Római Szerződés aláírásakor a tagállamok tisztán gazdasági integrációra szerződtek és tartózkodtak minden olyan kezdeményezéstől, ami

---

[132] T-474/04. Pergan Hilfsstoffe für Industrielle Prozesse GmbH kontra az Európai Közösségek Bizottsága 2007 EBHT II-04225

[133] T-2/03. Verein für Konsumenteninformation kontra az Európai Közösségek Bizottsága 2005 ECR II-01121

[134] T-380/04.

[135] A 30 évnél régebbi dokumentumok tekintetében csak a magánszféra védelme és az üzleti érdekek védelme szolgálhat az elutasítás okául, illetve, ha a dokumentumok bizalmas, titkos vagy szigorúan titkos minősítése a közérdek, a közbiztonság, a védelem, a nemzetközi kapcsolatok, a gazdasági és pénzügyi politika védelme érdekében indokolt. Amennyiben az igényelt dokumentumhoz való hozzáférést elutasítják, úgy az intézménynek 15 munkanapos határidő áll rendelkezésére döntésének megerősítésére vagy visszavonására. Az elutasítás megerősítése esetén a kérelmező panaszt nyújthat be az Európai Ombudsmanhoz, illetve hatásköri szabályoktól függően jogorvoslatért az Európai Bírósághoz vagy ez Elsőfokú Bírósághoz fordulhat.

ezen felül a nemzeti szuverenitást érinti – fokozatos kiteljesedésének lehetünk tanúi. Az első pillértől eltérően, ami szupranacionális jelleget hordoz, és amire a közösségi jog szabályai az irányadók, a második és a harmadik pillér tartalmaz minden olyan területet, ami nem tisztán gazdasági, melyre ma még leginkább a nemzetközi közjog szabályai az irányadóak.

A jogvédelem teljessége és kellő hatékonysága érdekében arra lenne szükség, hogy a pillérek eltérő jogforrási rendje, az egyes normatív aktusok ereje közötti különbözőség felszámolódjon, így eltűnjenek a különbségek mind a pilléres szerkezet különböző területein szabályozott jogkérdések, mind pedig a jogforrási rend tekintetében. Megjegyzendő, hogy erre már történtek alkotmányos kísérletek, hiszen az Európai Konvent által létrehozott Alkotmányos Szerződés és a 2007. december 13. napján aláírt Lisszaboni Szerződés is egységes jogforrási rendszert vezetett volna be – talán éppen a jogvédelem hatékonyságának való megfelelés érdekében. Az Alkotmányos Szerződés azonban a tagállamok ellenállása miatt, a francia és a holland nemleges népszavazást követően véglegesen lekerült a napirendről,[136] elvetették annak hatályba léptetése kérdését, és a Lisszaboni Szerződés ratifikációs folyamatának egén is sűrű fekete felhők tornyosulnak, az ír népszavazás eredményét követően jelenleg folynak a tárgyalások arról, hogy egyáltalán megmenthető-e a szerződés. Amennyiben sikerül valamilyen kompromisszumos megoldást találni a Lisszaboni Szerződés hatályba léptetésére, úgy kevesebb jogvédelmi aggály vethető fel a jogforrási renddel kapcsolatosan, mert a pilléres szerkezet megszűnése automatikusan maga után vonja a pillérenként eltérő jogforrási rend megszűnését.

Jogvédelmi szempontból azonban egyéb problémák is felvethetők. Ahogy a jogforrási rend jelenlegi állapotának bemutatásából, az azzal kapcsolatos elméleti-dogmatikai viták fátylának fellebbentéséből kiviláglott, leginkább a Dantei Pokol kapujának feliratát idézhetnénk: „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel!".[137] A jelenlegi bonyolultnak tekinthető jogforrási rend egyszerűsítése feltétlen célul tűzhető ki,

[136] Emiatt az Alkotmányos Szerződés egyes újító rendelkezéseinek bemutatása szükségtelenné vált, de meg kell említeni, hogy az alkotmányos dokumentum puszta elfogadása már figyelemreméltó, erőteljes szakmai visszhangot váltott ki. A teljesség igénye nélkül lásd erről különösképpen: Vörös Imre: Az európai alkotmány várható hatásai ...197-234. p;. Rácz Attila: Az Európai Unió alkotmányos berendezkedése In: Állam és jogtudomány, 2004. (45. évf.) 3-4. sz. 215-246. p.; Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció ... 156- 244 p.; Tatham, Allan F.: EC Law in practice: A case-study approach, hvgorac 2006 5- -7 p.

[137] Dante Alighieri: Isteni színjáték, Európa Könyvkiadó 1982, 16. p.

tekintettel különösképp arra, hogy a kötelező és nem kötelező, a nevesített és nem nevesített, továbbá a Szerződésben direkt módon jogforrásként megjelölt, valamint a fel nem sorolt, de egyes külön rendelkezéseknél mégis felbukkanó jogforrások, továbbá az ugyanolyan néven megjelenő, de eltérő normatív tartalmú jogforrások közötti eligazodás, a nemzetközi jog közösségi, illetve uniós jogba is beszűrődő klasszikus elemeinek ismerete a jogkereső egyének számára nehézségeket okozhat.

3. A bírói jogvédelem egy jelentős aspektusa: az Európai Bíróság által kialakított doktrínák

Az Európai Bíróság gyakorlata éppen a jogvédelem hatékonyságának megteremtése érdekében a nemzeti jogok és a közösségi jog egymáshoz való viszonyának tisztázása körében mondta ki a közösségi jog önálló jogrendszeri minőségét, és egyben rámutatott a közösségi jog olyan sajátosságaira,[138] amelyeket doktrínáknak, a jogvédelem szempontjából is elsődleges jogelveknek lehet tekinteni. Ahhoz, hogy a közösségi jog tényleges érvényesüléséről beszélhessünk, fontos előfeltétel, hogy a Közösségek által alkotott és az Európai Bíróság által értelmezett (esetenként kiterjesztett) joganyaghoz a tagállamok jogrendszerei alkalmazkodjanak - a különböző területeken különböző közelítő módszerek alkalmazásával (jogegységesítés, jogharmonizáció, jogközelítés) -, végső soron a tagállamok jogrendszereibe beépüljön a közösségi jog, illetőleg a tagállami bíróságok jogalkalmazó tevékenységében ne csak a tagállami nemzeti jog, hanem a közösségi jog szabályai is elismerést és alkalmazást nyerjenek. Ezen célok elérése érdekében a közösségi jogrendszer legitimációjának megalapozására az Európai Bíróság óriási horderejűnek mondható doktrínákat fogalmazott meg gyakorlata során. A doktrínák: a közösségi jog közvetlen alkalmazhatósága, a tagállamok jogrendszereiben érvényesülő közvetlen hatálya, az értelmezési doktrína, vagy más néven a közvetett hatály, a közösségi jog tagállamok jogrendszereivel szembeni elsődlegessége, szupremáciája, vagy primátusa, az elsőbbség elve. Ezen doktrínák a tartópillérei a közösségi jognak, mint rendszernek. Vannak szerzők, akik a doktrínákat is a közösségi jog íratlan jogforrásai közé sorolják.[139]

3.1. A közvetlen alkalmazhatóság

Először vegyük szemügyre a közvetlen alkalmazhatóság kérdését. Elöljáróban szükségesnek látszik leszögezni, hogy a közvetlen hatály és a közvetlen

[138] Berke Barna: Az Európai közösségi jogrend strukturális elveiről. In: Ius privatum – ius commune Europae. Budapest, 2001. 33-53. p.
[139] Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai ... 207 p.

alkalmazhatóság egymással nem szinonim kategóriák. Előfordul még az Európai Bíróság gyakorlatában is, hogy a két fogalmat felváltva használják, és quasi egyenértékűnek fogják fel. Ugyanakkor elválasztandó a két fogalom egymástól, miután a közvetlen alkalmazhatóság „önvégrehajtást" jelent és ez a self-executive jellegzetesség tartalmilag arra utal, hogy "bármely jog vagy kötelezettség, amely az egyezményből fakad, jogerővel bír minden további hűhó nélkül".[140] A közvetlen alkalmazhatóság – amely a rendeletek jogi jellegének meghatározása kapcsán az EK Szerződésben is szerepel - a gyakorlatban kevés problémát jelentett, mind a tagállami jogalkalmazók, mind az Európai Bíróság számára. Az elv a közösségi jog sajátos természetéből fakad, jelentését röviden úgy lehetne összefoglalni, hogy a konkrét norma önvégrehajtó, hatályba lépése és a hatálya alá tartozók előnyére vagy hátrányára történő alkalmazása független a nemzeti jog bármilyen beillesztő aktusától.[141]

3.2. Közvetlen hatály

3.2.1. A Szerződés rendelkezéseinek közvetlen hatálya

Ezzel szemben a közvetlen hatályosság elve – amely szövegszerűen az EK Szerződés rendelkezései között nem szerepel, azt az Európai Bíróság gyakorlata alakította ki - már több gondot okozott. A közvetlen hatály (direct effect) problematikája a magánszemélyek, jogi személyek bíróság előtti EK jogra alapozott jogérvényesítésekor merülhet fel. Közvetlen hatályúnak mondhatunk egy közösségi rendelkezést, ha az pontosan szövegezett, olyan világos és feltétlen rendelkezést tartalmaz, amely alkalmas arra, hogy személyre jogokat és kötelezettségeket ruházzon. Ezen fogalmi elemeknek való megfelelés megítélés, eseti értelmezés kérdése (Steiner szerint a kritériumok alkalmazása gyakran háttérben meghúzódó politikai döntést takar, hiszen az, hogy egy bizonyos rendelkezés közvetlenül hatályos-e, annak a konstrukciónak kérdése, amely függ a nyelvétől, a céljától, valamint azoktól a terminusoktól, amelyekkel a szerződést egyes országok törvénybe iktatták. Bár a legtöbb állam az érthetőség és a teljesség érdekében hasonló kritériumokat alkalmaz, bizonyos szabályok és attitűdök

[140] Lord Denning MR a H.P. Bulmer Ltd. c. J. Bollinger SA /1974/ Ch. 401. ügyben idézi: Steiner J.: EGK-jog Babits Kiadó Szekszárd 1990. ford. Lakatos Kálmán 23. p.
[141] C-34/73. Fratelli Variola S.p.A. kontra Administration des finances italienne. 1973 EBHT 00981; C-94/77 Fratelli Zerbone Snc kontra Amministrazíone delle finanze dello Stato.1978 EBHT 00099

elkerülhetetlenül eltérnek egymástól, ezért egyáltalán nem ugyanaz az eredmény országról-országra.[142]).

Hollandia közigazgatási bírósága (Tarifcommissie) szolgáltatott alkalmat az Európai Bíróságnak arra, hogy a közösségi jog közvetlen hatályának elvét első elhíresült ítéletében megalapozza. Azért tekinthetjük ezt a döntést mérföldkőnek az Európai Bíróság gyakorlatában, mert az Európai Bíróság ebben a döntésében megfogalmazta, hogy az Európai Gazdasági Közösség a nemzetközi jog olyan új jogrendjét teremtette meg, amelynek érdekében az egyes államok korlátozták szuverén jogaikat. Szabályai bár csak korlátozott területen, de nem csak a tagállamokra, hanem azok állampolgáraira is vonatkoznak. A tagállamok törvénykezésétől függetlenül a közösségi jog nemcsak kötelezettségeket hárít a személyekre, hanem szándékai szerint jogokat is ruház rájuk. A közösségi jognak olyan hatalma van, amelyre a tagállamok állampolgárai bíróság előtt is hivatkozhatnak.[143] Az Európai Bíróság számára az ügy eldöntésénél „egy bizonyos Európa eszme" ("ane certaine idée de l' Europe")[144] vált irányadóvá. A döntés érveiből ugyanis kitűnik, hogy az Európai Bíróság véleménye szerint az Európai Gazdasági Közösséget alapító Római Szerződés olyan integrációt hozott létre, amelynek nem csupán a tagállamok és a nemzetek, hanem a magánszemélyek is alkotóelemei. Ezért nemcsak a tagállamokat, hanem az egyéneket is a közösségi jog alanyainak kell tekinteni. A magánszemélyeknek pedig nemcsak kötelezettségei vannak, hanem kiváltságai és jogai is, amelyeket törvényesen védeni kell. Az ítéletben a Római Szerződés egyik cikkelyének közvetlen hatályossága került kimondásra oly módon, hogy miután a kötelezettség egy tagállamot érintett, és e kötelezettség megszegésére egy magánszemély (jelen esetben a szállítmányozó cég) hivatkozott, így a közvetlen hatály vertikális dimenziójáról van szó. A Van Gend ügyben a Római Szerződés 12. cikkelyének közvetlen hatályossága merült fel. E cikkely egy kifejezett tilalmat fogalmazott meg a tagállamok számára, így első ránézésre adódna az a következtetés, hogy csak a Szerződésben foglalt tilalmak jelentenek olyan normákat, amelyek megsértése esetén a tagállam és egyén viszonylatában közvetlen hatályosságról lehet beszélni. Az Európai Bíróság azonban az Alfons Lütticke GmbH v Hauptzollamt

---

[142] Steiner J.: Textbook on EEC Law. Blackstone Press Limited, 1988. 24. p.
[143] C-26/62 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos kontra Nederlandse administratie der belastingen. 1963 EBHT 00003
[144] Pescatore, P.: The Doctrine of „Direct Effect". An Infant Disease of Community Law. European Law Review 1993. 157. p.

Saarlouis ügyben[145] megállapította, hogy pozitív kötelezettség esetén is lehet a szerződésnek közvetlen hatálya.

A bírósági esetjog rámutatott arra is, hogy nem csupán vertikális direkt hatályosságról lehet beszélni, hanem ez a kérdés horizontális dimenzióban is felmerülhet. Ezt a megállapítást az Európai Bíróság a Defrenne ügy kapcsán mondta ki.[146] Ugyanezen elv került alkalmazásra a Valrave and Koch v. Association Union Cycliste Internationale ügyben,[147] ahol a Római Szerződés (akkori) 7. cikkelyére hivatkoztak a panaszosok. Ebben az ügyben a bíróság kimondta, hogy a diszkrimináció tilalmára vonatkozó szerződéses rendelkezés olyan személyi jogokat hoz létre, amelyeket a belföldi bíróságoknak is védelmezniük kell.

3.2.2. Az Európai Közösségek által kötött nemzetközi szerződések közvetlen hatálya

Tekintettel arra, hogy az Európai Közösségek nemcsak a tagállamokra nézve hozhatnak „belső" közösségi jogszabályokat, hanem a Közösség, mint jogi személy, külső harmadik országokkal, vagy nemzetközi szervezetekkel is köthet megállapodásokat, így maga a Közösség is lehet alanya egy nemzetközi szerződésnek, ennek folytán értelmezési kérdések is felmerülhetnek a megkötött nemzetközi szerződéssel kapcsolatosan.[148] A nemzetközi egyezményeknek Steiner szerint három olyan típusa van, amelyre az Európai Bíróság előtt hivatkozni lehet a közösségi jog összefüggésében. Az elsőbe sorolhatók azok az egyezmények, amelyeket a Közösség intézményei kötnek, és a Közösség egyezménykötési jogköréhez tartoznak. A második típusba sorolhatók azok a „hibrid" egyezmények, amelyeknek témája részben a tagállamok, részben pedig a közösségi jog körébe tartozik. A harmadik típus pedig azokat az egyezményeket foglalja magába, amelyeket a Római Szerződés előtt kötöttek meg (ilyen például a GATT), amelyeket a Közösség, mint ebben az értelemben a tagállamok jogutóda átvett, mivel saját jogkörébe tartozónak tekinthető. A Római Szerződésben nincs még utalás

[145] C-57/65. Firma Alfons Lütticke GmbH kontra Hauptzollamt von Saarlouis.1966. EBHT 00293
[146] C-43/75. Gabrielle Defrenne kontra Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena. 1976. EBHT 00455
[147] C-36/74. B.N.O. Walrave, L.J.N. Koch kontra Association Union cycliste internationale, Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie és Federación Española Ciclismo.1974 EBHT 01405
[148] Tatham, Allan F.: EC Law in practice... 63-67. p.

sem arra, hogy az ilyen egyezményeknek közvetlen hatálya lenne.[149] A nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos Európai Bírósági gyakorlatot nem tekinthetjük egységesnek, előfordultak olyan döntések, amelyben különböző nemzetközi egyezmények releváns cikkelyeit közvetlenül hatályosnak találták, az egyezmények egyéni célját, a szabályozott területek tárgyát, és közösségi joggal való összefüggéseit vizsgálva, míg más esetekben hasonló szabályozást nyújtó nemzetközi egyezmények vonatkozásában a közvetlen alkalmazhatóság hiányának kimondására került sor.

A Bresciani ügyben az Európai Bíróság az 1963. évi Yaoundé konvenció 2. cikk /1/ bekezdése közvetlen hatályát állapította meg.[150] Érdekes lehet - különösen az Európai Megállapodások fényében - az Európai Közösségek és a csatlakozásokat megelőzően a különböző államok között kötött szerződések sorsa.[151] A Kupferberg ügyben az Európai Bíróság a Közösség és Portugália között a Közösséghez való Portugál csatlakozást megelőzően kötött Szabadkereskedelmi Megállapodás 21. cikkelyének /1/ bekezdése közvetlen hatályosságának kérdését vizsgálta.[152] A Bíróság, azért tulajdonított közvetlen hatályt a Szabadkereskedelmi megállapodás konkrétan vizsgált rendelkezésének, mert mind a Közösség, mind a Szabadkereskedelmi megállapodás célkitűzései egy irányba mutatnak, ezért a saját összefüggésrendszerében is figyelembe vett Szabadkereskedelmi megállapodásra közvetlenül hivatkozni és jogot alapítani lehet a bíróságok előtt.

A Sevince ügyben[153] a bíróság a Közösség és Törökország között megkötött Társulási Megállapodás alapján létrehozott Társulási Tanács bizonyos határozatainak közvetlen hatályát állapította meg. Egy másik, az Onem v. Kziber ügyben[154] a bíróság az 1976. április 27-én a Közösség és Marokkó között megkötött Együttműködési Megállapodás 41. cikkelyének /1/ bekezdését nyilvánította közvetlenül hatályossá. Találhatunk ugyanakkor ellenpéldákat is, például a Demirel ügyben[155] a bíróság a Törökország és az Európai Közösség között létrejött Társulási Megállapodás bizonyos rendelkezéseinek közvetlen hatályát tagadta meg. Ugyancsak hasonlóan döntött a nemzetközi szerződés

---

[149] Steiner J.: Textbook... 1988 36. p.
[150] C-87/75. Conceria Daniele Bresciani kontra Amministrazione Italiana delle Finanze. 1976 EBHT 00129
[151] Tatham, Allan F.: Az Európai Megállapodások közvetlen hatálya: az Európai Bíróság ítéletei In: Magyar Jog, 2003 (50. évf.) 12. sz. 495-506 p.
[152] C-104/81. Hauptzollamt Mainz kontra C.A. Kupferberg & Cie KG a.A. 1982 EBHT 03641
[153] C-192/89. S. Z. Sevince kontra Staatssecretaris van Justitie. 1990. EBHT I-03461
[154] C-18/90. Office national de l'emploi kontra Bahia Kziber. 1991. EBHT I-00199.
[155] C-12/86. Meryem Demirel kontra Ville de Schwäbisch Gmünd. 1987. EBHT 03719.

közvetlen hatályának hiányáról az Európai Bíróság a Schlüter ügyben. Az itt vizsgált Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény 2. cikkéről a Bíróság kimondta, hogy az nem ruházhat a Közösség állampolgáraira olyan jogokat, amelyekkel a bíróság előtt élhetnek.[156]

3.2.3. A rendeletek közvetlen hatálya

A rendeletek közvetlen hatályának kérdését a Szerződés közvetlenül nem rendezi, itt is az Európai Bíróságra maradt a kritériumok meghatározásának kérdése. A rendeletek az EK Szerződés szerint közvetlenül alkalmazhatók, ugyanakkor a gyakorlatban felmerült problémák mutattak rá arra a kérdésre, hogy a rendeletek érvényesülésével szemben előfordulhatnak aggályok olyan esetekben, amikor a rendeletekben olyan záradékok találhatók, amelyek további intézkedéseket tesznek szükségessé a Tanács, a Bizottság, vagy a tagállamok részéről, és ehhez képest egy további problémaként - gyakran azonban összefonódva ezzel a kérdéssel - jelenik meg a közvetlen hatályosság kérdésköre. A Bussone és az Eridana ügyben hozott bírósági döntésekből[157] kiolvasható, hogy az a tény, hogy egy rendelet közvetlenül alkalmazható, nem gátolja az ilyen rendeletet abban, hogy felhatalmazzon valamely közösségi intézményt vagy tagállamot arra, hogy végrehajtási intézkedéseket tegyen.[158] A Leonesio ügyben az Európai Bíróság ítéletében azt is kimondta, hogy a vonatkozó közösségi rendelet kimerítően lefekteti azokat a feltételeket, amelyekből a kérdéses egyéni jog létesítése következik, ugyanakkor nem következik a rendeletből költségvetési szempontok figyelembevétele. Így annak érdekében, hogy a közösségi rendeletet valamennyi tagállam állampolgáraival szemben azonos érvénnyel alkalmazzák - hiszen az a nemzeti jog részeivé vált -, a rendelet közvetlen hatályának oly módon kell működnie, hogy az egyénekkel kapcsolatos érvényesülését ne zavarják a helyi rendelkezések és gyakorlatok.[159]

---

[156] C-9/73. Carl Schlüter kontra Hauptzollamt Lörrach. 1973. EBHT 01135

[157] C-31/78. Bussone kontra Italian Ministry for Agriculture and Forestry 1978 EBHT 2429.; C-230/78. SpA Eridania - Zuccherifici nazionali és SpA Società italiana per l'industria degli zuccheri kontra Ministro per l'agricoltura e le foreste, Ministro per l'industria, il commercio e l'artigianato és SpA Zuccherifici meridionali. 1979 EBHT 02749, 2772. idézi: Pescatore, P.: The Doctrine of „Direct Effect"... 164. p.

[158] Lásd: Pescatore, P.: The Doctrine of „Direct Effect"...164. p.

[159] C-93/71. Orsolina Leonesio kontra Ministero dell'Agricoltura e Foreste della Repubblica italiana. 1972. EBHT 00077

Hasonló érvelést találhatunk a Politi – és több más - ítéletben is (például a 39/72. az 55/77. és a 94/77. számú ügyekben is),[160] ahol az Európai Bíróság kifejtette, hogy az ügyben érintett rendeletben szabályozott jogok természetéből és e közösségi jogforrás funkciójából következik, hogy a rendeletnek közvetlen hatálya van, és miután a rendelet egyéni jogokat teremt, a nemzeti bíróságoknak e jogokat védeniük kell.[161] A rendeletek szövegéből azok az előírások válhatnak problematikussá, amelyek nem felelnek meg a „feltétlen" és „megfelelően pontos" követelményeknek.[162] Ugyancsak nagy jelentőségű volt a Variola ítélet is, ahol a Bíróság azt boncolgatta, hogy a tagállamok nem vezethetnek be olyan - látszólag nemzeti jogi - intézkedéseket, amelyekkel megfosztják az Európai Bíróságot attól, hogy nyilatkozzon a közösségi jog értelmezéséről, vagy valamely közösségi intézmény által kiadott jogszabály érvényességéről. Tehát nem engedhető meg olyan eljárás, amely által elrejtik egy jogszabály közösségi jellegét azok elől, akikre vonatkozik, mert a közvetlen alkalmazás híján elvész a közvetlen hatályosulás lehetősége is.[163]

3.2.4. A határozatok közvetlen hatálya

Az Európai Bíróság a 9/70. számú Grad ügyben rámutatott arra, hogy a határozatoknak is lehet közvetlen hatálya. A bíróság ebben az ügyben kimondta, hogy a határozatok kötelező jellegével összeegyeztethetetlen lenne az, ha elvileg kizárnák annak a lehetőségét, hogy az érintett személyek a határozatok által rájuk háruló kötelezettségekre hivatkozzanak. Különösen igaz ez olyan esetekre, amikor például a Közösség hatóságai egy határozat révén egy adott tagállamra, illetve a tagállamok mindegyikére egy megadott módon hárítottak egy kötelességet, mert ilyen intézkedés hatékonysága gyengülne akkor, ha a kérdéses állam polgárai erre a bíróságok előtt nem hivatkozhatnának, és a belföldi bíróságok ezt a közösségi jog részeként nem vehetnék figyelembe.[164] A határozatok közvetlen hatályának elismerése tárgykörében a bíróság feltételrendszert mondott ki. Megállapítható, hogy abban az esetben, ha a kötelezettség a címzettre vonatkozik és egészében kötelező, arra a határozat címzettje mindenképpen

---

[160] C-39/72. Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság.1973. EBHT 00101; C-94/77 Fratelli Zerbone Snc kontra Amministrazione delle finanze dello Stato. 1978 EBHT 00099
[161] C- 43/71 Politi s.a.s. kontra Ministero delle Finanze della Repubblica italiana. 1971 EBHT 01039
[162] Lásd: Weatherill S., - Beaumont, P.: EC Law. London 1993. 295. p.
[163] C-34/73. Fratelli Variola S.p.A. kontra Administration des finances italienne. 1973 EBHT 00981
[164] C-9/70. Franz Grad kontra Finanzamt Traunstein.1970. EBHT 00825

hivatkozhat egy bírósági eljárásban. Amennyiben a határozat mást is érint, mint akik a címzettjei, akkor a határozattal ily módon közvetlenül érintett személy is hivatkozhat a határozat közvetlen hatályára.[165]

3.2.5. Az irányelvek közvetlen hatálya

Dogmatikailag az irányelvek közvetlen hatálya a legtöbbet vizsgált, legizgalmasabb kérdés. Az irányelveket Weymüller a közvetlen hatály témaköre szempontjából az alábbi csoportokra osztotta. Ha az irányelv tartalmilag világos, kielégítően rendelkezik és nem hagy mozgásteret a szabályozásra a tagállam számára, akkor az irányelv rendelkezéseinek van alkalmazási elsőbbsége, abban az esetben, ha az adott tagállam az irányelv rendelkezéseit nem ülteti át a nemzeti jogba, és az érintett hatályos nemzeti jogi előírás nem teszi lehetővé az irányelvvel összhangban lévő értelmezési gyakorlatot. A második esetkört az képezi, ha az irányelv tartalmilag világos, kielégítően rendelkezik, és nem hagy mozgásteret a hazai szabályozásnak, de a tagállam mégis intézkedett a belső jog megfelelő harmonizációjára, intézkedése azonban nem megfelelő. Ilyenkor, ha a belső jog előírása rugalmasan interpretálható, akkor a belső jog alkalmazási elsőbbsége érvényesül, de az értelmezésnek irányelv konformnak kell lenni. Megint más a jogkereső polgár számára a megoldás, ha az irányelv világosan és kielégítő módon szabályoz ugyan, de hagy játékteret a tagállam jogalkotása számára. Ha ilyen esetben a tagállam nem tesz eleget az irányelv rendelkezéseinek, de a vonatkozó nemzeti jogi szabályok az irányelv engedte mozgástéren belül vannak, akkor egy esetleges jogvitában a nemzeti jog elsőbbsége érvényesül, kétség esetén azonban az irányelv konform interpretációval. A negyedik tipikus eset az, amikor az irányelv szövegezése nem elég világos. Ha emellett nem egyértelmű az sem, hogy az irányelvnek megfelelően módosított vagy alkotott nemzeti jog kellően megközelítette az irányelvben foglalt elérendő célt, az eljáró nemzeti hatóság előtt két út is áll. Az első értelmében az Európai Bíróság előzetes döntését lehet kérni az EK jog helyes értelmezéséről. A másik lehetőség pedig az, hogy a nemzeti jog alkalmazása kerül előtérbe, utalással az irányelv értelmezésének kétségeire.[166]

---

[165] Lásd Weatherill, S. Beaumont, P.: EC Law. London 1993. 306. p.

[166] Weymüller, R.: Der Anwendungsvorrang von EG-Richtlinien eine Diskussion ohne Ende? Recht der Internationalen Wirtschaft 1991./6. 503. p. idézi Kecskés László: EU jog és jogharmonizáció ... 361-362. p.

A Grad és a Van Duyn v. Home Office ügyekben mutatott rá a Bíróság arra, hogy az irányelvek bírhatnak közvetlen hatállyal attól függően, hogy eleget tesznek-e a közvetlen hatályosság kritériumainak, azaz eléggé világosak és pontosak, továbbá feltétel nélküliek-e, azaz nem hagynak teret az önkényes végrehajtásnak.[167] Miután az irányelv gyakran érint állam magánszemély szerkezetű jogviszonyokat, erősödött az a felfogás, mely szerint egy tagállam polgára nem kerülhet hátrányosabb helyzetbe más tagállam polgáraihoz képest csupán azért, mert állama elmulasztotta belső jogának az EK irányelveihez való harmonizálását.[168] A Becker ügyben a Bíróság kifejtette, hogy az irányelvek Szerződésben körülírt kötelező erejével összeegyeztethetetlen lenne, ha elvileg zárnák ki e jogforrás céljában meghatározott kötelezettséget, amelyre az érintett személyek hivatkozhatnak. Ebből következően az a tagállam, amelyik az előírt időszak alatt nem fogadta el az irányelv által megkövetelt alkalmazási intézkedéseket, a személyekkel szemben nem hivatkozhat saját hibája kimentéseként tagállami belső nehézségeire.[169]

Az Európai Bíróság gyakorlatában, a későbbiekben, az irányelvek közvetlen hatályosságával kapcsolatosan további lényeges kérdések is felvetődtek, így különösen az irányelvekben megfogalmazott feltételek, határidők vetettek fel további értelmezési problémákat. A bíróság a 148/78. Ratti ügyben hozott ítéletében kimondta, hogy az irányelv nem lehet közvetlenül hatályos - az egyéb feltételek fennállása esetében sem -, mielőtt az implementációs határidők leteltek volna. A határidő eredménytelen eltelte után ugyanakkor az irányelvre jogokat lehet alapítani, annak közvetlen hatálya elismerhető. Ugyancsak kimondta a bíróság azt is, hogy ha egy irányelv nem kíván meg külön harmonizációs hatályba léptető intézkedést a tagállam részéről, akkor azonnal is közvetlenül hatályosulhat az irányelv rendelkezése az adott tagállamban, szintén az egyéb feltételek fennállása esetén.[170] Annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy mi minősül az irányelv céljának megfelelő végrehajtásnak, szintén bonyolult kérdéseket vetett fel, melynek megközelítése differenciáltan, gyakorlatilag esetről-esetre történhet csak meg. A jogvédelem szempontjait abszolút módon felfedezhetjük e kérdés vizsgálatánál,

[167] Lásd: Steiner J.: Textbook... 1988 29-30. p., C-41/74. Yvonne van Duyn kontra Home Office. 1974 EBHT 01137
[168] Kecskés László: EU jog és jogharmonizáció ... 359 p.
[169] C-8/81. Ursula Becker kontra Finanzamt Münster-Innenstadt. 1982. EBHT 00053. Az ezzel a témával kapcsolatos további problémákról lásd: Weymüller, R: Der Anwendungsvorrang ... 593. p.
[170] C-148/78. Ügyészség kontra Tullio Ratti. 1979. EBHT 01629.

ugyanis az Európai Bíróság az irányelvek céljának megfelelő intézkedések megfelelősége körében a döntő hangsúlyt a jogbiztonság követelményére helyezte.[171] A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy minden olyan nem kellően konkrét és precíz tagállami szabályt, ami a magánszemélyeket - akár csak kisebb részben - bizonytalanságban hagyja jogaik és kötelezettségeik gyakorolhatósága tekintetében, az irányelv nem megfelelő végrehajtásának kell tekinteni. Ugyancsak a jogbiztosság egy másik vetülete miatt nem fogadható el megfelelő végrehajtásnak az olyan, többnyire meglévő, esetleg tételes szabállyal le sem fedett diszkrecionális közigazgatási gyakorlatra való hivatkozás, ami bármikor megváltoztatható.[172]

3.2.5.1. Az irányelvek horizontális közvetlen hatályának problematikája

További kérdésként merült fel az Európai Bíróság előtt a közösségi irányelvek horizontális közvetlen hatályának problémája, mely kérdésben a bíróság nemlegesen foglalt állást, azaz az irányelvek közvetlenül nem róhatnak kötelezettségeket magánszemélyekre egymás közötti jogvitáikban. Ezt az elvet írta körül a Bíróság a Marshall és a Faccini Dori ügyekben. Ezekből megállapítható, hogy a Közösség irányelveinek címzettjei a tagállamok, és kötelezettségeket csak az államra, illetve annak szerveire rónak, ezek vonatkozásában állapíthatók meg – bizonyos feltételek bekövetkezése esetén akár közvetlenül hatályosuló - kötelességek. Mindez azonban nem teremt alapot arra, hogy egy magánfél egy másik magánféllel szemben alapítson igényt közvetlenül az irányelv rendelkezésére. A Római Szerződés kimondja ugyan az irányelv kötelező jellegét, amely az alapját képezi annak, hogy a belföldi bíróság előtt az adott irányelvre hivatkozni lehessen, ez azonban csak azon tagállamok viszonylatában állhat fenn, akinek azt címezték.[173]

[171] C- 59/89 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Németországi Szövetségi Köztársaság. 1991 EBHT I- 02607
[172] C-429/85 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság. 1988 EBHT 00843
[173] C-152/84. M. H. Marshall kontra Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching). 1986. EBHT 00723

3.2.5.2. A jövő lehetséges útjai

Az irányelvek horizontális közvetlen hatályának kimondására nem került sor – dogmatikai okokból valószínűleg ezt az Európai Bíróság a jövőben is el fogja hárítani -, ennek elismerésével ugyanis eltűnne a különbség a rendelet és az irányelv között. Azt azonban láthatjuk, hogy már a Faccini Dori ügyben[174] adott a Bíróság olyan útmutatást, amiből két lehetséges módszer alkalmazásával is lehetőség nyílik az egyéni jogvédelemre. Az értelmezési doktrína és a kártérítési felelősség lehetőségének felvetése is kiolvasható a döntésből, ami az egyéni jogvédelem szempontjából garanciális jelentőségű. Felfedezhetjük azonban más technika alkalmazásával is implicit módon a közösségi jog magánszemélyek közötti jogviszonyokba történő bebújásának nyomait. A CIA Security esetben, versenyjogi kérdések kapcsán merült fel egy irányelv közvetlen hatályának kérdése. A Bíróság ebben a döntésében úgy határozott, hogy a bejelentési eljárás alapján fennálló tagállami kötelezettségekre lehet hivatkozni magánszemélyekkel szemben, és hogy a nemzeti bíróság nem alkalmazhatja azt a szabályt, amely olyan szabványon alapul, melyet megelőzően nem jelentettek be az említett eljárásnak megfelelően.[175] Itt tehát annak lehetünk tanúi, hogy ha széles értelemben véve lehet állami kötelezettséget a magánjogi jogviszony releváns részéhez társítani, úgy az irányelvek közvetlen hatálya áttételesen – elsősorban jogvédelmi okokból – érvényesülhet magánszemélyek közti horizontális jogviszonyban is. Fentiek tanúságaként megállapítható, hogy a közvetlen hatály fogalmilag csak akkor állhat be, amikor a közösségi szabály saját maga ró kötelezettségeket a magánfelekre, ez azonban nem jelenti a releváns EK irányelv horizontális közvetlen hatályát.[176]

Az irányelvek közvetlen hatálya kapcsán kialakulni látszik egy újabb elméleti alapvetés is, ami a kizáró és a helyettesítő joghatás megkülönböztetéséből próbál elméleti szinten magyarázatot találni a felmerülő dogmatikai problémákra.[177] Ennek az elméleti

[174] C-91/92 Paola Faccini Dori kontra Recreb Srl. 1994. EBHT I- 03325

[175] C-194/94. CIA Security International SA kontra Signalson SA és Securitel SPRL. 1996. EBHT I.-02201.

[176] C-39/94. Syndicat français de l'Express international (SFEI) és társai kontra La Poste és társai. 1996 EBHT I-03547 idézi: Timmermans, C.V.A: A közösségi jog alkalmazása a nemzeti bíróságok előtt: a közvetlen hatály elve és az elsőbbségi elv. Jogtudományi Közlöny 1997/3.

[177] Blutman László: Irányelvek alkalmazása magánfelek közötti jogvitákban - újragondolva In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 1. sz. 12-20. p.

megközelítésnek az alapjait a Pafitis üggyel kezdődő esetjog adja,[178] dogmatikai értelemben pedig a contra legem jogalkalmazás kérdései kerülnek nagyító alá.[179] Az irányelvek közvetlen hatályával összefüggésben érdekes újszerű jogalkalmazási technikát folytatott az Európai Bíróság a Mangold ügyben.[180] A vitában diszkrimináció tilalmával összefüggő kérdések vizsgálatára került sor. A Bíróság kimondta, hogy az egyenlő bánásmód általános elve, különösen az életkorra tekintettel, nem függhet annak a határidőnek a lejártától, amely a tagállamok számára nyitva áll, hogy az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános kereteinek meghatározását célzó irányelvet átültessék. Ilyen körülmények között az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos eljárásban eljáró bíróságnak kötelessége – hatáskörének keretében – azon jogok védelme és teljes érvényesülésének biztosítása, amelyet a közösségi jog a magánszemélyek számára biztosít,[181] adott esetben eltekintve a nemzeti jog mindazon rendelkezéseinek alkalmazásától, amelyek azzal ellentétesek.[182] A nemzeti bíróság kötelessége az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma teljes érvényesülésének biztosítása, eltekintve a nemzeti jog mindazon rendelkezéseinek alkalmazásától, amelyek ellentétesek a közösségi joggal, abban az esetben is, ha az irányelv átültetésének határideje még nem járt le.[183]

3.2.5.3. Összegzés

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a jogirodalomban és a bírósági esetjogban gondosan kimunkálták a közvetlen hatály doktrínáját, melynek következményeit az egyes jogviszonyokra elsősorban Toth munkája alapján az alábbiak szerint foglalhatunk össze:

---

[178] C-441/93. Panagis Pafitis és társai kontra Trapeza Kentrikis Ellados A.E. és társai. 1996 EBHT I-01347, C-129/94 Rafael Ruiz Bernáldez elleni büntetőeljárás. 1996 EBHT I.-01829, C-194/94. CIA Security International SA kontra Signalson SA és Securitel SPRL. 1996. EBHT I.-02201, C-240/98–C-244/98. Océano Grupo Editorial SA és Rocío Murciano Quintero (C-240/98) José M. Sánchez Alcón Prades (C-241/98), José Luis Copano Badillo (C-242/98), Mohammed Berroane (C-243/98), Emilio Viñas Feliu (C-244/98) kontra Salvat Editores SA 2000 EBHT I-04941. Az ügyeket idézi: Blutman előző és következő pontban idézett műveiben

[179] Blutman László: Magyarázatok az irányelvek horizontális alkalmazására In: Európai jog, 2005. (5. évf.) 6. sz. 15-22. p.

[180] C-144/04 Werner Mangold kontra Rüdiger Helm 2005 EBHT I-09981.

[181] C-442/00 Ángel Rodríguez Caballero kontra Fondo de Garantía Salarial (Fogasa) 2002 EBHT I-11915. 30-32. para

[182] C-106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato kontra Simmenthal SpA. 1978 EBHT 00629 21. para, C-347/96 Solred SA kontra Administración General del Estado. 1998 EBHT I-00937. 30. para

[183] C-144/04 Werner Mangold kontra Rüdiger Helm 2005 EBHT I-09981 75-78. para

a./ Lehetővé teszi, hogy a közösségi rendelkezések automatikusan behatoljanak a nemzeti jogba oly módon, hogy szerves részét képezzék a nemzeti jognak.
b./ Biztosítja a közösségi jog teljes körű és egységes alkalmazását az összes tagállamban.
c./ Az egyéneket egyben a közösségi jog alanyává is teszi, alanyi jogokat és kötelezettségeket teremtve vonatkozásukban.
d./ Erősíti a személyek jogvédelmét, hiszen lehetővé teszi, hogy a közösségi jog által szabályozott ügyekben hazai bíróságokhoz is forduljanak. Ez utóbbi kategóriát nevezi a jogirodalomban „kettős éberségnek" (dual vigilance) figyelemmel arra, hogy részint az Európai Közösségek szervei őrködnek a közösségi jog érvényesülése fölött (kikényszerítési eljárás), részint pedig az egyes tagállamok polgárai saját bíróságaik előtt is tiltakozhatnak a közösségi jog által garantált jogaik csorbulása ellen.[184]

3.2.6. A vélemények és ajánlások közvetlen hatálya

A vélemények és ajánlások alapvetően nem kötelező jogforrások, azonban a közösségi jognak mégis szerves részét képezik, így vannak esetek, amikor e közösségi jogforrásokhoz is bizonyos fokú normatív erő társul. Az Európai Bíróság gyakorlatában akkor merült fel a nem kötelező jogforrások közvetlen hatályának problematikája, amikor korlátozott hatókörrel ugyan, de joghatás kötődött e jogforrásokhoz. A Grimaldi ügyben[185] fejtette ki az Európai Bíróság, hogy a nemzeti bíróságoknak figyelemmel kell lenni az ajánlásokra is a közösségi jogi érintettségű jogviták lefolytatásakor, különösen olyan esetekben, ha azok alkalmasak a végrehajtásukra elfogadott belföldi rendelkezések értelmezésének pontosítására, illetve amikor azok célja a kötelező érvényű közösségi jogforrások kiegészítése.[186]

---

[184] Toth A.G.: The Oxford Encyclopedia of European Community Law Volume I. Institutional Law. Clarendon Press, Oxford, 1990. 550 p. A kettős éberség (dual vigilance) kifejezések használatát Lásd: Steiner J.: Enforcing EC Law, Blackstone London, 1995. 15. p. és Weatherill S: Law and Integration in the European Union. Clarendon Press Oxford 1995. 99. p.
[185] C-322/88 Salvatore Grimaldi kontra Fonds des maladies professionnelles. 1989 EBHT 04407
[186] Steiner, J.: Textbook on EEC Law Blackstone, 1993 39. p.

3.3. Az értelmezési kötelezettség doktrínája - avagy a közösségi jog közvetett hatálya[187]

A közvetlen alkalmazhatóság és közvetlen hatály elvének kimunkálása után több Európai Bírósági döntésben is expressis verbis kimondásra került annak a doktrínának a körvonala, mely szerint a nemzeti bíróságnak a nemzeti jogot, amennyire csak lehetséges, a közösségi joggal összhangban kell értelmeznie. E tárgykörben az első jelentősebb ítélet a Von Colson and Kamann döntés volt. A bíróság kimondta, hogy belföldi jog alkalmazása során, különös tekintettel egy irányelvet hatályba léptető jogszabály rendelkezéseire, a belföldi bíróság köteles a belföldi jogot az irányelv céljai és megfogalmazása szerint értelmezni.[188] Már ebből az ítéletből nyilvánvalóan kifejezésre jutott, hogy az Európai Bíróság kulcsszerepet tulajdonít a tagállamok nemzeti bíróságainak a közösségi jog érvényre juttatásában, és a tagállamoknak az EK Szerződés alapján fennálló kötelezettségeinek teljesítésében. A következő, Kolpinghuis Nijmegen ügyben a bíróság ismételten kifejezésre juttatta, hogy a nemzeti szabályokat a közösségi jog céljával összhangban kell értelmezni, sőt továbbment a korábbi ítéletben kifejtett jogelven, és előírta, hogy ez az értelmezési kötelezettség a tagállami bíróságok számára már azon időponttól fennáll, amikor az értelmezés alapjául szolgáló irányelv közösségi elfogadása megtörtént.[189]

Az értelmezési kötelezettség doktrínája szempontjából nagy jelentőségűnek tekinthető az 1990-es Marleasing ügyben hozott ítélet. Az Európai Bíróság megállapította, hogy a belföldi jog alkalmazása során, függetlenül attól, hogy a kérdéses rendelkezések az irányelv előtt vagy után kerültek-e elfogadásra, az irányelv értelmezésére felkért belföldi bíróságnak a lehetőségekhez képest az irányelv célkitűzése és megfogalmazása fényében kell a jogot értelmeznie annak érdekében, hogy elérje az irányelv által meghatározott célkitűzést.[190] A Marleasing ügyben hozott ítélet érdekessége az, hogy mind a felperesi, Marleasing és mind az alperesi, La Comercial nevű cégek magántársaságok voltak, és mégis egy közösségi irányelvre történő hivatkozás döntötte

---

[187] Lásd erről a témáról részletesen: Craig, Paul - De Búrca, Gráinne: EC Law. Texts Cases and materials. Clarendon Press, Oxford 1998. 197-198. p.

[188] C-14/83. Sabine von Colson és Elisabeth Kamann kontra Land Nordrhein-Westfalen. 1984. EBHT 01891.

[189] C-80/86. Kolpinghuis Nijmegen BV elleni büntetőeljárás. 1987. EBHT 03969; Lásd erről: De Búrca, G.: Giving Effect to European Community Directives. The Modern Law Review 1992. 216. p.

[190] C-106/89. Marleasing SA kontra La Comercial Internacional de Alimentacion SA. 1990. EBHT I-04135.

el a magánjogi jogvität. Az Európai Bíróság eljárása és ennek során az értelmezési doktrína alkalmazása olyan hidat teremtett, amelyen keresztül közvetve a nemzeti jog értelmezésének viszonyítási alapjaként alkalmazásra került egy alapvetően közösségi jogi társasági irányelv. A Marleasing ítélet az abszolút értelmezési kötelezettség elvét írja le - hiszen bár kimondja, hogy a nemzeti jogot csupán annyiban kell az irányelv szövegére és céljára figyelemmel értelmezni, amennyiben lehetséges (in so far as possible in the light of the wording and purpose of the Directive) -, ugyanakkor az ítéletből nyilvánvalóvá vált az is, hogy az értelmezési kötelezettség nem csupán a nemzeti jog bizonyos speciális szabályaival kapcsolatosan áll fenn, hanem a nemzeti jog általános szabályaival és elveivel kapcsolatban is. Az értelmezési kötelezettség abszolút felfogásával szemben azonban aggályok is felhozhatók, mint például az, hogy megfoszthatja a nemzeti jogszabályokat konkrét tartalmuktól, és így végső soron törvényességi válságot is előidézhet, illetőleg érvényesülése esetén a jogkereső személyek jogszerű elvárásai (legitimate expectations) is veszélyben lehetnek.[191]

3.4. A közösségi jog szupremáciája

A szabályozási tárgyak részben vagy egészben fennálló azonossága miatt elkerülhetetlenül kollízió, konfliktushelyzet állhat elő a nemzeti és közösségi jog között. Egy ilyen szituációban adódik a kérdés melyik jognak van primátusa, elsődlegessége. A kérdésre adott válasz gyakorlatilag a közvetlen hatályt megalapozó elméletek mintegy folytatásaként fogható fel, amely a közösségi jog kiteljesítése felé hatott. Az a módszer, ahogyan egy ilyen konfliktushelyzetet a közösségi jog doktrínája felold, döntő jelentőségűnek bizonyult a közösségi jog érvényesülése szempontjából, bár kétségtelenül bizonyos államokban alkotmányjogi problémákat vetett fel (ugyancsak vissza lehet utalni ennek a problémának a kapcsán a dualista teóriák nehézségeire). A közösségi jog szupremáciája elvének kimunkálásában is döntő érdeme az Európai Bíróságnak volt, hiszen a Római Szerződés hallgat a prioritások kérdésében. A bíróság a Costa-E.N.E.L. ügyben kimondta, hogy a belföldi intézkedések nem lehetnek ellentétesek a közösségi jogrenddel. A Római Szerződésből, mint független jogforrásból eredő kötelezettségeket, annak speciális és eredeti jellege miatt nem helyezhetik hatályon kívül belföldi jogi rendelkezések, bárhogyan is kerüljenek megfogalmazásra.

[191] De Búrca, G.: Giving Effect ... 228-229. p. /Duke v. Reiance 1988./

Amennyiben ugyanis erre kerülne sor, úgy magának a Közösségnek a jogalapját kérdőjeleznék meg.[192] Az EK Szerződés szerint a tagállamok kötelezettségei, amelyek feltétel nélküliek, és amelyek a végrehajtást és hatályt illetően sem az államok, sem pedig a Bizottság intézkedéseinek nem lehetnek a függvényei, jogilag teljesek, és ebből következően képesek közvetlen hatást gyakorolni a tagállamok és a személyek közötti kapcsolatokra. Az ilyen kötelezettségek a tagállamok jogrendszerének szerves részévé válnak, és ily módon a saját jogrendjük részét képezik, továbbá közvetlenül is érintik azokat az állampolgárokat, akik érdekében ez létrehozott olyan személyi jogokat, amelyeket a belföldi bíróságoknak kötelességük megvédeni.[193]

Mint láthatjuk a közösségi jog szupremáciájának elve már a közösségi jog történetében nagyon korán felvetődő probléma volt. Az egyes tagállamok jogrendszerének és elsősorban a tagállami alkotmánybíróságoknak azonban szüksége volt egy időre, amíg ezt a hagyományos belső jogi jogrendszer-elmélettel ellentétes szupremácia elméletet megemésztették. A korai döntéseket követően a különböző tagállamok alkotmánybíróságainak magatartásában pozitív változás következett be, és ma már az elsődlegességi doktrínát az egyes tagállami alkotmánybírósági gyakorlattal is megtámogatott elvként ismerjük.[194]

3.5. A közösségi jog elsőbbsége

A szakirodalomban a szupremácia vagy primátus elvét gyakran azonosítják a közösségi jog elsőbbsége kifejezéssel. Valójában nem használható szinonim értelemben az elsődlegesség (szupremácia, primátus) és az elsőbbség fogalma. Az elsőbbségi doktrína még ma is fejlődőben van az Európai Bíróság gyakorlatában, ugyanakkor megállapítható arról, hogy hatóköre szélesebb, mint a korábban kialakított szupremácia

---

[192] C-6/64. Flaminio Costa kontra E.N.E.L.1964. EBHT 01141

[193] A Costa kontra ENEL ügynek más szempontból is voltak tanulságai, nevezetesen a nemzeti bíróság által „rosszul" megfogalmazott kérdéssel kapcsolatosan az Európai Bíróság kimondta, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelmek fényében a bíróság nem rendelkezik hatáskörrel sem a Szerződésnek egy adott esetre történő alkalmazása, sem pedig annak az eldöntése terén, hogy a nemzeti jog egy adott rendelkezése érvényes-e a szerződés vonatkozásában. Ennek ellenére a bíróságnak joga van arra, hogy a belföldi bíróság által helytelenül megfogalmazott kérdésből kiválassza azokat az elemeket, amelyek egyedül a Szerződés értelmezésére vonatkoznak.

[194] A tagállami Alkotmánybíróságok szerepéről - különös tekintettel a szupremácia-elv kiteljesedése körében - lásd: Steiner J.: Enforcing EC Law... 45-51. p. Kecskés László: EU jog és jogharmonizáció ... 368-373. p. Tattham, Allan.F.: The Nature, Characteristics and Effectiveness of EC Law. /Kézirat/

elvé. Ennek oka, hogy amíg a szupremácia egyszerűen erősorrendet, alá-fölérendeltségi viszonyt kinyilatkoztató doktrína, addig az elsőbbségi elvben kifejezésre jutnak a Közösség és a tagállamok közötti hatáskör megosztás szabályai, és egymás melletti szabályozási lehetőség esetén elsősorban a szabályozási elsőbbség, és ehhez kapcsolódó kisegítő elvek alapján dönti el azt, hogy van-e helye bármilyen nemzeti szabályozásnak a közösségi norma megalkotása mellett. Ha ugyanis az egymás mellett élő jogalkotási hatáskör Közösség általi gyakorlása egyben meg is szünteti a korábban létezett nemzeti jogalkotási hatáskört, ez a korábbi kettős jogosítványt a közösségi jogalkotás javára kizárólagossá teheti. Ez utóbbi hatást nevezi a jogirodalom amerikai alkotmányjogi minta alapján „pre-emption"-nek.[195] Civiljogi analógiával élve a „pre-emption"-t jogalakító hatalmasságnak tekinthetjük, hiszen a Közösség elsőbbségi alapon lényegében megszerezheti a kizárólagos jogalkotási hatásköröket, a tagállamok pedig tűrni tartoznak, hogy ennek folytán megszűnik egyidejű jogalkotási hatáskörük. Az ily módon később, mintegy következmény jelleggel létrejövő kizárólagos jogosítványokat „subsequent exclusive powers" elnevezéssel jelöli az elmélet.[196] Az elsőbbségi elv felmerülése óta megfigyelhető az Európai Bíróság gyakorlatában, hogy gyakran az elsődlegességre való hivatkozás helyett az elsőbbségi elvre alapítják döntésüket. Ennek alapja az lehet, hogy a közösségi másodlagos jogalkotásban találhatunk úgynevezett „pre-emption" záradékokat, amelyben előírásokat találhatunk arra vonatkozóan, hogy milyen hatást gyakorol a közösségi jogalkotás szándékai szerint a tagállamok jogára. A közösségi jogalkotás a „pre-emption" klauzulákat általában a tagállamoknak címzett pozitív kötelezettségekként fogalmazza meg, ahelyett hogy a tagállamok számára bizonyos intézkedéseket megtiltana.[197]

Újabb irányvonalnak tekinthető az Európai Bíróság gyakorlatában az elsőbbségi elvre alapított ítélkezés, azaz a közösségi jog és nemzeti jogok kollíziójának feloldásában nem a Római Szerződés egyes cikkelyeiből, azok értelmezéséből vezetik le a közösségi jog szupremáciájának elvét, hanem inkább egy olyan módszert alkalmaznak, hogy a tagállam jogát az adott ütköző területre a közösségi jog fényében kell alkalmazni

[195] Lásd Bieber: On the Mutual Completion Overlapping Legal Systems: The Case of the European Communities and the National Legal Orders. European Law Review 1988. 148. p.; Cohen, W.: Congressional Powers to Define State Power to Regulate Commerce: Consent and Pre-emption In: Courts and Free Markets (Szerk: Sandalow, T. -. Stein, E.) Oxford, 1982.; Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció ... 390. p.
[196] Lásd: Bieber, R.: i.m. 153. p.
[197] C-195/84. Denkavit Futtermittel GmbH kontra Land Nordrhein - Westfalen. 1985 EBHT. 03181; idézi, továbbá erről a témáról részletesen: Kecskés L. EU jog és jogharmonizáció ... 390-391 p.

(esetlegesen a nemzeti szabályt figyelmen kívül hagyni).[198] Ez az irányvonal csíráiban már megmutatkozott a Simmenthal II. ügyben is. Ebben az ügyben a bíróság ítéletében kimondta, hogy a közösségi jog közvetlen alkalmazhatósága azt jelenti, hogy szabályait a hatályba lépésük időpontjától az érvényességük teljes időtartama alatt teljes mértékben, és egységesen kell alkalmazni minden tagállamban. Egy nemzeti bíróságnak, amelyet hatáskörén belül felkértek, hogy a közösségi jog rendelkezéseit alkalmazza, kötelessége, hogy teljes érvényt biztosítson ezeknek a rendelkezéseknek, szükség esetén még úgyis, hogy a belföldi jog ellentétes rendelkezéseinek alkalmazása terén számára biztosított mozgásteret nem használja ki, még akkor sem, ha ezek a rendelkezések később kerültek elfogadásra, és a nemzeti bíróságoknak nem kell sem kérniük, sem pedig megvárniuk azt, hogy ezeket a rendelkezéseket törvényhozási, vagy más alkotmányos módon előbb eltöröljék.[199]

Hasonlóan az ERTA ügyben a Bíróság kimondta, hogy ha egyszer a Közösség a közös politika érvényesítésével közös szabályokat fektet le, az egyes tagállamoknak többé nincs joga sem egyenként, sem kollektíve nem tagországokkal olyan kötelezettségekre szerződni, amelyek e közös szabályokat érintik.[200] Amikor a Közösség egyezményt köt a közös politika megvalósítása érdekében, ez kizárja a konkurens illetékesség lehetőségét a tagállamok részéről.[201] A csíraformában megjelenő elsőbbségi elv után már egyértelműen egy „pre-emption" analízissel dolgozik az Európai Bíróság az 1985-ös Cerafel ügyben. Az Európai Bíróság kimondta, hogy az érintett közösségi rendelet szabályainak kimerítő jellegéből arra lehet következtetni, hogy a tagállamnak nincs e területen megmaradó szabályozási joga.[202]

3.5.1. A Cross-féle pre-emption modell

Cross egy 1992-ben közzétett tanulmányában az Európai Bíróság újabb gyakorlatában látható irányvonalhoz igazodva és a Maastrichti Európai Uniós Szerződés fontos elemét

---

[198] Cross, E.D.:Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. Common Market Law Review 1992 454.p.; idézi: Kecskés L. EU jog és jogharmonizáció ... 391 p.
[199] C-106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA. 1978 EBHT 00629.
[200] C- 22/70 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1971 EBHT 00263.
[201] Lásd: Steiner J.: EGK jog... 43. p.
[202] C-218/85. Association comité économique agricole régional fruits et légumes de Bretagne kontra A. Le Campion. 1986. EBHT 03513.

képező szubszidiraitás elvre is tekintettel egy figyelemre méltó „pre-emption analysis" modellt dolgozott ki.[203] Cross szerint a közösségi jogalkotás valamely tagállam jogát az alábbi három eset bármelyikében kizárttá teheti:

1. ha az adott szabályozási területet „elfoglalta" a közösség
2. ha közvetlen összeütközés („direct conflict") van a tagállam joga és a közösségi jog között
3. ha a Közös Piac megfelelő működésére hat ki egy tagállami jogszabály.

Cross szerint a közösségi jogalkotás és a tagállamok joga között négy lehetséges viszony- kapcsolat között lehet különbséget tenni, ezek:

1. „kifejezett védelem" („express saving")
2. „kifejezett elsőbbség" („express pre-emption")
3. „a terület elfoglaláson alapuló elsőbbség" („occupation of the field pre-emption")
4. és a „konfliktus elsőbbség" („conflict pre-emption")

Az utóbbi említett két esetet Cross a „nem kifejezett elsőbbség" azaz az „implied pre-emption" kategóriájába sorolja.[204]

3.6. Az általános jogelvek

A közvetlen alkalmazhatóság a közvetlen hatály, az értelmezési kötelezettség és a közösségi jog szupremáciájának doktrínái mellett az Európai Bíróság jelentős vívmányának tekinthetjük az általános jogelvek bevezetését a közösségi jogba. Az általános jogelvek erősen kötődnek az alapító szerződésekhez, elsősorban a szerződések szelleméhez, ugyanakkor önálló, independens szerepet játszanak elsősorban az Európai Bíróság joggyakorlatában. Az általános jogelvek többféleképpen is beleillenek az EK jog összefüggésébe. Először is, mint az értelmezés segítőire lehet rájuk hivatkozni. Az EK jogot, beleértve azt a hazai jogot is, amely az EK jogból fakadó kötelezettségeket hatályosítja, oly módon kell értelmezni, hogy ne kerüljön összeütközésbe az általános jogelvekkel. Másodszor az általános jogelvekre mind az államoknak, mind az egyéneknek hivatkozniuk lehet a megsemmisítési eljárásban, a kereset jogalapjaként. Mindkét hivatkozással találkozhatunk az Európai Bíróság egyik legújabb döntésében.[205]

---

[203] Cross E. D.: Pre-emption ... 447-472. p. Idézi: Kecskés L.: EU jog és jogharmonizáció ... 398-405 p..
[204] Lásd erről részletesen: Cross és Kecskés idézett művei.
[205] C-402/05. P. és C-415/05. P.Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation kontra Tanács és Bizottság egyesített ügyekben 2008. szeptember 3-án hozott ítélet

Ugyanígy mód van erre alapítottan kifogásolni a cselekvés elmulasztását közösségi intézmények részéről. Az általános elvekre lehet hivatkozni – továbbá - egy tagállam eljárásának kifogásolása esetén is, akár jogi vagy adminisztratív aktus formájában történt az, amikor is a per a közösségi jogból eredő joggal, vagy kötelezettséggel összefüggésében zajlik. Végül általános jogelvekre lehet hivatkozni a Közösség ellen benyújtott kártérítési igények esetén is. A fogalmi egység érdekében az általános jogelveket nem szabad azonosítani a közösségi jog belső piaccal összefüggő alapelveivel, amelyek expressis verbis kifejeződnek a Római Szerződésben. Ilyenek például az áruk és személyek szolgáltatások és tőke szabad mozgásának, a nemek vagy nemzetiségek alapján való megkülönböztetés tilalmának elve.

Az általános jogelveknek a közösségi jogba való inkorporálására jogalapot szolgáltat a Római Szerződés 230 cikkelye, amely felhatalmazza az Európai Bíróságot arra, hogy a másodlagos közösségi jogforrások jogszerűségét vizsgálja felül, adott esetben éppen általános jogelvi megfontolás alapján. A második jogalapot a 288 cikk (2) bekezdése jelenti, amely a Közösség magánjogi kárért történő felelősségét szabályozza, és úgy rendelkezik, hogy a felelősség megállapítását a tagállamok jogában közös általános elveknek megfelelően kell elvégezni. Végezetül pedig jogalapul szolgálhat a 220 cikkely, amely az Európai Bíróság szerepét szabályozza, és úgy rendelkezik, hogy a bíróság köteles biztosítani, hogy a Szerződés értelmezése és alkalmazása során megtartsák a jogot.[206] Az általános jogelvek között leggyakrabban az arányosság, egyenlőség (egyenlő elbánás), a jogbiztonság, az eljárási jogosítványok és az alapjogok védelme elvét említik, de vannak szerzők, akik általános jogelvnek tekintik a Maastrichti Szerződéssel bevezetett szubszidiaritás elvét is.[207]

3.6.1. A szubszidiaritás elve

A Maastrichti Szerződés új megközelítési módot teremtett a jogalkotásban, megfordítva az addigi törekvést, ami minél több terület közösségi szabállyal való lefedését célozta. A Közösség olyan területeken, ami nem tartozik kizárólagos hatáskörébe, csak annyiban és akkor jár el, ha a tervezett intézkedés közösségi szinten valósítható meg optimálisan.

[206] Tatham, Allan F.: EC Law in practice... 23. p.
[207] Lásd erről: Blutman László: EU-jog – működésben ... 205-210. p.

Ennek hiányában a tagállamok, esetlek ennél is kisebb szabályozási egységek, kapnak lehetőséget a jogi rendezésre.[208] Az új elvnek megfelelően a jogalkotást arra a szintre kell helyezni, ahol leghatékonyabban ki tudja fejteni hatását. A szubszidiaritás a közösségi jog alkotmányos korlátja, nem véletlenül a Szerződés 5. cikkében együtt is említi az arányosság elvével, ami a közösségi intézkedések vonatkozásában a szerződés célkitűzésének eléréséhez szükséges mértéket jelöli meg irányadónak.[209] Az Amszterdami Szerződéshez fűzött Jegyzőkönyv konkretizálja a tartalmilag meglehetősen nehezen megfogható elvet, a közösségi jogalkotással szemben indokolási, igazolási követelményeket fogalmaz meg, mind a közösségi aktus formájának kiválasztása, mind pedig a jogalkotási folyamat előkészítése tekintetében.[210] A jegyzőkönyvbe foglalt pontosításoknak azért van jelentősége, mert ezzel egy korábban kialakult és tiszteletben tartott, de norma-rangra nem emelt szabály kapott processzuális jelentést, ugyanis a jegyzőkönyv arra is kifejezetten felhívja a Bíróságot,[211] hogy a közösségi normák érvényességét e két elv alapján is vizsgálja.[212] Tartalmi szempontból ez annak vizsgálatát feltételezi, hogy a norma megalkotása megfelelő szinten történt-e, formai szempontból pedig arra keres választ, hogy a kibocsátott jogforrás formája megfelelő-e, a jogalkotók a norma indokolásában eleget tettek-e a szubszidiaritás és arányosság elve figyelembe vétele kötelezettségének.[213]

3.6.2. Az arányosság elve

Az arányosság elve régóta általános jogelvként érvényesül az Európai Bíróság gyakorlatában. Az Internationale Handelsgesellschaft GmbH ügyben a problémát az az EGK rendelet jelentette, amely az exportőrök letétjének elkobzását írta elő, ha az exportot a megegyezéses időben nem teljesítik. A Bíróság kimondta, hogy a letéti rendszer semmilyen alapvető jogot nem sért meg. A mezőgazdasági szabályok által elfogadott vis maior koncepciója nem korlátozódik az abszolút lehetetlenségre, ehelyett inkább az exportőr, illetve az importőr befolyásán kívül eső olyan szokatlan

[208] Lásd: EK Szerződés 5. cikk második bekezdés
[209] Lásd: EK Szerződés 5. cikk harmadik bekezdés
[210] Az Amszterdami Szerződés melléklete, Jegyzőkönyv a szubszidiaritás és az arányosság elveinek alkalmazásáról - 1997
[211] C-491/01 The Queen v Secretary of State for Health, ex parte: British American Tobacco (Investments) Ltd és Imperial Tobacco Ltd SA2002 EBHT I-11453
[212] Az Amszterdami Szerződés melléklete, Jegyzőkönyv a szubszidiaritás és az arányosság elveinek alkalmazásáról – 1997, 13 para
[213] Lásd erről: Blutman László: EU-jog – működésben ... 206-207. p.

követelményekként értelmezendő, amelyeknek a követelményei mindenfajta kellő gondosság ellenére csak nagymértékű áldozatok árán lettek volna elkerülhetők. A vállalkozás kivitele eltörlésének korlátozásával, és a letétnek vis maior esetén történő felszabadításával a közösségi törvényhozás olyan rendelkezést fogadott el, amelyik anélkül, hogy az exportőrökre, illetve az importőrökre indokolatlan terheket hárítana, megfelelően biztosítja a gabonafélék piaci szervezetének normál működését, vagyis általánosságban helyénvalónak minősül a Szerződés (akkori) 39. cikke által meghatározott általános érdekek szem előtt tartásával.[214]

Az arányosság elve több más bírósági döntésben is megjelent, ilyen döntés volt például a 181/84. számú ügyben hozott ítélet. Itt a panaszos E. D. and F. man (Sugar) Ltd egy magasabb biztosíték visszafizetését követelte, amely összeget elkoboztak, mivel egy engedély benyújtásával a panaszos véletlen folytán néhány órát késedelmeskedett. A kereset jogalapja azon EGK rendeletek jogellenességének megállapítására irányult, amelyek a cukorpiac közös szervezését szabályozták. Az Európai Bíróság a rendeletek érvényessége tárgyában úgy foglalt állást, hogy aránytalan ugyanakkora letét elkobzását követelni a másodlagos, mint az elsődleges kötelezettség megszegése esetén, és amennyiben a rendelet ilyen elkobzást ír elő, érvénytelen.[215] A személyek szabad mozgásával kapcsolatosan az arányosság elvére történt hivatkozás az Állam v. Watson and Belmann ügyben. Ebben az ügyben a Római Szerződés 48. cikkelye került értelmezésre és vizsgálatra. Az olasz hatóságok a közrend és közbiztonság érdekére hivatkozással kiutasították országából Watson asszonyt, miután bizonyos, az olasz jog által előírt adminisztratív eljárásoknak nem tett eleget. Az Európai Bíróság az ügyben úgy foglalt állást, hogy miközben az államok jogosan szabhatnak ki büntetéseket azokra, akik nem teljesítik az adminisztrációs előírásokat, ugyanakkor e büntetések nem lehetnek aránytalanok az elérni kívánt céllal, így sohasem szolgálhatnak alapot a kiutasításra.[216] Hasonló nemleges döntés született az Európai Bíróság előtt az áruk szabad mozgása körében a Németország ellen indított sörtisztasági törvénnyel kapcsolatos ügyben. Az Európai Bíróság úgy ítélte meg, hogy az a német törvény, amely teljesen megtiltja minden adalék használatát a sörgyártásnál, megsérti a Római

[214] C-11/70. Internationale Handelsgesellschaft mbH kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1970. EBHT 01125
[215] C-181/84. The Queen, ex parte E. D. & F. Man (Sugar) Ltd kontra Intervention Board for Agricultural Produce (IBAP). 1985 EBHT 02889
[216] C-118/75. Lynne Watson és Alessandro Belmann. 1976 EBHT 01185

Szte Egyetemi Könyvtár SZEGED 14.

Szerződést, és nincs indokolható közegészségügyi okkal való kimentés sem, minthogy ugyanaz a közegészségügyi cél más, kevésbé korlátozó eszközökkel is elérhető lett volna, így a tilalom aránytalan. [217]

3.6.3. Az egyenlőség elve

Legtágabb értelemben az egyenlőség elve azt takarja, hogy a hasonló helyzetben lévő személyeket tilos különbözőképpen kezelni,[218] kivéve, ha a különböző bánásmód objektíve indokolt.[219] Ha a megkülönböztetés szükséges és objektíve indokolt, az akkor nem számít diszkriminatívnak, ha célját illetően megfelel az arányosság követelményének.[220] Természetesen magától adódik a kérdés, hogy mit jelent a hasonló helyzet. Megkülönböztetésről csak olyan viszonylatban lehet szó, amelyen belül összehasonlításokat lehet tenni, például faji, nemi,[221] nemzetiségi, szín vagy vallási[222] viszonylatban.[223] Erre utal maga a Szerződés is,[224] amikor a személyek közötti nemre, fajra vagy etnikai hovatartozásra, vallásra vagy meggyőződésre, fogyatékosságon, korra vagy szexuális irányultságra alapított megkülönböztetés elleni küzdelem érdekében felruházza a Tanácsot a szükséges intézkedések megtételére. Ez viszont többnyire már a jogelv negatív megnyilvánulása, a diszkrimináció tilalma.[225] A Római Szerződés általánosságban kifejezetten tiltja a megkülönböztetést állampolgársági alapon.[226] Az EK Szerződés 12. cikke tilt mindenfajta, így nyílt[227] és rejtett diszkriminációt.[228] A

---

[217] C-178/84. Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Németországi Szövetségi Köztársaság. 1987 EBHT 01227

[218] C-1/72 Rita Frilli kontra Belga állam.1972 EBHT 00457; C-117/76 és 16/77 Albert Ruckdeschel & Co. és Hansa-Lagerhaus Ströh & Co. kontra Hauptzollamt Hamburg-St. Annen Diamalt AG kontra Hauptzollamt Itzehoe. 1977 EBHT 01753

[219] C-28/04 Tod's SpA és Tod's France SARL kontra Heyraud 2005. EBHT I-05781, C-398/92. Mund & Fester kontra Hatrex Internationaal Transport. 1994 EBHT I-00467. 16. és 17. para, valamint C-29/95 Eckehard Pastoors és Trans-Cap GmbH kontra Belgische Staat. EBHT 1997 I-00285 19. para

[220] C-222/84. Marguerite Johnston kontra Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary. 1986 EBHT 01651

[221] C-117/01 K.B. kontra National Health Service Pensions Agency, Secretary of State for Health 2004 EBHT I-00541

[222] C-130/75. Vivien Prais kontra az Európai Közösségek Tanácsa.1976 EBHT 01589

[223] Lásd erről részletesen: Anti-diskriminaton law and the European Union Oxford University press, Oxford 2002 (különösen 300. p.); továbbá a Tanács 200/43/EK irányelve

[224] EK Szerződés 13. cikk

[225] Lásd erről a témáról bővebben: Király Miklós: A diszkrimináció tilalma az Európai Bíróság joggyakorlatában Akadémiai Kiadó Bp. 1998.

[226] EK Szerződés 12. cikk 1. mondat; C-164/07 James Wood kontra Fonds de Garantie des victimes des acted de Terrorisme et d'autres Infractions 2008-06-05-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem tették közé)

[227] C-276/07 Nancy Delay kontra Università degli studi di Firenze, az Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) kontra Olaszország 2008-05-15- én hozott ítélet (EBHT-ben még nem tették közé)

rejtett diszkrimináció látszólag nem állampolgársági alapú, hanem bizonyos feltételek, előírások pályázati kiírásokban való megjelenése, ennek tipikusan azonban csak az adott állam polgárai, vagy túlnyomórészt csak ők tudnak megfelelni. Ezen túl azonban speciális, konkrét jogterületeken is találunk példákat a megkülönböztetés tilalmának megnyilvánulására. Így a közösségi jog a munkafeltételek[229] és bérezés területén tiltja a megkülönböztetést a nemek alapján,[230] a mezőgazdasági politika terén a piacszerzés vonatkozásában megtiltja a különbségtételt a közösségen belül a termelők és fogyasztók között.[231] A munkavállalók szabad mozgása, mint az egyik alapszabadság, magában foglalja a munkavállalók állampolgárságon alapuló mindenfajta megkülönböztetésének eltörlését, a bérezés és más munkafeltételek tekintetében.[232] Egy másik alapszabadság, a szolgáltatások szabad áramlása tekintetében a saját tagállambeli állampolgárokra irányadó szabályok alkalmazását írja elő az EK Szerződés.[233] Az EK Szerződés 13. cikkében kapott felhatalmazás alapján másodlagos jogforrások, például a Tanács 2000/43 és 2000/78 irányelve[234] is rendezi ma már ezt a kérdést. Természetesen az egyenlőség, mint jogelv nem csupán a konkrét Szerződési előírások, illetve irányelvi rendelkezések kapcsán merülhetnek fel, hanem általános jogelvként más, tágabb érvényességi körben is figyelemmel van rá az Európai Bírósági gyakorlat. Az első úgynevezett izoglükóz perben a panaszosok a termeléstámogatási rendszer jogszerűségét kívánták kétségbe vonni, melynek során a termelők olyan támogatásban részesültek, amelynek finanszírozása részben a glükóz előállítására kivetett adókból történt. Miután a glükóz- és cukorgyárosok konkurenciában voltak egymással, a panaszosok azzal érveltek, hogy a támogatási rendszert szabályozó rendeletek megkülönböztetést tesznek, azaz megsértik az egyenlőség elvét, ezért érvénytelenek. Az Európai Bíróság ezzel egyetértett, és a rendeletet érvénytelennek ítélte.[235]

---

[228] C-320/03 Bizottság kontra Ausztria 2005 EBHT I-09871; C-29/95 Eckehard Pastoors és Trans-Cap GmbH kontra Belgische Staat. EBHT 1997 I-00285 16. para és a C-224/00 Bizottság kontra Olaszország 2002 EBHT I-02965. 15. para

[229] C-19/81 Arthur Burton kontra British Railways Board. 1982 EBHT 00554

[230] EK Szerződés 141. cikk; C-43/75. Gabrielle Defrenne kontra Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena. 1976. EBHT 00455; C-21/74. Jeanne Airola kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1975. EBHT 00221

[231] EK Szerződés 34. cikk második bekezdés

[232] EK Szerződés 39. cikk második bekezdés

[233] EK Szerződés 50. cikk harmadik bekezdés; C-507/03 Európai Közösségek Bizottsága kontra Írország 2007 EBHT I-09777

[234] C-144/04 Werner Mangold kontra Rüdiger Helm 2005 EBHT I-09981; C-442/00 Ángel Rodríguez Caballero kontra Fondo de Garantía Salarial (Fogasa) 2002 EBHT I-11915

[235] C-103/77. és C-145/77. Royal Scholten-Honig (Holdings) Limited kontra Intervention Board for Agricultural Produce; Tunnel Refineries Limited kontra Intervention Board for Agricultural Produce. 1978 EBHT 02037

Figyelemfelhívásként megjegyzendő, hogy az egyenlőség általános jogelvét nem lehet azonosítani a diszkrimináció tilalmával, amely nevesített formában a Római Szerződés több cikkelyében (lásd fentebb hivatkozott szakaszok) megjelennek. Neves szerzők alapján megállapítható, hogy a diszkrimináció tilalma nem más, mint az egyenlőség követelményének negatív oldalról történő megfogalmazása.[236] Ezt azért kell mindenképpen megjegyezni, mert önmagában a diszkriminatív intézkedések eltörlése szükségképpen minden esetben nem vezet jogi értelemben vett egyenlőséghez.

3.6.4. A jogbiztonság elve

A jogbiztonság alapvetően a jog kiszámíthatóságát jelenti, az Európai Bíróság gyakorlatában két nagy területre választhatjuk szét az e tárgykörben született jogeseteket, részben magában rejti ez az elv az úgynevezett jogos elvárás elvét, és a visszaható hatály tilalmát. A jogos elvárás elve alapvetően a német jogban alakult ki, de hasonlít az angol jogban kidolgozott estoppel elvéhez is.[237]A jogos elvárás általánosságban úgy fogalmazható meg, hogy jogszerű magatartás tanúsítása mellett a jogalany alappal számíthat az előre tisztán és világosan meghatározott jog elvárható pozitív reakcióira. A fogalomnak tehát része, előfeltétele, hogy a jog tartalma tisztán és világosan megfogalmazott legyen, szövegszerűen ne legyenek azzal kapcsolatban problémák. Ez a kérdés részben egy másik vizsgálat alá vett területet, a később részletesen tárgyalt jogértelmezést is érinti, hiszen a jogforrások tartalmának egyértelműségét gyakran a jogalkalmazási folyamat egyik leglényegesebb szeletéből, a jogértelmezési tevékenységből lehet egyértelműen lemérni. A másik kikristályosodott elv a visszaható hatály tilalma, azt jelenti, hogy egy hatályba lépett új jogi rendelkezést csak a jövőre nézve lehet alkalmazni, főszabályként tilos azt az elfogadás előtt keletkezett jogviszonyok elbírálásánál alkalmazni, hiszen az lényegesen és súlyosan

---

[236] Tatham, Allan F.: EC Law in practice... 607-688 p.; Sundberg-Weitman, B.: Discrimination on Grounds of Nationality. Free Movement of Workers and Freedom of Extablishment under the EEC Treaty. Nort- Holland Publishing Company, Amsterdam, New York, Oxford 1977. 21. p.

[237]Az estoppel elvet sokféle értelemben használja a jogirodalom, a joggal való visszaélés tilalmának alapszabályától, a bíró ilyenre irányuló bizonyítás megtiltásának jogán át a nemzetközi diplomáciában használt azon szabályig, hogy az estoppel elve zárja ki, hogy valamely helyzetbe beleegyező államok álláspontjukat utóbb megváltoztassák. Az Európai Bíróság gyakorlatában az estoppel intézményére lásd a C-230/81 Luxemburgi Nagyhercegség kontra Európai Parlament 1983 EBHT 00255 22-26 para, valamint a C-69/89 Nakajima All Precision Co. Ltd kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1991 EBHT I-02069 131. para. Lásd továbbá: Steiner J.: EGK jog... 59. p.

sértené a jog kiszámíthatóságához, azaz a jogbiztonsághoz fűződő érdekeket. A főszabály alól egyrészt akkor van kivétel, ha eljárási szabályokról van szó, melyeket tipikusan a folyamatban lévő eljárásokra is alkalmazni lehet. Anyagi jogi rendelkezések esetén pedig ez a kivételi szabály érvényesülhet, ha összességében az új jogszabály rendelkezései kedvezőbb jogokat és kötelezettségeket állapítanak meg a jogalany számára, ilyenkor ugyanis áttörhető az általános elv, és visszamenőlegesen is lehet alkalmazni az új jog szabályait. Ez esetben is csak akkor azonban, ha a közösségi norma rendelkezéseiből, céljából, általános rendszeréből világosan és egyértelműen következik, hogy anyagi jogi helyzetekre is irányadónak szánta a jogalkotó azt.[238]

A jogbiztonság elvével kapcsolatosan nagyon sok elvi éllel megfogalmazott döntés született az Európai Bíróság előtt, miután amennyiben ezen elv nem érvényesülne, úgy jogbizonytalanság, végső fokon pedig a közösségi normák kiszámíthatatlansága következne be.[239] A jogos elvárások elv alkalmazásával oldotta meg az Európai Bíróság a korábban már idézett Leonesio asszony ügyét, aki a közösségi rendelet folytán alappal számíthatott mezőgazdasági szubvencióra.[240] Hasonlóan ezt az elvet alkalmazták az August Töpfer and Co. GmbH v. Bizottság perben is.[241] A jogszabályokkal szemben támasztott követelmények között fontosnak tartotta az Európai Bíróság kimondani a jogszabályok kellően világos szövegével kapcsolatos elvárásait. A VEMW és társai, valamint a Gondrand ügyben fejtette ki a Bíróság, hogy a jogbiztonság elve megköveteli, hogy a jogalanyokra pénzügyi terhet szabó szabályok világosak és pontosak legyenek azért, hogy a jogalany egyértelműen megállapíthassa: mik a jogai és kötelezettségei, és ennek tudatában cselekedhessen. Az ügyekből az is levonható tanulság, hogy ennek a követelménynek való meg nem felelés, adott esetben, jelentheti a jogforrás érvénytelenségi alapját is.[242] Az Európai Bíróság több ügyben kifejtette azt

[238] C-212-217/80 Amministrazione delle finanze dello Stato kontra Srl Meridionale Industria Salumi és társai; Ditta Italo Orlandi & Figlio és Ditta Vincenzo Divella kontra Amministrazione delle finanze dello Stato. 1981 EBHT 02735

[239] C-189/02 P, C-202/02 P, C 205/02 P - C 208/02 P és C 213/02 P. Dansk Rørindustri A/S és társai kontra Európai Közösségek Bizottsága egyesített ügyek 2005 EBHT I-05425 30. para

[240] C-93/71. Orsolina Leonesio kontra Ministero dell'Agricoltura e Foreste della Repubblica italiana. 1972. EBHT 00077.

[241] C-112/77. Gesellschaft mbH in Firma August Töpfer & Co. kontra az Európai Közösségek Bizottsága.1978. EBHT 01019.

[242] C-17/03 Vereniging voor Energie, Milieu en Water és társai kontra Directeur van de Dienst uitvoering en toezicht energie 2005 EBHT I-04983 80. para; C-169/80 Administration des douanes kontra Société anonyme Gondrand Frères és Société anonyme Garancini. 1981 EBHT 01931

is, hogy a jogbiztonság tiszteletben tartása minden, a közösségi jogot alkalmazó tagállami hatóságnak is kötelessége.[243]

A visszaható hatály tilalma tekintetében szintén több jogeset került az Európai Bíróság elé. Ennek az elvnek az alkalmazására került sor a Kolpinghuis Nijmegen ügyben,[244] ahol a Bíróság kimondta, hogy egy adott irányelvet nem lehet önmagában, és a tagállam által alkalmazott belföldi jogtól függetlenül hatályba léptetés végett elfogadni, valamint nem használható fel arra, hogy meghatározhassa, vagy súlyosbíthassa azon személyek büntetőjogi felelősségét, akik az adott irányelv rendelkezéseit megsértették. Ugyancsak a visszaható hatály tilalma került megfogalmazásra a Kirk ügyben,[245] ahol szintén büntetőjogi rendelkezések visszaható hatályának tilalma elvére hivatkoztak sikeresen. Utalást találhatunk a visszaható hatály tilalmára a Defrenne ügyben,[246] ahol a Bíróság kimondta, hogy a jogbiztonság fontos figyelembe vétele megkívánja, hogy a (akkori) 119. cikkely közvetlen hatályosságáról való döntését csak a jövőre nézve alkalmazza. Így a 119. cikkely közvetlen hatályára nem lehet hivatkozni azon keresetek esetében, amelyek az Európai Bírósági döntés időpontja előtti időszakra vonatkoznak, kivéve azokat a dolgozókat, akik már peres eljárás indítottak, illetve ahhoz hasonló igénnyel éltek.

3.6.5. Az alapjogok

Az európai integrációt megálmodó alapító atyák a tagállamok közötti gazdasági típusú együttműködést csak az integráció első fázisának tekintették, célul a politikai értelemben vett uniót tűzték ki. Ez az álom a mai napig nem tudott teljes egészében valóra válni, de a gazdasági alapú együttműködés nagyon korán felvetett olyan járulékos jogi problémákat, amik csak az alapjogokkal való összefüggésben vizsgálhatók. Így a közösségi jog régi problematikája az alapjogokhoz, emberi jogokhoz

[243] Lásd ebben az értelemben a C-230/78. SpA Eridania - Zuccherifici nazionali és SpA Società italiana per l'industria degli zuccheri kontra Ministro per l'agricoltura e le foreste, Ministro per l'industria, il commercio e l'artigianato és SpA Zuccherifici meridionali. 1979 EBHT 02749 31. para, C-347/06 ASM Brescia SpA kontra Comune di Rodengo Saiano (Anigas – Associazione Nazionale Industriali del Gas) 2008-07-17-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem tették közé)
[244] C-80/86. Kolpinghuis Nijmegen BV elleni büntetőeljárás. 1987. EBHT 03969
[245] C-63/83 Regina kontra Kent Kirk. 1984 EBHT 02689.
[246] C-43/75. Gabrielle Defrenne kontra Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena. 1976. EBHT 00455

való viszonyulás kérdése.[247] De hogyan is juthatunk el a közösségi jogon belül az alapjogok problematikájához? Erre a kérdésre csak úgy tudunk választ adni, ha egy kis történeti visszatekintéssel az e tárgykörben felmerült fogalmakat kíséreljük meg tisztázni. Az alapjogok fogalmának említése kapcsán ma is nem kevés esetben merül fel a kérdés, hogy a szakirodalomban használt egyéb kifejezések szinonim értelműek-e vagy sem. A szakirodalomban számtalan tanulmány szerzője foglalkozott, foglalkozik a klasszikus alapjogok, a „szabadságok", az alkotmányos jogok, a közszabadságok, az alanyi közjogok, az emberi jogok, az állampolgári jogok (szabadságok) és alapjogok jellemzőivel. A terminológiai sokszínűségben nehéz eligazodni, hiszen a fogalmakat nem mindenki használja azonos tartalommal. A leggyakrabban használt kategóriák az emberi és állampolgári jogok elkülönítésén alapul. Ennek az elkülönítésnek az alapját a XVII-XVIII századi természetjogi irányzatok adták. Az emberi jogok kérdése a természetjog rendszerében eredetileg annak a humánus meglátásnak a kifejeződése és igényként való megjelenése, hogy az ember-mivolthoz - éppen azért, mert az ember státus érték - különös konzekvenciák fűződhetnek. A modern korban - mivel tárgya az „általános emberi" - kérdései elsősorban a nemzetközi jog területén vetődnek fel. Az állampolgári jogok modern fogalma alapvetően hivatott érzékeltetni, hogy a jog címzettjei körébe kifejezetten csak valamely ország állampolgárai tartoznak. Ennek az elkülönítésnek a modernizált világban való fenntarthatatlansága tükröződik abban az elképzelésben, amely az emberi és állampolgári jogok merev szembeállítása helyett új fogalmat alkot, nevezetesen az alapjogok kategóriáját. Ezzel az összetett fogalom megteremtésével az eredetileg megkettőzött miszerűségnek (ember-polgár) az értékazonosságát, a bennük kifejeződő humán alapértékek komplexumát fejezhetjük ki.

3.6.5.1. Az alapjogok védelme

Az alapjogok védelme a második világháborút követő időszakban mind univerzális, mind regionális szabályozási kérdéssé lépett elő. Az alapjogi védelmi rendszert még ma is szokás - utalva a fenti részletezett terminológiai sokszínűségre - emberi jogi védelmi rendszerként említeni. A legátfogóbb, de egyben legáltalánosabb, legkevésbé kézzel

[247] Számos tanulmány látott napvilágot arról, hogy a közösségen belül milyen módon jelent meg az emberi jogok kérdése. Lásd például: Balázs Péter: Az emberi jogok kérdése az Európai Unióban In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz. 9-12. p.

foghatóbb szabályozást az Egyesült Nemzetek Szervezete keretein belül megkötött nemzetközi szerződések jelentik, ezek közül is kettő érdemel kiemelést az 1966-os Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Egyezségokmánya. A regionális védelmi rendszerek közül hármat szokás nevesítve is említeni, az amerikai, az afrikai és témánk szempontjából kétségtelenül a legjelentősebbnek tekinthető európai védelmi rendszert. Az alapjogi védelem Európában alapvetően az Európa Tanács keretein belül valósul meg, és itt is két fontos nemzetközi dokumentumot kell feltétlenül megemlíteni az 1950. november 4-én Rómában aláírt, az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Európai Egyezményt, és az 1961-es Torinói Szociális Chartát. Az Európai Közösség fő célkitűzéseit tekintve elsősorban gazdasági jellegű szervezetként alakult, bár a szupranacionalitás elemeit több ízben megkísérelték a politikai integráció területére is átvinni. Az Európai Unió megalakulásával, és az Unió három pillérének lefektetésével jelenleg is nyitva áll az út arra, hogy a csupán gazdasági együttműködésen és integráción túlmenően Európa valóban egységesüljön politikai tekintetben is. Miután azonban a politikai integráció jelenleg is csak távlati célkitűzésként szerepel, így érthető, hogy az integráció jelenlegi szintje mellett a közösségi jog elsősorban a gazdasági típusú, valamint a közösségi jogérvényesítés kérdéseivel összefüggő jogvédelem rendszerét alakította ki. Történelmi utalással úgy is fogalmazhatnánk, hogy döntően a széles értelemben vett property-hez kapcsolódó bourgeois-alanyú alapjogok érintik a közösségi jog szabályozási területeit, de különösen az Európai Unió, az uniós polgárság létrejöttével fel-fel bukkannak a citoyen-típusú jogok is, melyek egyre erősebb védelmet igényelnek az Európai Unió jogvédelmi rendszerén belül is. A Római Szerződés az alapjogok védelmének biztosítására már tartalmazott rendelkezéseket.[248] Az alapjogok védelmének jogi alapjait jelenti az 1977-ben az Európai Parlament a Tanács és a Bizottság által kiadott közös nyilatkozat az alapvető jogoknak a Közösségben való tiszteletben tartásáról, és a rasszizmus, valamint az idegengyűlölet elleni fellépésről.[249] Az alapjogvédelem alapszerződési rangra emelése a Maastrichti Szerződés első címe közös rendelkezéseinek f. cikk második bekezdése beiktatásával történt meg, majd az Amszterdami Szerződés finomította ennek szabályozását. Ennek értelmében az Unió a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és az alapvető

[248] Az alapító szerződés preambulumában, valamint eredeti 2., 7., 48., 51., 52-62., 118/A., 119. §-aiban
[249] A Parlament a Tanács és a Bizottság 1977. április 5-i közös nyilatkozata az alapjogokról OJ1977 C 103

szabadságok tiszteletben tartása és a jogállamiság elvein alapul, amely alapelvek közösek a tagállamokban.[250] Az Unió a közösségi jog általános elveiként tartja tiszteletben az alapvető jogokat, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény biztosítja,[251] továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból következnek.[252]

3.6.5.1.1. Az Alapjogi Charta

Hosszú időn keresztül arról folyt polémia a jogi szakirodalomban, hogy - ellentétben az Európa Tanáccsal - az Európai Közösségnek miért nincsen olyan alapjogi katalógusa, amely a védelembe vett jogokról legalább egy egyszerű felsorolást, vagy azon túlmenve tartalmi szabályozást foglalna magában.[253] Ezen az úton nagy előrelépés volt a 2000. december 7-én Nizzában aláírt Alapjogi Charta, ami az első alapjog-katalógus, ezzel az Unió legitimációs bázisának tekinthető. A Charta katalógusa széles körű alapjog felsorolást ad, az a klasszikus szabadságjogokat, az alapvető gazdasági, szociális és kulturális jogokat, és a harmadik generációs alapjogokat is tartalmazza. Ezzel gyakorlatilag összekapcsolja az Uniót az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezménnyel és annak kialakult gyakorlatával, és ugyanezt teszi az Európai Szociális Chartával is,[254] sőt bizonyos értelemben túl is megy a nemzetközi szinten egyezményekkel kodifikált, és jogvédelmi rendszerrel ellátott jogok körén, mert bizonyos jogcsoportok esetén szélesebben húzza meg a jogvédelem határait.[255] Hibája ennek a dokumentumnak, hogy jogi kötőereje igen csekély: ünnepélyes nyilatkozatként szokták emlegetni, de azt leszögezhetjük, hogy annak

---

[250] Amszterdami Szerződés 6. cikk első bekezdés

[251] Nem feltétlenül azonos célú azonban a nemzetközi jogi és közösségi jogi jogvédelem. Lásd erről: Szalayné Sándor Erzsébet: Interferencia az Európai Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz. 13-29. p., Sulyok Gábor: Az emberi jogok nemzetközi jogi és európai uniós védelmének összehasonlítása In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz. 30-56. p.

[252] Amszterdami Szerződés 6. cikk második bekezdés

[253] Meg kell jegyezni, hogy egyesek szerint az igazi probléma nem ez, hanem az, hogy az EK-nak nincs alapjogi jogpolitikája. Nem a jogok formalizálására, hanem alapjogi politika kidolgozására, és valós érvényesítésére van szükség. Lásd erről: Weiler, J.: Europe 2000 – The Constitutional Agenda. An Outline In: EU Enlargement 10. p. Idézi: Vörös Imre: Az európai alkotmány várható hatásai ... 203. p.

[254] Lásd erről részletesen: Lenaerts, K.-de Smijter, E.: A Bill of Rights for the European Union In: Common Market Law Review 2001 273-274.p.; idézi: Szalayné Sándor Erzsébet: Gondolatok az Európai Unió alapjogi rendszerének metamorfózisáról In: Európai Jog (harmadik évfolyam) 2003/2 szám 11 p.

[255] Az Alapjogi Chartában feltüntetett védett jogokról lásd: Weller Mónika: Az Európai Unió Alapjogi Kartája In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2001. 43. sz. 39-42. p.

mindenképpen kihatása van a joggyakorlatra. Az Európai Bíróság sokáig elhárította a Charta rendelkezéseire való hivatkozást döntéseiben,[256] holott a főtanácsnokok gyakran kifejezetten utaltak arra indítványaikban.[257] Az utóbbi időszakban jelent meg – legalább az utalás szintjén – a Bíróság,[258] az Elsőfokú Bíróság[259] és a Közszolgálati Törvényszék[260] érvei között az Alapjogi Chartára való hivatkozás. Az alapjogvédelem szempontjából a legmegnyugtatóbb lépést az Alkotmányos Szerződés jelentette volna, amely 49. cikkében az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezményhez való csatlakozással teremtette volna meg az alapjogok védelmének alkotmányos alapjait.[261] Az Alkotmányos Szerződés a holland és francia népszavazások sikertelensége miatt végleg lekerült a napirendről. Az Alapjogi Chartán 2007. december 12-én ráncfelvarrást végeztek, kiigazították annak eredetileg elfogadott szövegét. Az így pontosított szöveg a védett jogokat az alábbi jogcsoportokban tárgyalja: méltóság, szabadságok, egyelőség, szolidaritás, a polgárok jogai, igazságszolgáltatás. A méltóság cím alatt az emberi méltóság (1. cikk), az élethez való jog (2. cikk), a személyi sérthetetlenség való jog (3. cikk), a kínzás és az embertelen, vagy megalázó bánásmód és büntetés tilalma (4. cikk), a rabszolgaság és a kényszermunka tilalma (5. cikk) kerülnek szabályozásra. A szabadságok a klasszikus szabadságjogokat foglalják össze. Itt kerül szabályozásra a szabadsághoz és biztonsághoz való jog (6. cikk), a magán- és a családi élet tiszteletben tartása (7. cikk), a személyes adatok védelme (8. cikk), a házasságkötéshez és a családalapításhoz való jog (9. cikk), a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadság (10. cikk), a vélemény-nyilvánítás és a tájékozódás szabadsága (11. cikk), a gyülekezés és az egyesülés szabadsága (12. cikk), a művészet és a tudomány szabadsága (13. cikk), az oktatáshoz való jog (14. cikk), a foglalkozás megválasztásának szabadsága és a munkavállaláshoz való jog (15. cikk), a vállalkozás szabadsága (16 cikk), a tulajdonhoz való jog (17. cikk), a menedékjog (18. cikk), védelem a kitoloncolással, a kiutasítással

---

[256] Szalayné Sándor Erzsébet: Gondolatok az Európai Unió alapjogi rendszerének ... 13-14. p.

[257] Lásd például: Philipe Léger főtanácsnoknak a C-353/99 Hautala ügyhöz, vagy Jean Mischonak a C-64/00 Booker & Hydro ügyben készített záróindítványait Hivatkozik rájuk: Szalayné Sándor Erzsébet: Gondolatok az Európai Unió alapjogi rendszerének ... 13. p.

[258] C 275/06 Productores de Música de España (Promusicae) kontra Telefónica de España SAU ügyben 2008. január 29-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem tették közzé) (A szellemi tulajdonjog hatékony védelméhez való jog); C-341/05 Laval un Partneri Ltd kontra Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundets avd. 1, Byggettan, Svenska Elektrikerförbundet 2007 EBHT I-11767 (Kollektív szakszervezeti jogok)

[259] T-112/98 Mannesmannröhren-Werke kontra Európai Közösségek Bizottsága 2001EBHT II-00729

[260] F-1/05. Pia Landgren kontra Európai Képzési Alapítvány (ETF)

[261] Lásd erről részletesen: Vörös Imre: Az európai alkotmány várható hatásai ...197-234. p.; Szalayné Sándor Erzsébet: Gondolatok az Európai Unió alapjogi rendszerének ... 9-10. p.

és a kiadatással szemben (19. cikk). Az egyenlőség jogcsoportja magában foglalja a törvény előtti egyenlőséget (20. cikk), a megkülönböztetés tilalmát (21. cikk), a kulturális vallási és nyelvi sokféleség tiszteletben tartását (22. cikk), a nők és férfiak közötti egyenlőséget (23. cikk), a gyermekek jogait (24. cikk), az idősek jogait (25. cikk), valamint a fogyatékkal élő személyek beilleszkedésének tiszteletben tartását (26. cikk). Szolidaritás cím alatt a munkavállalók joga a vállalkozásnál a tájékoztatáshoz és konzultációhoz (27. cikk), a kollektív tárgyaláshoz és fellépéshez való jog (28. cikk), a munkaközvetítői szolgáltatások igénybevételéhez való jog (29. cikk), az indokolatlan elbocsátással szembeni védelem (30. cikk), tisztességes és igazságos munkafeltételek (31. cikk), a gyermekmunka tilalma és a fiatalok munkahelyi védelme (32. cikk), a család és a munka (33. cikk), a szociális biztonság és a szociális segítségnyújtás (34. cikk), az egészségvédelem (35. cikk), az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokhoz való hozzáférés (36. cikk), környezetvédelem (37. cikk), valamint a fogyasztók védelme (38. cikk) kerül szabályozásra. A polgárok jogai az aktív és passzív választójogot az Európai Parlamenti választásokon (39. cikk), aktív és passzív választójogot a helyhatósági választásokon (40. cikk), a megfelelő ügyintézéshez való jogot (41. cikk), a dokumentumokhoz való hozzáférés jogát (42. cikk), az Európai ombudsmanhoz fordulás jogát (43. cikk), a petíciós jogot (44. cikk), a mozgás és a tartózkodás szabadságát (45. cikk), a diplomáciai és konzuli védelmet (46. cikk) foglalja magában. Az igazságszolgáltatás cím alatt szerepel a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog (47. cikk), az ártatlanság vélelme és a védelemhez való jog (48. cikk), a bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei (49. cikk), a kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma (50. cikk). Az alapjogi Charta 7. cím alatt olyan általános rendelkezéseket tárgyal, amelyek alkalmazására vonatkozó szabályokat határoznak meg. Az alkalmazási kör vonatkozásában kimondja, hogy a Charta rendelkezéseinek címzettjei az Unió intézményei, szervei és hivatali, valamint a tagállamok annyiban, amennyiben az Unió jogát hajtják végre. Az átruházott hatáskörök korlátain belül tiszteletben tartják a Chartában foglalt jogokat, betartják az abban foglalt elveket, és előmozdítják azok alkalmazását (51. cikk). Az 52. cikk szerint a Chartában elismert jogok és szabadságok gyakorlása csak a törvény által, és e jogok lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. Korlátozás esetén az arányosság elvére figyelemmel kell lenni. Amennyiben a Charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek megfelelnek az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményben biztosított jogoknak, akkor e jogok tartalmát és

terjedelmét azonosnak kell tekinteni azokéval, ugyanakkor az Unió joga kiterjedtebb védelem nyújtására is eszköz lehet. Amennyiben a Charta a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból eredő alapvető jogokat ismer el, akkor ezeket a jogokat e hagyományokkal összhangban kell értelmezni. Az Unió és a tagállamok bíróságainak kellően figyelembe kell venniük a Charta értelmezésére vonatkozó iránymutatásként készült magyarázatokat (52. cikk a jogok és elvek hatályáról és értelmezéséről). A védelem szintje vonatkozásában kifejti, hogy a Charta rendelkezéseit nem lehet úgy értelmezni, mint amely szűkíti, vagy hátrányosan érinti azokat az emberi jogokat és alapvető szabadságokat, amelyeket az Unió joga, a nemzetközi jog, a tagállamok alkotmányai, illetve az Unió, vagy a tagállamok mindegyikének részességével kötött nemzetközi megállapodások, így különösen az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Európai Egyezmény elismernek (53. cikk). Az 54. cikk fontos jogelvet, a joggal való visszaélés tilalmát fogalmazza meg.

Az Európai Unió értékközösségen is alapuló integráció. Az értékválasztások egyértelműek: a tagállamokban megdönthetetlen alkotmányos intézményi alapelvekből következnek, úgy, mint a demokrácia, jogállamiság, hatáskörmegosztás, lojalitás és szubszidiaritás, másrészt abban a kontextusban nyilvánulnak meg, ami az egyén és az EU viszonylatában érvényesül. Ez utóbbi tekintetében van kiemelkedő jelentősége az alapjogoknak.[262] Az Európai Unió vezérlő értékei, alapértékei és egyedi értékei[263] közös nevezőjén az alapjogok kérdése áll. A Reformszerződés elfogadásával[264] pedig újabb távlat nyílt az alapjogok kérdése előtt, az értékklauzula bővítésével a védett alapértékek közé bekerült az emberi méltóság és az egyenlőség elve is, és mert a szerződés jogi személyiséget ad az Európai Uniónak,[265] és így az EU csatlakozhat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezményhez.[266] A Lisszaboni Szerződés sem emeli be az Alapjogi Chartát az

[262] Schütz, H.-J.-Bruha, Th.-König, D.: i.m. 453. p. Idézi: Molnár Olga Borbála: Alkotmányi értékek az uniós és a magyar jogban In: Állam- és Jogtudomány 2007. (68. évf.) 3. sz. 389. p.
[263] Az érték-hármas megkülönböztetése Calliesstől In: Callies, Ch.: Europa als Wertegemeinschaft – Integration und Identitat durch europäisches Verfassungsrecht? Juristen Zeitung 2004 1040 Idézi: Molnár Olga Borbála: Alkotmányi értékek az uniós és a magyar jogban In: Állam- és Jogtudomány 2007. (68. évf.) 3. sz. 395. p.
[264] Erről a témáról lásd részletesebben: Csöndes Mónika-Kecskés László: Aláírták a Lisszaboni Szerződést In: Európai Jog 8. évfolyam 2008/1 szám 3-14. p.
[265] A Lisszaboni Szerződéssel módosított az Európai Unióról szóló szerződés 47. cikk
[266] A Lisszaboni Szerződéssel módosított az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikk második bekezdés

alapszerződés szövegébe,[267] ugyanakkor a Reformszerződés kimondja, hogy az Unió elismeri az Európai Unió Alapjogi Chartájának 2000. december 7-i, Strasbourgban 2007. december 12-én kiigazított szövegében foglalt jogokat, szabadságokat és elveket; e Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések.[268] A Charta rendelkezései semmilyen módon nem terjesztik ki az Uniónak a Szerződésekben meghatározott hatásköreit. A Chartában foglalt jogokat, szabadságokat és elveket a Charta VII. címében foglalt, az értelmezést és alkalmazást szabályozó általános rendelkezéseknek megfelelően kell értelmezni, kellően figyelembe véve a Chartában említett azon magyarázatokat, amelyek meghatározzák az egyes rendelkezések eredetét. Az alapvető jogok, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból következnek, az uniós jogrend részét képezik, mint annak általános elvei.[269] A Reformszerződés hatályba lépése esetén tehát óriásit léphetnénk előre az alapjogi jogvédelemben,[270] azonban az ír népszavazás eredménye miatt a Lisszaboni Szerződés ratifikációja lelassult (pesszimista nézetek szerint hatályba lépése is veszélybe került), így várnunk kell még a jogvédelem magasabb védelmi szintre emelésével. Addig is marad a kérdés az Európai Bíróság bölcs jogalakító gyakorlata keretein belül, hiszen már akkor is ez a joggyakorlat jelentett bizonyos szintű alapjogi jogvédelmet, amikor annak normatív alapjai többnyire hiányoztak a közösségi jogból.

3.6.5.1.2. Alapjogok az Európai Bíróság gyakorlatában

Az Európai Bíróság apró lépésekkel előrehaladva, döntésről döntésre kristályosította ki az alapjogok védelmének jelenleg fennálló rendszerét, amelyet az alábbiakban közelebbről is szemügyre veszünk. Az első Európai Bírósági kísérlet az alapvető emberi jogok elismerésére a Stauder ügyben történt meg. A Bíróság ebben az ítéletében kimondta, hogy az alapvető emberi jogok a közösségi jog általános elveiben benne

[267] A jelenlegi rendszer helyébe lépő új rendszerrel, azon belül is a Charta jogi helyzetével foglalkozik: Margitay-Becht Beáta-Ódor Bálint: Az Európai Unió Reformszerződésének létrehozására vonatkozó tárgyalási mandátum, avagy az alkotmányozási folyamat megoldása? In: Európai jog 2007. (7. évf.) 4. sz. 3-13. p.

[268] A Lisszaboni Szerződéssel módosított az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikk első bekezdés

[269] A Lisszaboni Szerződéssel módosított az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikk harmadik bekezdés

[270] A Charta jogi jellegének megváltozásáról, és a jogvédelem szerepének erősödéséről lásd: Horváth Zoltán-Ódor Bálint: Az Európai Unió szerződéses reformja- Az Unió Lisszabon után hvgorac 2008. 102-113. p.

foglaltaknak, ezért azok a Bíróság védelme alá tartoznak, így ezen elvekkel szemben álló értelmezésre lehetőség nincsen.[271] A másik elhíresült eset a Solange I. néven is emlegetett Internationale Handelsgesellschaft ügy volt. Itt a Bíróság leszögezte, hogy az alapvető jogok tiszteletben tartása integráns részét képezi a bíróság által védett általános jogi princípiumoknak, és ilyen jogokat inspirálnak a tagállamok közös nemzeti tradíciói is. A Nold ügyben történt először utalás azokra a nemzetközi emberi jogi egyezményekre, amelyeket a tagállamok aláírtak, így azok ihletet adnak a közösségi jog számára is.[272] A Rutili ügyben már konkrétan az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezményre történt hivatkozás.[273] Az Európai Bíróság a Hauer ügyben közvetlenül utalt az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény egy konkrét rendelkezésére, amikor egy alapjog közelebbi tartalmának meghatározása során vizsgálta a közösségi intézkedés jogszerűségét. [274] Ugyancsak konkrét hivatkozás történt az Európai Konvencióra az Elliniki Radiophonia ügyben. Ebben az ítéletben a konvenció 10. cikkének a közösségi jogban való alkalmazásáról fejtette ki véleményét az Európai Bíróság.[275] Az Európai Bíróság több más nemzetközi egyezményt is említett már ítéleteiben, így kifejtette, hogy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is azok közé az emberi jogok védelmére vonatkozó nemzetközi okmányok közé tartozik, amelyeket a Bíróság figyelembe vesz a közösségi jog általános elveinek alkalmazásakor.[276] A legújabb irányvonal az Európai Bíróság gyakorlatában, hogy már nem csupán az emberi jogi egyezményekre – elsősorban az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezményre – hivatkozik ítéleteiben, hanem figyelemmel van a Strasbourgi Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatára, az általa adott értelmezésre is.[277]

---

[271] C-29/69. Erich Stauder kontra Ville d'Ulm - Sozialamt 1969. EBHT 00419.

[272] C-4/73 J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1974 EBHT 00491

[273] C- 36/75 Roland Rutili kontra Ministre de l'intérieur.1975 EBHT 01219

[274] C-44/79. Liselotte Hauer kontra Land Rheinland-Pfalz. 1979. EBHT 03727

[275] C-260/89. Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE és Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou kontra Dimotiki Etairia Pliroforissis és Sotirios Kouvelas és Nicolaos Avdellas és társai. 1991 EBHT I. 02925.

[276] Lásd például a C-374/87 Orkem kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1989 EBHT 03283 C-5/88. Hubert Wachauf kontra Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft. 1989 EBHT 02609 31. para, a C-297/88. és C-197/89 Massam Dzodzi kontra belga állam. 1990 EBHT I-3763 68. para és a C-249/96 Lisa Jacqueline Grant kontra South-West Trains Ltd. 1998 EBHT I-00621 44. para

[277] C-540/03 Európai Parlament kontra Európai Unió Tanácsa 2006 EBHT I-05769 54. para Az Emberi Jogok Európai Bírósága kiterjedt joganyaggal rendelkezik. A jövőben várható, hogy az Európai Bíróság egyre többet fogja ezt az értelmező gyakorlatot követni saját alapjogi érinettségű döntéseinél. Terjedelmi okok miatt részletesen nem kerül bemutatásra az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata, de

SZTE Egyetemi Könyvtár SZEGED

Amikor a közösségi jog alkalmazása során alapjog sérül, ez egyenesen felveti az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatának felhívását. A jogvédelem célja azonban nem mindig azonos, erre láthatunk példát a Grogan ügyben. A konkrét ügyben a szolgáltatások szabadságának és az információ terjesztés szabadságának elvi kérdései merültek fel olyan összefüggésben, hogy Írországban, ahol tilos a terhesség művi megszakítása, van-e lehetőség arra, hogy diákszervezetek angol klinikákon elvégzett művi abortuszok lehetőségéről, és a klinikák helyzetéről terjesszenek információkat. Az Európai Bíróság az ügyben felmerült kérdést nem az élethez való jog, hanem a szolgáltatás szabad nyújtása oldaláról közelítette.[278] Erre a problémára villantott fényt a Kremzow eset is, ahol az Európai Bíróság úgy foglalt állást, hogy abban az esetben, ha a belföldi törvények olyan helyzetre vonatkoznak, amelyik nem esik a közösségi jog alkalmazási területére, akkor az Európai Bíróság az Európai Emberi Jogi Bíróság határozatára való hivatkozással nem adhatja meg az értelmező jellegű útmutatást a belföldi bíróság számára annak eldöntéséhez, hogy egy adott belföldi törvény összhangban van-e az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló egyezményből származó alapvető jogokkal.[279]

Az Európai Bíróság alapjogi elkötelezettségére kiváló példa a C-402/05. P. és C-415/05. P számú egyesített ügyekben 2008. szeptember 3-án hozott ítélete. A Bíróság kifejtette, hogy a közösségi jogi aktusok érvényességének az alapvető jogokra tekintettel történő felülvizsgálatát ugyanis az EK-Szerződésből, mint önálló jogrendszerből eredő alkotmányos garancia jogközösségben való kifejeződésének kell tekinteni. A közösségi bíróságoknak biztosítaniuk kell valamennyi közösségi jogi aktus jogszerűségének a közösségi jog általános elveinek szerves részét képező alapvető jogokra tekintettel történő, főszabály szerint teljes felülvizsgálatát.[280]

Az Európai Bíróság ítéleteiből nem csupán a jogvédelem erősségének szintjére vonatkozó elveket olvashatunk ki, hanem az egyes konkrét alapjogok tartalmára

---

lásd erről az alábbi összefoglaló művet: Berger, Vincent: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata. Budapest, 1999.

[278] C-159/90. The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd kontra Stephen Grogan és társai. 1991EBHT I- 04685

[279] C-299/95 Friedrich Kremzow kontra Republik Österreich. 1997 EBHT I.-02629.

[280] C-402/05 P. és C-415/05 P. Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation kontra Tanács és Bizottság egyesített ügyekben 2008. szeptember 3-án hozott ítélet

vonatkozóan is találunk útmutatót.[281] Így a magánszféra védelme és az egyenlőség kérdése merült fel a Stauder ügyben.[282] A vallásszabadság kérdését érintette a Prais ügy, ahol a kérelmezők azt állították, hogy e jogukat sértették meg.[283] A házasság és családi élet védelme került szóba a C-540/03 Európai Parlament v. Európai Unió Tanácsa ügyben,[284] vagy például a Carpenter és Akrich ügyekben.[285] Ugyancsak alapjogi érintettségű a National Panasonic ügy is. Ebben az ügyben egy gazdasági társaságnál elvégzett Bizottsági vizsgálat jogszerűsége, illetve a vállalkozások alapvető jogainak, többek között a magánlakás védelmének kérdése merült fel.[286] Hasonló jellegű probléma, az üzleti helyiségek sérelmének tilalma merült fel merült fel egy másik versenyjogi esetben a Dow Benelux NV ügyben.[287] A véleménynyilvánítás szabadsága kérdésével foglalkozik a már említett Elliniki Radiophonia Tileorassi AE ügy,[288] továbbá a Laserdisken ApS v. Kulturministeriet ügyben 2006. szeptember 12-én hozott ítélet,[289] vagy az ERT-ügyben 1991. június 18-án hozott ítélet.[290] Az egyesülési szabadság kérdését érintette a Bosman,[291] és a Montecatini ügy.[292] Az Európai Bíróság azt is kifejtette több döntésében, hogy az egyesülési jog gyakorlása jogszerű indokok alapján korlátozható, amennyiben ezek a korlátozások a kitűzött célra tekintettel nem jelentenek aránytalan és elviselhetetlen beavatkozást, amely a jog lényegét veszélyeztetné.[293] A tulajdon védelmének kérdései merültek fel a Regione autonoma

---

[281] Weller Mónika: Emberi jogok a luxembourgi bíróság gyakorlatában In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz. 64-75. p

[282] C-29/69. Erich Stauder kontra Ville d'Ulm - Sozialamt 1969. EBHT 00419

[283] C-130/75. Vivien Prais kontra az Európai Közösségek Tanácsa.1976 EBHT 01589.

[284] C-540/03 Európai Parlament kontra Európai Unió Tanácsa 2006 EBHT I-05769

[285] C-60/00 Mary Carpenter kontra Secretary of State for the Home Department 2002 EBHT I-06279, C-109/01 Secretary of State for the Home Department kontra Hacene Akrich 2003 EBHT I-09607 59. para

[286] C-136/79. National Panasonic (UK) Limited kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1980. EBHT 02033

[287] C-85/87. Dow Benelux NV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1989. EBHT 03137.

[288] C-260/89. Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE és Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou kontra Dimotiki Etairia Pliroforissis és Sotirios Kouvelas és Nicolaos Avdellas és társai. 1991 EBHT I. 02925.

[289] C-479/04 Laserdisken ApS kontra Kulturministeriet 2006 EBHT I-08089

[290] C-260/89. Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE és Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou kontra Dimotiki Etairia Pliroforissis és Sotirios Kouvelas és Nicolaos Avdellas és társai. 1991 EBHT I. 02925 44. para

[291] C-415/93. Union royale belge des sociétés de football association ASBL kontra Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA kontra Jean-Marc Bosman és társai és Union des associations européennes de football (UEFA) kontra Jean-Marc Bosman. 1995. EBHT I.-04921 79. para

[292] C-235/92. P. Montecatini SpA kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1999 EBHT I-04539 137. para

[293] Lásd ebben az értelemben a Bíróság 5/88. sz. Wachauf-ügyben 1989. július 13-án hozott ítéletének 1989 EBHT 2609 18. para, valamint a C–292/97 Kjell Karlsson és társai. 2000 EBHT I–02737 . 45. para

Friuli-Venezia Giulia és ERSA ügyben,[294] az Alliance for Natural Health és társai ügyben,[295] továbbá a „terrorista-ügyek" néven elhíresült Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation v. Tanács és Bizottság egyesített ügyekben.[296] A levéltitok sérthetetlensége alapjogát vette górcső alá az Európai Bíróság az AM & S ügyben.[297]A diszkrimináció tilalma kérdéseit vizsgálta az Európai Bíróság a S. Coleman és az Attridge Law, Steve Law közötti ügyben 2008. július 17-én hozott ítéletében.[298] A férfiak és nők közötti diszkrimináció tilalma került terítékre a már többször idézett Defrenne ügyben.[299] Az egészség- és környezetvédelem kérdései kerültek szóba az Európai Közösségek Bizottsága kontra Osztrák Köztársaság,[300] továbbá az ADBHU,[301] a Bizottság kontra Dánia,[302] az Outokumpu[303] és a Bizottság kontra Tanács[304] ügyekben. Jósolható, hogy az Európai Bíróság gyakorlatában egyre nagyobb szerep jut az alapjogi megközelítésnek, így szükségképpen hatást gyakorol az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata az Európai Bíróság jogértelmezésére.

3.6.7. Az eljárási jogosítványok elve

A bíróság gyakorlatában egy jól elkülöníthető jogcsoportot képeznek az eljárási jogosítványok,[305] melyekről terjedelmi okok miatt szintén csak példálózó felsorolásra szorítkozom. Megjegyzendő, hogy vannak szerzők, akik ezt e kört a jogelvelvek általános részében, nem pedig az alapjogok között tárgyalják,[306] és arra is találunk

---

[294] C-347/03 Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia and Agenzia regionale per lo sviluppo rurale (ERSA) kontra Ministero delle Politiche Agricole e Forestali 2005 EBHT I-03785 119. para

[295] C-154/04 és C-155/04 Alliance for Natural Health és társai kérelmére The Queen kontra Secretary of State for Health és a National Association of Health Stores és társai kérelmére The Queen kontra Secretary of State for Health egyesített ügyek 2005 EBHT I-06457 126. para

[296] C-402/05. P. és C-415/05. P. Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation kontra Tanács és Bizottság egyesített ügyekben 2008. szeptember 3-án hozott ítélet

[297] C-155/79 AM & S Europe Limited kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1982 EBHT 01575

[298] C-303/06 S. Coleman kontra Attridge Law, Steve Law 2008-07-17-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem tették közé)

[299] C-43/75. Gabrielle Defrenne kontra Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena. 1976. EBHT 00455

[300] C-320/03 Bizottság kontra Ausztria 2005 EBHT I-09871

[301] C-240/83 Procureur de la République kontra Association de défense des brûleurs d'huiles usagées (ADBHU). 1985 EBHT 00531 13. para

[302] C-302/86 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Dán Királyság. 1988 EBHT 046078. para

[303] C-213/96. Outokumpu Oy. 1998 EBHT I-01777 32. para

[304] C-176/03 Bizottság kontra Tanács 2005 EBHT I-07879 41. para

[305] Ezzel a megközelítéssel találkozhatunk: Wopera Zsuzsa: Eljárási jogelvek érvényesülése az Európai Bíróság gyakorlatában In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007 417-429. p.

[306] Lásd: Steiner J.: Textbook... 1988.

példát, hogy jogállami garanciák összefoglaló cím alatt kerülnek bemutatásra az alapvetően eljárási garanciák.[307] A közösségi jog számos esetben teremt mind anyagi-jogi, mind eljárásjogi értelemben garanciákat a jogalanyok számára, ezt mind az elsődleges, mind a másodlagos jogalkotásban megnyilvánuló pozitív jogszabályi rendelkezésekkel teszi. Ugyanakkor szükségszerűnek tekinthető, hogy maradnak joghézagok a közösségi jogban, hiszen mint ahogy a belső jog sem képes valamennyi életviszonyra vonatkozóan, minden területet lefedő szabályozást adni, úgy a közösségi jog sem hézagmentesen szabályozó jogrendszer. Főként a jogérvényesítés gyakorlása során merülhetnek fel olyan problémák, amelyeket a közösségi jog tételes szabályai nem rendeznek, ezért különösen az eljárásjog tekintetében van különösen nagy fontossága a garanciális szabályok általános jogelvként való alkalmazásának. Néhány fontosabb eljárási garancia, ami az Európai Bíróság gyakorlatában már bevett hivatkozásnak tekinthető: a természetes igazságosság elve, amit nevezhetünk igazságos meghallgatáshoz való jognak is, az indokolási kötelezettség elve, a jog megfelelő eljáráshoz ezen belül is a védelemhez való jog.

3.6.7.1. Természetes igazságosság vagy az igazságos meghallgatáshoz való jog

A természetes igazságosság vagy az igazságos meghallgatáshoz való jog elvét a Bíróság a Transocean Marine Paint Association v. Bizottság ügyben hozott ítéletében fektette le. A Bíróság az ügyben kimondta, hogy annak a személynek, akinek az érdekeit lényegesen érinti a hatóság (jelen esetben Bizottság) döntése, meg kell adni az alkalmat és lehetőséget, hogy ismertesse felfogását, érveit.[308] Ezt az elvet a bíróság megerősítette a Hoffmann La Roche and Co. AG v. Bizottság perben, ahol kimondta, hogy a meghallgatáshoz való jog biztosítása minden olyan perben, ahol szankciók, különösen bírság vagy ismételt bírság szabható ki, a közösségi jog fundamentális elve, amelyet tiszteletben kell tartani. Ebben az ügyben a Bíróság továbbment, és a tájékozott meghallgatás kérdéséről beszélt, ami az iratokba való betekintés garanciájával együtt takarja a meghallgatáshoz való jogot.[309] Ugyancsak érintette a meghallgatáshoz való

[307] Lásd: Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai ... 206 p.
[308] C-17/74. Transocean Marine Paint Association kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1974. EBHT 01063
[309] C-85/76. Hoffmann-La Roche & Co. AG kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1979. EBHT 00461.

jogra történő hivatkozást az Európai Bíróságnak a Bosmann ügyben[310] és a C-402/05. P. és C-415/05. P. Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation egyesített ügyekben[311] hozott ítélete is.

3.6.7.2. Indokolási kötelezettség

Az eljárási jogosítványok közül egy másik fontos elv a döntéshozatalnál a hatóságok, bíróságok részéről az indokolás kötelezettsége, valamint a hatékony jogorvoslat biztosításának kötelezettsége. Ez a kötelezettség került kimondásra a M. Heylens esetben. Ebben az ügyben egy hivatásos belga futballedző volt a vádlott egy büntetőjogi perben, amelyet a francia futballedzők egyesülete az UNECTEF indított ellene amiatt, hogy Lille-ben hivatásos edzőként működött a szükséges francia oklevél, vagy annak a francia kormány által elismert megfelelője nélkül. Az Európai Bíróság úgy foglalt állást, hogy a munkavállalók szabad mozgásának a joga, amelyet a Szerződés biztosít, megkívánja, hogy egy olyan döntés ellen, amely valamely feltétel hiányára hivatkozással elutasítja e jog gyakorlását, lehetőséget kell biztosítani jogorvoslatra, ami lehetővé teszi, hogy ennek a döntésnek a jogszerűségét megteremtse a közösségi jogra való tekintettel, és hogy az érintett személyt tájékoztatni kell az okokról, amelyeken a döntés alapult.[312]

3.6.7.3. Fair eljárás

Ebből a jogesetből is kiolvasható továbbá a megfelelő, fair eljáráshoz való jog elve, amely tulajdonképpen szerves folytatása annak a jogosultságnak, hogy a döntés érintettjének tájékoztatást kell kapnia a döntés okairól. A megfelelő eljáráshoz való elv magában foglalja a jogsérelem esetén bírósághoz való fordulás jogát, illetőleg a jogorvoslattal élés lehetőségének jogát is. Ennek az elvnek a kimondása azért fontos, mert a közösségi jog így olyan minimális követelményeket támaszt a nemzeti

[310] C-415/93. Union royale belge des sociétés de football association ASBL kontra Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA kontra Jean-Marc Bosman és társai és Union des associations européennes de football (UEFA) kontra Jean-Marc Bosman. 1995. EBHT I.-04921.
[311] C-402/05. P. és C-415/05. P. Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation kontra Tanács és Bizottság egyesített ügyekben 2008. szeptember 3-án hozott ítélet
[312] C-222/86. Union nationale des entraîneurs et cadres techniques professionnels du football (Unectef) kontra Georges Heylens és társai. 1987. EBHT 04097

jogrenddel szemben, amelyek célja, hogy biztosítsa a jogorvoslatok és eljárások elérhetőségét a magánszemélyek részére, így ők nemzeti bíróságaikon keresztül érvényesíthetik közösségi jogaikat. Ez az ubi ius ibi remedium logikája, amely több Európai Bírósági jogesetből adódóan messzemenő következményekkel bír. E tárgykörben különösen nagy jelentőségűnek tekinthető a Brasseire du Pécheur és Factortame III. egyesített ügyben hozott Európai Bírósági döntés. A megfelelő eljáráshoz való jog azt a kötelezettséget is jelenti a tagállamok számára, hogy nem tehetik a jogérvényesítést túlzottan nehézzé vagy esetlegesen lehetetlenné a jogalanyok számára.[313] A hatékony bírói ellenőrzés elvével függ össze a Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary eset is. Ennek az ügynek az alapja az volt, hogy a RUC nem volt hajlandó megújítani szerződését tartalékos állományú nőtagjaival. Mrs.Johnston, aki már évek óta főállású tagja volt a tartalékos állománynak, meg szerette volna újítani szerződését. Az elutasító döntést közrendi és közbiztonsági okokra történő hivatkozással a rendőrfőnök hozta meg, azaz bírósági jogorvoslati lehetőséget a panaszos számára a nemzeti jogszabályok nem tettek lehetővé. Az Európai Bíróság az elé került ügyben leszögezte, hogy a tagállamok feladata az, hogy hatékony bírói ellenőrzést biztosítsanak avégből, hogy a közösségi jog alkalmazható előírásai és az ország azon törvényei összhangban legyenek, amelyeknek az a célja, hogy érvényt szerezzenek az irányelvben biztosított jogoknak.[314]

3.6.7.4. Védelemhez való jog

A védelemhez való jog, mint a megfelelő eljáráshoz való jogosultság része került megfogalmazásra az Európai Bíróság gyakorlatában. Ennek a jogelvnek a kifejtésére került sor például a Dow Benelux NV ügyben. A bíróság kimondta, hogy a védelemhez való jog az alapelvek egyike, és ezért nemcsak az olyan közigazgatási eljárások során kell biztosítani, amelyek büntetések kiszabását eredményezhetik, hanem az olyan előzetes tájékozódások során is, mint amilyen egy rendelet alapján lefolytatott kivizsgálás, amelyik egyébként döntő jelentőségű lehet az olyan vállalatok

[313] C-208/90. Theresa Emmott kontra Minister for Social Welfare és Attorney General. 1991. EBHT I-04269; C-338/91. H. Steenhorst-Neerings kontra Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor Detailhandel, Ambachten en Huisvrouwen. 1993. EBHT I.-05475.

[314] C-222/84. Marguerite Johnston kontra Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary. 1986 EBHT 01651

tisztességtelen tevékenységével kapcsolatos bizonyítékok beszerzése terén, amelyekért a vállalatok felelősségre vonhatók.[315]

3.6.8. Az Alapjogi Chartában az igazságszolgáltatással kapcsolatban megemlített jogok

A bírói jogvédelem szempontjából nagy jelentősége van az Alapjogi Charta igazságszolgáltatással kapcsolatban megemlített jogainak,[316] amelyek között a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog (47. cikk), az ártatlanság vélelme és a védelemhez való jog (48. cikk), a bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei (49. cikk), a kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma (50. cikk) vannak felsorolva. Véleményem szerint azonban az igazságszolgáltatással kapcsolatos, Chartában felsorolt jogok nem azonosíthatók a bírói jogvédelemhez való hatékony hozzáféréssel. Ez utóbbit feltétlenül tágabb értelemben kell használni.

3.6.8.1. A hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog

A jogvédelem szempontjából kiemelkedő elvi jelentősége van Chartában szabályozott alapjogok közül a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jognak. E jog közelebbi tartalmát az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény fényében – és az Európai Bíróság által megkezdett úton haladva a Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság által adott értelmezésre is figyelemmel - kell vizsgálni, különös tekintettel arra az elvre, mely szerint amennyiben a Charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek megfelelnek az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményben biztosított jogoknak, akkor e jogok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azokéval.[317] Erre az alkalmazási és értelmezési elvre figyelemmel ki kell jelenteni, hogy a hatékony jogorvoslat (effective remedy) közösségi jogi értelemben nem egyszerűen fellebbezhetőséget jelent. Részletesen e kérdésről a közvetlenül a közösségi jogon

[315] C-85/87. Dow Benelux NV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1989. EBHT 03137
[316] Ezzel a kérdéssel foglalkozik például: Árva Zsuzsanna: Az igazságszolgáltatással kapcsolatos jogok az Európai Unióban In: Jogelméleti Szemle 2005/3 szám
[317] Alapjogi Charta 52. cikk

alapuló igényérvényesítés körében lesz szó. A fair eljárás követelménye az alábbi elemeket foglalja magában: az ügyet elbíráló igazságszolgáltatási szervet jogszabálynak kell létrehoznia (törvény által megelőzően létrehozott), az eljáró bíró nem utasítható (független), az eljáró bírónak részrehajlástól mentesen (pártatlanul), tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül kell tárgyalnia és elbírálnia az ügyet. Feltétel továbbá, hogy a fél számára biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselet igénybevételéhez, szükség esetén a költségek előlegezése, vagy állam általi átvállalása mellett. A bírósággal kapcsolatos követelmények kizárják a nem a Rule of law szabálya szerint létrehozott, valamiféle különbíróságok joghatóságát. Ugyanígy nincs lehetőség a törvényes hatásköri és illetékességi szabályok félretételére sem. A német jogirodalom ezt a kérdéskört a törvényes bíróhoz való jog körében tárgyalja, amibe még bizonyos ügyelosztási rendre, szignálásra vonatkozó szabályok is beleértendők.[318] A hatalmi ágak szétválasztása folytán[319] nincs lehetőség arra sem, hogy akár a jogalkotó, akár a végrehajtó hatalom befolyásolja a bírói döntések meghozatalát. A pártatlanság követelménye azt követeli meg, hogy a bíró minden, ügyön kívüli körülménytől függetlenítse magát, ítélkezése legyen objektív és elfogulatlan. Ennek mind az eljárás lefolytatása, mind a bizonyítékok okszerű, logikus, ellentmondásmentes mérlegelése körében érvényesülnie kell. A pártatlanság az igazságszolgáltatásba vetett bizalom megnyilvánulása, így a bírói magatartás szubjektív oldalának is meg kell felelnie e követelményeknek. (Ezt szokták röviden úgy megfogalmazni, hogy nem csak objektíve kell elfogulatlannak lenni, hanem a látszatnak is a pártatlanságot kell alátámasztania, más szóval nem elég pártatlannak lenni, hanem annak is kell látszani. Ez a kérdés a bírói magatartás, viselkedés, kommunikáció és metakommunikáció, a bírói etika kérdéseit is felveti, ezek mélyebb elemzése azonban túlmegy a mostani téma szorosabb ismertetésén.[320])

A fair eljárás – az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény 6. cikkében foglaltakra, valamint az ennek értelmezése körében született Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság gyakorlatára is figyelemmel – azt foglalja magában, hogy jogsérelem esetén a bírói út megnyitásával, a

[318] Lásd erről a kérdésről részletesen: Osztovits András: A törvényes bíróhoz való jog a német szövetségi és az osztrák Alkotmánybíróságok joggyakorlatában In: Jogtudományi közlöny, 2005. (60. évf.) 10. sz. 420-429. p.

[319] Az ezzel kapcsolatos teóriákra utalást lásd a bevezető részben

[320] Érdekes elméleti megközelítésekkel találkozunk például a modern jogelméleti teóriákban, például a skandináv realizmus vagy Erlich „élő jog" tanaiban

fegyveregyenlőség elvének tiszteletben tartása[321] mellett a felek eljárási jogait (a legfontosabbak: meghallgatáshoz, bizonyítékok előterjesztéséhez, iratbetekintéshez való jog) garantálva kell az eljárást lefolytatni. A nyilvánosság valójában a transzparencia megnyilvánulásának követelménye. Az átláthatóság a bírósági eljárások során a tárgyalás lefolytatásának és az ítélet kihirdetésének nyilvánosságával biztosítható, amely csak kivételesen, kellő indokkal korlátozható. Az eljárás hosszával kapcsolatosan a rule of reason szabályának kell érvényesülnie.[322] Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a jogviták ne húzódjanak el. Az ésszerű határidő betartására vonatkozóan kiterjedt közösségi ítélkezési gyakorlat létezik, melyben az ésszerű határidő fogalma alkalmazásra került. Az ésszerű határidő betartását a közösségi bíróság mindenek előtt mint olyan feltételt elemezte, mely lehetővé teszi a közösségi jog egyes általános elvei – többek között a védelemhez való jog, a bizalomvédelem, a jogbiztonság elve, a tisztességes eljáráshoz való jog – esetleges megsértésének megállapítását, valamint mint olyan feltételt, mely lehetővé teszi annak értékelését, hogy a közösségi intézmények és szervek működése megfelel-e a gondos ügyintézés szabályának.[323] Különösen az ún. szenzibilis ügyek esetén az eljárások gyorsítására kell törekedni – akár különleges eljárási szabályok megalkotásával. A tanácsadás, védelem és képviselet igénybevételéhez megfelelő eszközöket meg kell teremteni akkor is, ha a fél a költségek előlegezésére, viselésére nem képes. Meg kell jegyezni, hogy a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés keretében hozott harmonizációs lépésekkel, továbbá a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás sajátos szabályainak megteremtésével az Európai Unió joga törekszik a fair eljárás megvalósulása követelményeinek megvalósítására, amelyekről a későbbiek során még részletesebben is szó lesz.

---

[321] C-155/79 AM & S Europe Limited kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1982 EBHT 01575.

[322] Lásd az ezzel kapcsolatos követelményeket analógiával az Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (84) 5 számú Ajánlásában az igazságszolgáltatás működését elősegítő polgári eljárásjogi irányelvekről, mely 1984. február 28-án a miniszteri megbízottak 367. ülésén került elfogadásra

[323] T-213/95 és T-18/96 Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK) és Federatie van Nederlandse Kraanbedrijven (FNK) kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1997 EBHT II-01739. 56. para; C-113/04 Technische Unie BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága, CEF City Electrical Factors BV, CEF Holdings Ltd, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied 2007 EBHT I-08831. 40. para

3.6..8.2. A büntetőeljárás klasszikus elvei

A 48-50. cikkekben szabályozott alapjogok a büntetőeljárás klasszikus elvei. [324] Ilyenek az ártatlanság vélelme és a védelemhez való jog. Az ártatlanság vélelme azt jelenti, hogy minden gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították. Ellentétes ezzel egy eljárást befejező határozatban tett bármilyen olyan formális megállapítás, vagy bármilyen olyan utalás, amely egy adott jogsértéssel gyanúsított személy felelősségére vonatkozik.[325] Az ártatlanság vélelme érvényesül a vállalkozásokra irányadó versenyszabályok megsértésével kapcsolatos és esetleg bírság vagy kényszerítő bírság kiszabásával végződő eljárásokban is.[326] A védelemhez való jog kérdésével is sokat foglalkozott a Bíróság, így kifejtette, hogy az része a kontradiktórius eljárás elvének, amely a közösségi jog alapvető elvének minősül. A védelemhez való jog megköveteli, hogy minden típusú (közigazgatási, bírósági) jogalkalmazási eljárás során az érintetteknek lehetőségük legyen kifejteni álláspontjukat a tényállás, és a hivatkozott körülmények valószerűségéről és jelentőségéről, valamint a másik fél állításának alátámasztására felhasznált dokumentumokról.[327] A bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei (nullum crimen, nulla poena sine lege) a jogbiztonság elvének folyományát képezik.[328] Az elv többek között megköveteli, hogy a jogalanyok számára a közösségi jogszabály egyértelmű, alkalmazását illetően pedig kiszámítható legyen, így az olyan szabályozást illetően, amely pénzügyi következményeket válthat ki, az egyértelműség és előreláthatóság követelménye olyan kötelezettségnek minősül,

---

[324] Ezzel a témával részletesen foglalkozik: Karsai Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései – Budapest KJK-Kerszöv 2004; Karsai Krisztina: Az Európai Bíróság büntetőjogi ítélkezése Szegedi Európa-jogi szakkönyvtár Szeged JATEPress, 2007.; Czine Ágnes-Szabó Sándor-Villányi József: Az előzetes döntéshozatali eljárás a büntető ügyszakban Budapest, hvgorac, 2006

[325] T-22/02. és T-23/02 Sumitomo Chemical és Sumika Fine Chemicals kontra Bizottság 2005 EBHT II-4065 106. para

[326] C-199/92.P. Hüls AG kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1999 EBHT I-04287 150. para; T-67/00, T-68/00, T-71/00 és T-78/00 JFE Engineering és társai kontra Európai Közösségek Bizottsága egyesített ügyek 2004 EBHT II-02501 178. para; a fenti pontban hivatkozott Sumitomo Chemical és Sumika Fine Chemicals kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 104. és 105. para

[327] C-17/74. Transocean Marine Paint Association kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1974. EBHT 01063 15. para; C-100/80–103/80 SA Musique Diffusion française és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1983 EBHT 01825 10. para; C-68/94. és C-30/95. Francia Köztársaság és Société commerciale des potasses et de l'azote (SCPA) és Entreprise minière et chimique (EMC) kontra az Európai Közösségek Bizottsága, ún. „Kali & Salz" egyesített ügyek 1998 EBHT I-01375 174. para; C-204/00, C-205/00, C-211/00, C-213/00, C–217/00 és C-219/00 Aalborg Portland A/S és társai kontra Európai Közösségek Bizottsága egyesített ügyek 2004 EBHT I-00123 66. para

[328] C-212-217/80 Amministrazione delle finanze dello Stato kontra Srl Meridionale Industria Salumi és társai; Ditta Italo Orlandi & Figlio és Ditta Vincenzo Divella kontra Amministrazione delle finanze dello Stato. 1981 EBHT 02735 10. para, és C-70/83 Gerda Kloppenburg kontra Finanzamt Leer. 1984 EBHT 01075 11. para

amelyet – annak érdekében, hogy az érdekeltek számára lehetővé tegye az őket terhelő kötelezettségek terjedelmének pontos megismerését – különösen szigorúan kell venni.[329] A Bíróság ítélkezési gyakorlatából következően a büntetések törvényességének elve megköveteli többek között, hogy minden közösségi szabályozás, különösen, amikor szankciót szab ki, vagy enged kiszabni, világos és pontos legyen annak érdekében, hogy az érintett személyek egyértelműen megismerhessék az abból eredő jogaikat és kötelezettségeket, és ennek megfelelően megtehessék intézkedéseiket.[330] Ez a tagállamok alkotmányos hagyományainak részét képező elv, amelyet több nemzetközi egyezmény is megfogalmaz, többek között az emberi jogok európai egyezményének 7. cikke, mind a büntetőjogi jellegű szabályokra, mind pedig a közigazgatási szankciókat kiszabó vagy azt engedélyező, sajátos közigazgatási intézkedésekre kötelezően.[331] Az elv nem csupán a bűncselekmény tényállási elemeit megfogalmazó szabályokra alkalmazandó, hanem az előzőek megsértéséből következő következményeket meghatározó szabályokra is.[332] Ebben a vonatkozásban hivatkozni kell arra, hogy az emberi jogok európai egyezménye 7. cikkének (1) bekezdése értelmében: „Senkit sem szabad elítélni olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése idején a hazai vagy nemzetközi jog alapján nem volt bűncselekmény. Ugyancsak nem lehet a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni." Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint ebből a rendelkezésből következik, hogy a törvénynek világosan meg kell határoznia a bűncselekményeket, és az azokat megtorló büntetéseket. Ez a feltétel akkor teljesül, ha a jogalany a vonatkozó rendelkezés szövegéből vagy szükség esetén a bíróságok által nyújtott értelmezés alapján tisztában lehet azzal, hogy mely cselekedetek vagy mulasztások alapozzák meg a büntetőjogi felelősségét.[333] A kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma a klasszikus büntetőjogi elv, a ne bis in idem érvényesülését jelenti. Ezt az elvet az Európai Bíróság több ítéletében is elemezte. [334]

---

[329] C-30/89 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Francia Köztársaság. 1990 EBHT I-00691. 23. para

[330] C-169/80 Gondrand Frères és Garancini 1981 EBHT 1931. 17. para; C-143/93 Gebroeders van Es Douane Agenten BV kontra Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen. 1996 EBHT I-00431. 27. para

[331] C-137/85 Maizena GmbH és társai kontra Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung (BALM). 1987 EBHT 04587 14-15. para

[332] C-74/95. és C-129/95 X elleni büntetőeljárások. 1996 EBHT I-06609 22 és 25. para

[333] Az EJEB, 2000. június 22-i Coëme v. Belgium ítélet, Ítéletek és Határozatok Tára, 2000-VII, 145. §

[334] Viszonylag friss határozat született 2008. július 18-án a C-288/05 Jürgen Kretzinger kontra Hauptzollamt Augsburg ügyben; ezen túl lásd például: C-289/04 Showa Denko KK kontra az Európai Közösségek Bizottsága 2006 EBHT I-05859 50-63. para, és C-308/04 P. SGL Carbon AG kontra Európai Közösségek Bizottsága 2006 EBHT I.-05977 26-39. para

Az elv lényege abban foglalható össze, hogy ha valakit egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítéltek, e személlyel szemben ugyanezen bűncselekmény miatt nem folytatható büntetőeljárás, és vele szemben büntetést nem szabható ki.[335] Az ilyen ügyekben döntő kérdés az ugyanazon ügy fogalma.[336]

3.6.9. A jövő kérdései

Az alapjogok Unión belüli védelme bonyolult kérdéseket vet fel, melyekre ma még nem pontosan tudjuk megadni a válaszokat. A Reformszerződés hatályba lépése esetén valószínűleg elkerülhetetlen lesz a Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság és a közösségi bíróságok közötti viszonyrendszert tisztázni.[337] A 90-es évek elején, amikor először erősödtek fel az Alapjogi Charta megalkotásának és az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezményhez való csatlakozással kapcsolatos jogirodalmi viták, érdekes tanulmány látott napvilágot, melynek csipkerózsika álmából való ébredése, az ott felvetett problémák újbóli napirendre kerülése megtörténhet. A tanulmányban Lenaerts az emberi jogok védelmét koncentrikus körök mentén látta elképzelhetőnek úgy, hogy a legbelső körbe az Emberi Jogok Európai Konvenciója kerülne, a következő körben az Európa-jognak az Európai Bíróság tevékenysége alapján kialakult általános jogelvei kapnának helyet, és a harmadikban lennének megtalálhatók azok a jogok, amelyek az európai állampolgársághoz kapcsolódnak. A negyedik egyben legkülső körben az olyan jogok kerülnének felsorolásra, amelyek analógiával élve az emberi jogok második és harmadik generációjába tartozó jogokkal mutatnak leginkább hasonlóságot, azaz valamennyi jog biztosításához tagállami, esetleg közösségi aktív közreműködésre lenne szükség. Ilyen jogok a különösen érzékeny gazdasági, szociális, kulturális jogok, illetve olyan új típusú jogok, mint például az egészséges és tiszta környezethez való jog és egyéb globális jellegű jogok. A koncentrikus jogvédelem következtében a közösségi jog akár magasabb szintű védelmet lenne képes biztosítani, mint a Konvenció önmagában. Ugyancsak előnyt jelente, hogy az egyes jogcsoportok számára a jövőbeli fejlődés,

---

[335] C-187/01 és C-385/01 Hüseyin Gözütok (C-187/01) és Klaus Brügge (C-385/01) egyesített ügyek 2003 EBHT I-01345. 38. para

[336] C-288/05 Jürgen Kretzinger kontra Hauptzollamt Augsburg 2007 EBHT I-06441

[337] A jogi problémák kiküszöbölésére a tagállamok a Szerződéshez csatolt jegyzőkönyvben határozzák majd meg az Uniónak az Európai Emberi Jogi Egyezményhez történő csatlakozásával kapcsolatos részletszabályokat

mozgás lehetősége biztosított lenne, hiszen a centrum felé haladva a koncentrikus körökön belül egyre nagyobb jogvédelem biztosítására nyílna lehetőség. A Közösség bíróságai vonatkozásában a külső kontroll jogi kereteinek pontos meghatározása lehetőséget teremtene arra, hogy a jelenleg egymás mellett működő két szervezetrendszer interpretációja ugyanolyan legyen, de legalábbis ne legyen egymással ellentétes. A Lenaerts modell két lehetőséget különböztet meg az egyik eset az indirekt közösségi eljárás (administration communautaire indirecte), míg a másik eset a közvetlen közösségi eljárás (administration communautaire directe). Az első esetben az alapjog állítólagos megsértésének vizsgálata a nemzeti bíróság előtt kezdődik, úgy, hogy az állítólagos jogsértést a tagállam követte el olyan ügyben, amely egyben a közösségi jog hatálya alá tartozik. Ez esetben a nemzeti bíróságnak arra nyílik lehetősége, hogy megkeresse az Európai Bíróságot azzal a kéréssel, vizsgálja meg, a hivatkozott intézkedés összeegyeztethető-e a közösségi jog fényében az Emberi Jogok Európai Konvenciójával. Az előzetes vélemény figyelembevételével a nemzeti bíróság ügydöntő határozatot hoz, és a szükséges valamennyi fellebbezési fórum kimerítése után a panaszosnak lehetősége nyílik a Strasbourgi Emberi Jogi Bírósághoz fordulni, ahol a tagállam, mint panaszolt, és a sérelmet szenvedő magánfél között zajlik a vita. Abban az esetben, amennyiben a Strasbourgi Bíróság az előtte folyó ügyben a panaszos magánfélnek adna igazat, úgy a Konvencióhoz való csatlakozás esetén, miután a Konvenció is részét képezné a közösség elsődleges jogának, mintegy a Közösség alkotmánya alapján a Strasbourgi Bíróság által hozott ítélet legalábbis iránymutatónak lenne tekintendő az Európai Bíróság gyakorlatában is. A második esetkör az, amikor az alapjogok sérelme az Európai Bíróság előtti eljárásban (esetleg az Elsőfokú Bíróság előtti eljárásban) úgy merül fel, hogy az eljárásban nincsenek magánfelek, hanem csak a Közösség intézményei, illetőleg tagállamok vesznek abban részt. Miután ez esetben nemzeti jogalkalmazó intézmények az eljárásban semmilyen formában nem vesznek részt, így nem születhet olyan nemzeti bírósági ítélet, amely ellen az egyébként alapjogában sértett fél az Emberi Jogi Bírósághoz fordulhatna. Erre azt a megoldási módot javasolja, hogy egy korlátozott eljárási hidat kellene építeni a két elkülönülő európai szupranacionális jogrendszer között oly módon, hogy az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság számára jogosultság és nem kötelezettség teremtődne arra, hogy

esetlegesen egy quasi előzetes véleményt kérjen a Strasbourgi Emberi Jogi Bíróságtól a Konvencióban szabályozott alapvető jog értelmezésével kapcsolatosan.[338]

A szakirodalomban figyelemre méltó reformjavaslatokat fogalmazott meg Lord Slynn of Hadley általában az Európai Bíróság szerepéről és jövőjéről. Ezek az elképzelések, alapjogi szemüvegen nézve a kérdést, jól adaptálhatók a jövő kihívásaiként is. Megoldási lehetőségként kínálkozik egy új bírósági struktúra létrehozása oly módon, hogy a közösségi bírósági rendszer reformja egy szövetségi bírósági szisztéma mintájára valósulna meg. Ez egyértelműen magával hozhatná az Európai Bíróság alkotmánybírósági funkciójának erősödését. Egy másik megoldási javaslat a közösségi regionális bíróságok felállítása azzal, hogy a jelenlegi Európai Bíróság European High Court of Justice-ként a jogegységesítés közösségen belüli feladatát továbbra is ellátná, így az értelmezési kérdésekben továbbra is egy centrumú maradna a közösségi jog. Felmerülhet több új speciális bíróság, vagy új speciális tanácsok felállítása, így a különleges, jól elhatárolható szakterületekkel foglalkozó új közösségi bíróságok, vagy közösségi bírósági tanácsok nagymértékben tudnák tehermentesíteni a jelenleg igen nagy leterheltséggel küszködő Európai Bíróságot és az Elsőfokú Bíróságot.[339] Új modell lehetne a hatáskör elosztási szabályok megváltoztatása is azzal, hogy a nemzeti bíróságok nagyobb szerepet kaphatnának a közösségi jog alkalmazásában. Ez óhatatlanul a nemzeti bíróságok közösségi jellegének erősítéséhez vezetne.[340] Ugyancsak elképzelhető lenne egy reform az Elsőfokú Bíróság hatáskörének kiterjesztésével és az Európai Bíróság által hozott ítéletek - különösen alapjogi kérdésekkel foglalkozó területen - precedens jellegének erősítése is. Változások mindenképpen nagyon lényegesek lennének abból az alapjogi szempontból, hogy jelenleg az Európai Bíróság és az Esőfokú Bíróság előtti eljárások időtartama

---

[338] Lásd: Lenaerts, K.: Fundamental Rights to be included in a Community Catalogue. European Law Review 1991. 367-390. p.

[339] A Curia éves jelentése szerint 2007-ben az Európai Bíróságra 580 ügy érkezett, befejezett ügyek száma 570, folyamatban maradt 741. Az Elsőfokú Bíróságra 522 ügy érkezett, befejezett ügyek száma 397, folyamatban maradt 1154. Szembetűnő, hogy az Elsőfokú Bíróság felállításával javult az Európai Bíróság helyzete, azonban a Közszolgálati Törvényszék mellett szükség lenne más bírói különtanács felállítására is az Elsőfokú Bíróság növekvő ügyhátralékának csökkentésére. Folyamatosan növekvő tendenciát mutat a szellemi tulajdonnal kapcsolatos perek száma, a 2005-ben érkezett ilyen ügyek száma 98 volt, 2006-ban 143, míg 2007-ben 168. A jól elhatárolható speciális jogterületre célszerű lenne új különtanácsot alakítani, ugyanis az egyéb keresetek számában is folyamatos emelkedést lehet látni (193, 244, 296) – talán éppen a növekvő jogérvényesítési lehetőségek megnyílásának köszönhetően.

[340] Lásd erről részletesen: Lord Slynn of Hadley: The role and future of the European Court of Justice. A Report of the EC Advisory Board of the British Institute Chaired by the Rt. Hon. the Lord Slynn of Hadley. The British Institute of International and Comparative Law. 1996.

lényegesen lerövidülhetne. Önmagában ugyanis az is jelentős alapjogi sérelemnek minősülhet, ha az eljárás évekig húzódik.

4. Jogvédelmi típusú bírói jogalkalmazás

4.1. Bírói jogértelmezés, mint a jogvédelem eszköze

A jogalkalmazás a jog érvényesítését jelenti, ez a jogkövetés mellett a jog érvényesülésének másik módja.[341] Jogvédelmi típusú jogalkalmazásról akkor beszélünk, ha a jogalkalmazás jogszolgáltatási (iurisdictiós), azaz bíróságok előtt folyik. Regulatív normához két különböző jogvédelmi típusú jogalkalmazás kapcsolódhat. Manifesztálódhat a társadalmi viszonyok védelme tekintetében a tipikusan tiltó diszpozíciók sérelme esetén a jogsértés szankcionálásában, illetve többnyire megengedő, felhatalmazó diszpozíció esetén a normában rögzített jogok védelme révén. Szűkebb értelemben csak a jogok védelmében megnyilvánuló jogalkalmazást szokás jogvédelmi típusú jogalkalmazásnak tekinteni. A jogalkalmazási tevékenység összetett kognitív folyamat, amelyet akár szakaszokra,[342] akár műveletekre[343] bontunk, annak központi eleme a jogforrás értelmezése. A jogértelmezésnek azért van igen nagy jelentősége a jogvédelemhez való hozzájutásban, mert valóságosan jogaink terjedelme, tevékenységeink jogszerűsége, közösségi jogon alapuló különböző igényeink alapossága tekintetében bírói fórumok jogosultak dönteni. Egy angolszász szállóige szerint: „We are under a constitution, but the constitution is what the judges say it is."[344] Vannak estek, amikor anyagi és eljárási szabályok nem teremtenek lehetőséget az egyén direkt jogvédelmére, de az Európai Bíróság által adott, a nemzeti jogban megszokottaktól több tekintetben eltérő interpretáció mégis közvetett jogvédelmet eredményez.

Közösségi bírói fórumok előtt a jogalkalmazás során a tényállás megállapítása a legtöbb nemzeti jogtól eltérő súllyal érvényesül. Az eljárásokban – a sajátos eljárások jellemzői miatt - ritka a bíróság által lefolytatott bizonyítás, ugyanakkor a felektől a tényállás

---

[341] Szilágyi Péter: Jogi alaptan. Nemzeti Tankönyvkiadó 1993. 231. p.
[342] Tényállás megállapítása, jogszabály értelmezése, döntés meghozatala. Lásd erről: Balásházy Mária: Jogi alaptan AULA Kiadó 1994. 111. p.
[343] Vonatkozó jogszabály hiteles szövegének megállapítása, tényállás megállapítása, jogszabály értelmezése, a megállapított tényállás jogi minősítése, a jogkövetkezmények megállapítása. Lásd erről: Szilágyi Péter: Jogi alaptan. Nemzeti Tankönyvkiadó 1993. 236. p.
[344] Forrás: Ch. E. Hughes, US Supreme Court bírája

átfogó és hiteles bemutatása elvárható.[345] Ezzel szemben központi szerep jut a jogértelmezési tevékenységnek. A közösségi jogban a jogértelmezési tevékenység az közösségi bíróságokra hárul, azzal, hogy az Európai Bíróság jogértelmező tevékenységének kiemelt jelentősége van - az előzetes döntéshozatali eljárás folytán - a nemzeti bírói jogvédelmi típusú jogalkalmazói tevékenységre is. A jogértelmezés más súlyát indokolja, hogy az alapító szerződésekben megfogalmazott célok eléréséhez az egyik legfontosabb eszköz az, hogy a tagállamokban egységesen alkalmazandó közösségi jog jöjjön létre.[346] Az integráció történetében több olyan előremutató ítéletet megfogalmazására került sor, ami túlmutatott a Római Szerződés, vagy a másodlagos jogforrások szó szerinti értelmezésén, így bizonyos értelemben az Európai Bíróság tevékenységét jogfejlesztőnek is tekinthetjük.

4.2. Jogértelmezés contra jogfejlesztés

A jogértelmezés és a jogfejlesztés fogalmát főként a német jogdogmatikában egymástól élesen elhatárolják.[347] Minden eset értelmezésnek tekinthető, amikor a normaszöveg határain belül maradunk, és minden ezen túlmutató vizsgálati módszer már jogfejlesztésnek tekinthető. Az Európai Bíróság a jogértelmezés célját abban látja, hogy annak segítségével lehet a norma lényegét feltárni. Ugyanakkor az Európai Bíróság értelmező tevékenysége során bizonyos technikák alkalmazásával túl is lép ezen a lényegfeltáráson.[348] Az Európai Bíróságot gyakran éri az a kritika, hogy túllép jogértelmező szerepén, és kvázi jogalkotást – helyesen szólva jogfejlesztést - végez. Jogfejlesztési feladata az Európai Bíróságnak azért adódik szükségképpen, mert a Szerződés rendelkezései nem mindig kellően precíz megfogalmazásúak, mondhatni hézagosak, sőt előfordul, hogy a Szerződés bizonyos kérdésekben hallgat. Vannak továbbá olyan szerződési rendelkezések, amelyek széleskörű mérlegelési lehetőséget teremtenek, ami szintén egyfajta jogfejlesztést eredményez. Végül meg kell említeni, hogy a Szerződés célkitűzéseinek elérése a legfontosabb cél, így ezt a feladatot az Európai Bíróság úgy is segítheti, hogy adott esetben írott normákkal ellentétben dönt.

---

[345] dr. Jürgen Gündisch LL.M. – dr. Sigrid Wienhues: i.m. 121. p.

[346] A jogértelmező tevékenység jelentőségéről lásd: Stone Sweet, A.: The judicial construction of Europe. Oxford University Press 2004.1-45. p.

[347] Lásd erről részletesebben: A közösségi jogvédelem tekintetében lásd: Matthias Herdegen: Európai jog, Budapest Fórum Európáért Alapítvány Budapest 2005.

[348] Lásd erről részletesebben: Schroeder, Werner: Die Auslegung des EU-Rechts In: JuS 3/2004. 180-186. p.

4.3. A klasszikus jogértelmezési kánon

A jogértelmezés többféle módszere ismert, történetileg visszatekintve már a legkorábbi ismert két értelmezési módszer a grammatikai és a logikai értelmezés volt. A természetjogi felfogások – különösen annak észjogi iskolája – a rendszertani értelmezést tette hozzá az értelmezési módszerekhez, majd az első nagy „rendszeralkotó" Carl Friedrich von Savigny volt, aki a modern jogtudomány számára kidolgozta az úgynevezett négyes jogértelmezési kánont. A kánon az értelmezés egymásra épülő lépcsőfokait jelentette, eszerint az egyszerűbb nyelvtani és logikai értelmezés után a rendszertani és történeti értelmezést is használni kell a norma szövegének értelmezése során.[349]

Tekintélyes szakirodalom foglalkozik általában a jogértelmezés módszereivel,[350] azon belül is az Európai Bíróság által használt értelmezési módszertannal,[351] de kialakult egy jogirodalmi vita is arról, hogy egyik vagy másik módszer alatt mit lehet érteni, illetve, hogy egyáltalán módszertanra van szükség, vagy e helyett igazodási pontokat,[352] értelmezési támpontokat[353] kell meghatározni. Anélkül, hogy ebben a vitában egyik, vagy másik dogmatikai megkülönböztetés egyedül üdvözítő volta mellett állást foglalnék, célom, hogy a jogvédelem szemszögéből az Európai Bíróság által használt,

---

[349] Hosszú időn keresztül a Savigny által kidolgozott kánon jelentette a jogértelmezés módszertani alapjait, utóbb Rudolf von Jhering gazdagította még a jogértelmezés módszertanát, kidolgozta ugyanis a cél érdekében folyó jogértelmezés technikáját, ő ugyanis az adott norma értelmezését úgy látta megragadhatónak, ha az általa elérni kívánt célt tartja a bíró szem előtt, és ennek fényében igyekszik az elé tárt ügyben a norma értelmét konkretizálni.

[350] Mac'Cormick-Summers: Interpreting statutes. Darmouth, a Comparative Study 1991, Mac'Cormick-Summers: Interpreting precedens, Darmouth, a Comparative Study 1997, Pokol Béla: A jog elmélete Rejtjel Kiadó Budapest 2001232-258. p., Szilágyi Péter: Jogi alaptan Budapest 2000 305. p., Nagy Károly: Nemzetközi jog Püski Budapest 1999 379-382 p.

[351] Bleckmann: Die Rolle der richterlichen Rechtschöpfung im Europäischen Gemeinschaftsrecht In: Gedächtnisschrift Constantinesco 1983 201-202. p., Everling: Der Gerichtshof als Entscheidungsinstanz - Probleme der europäischen Rechtsprechung aus richterlicher Sicht In: Der Europäische Gerichtshof als Verfassungsgericht und Rechtsschutzinstanz: Referate und Diskussionsberichte der Tagung des Arbeitskreises Europäische Integration e.V. in Hamburg 1983. 143-144. p., Kutscher: Thesen zu den Methoden der Auslegung des Gemeinschaftsrechts aus der Sicht eines Richters In: Gerichsthof der EK 1976, Lasok, K.E.: Law and institutions of the European Union Reed Elsevier 2001 163-168. p., Dauses, Manfred A.: Az előzetes döntéshozatali eljárás az EK szerződés 177. cikke szerint Budapest 2000 64-66. p.

[352] Blutman László: Bírói jogértelmezés: az Európai Bíróság In: Kontroll 2003/1 12-17. p.

[353] Blutman László: Egy empirikus jogértelmezéstan szükségessége In: Jogtudományi Közlöny (63. évfolyam) 2008 1. szám 9-13. p.

és sok tekintetben - de legalábbis hangsúlyaiban bizonyosan - a nemzeti bírósági értelmezési gyakorlattól eltérő interpretációs metódust bemutassam.

A nyelvtani-nyelvi[354] értelmezési módszernek több alfaját lehet felfedezni az Európai Bíróság gyakorlatában (szószerinti,[355] szaknyelvi, [356] kontextuális[357]), de meg kell jegyezni, hogy ennek sokkal kevésbé van jelentősége, mint a nemzeti jogalkalmazásoknál.

A logikai értelmezés során[358] argumentumokkal, joglogikai formulákkal a normaszöveget logikai művelet tárgyává tesszük, és az ebből levonható következtetés alapján jutunk közelebb a norma értelméhez. A maximák közül az Európai Bíróság gyakran használja az ellenkezőjéből való következtetést, de talán annak betudhatóan, hogy az Európai Bíróság ítéletei a döntés indokait és mérvadó megfontolásait röviden, szinte apodiktikusan adják vissza, ezért habár ténylegesen alkalmazzák ezeket a formulákat a döntés meghozatalánál, ugyanakkor szövegszerű megjelöléssel a jól ismert logikai elvek többnyire inkább főtanácsnoki indítványokban köszönnek vissza (argumentum a contrario,[359] argumentum a minore ad maius,[360] argumentum a maiore ad minus,[361] argumentum a simile,[362] argumentum ad absurdum[363]).

A Bíróság gyakorlatában sűrűn előfordul, hogy az adott rendelkezést elhelyezi a szerződés struktúrájában és más rendelkezésekkel "együtt olvassa"[364] Másfelől az

---

[354] Az elkülönítés tartalmi kérdéseiről: Szabó Miklós: A jogdogmatika előkérdéseiről Miskolc 1996 192. p. Idézi: Blutman László: Bírói jogértelmezés: az Európai Bíróság ... 9. p.

[355] C-281/98 Roman Angonese kontra Cassa di Risparmio di Bolzano SpA 2000 EBHT I-04139, C-6/60 Jean-E. Humblet kontra Belga állam 1960 EBHT 01125

[356] T-22/02 és T-23/02 Sumitomo Chemical és Sumika Fine Chemicals kontra Bizottság 2005 EBHT II-04065 106. para

[357] C-292/82 Firma E. Merck kontra Hauptzollamt Hamburg-Jonas. 1983 EBHT 03781 12. para

[358] C–36/05. Európai Közösségek Bizottsága kontra Spanyol Királyság 2006 EBHT I-10313 38. para

[359] C-127/05 Európai Közösségek Bizottsága kontra Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága 2007 EBHT I.-04619 49. para, T-210/01 General Electric Company kontra Európai Közösségek Bizottsága 2005. EBHT II-05575 524. para

[360] C. Stix-Hackl főtanácsnok 2006. március 23-i C-149/05. Harold Price kontra Conseil des ventes volontaires de meubles aux enchères publiques ügyben előterjesztett indítványa 53. para

[361] V. Trstenjak főtanácsnok 2007. március 6-i C-1/06. Bonn Fleisch Ex- und Import GmbH kontra Hauptzollamt Hamburg-Jonas ügyben előterjesztett indítványa 71. para

[362] V. Trstenjak főtanácsnok 2007. március 29-i C-80/06. Carp Snc di L. Moleri és V. Corsi Associazione Nazionale Artigiani Legno e Arredamenti kontra Ecorad Srl ügyben előterjesztett indítványa 70. para

[363] E. Sharpston főtanácsnok 2006. március 7-i C-166/05. Rudi Heger GmbH kontra Finanzamt Graz-Stadt ügyben előterjesztett indítványa 33. para

[364] C-6/72 Europemballage Corporation és Continental Can Company Inc. kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1973 EBHT 00215

állandó ítélkezési gyakorlat szerint egy közösségi jogszabály szövegét, amennyire lehet, úgy kell értelmezni, hogy összhangban legyen a Szerződés rendelkezéseivel.[365]

Az Európai Bíróság értelmezési gyakorlatában csekélyebb jelentőséggel ugyan, de megtalálhatjuk a történeti értelmezés alapvonalait,[366] s ezt elsősorban azoknál az ügyeknél, amikor közös európai értékek szerint határoz a bíróság a konkrét norma értelmezését illetően.

4.4. A klasszikus értelmezési kánonon túli, illetve a közösségi jog sajátosságaiból fakadó értelmezési módszerek:

4.4.1. Analógiás jogértelmezés

Előfordul, hogy éppen a hatékony igazságszolgáltatás elvére hivatkozással kerül sor analógiás jogalkalmazásra.[367] A Bíróság analógiával élve mondta ki, hogy a Szerződés egyrészről az EK 230. és EK 241. cikkel, másrészről az EK 234. cikkel a keresetek és eljárások olyan teljes rendszerét hozta létre, melynek célja az intézmények jogi aktusainak jogszerűségére vonatkozó felülvizsgálat biztosítása oly módon, hogy e felülvizsgálatot a közösségi bíróságra bízza, holott a normaszöveg szorosan nem erre utal.[368] Analógiás jogalkalmazás teremtette meg a tagállam kártérítési felelősségének alapját a közösségi jog megsértése miatt, amikor a tételes jogi szabály[369] ilyen kötelezettséget csak a Közösség jogsértése esetére írt elő. Analógiát hívott segítségül a

---

[365] C-457/05 Schutzverband der Spirituosen-Industrie eV kontra Diageo Deutschland GmbH 2007 EBHT I-08075. 22. para, C-218/82 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1983 EBHT 04063 15. para, C-201/85. és 202/85 Marthe Klensch és társai kontra Secrétaire d'État à l'Agriculture et à la Viticulture. 1986 EBHT 03477 21. para, C-314/89 Siegfried Rauh kontra Hauptzollamt Nürnberg-Fürth. 1991 EBHT I-1647. 17. para, C-98/91 A. A. Herbrink kontra Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. 1994 EBHT I-00223. 9. para

[366] C-292/89 The Queen kontra Immigration Appeal Tribunal, ex parte Gustaff Desiderius Antonissen. 1991 EBHT I-00745. 18. para, C-402/03 Skov AEg kontra Bilka Lavprisvarehus A/S és Bilka Lavprisvarehus A/S kontra Jette Mikkelsen, Michael Due Nilsen 2006 EBHT I-00199. 42. para

[367] C-64/82 Tradax Graanhandel BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1984. EBHT 01359. 12. para, T-125/96 és T-152/96 Boehringer Ingelheim Vetmedica GmbH és C.H. Boehringer Sohn kontra az Európai Unió Tanácsa (T-125/96. sz. ügy) és az Európai Közösségek Bizottsága (T-152/96. sz. ügy). 1999. EBHT II-03427. 58. para, C-23/00 P. Európai UnióTanácsa kontra Boehringer Ingelheim Vetmedica GmbH e.a. 2002 EBHT I-01873. 52. para

[368] C-461/03. Gaston Schul Douane-expediteur 2005 EBHT I-10513. 22. para

[369] EK Szerződés 288. cikk

Bíróság, amikor a határozattal kapcsolatos indokolási kötelezettségre vonatkozóan mondott ki elveket.[370]

4.4.2. Jogdogmatikai értelmezés

A jogdogmatikai értelmezés során a bíróság nagy klasszikus dogmatikai elveket[371] használ fel. A klasszikus büntetőjogi elvek megemlítését hozhatjuk erre példaként (Például: ne bis in idem,[372] nullum crimen, nulla poena sine lege,[373] in dubio pro reo[374]), de a civilisztika területén is vannak ilyen érvényesülő jogvédelmi tételek, például a felek rendelkezési szabadága, a diszpozitivitás,[375] vagy bizonyos esetekben éppen ellenkezőleg, a ius cogens elveinek[376] alkalmazása.

4.4.3. Jogalkotói akarat, szándék szerinti értelmezés

A jogalkotói akarat, szándék kutatása szubjektív jellegű tevékenység, [377] szemben a célnak rendelt értelmezéssel, amit inkább objektív alapúnak lehet tekinteni. Kifejezetten a jogalkotói akaratot vizsgálta az Európai Bíróság a C-267/03 ügyben.[378] A másodlagos

---

[370] C-275/80. és 24/81 Krupp Stahl AG kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1981 EBHT 02489. 13. para, valamint C-296/82. és 318/82 Holland Királyság és Leeuwarder Papierwarenfabriek BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1985 EBHT 00809. 21. para; C-286/98 P. Stora Kopparbergs Bergslags AB kontra Bizottság 2000 EBHT I-09925. 59–61. para, valamint C–341/06 és C–342/06 Chronopost SA (C-341/06. P. sz. ügy), La Poste (C-342/06. P. sz. ügy kontra Union française de l'express (UFEX), DHL Express (France) SAS, Federal express international (France) SNC, CRIE SA, az Európai Közösségek Bizottsága, Francia Köztársaság egyesített ügyek 2008. július 1-jén hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett) 108. para; C-120/99 Olaszország kontra Európai Unió Tanácsa 2001 EBHT I–07997. 29. para és C–304/01 Spanyolország kontra Bizottság 2004. EBHT I–07655. 50. para

[371] A dogmatikai alapok a normativizmus elméletében különös jelentőséggel bírnak. Lásd erről: Kelsen, Hans: Tiszta jogtan (Ford. Bibó István) Rejtjel Kiadó 2001.

[372] C-308/04 P. SGL Carbon AG kontra Európai Közösségek Bizottsága 2006 EBHT I.-05977. 26. para

[373] C-303/05 Advocaten voor de Wereld VZW kontra Leden van de Ministerrad 2007 EBHT I-03633. 49. para

[374] C-40-48, 50, 54-56, 111, 113-114/73 Coöperatieve Vereniging "Suiker Unie" UA és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1975 EBHT 01663. 354. para, C-27/76 United Brands Company és United Brands Continentaal BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1978. EBHT 00207. 261–266. para, C-29/83. és 30/83 Compagnie royale asturienne des mines SA és Rheinzink GmbH kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1984 EBHT 01679. 16. para

[375] C-209/90 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Walter Feilhauer. 1992 EBHT I-02613 . 13. para

[376] T-306/01 Yusuf és Al Barakaat International Foundation kontra Tanács és Bizottság 2005 EBHT II-03533.

[377] Meg kell jegyezni, hogy vannak, akik ezt a módszert a historikus értelmezéssel vonják párhuzamba, azzal azonosítják. Lásd: Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció ... 1268-271. p., Várnay Ernő- Papp Mónika: Az Európai Unió joga ... 142-143. p.

[378] C-267/03 Lars Erik Staffan Lindberg 2005 EBHT I-03247. 30. para

jogi aktusok preambulumára[379] a Bíróság többször utalt szándékkutató[380] (vagy célkutató)[381] értelmezése során. Ennél az értelmezési technikánál jelentőséggel bírhatnak azok a jogforrás előkészítő anyagok, melyből a szabályozás eredeti koncepciója, és annak fejlődése az eljárás során, nyomon követhető, ami a végső szöveg interpretálásához hasznos segítő lehet.[382] Ilyen esetben sem lehet azonban nem nyilvános, vagy egyoldalú állásfoglalásokat figyelembe venni.[383] A szándékkutató interpretációs módszert az eredeti alapszerződések tekintetében csak igen-igen korlátozottan lehet alkalmazni, ugyanis a szerződésekhez vezető előkészítő anyagok nem nyilvánosak, arra, mint az értelmezés segítőire hivatkozni nem lehet.[384]

4.4.4. A teleologikus (célkutató) értelmezés

A teleologikus értelmezés elsősorban azon az elven alapszik, hogy a közösségi jog értelmezésénél az alapszerződésekben megfogalmazott célkitűzésekre kell tekintettel lenni, ezeknek kell alárendelni a közösségi jog helyes értelmezését. Különösen gyakran fordul elő teleologikus interpretáció irányelvi rendelkezések vizsgálatánál,[385] ahol nyilvánvalóan csak akkor lehet megfelelő egy nemzeti szabályozás, ha az irányelvben foglalt célnak megfelel.[386] Ezért jelentős ez a technika a jogvédelem szempontjából.[387] A módszer alkalmazásakor a szerződés (esetleg más jogforrás) szövegében fel nem

---

[379] C-355/95 P. Textilwerke Deggendorf GmbH (TWD) kontra az Európai Közösségek Bizottsága és Németországi Szövetségi Köztársaság. 1997 EBHT I-02549

[380] C-361/04 P. Claude Ruiz-Picasso, Paloma Ruiz-Picasso, Maya Widmaier-Picasso, Marina Ruiz-Picasso, Bernard Ruiz-Picasso kontra Belső Piaci Harmonizációs Hivatal 2006 EBHT I-00643. 18. para

[381] C-405/03 Class International BV kontra Colgate-Palmolive Company, Unilever NV, SmithKline Beecham plc, Beecham Group plc 2005 EBHT I-08735. 73. para

[382] Lásd például a magánjogi jogérvényesítés kapcsán hivatkozott Zöld Könyvet, hatástanulmányokat, Fehér Könyvet, a Bizottság jogforrás szövegtervezetét, az arra tett Parlamenti állásfoglalást

[383] C-143/83 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Dán Királyság. 1985 EBHT 00427

[384] C-26/62 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos kontra Nederlandse administratie der belastingen. 1963. EBHT 00003

[385] C-127/08 Blaise Baheten Metock, Hanette Eugenie Ngo Ikeng, Christian Joel Baheten, Samuel Zion Ikeng Baheten, Hencheal Ikogho, Donna Ikogho, Roland Chinedu, Marlene Babucke Chinedu, Henry Igboanusi, Roksana Batkowska kontra Minister for Justice, Equality and Law Reform ügyben, 2008. július 25-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett) 59. 82 para

[386] C-31/00 Conseil National de l'Ordre des Architectes kontra Nicolas Dreessen 2002 EBHT I-00663. 26. para

[387] C-173/99 The Queen kontra Secretary of State for Trade and Industry ex parte: Broadcasting, Entertainment, Cinematographic and Theatre Union (BECTU) 2001 EBHT I-04881. 37. para, C-151/02 Landeshauptstadt Kiel kontra Norbert Jaeger 2003 EBHT I-8389 45. és 47. para, C-397/01–C-403/01 Bernhard Pfeiffer (C-397/01), Wilhelm Roith (C-398/01), Albert Süß (C-399/01), Michael Winter (C-400/01), Klaus Nestvogel (C-401/01), Roswitha Zeller (C-402/01), Matthias Döbele (C-403/01) kontra Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV egyesített ügyek 2004 EBHT I-08835. 91. para

található jogelvek,[388] szabályok kimondására,[389] a szövegben található hiányok kitöltésére, nem egy esetben a szöveggel ellentétes értelmezésre kerül sor.[390] Lényegében contra legem jogértelmezéssel jutott a Bíróság a diszkriminatív adók tekintetében közelebb a jogforrás céljához a C-142/77 ügyben.[391] Általánosságban elmondható azonban, hogy a contra legem jogértelmezés tiltott, a Bíróság erre többször is hivatkozott.[392] Jogvédelmi szempontból is kérdésessé tehető az ilyen metódus helyessége, azonban a közösségi jog fejlesztésének igényére figyelemmel el kell ismerni létjogosultságát. A közösségi jog egyik sajátossága létrejöttének módja. A kompromisszumkeresés eredményeként létrejött normaszöveg gyakran nem eléggé pontos, nem kellően világos, van úgy, hogy homályos megfogalmazásokat tartalmaz, első látásra érthetetlen, illetve fogalomhasználata nem következetes.[393] Ilyenkor nem marad más értelmezési lehetőség, mint a normaalkotás céljaihoz való visszanyúlás.[394] Célkutató értelmezéssel juthatunk közelebb általánosan tiltó rendelkezések tartalmához, amikor egy konkrét magatartás megítélése csak általános normaszöveg mellett csak a cél tükrében vizsgálható.[395] Az egyértelmű szöveg viszont korlátja a teleologikus értelmezésnek.[396]

---

[388] Lásd például a közvetlen hatály, elsődlegesség doktrínáit

[389] Lásd például az eljárások egyenértékűségével kapcsolatos fejtegetéseket

[390] Várnay Ernő-Papp Mónika: Az Európai Unió joga ... 107-113. p.

[391] C-142/77 Statens Kontrol med ædle Metaller kontra Preben Larsen; Flemming Kjerulff kontra Statens Kontrol med ædle Metaller. 1978 EBHT 01543 Idézi: Blutman László: Bírói jogértelmezés: az Európai Bíróság ... 24. p.

[392] C-105/03 Maria Pupino 2005 EBHT I-5285. 44 és 47. para, C-80/86. Kolpinghuis Nijmegen BV elleni büntetőeljárás. 1987. EBHT 03969. 13. para, C-212/04 Konstantinos Adeneler, Pandora Kosa-Valdirka, Nikolaos Markou, Agapi Pantelidou, Christina Topalidou, Apostolos Alexopoulos, Konstantinos Vasiniotis, Vasiliki Karagianni, Apostolos Tsitsionis, Aristeidis Andreou, Evangelia Vasila, Kalliopi Peristeri, Spyridon Sklivanitis, Dimosthenis Tselefis, Theopisti Patsidou, Dimitrios Vogiatsis, Rousas Voskakis, Vasileios Giatakis kontra Ellinikos Organismos Galaktos (ELOG) 2006 EBHT I-06057. 110. para

[393] Dauses, M. A.: Az előzetes döntéshozatali eljárás... 64. p.

[394] C-61/72 Mij PPW Internationaal NV kontra Hoofdproduktschap voor Akkerbouwprodukten. 1973 EBHT 00301, C-6/74. Johannes Coenrad Moulijn kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1974. EBHT 01287, C-80/76 North Kerry Milk Products Ltd. kontra Minister for Agriculture and Fisheries. 1977 EBHT 00425, C-93/76 Fernand Liegeois kontra Office national des pensions pour travailleurs salariés. 1977 EBHT 00543.

[395] C-56/65 Société Technique Minière (L.T.M.) kontra Maschinenbau Ulm GmbH (M.B.U.). 1966 EBHT 00337

[396] C-316/86 Hauptzollamt Hamburg-Jonas kontra Firma P. Krücken. 1988 EBHT 02213. 24. para, C-31/91–C-44/91. SpA Alois Lageder és társai kontra Amministrazione delle finanze dello Stato. 1991. EBHT I-01761. 35. para

4.4.5. Effet utile elv

A célkutató módszer sokban hasonlít az effet utile[397] értelmezési technikához. Az effet utile elv úgy foglalható össze, hogy a közösségi normát mindig úgy kell értelmezni, hogy a jogalkotó valódi szándékának megfelelően, hatékonyan ki tudja fejteni hatását.[398] Ezért jogvédelmi eszközként ez az interpretációs technika jól alkalmazható. Az effet utile elv alapján szokás minden olyan nemzeti szabály, gyakorlat félretétele, amely nem szembenálló ugyan a közösségi szabállyal, de gátolja, akadályozza, befolyásolja annak érvényesülését.[399] A Bíróság egy normaszöveg értelmezése kapcsán kifejezetten annak effet utile-jére hivatkozva gyakorlatilag azonosította ezt a fogalmat a hatékony érvényesüléssel.[400] Másutt arról olvashatunk, hogy a közösségi jog legmesszemenőbb gyakorlati érvényesülésének értelmében vett effet utile[401] alapján kell értelmezni a rendelkezést. Főtanácsnoki indítványokban – ehhez hasonlóan - az effet utile a gyakorlati érvényesüléssel azonosítható.[402] Ezzel paralel szóhasználat, ha a lojalitási klauzula alapján a közösségi jog hatékony alkalmazása és végrehajtása valamint az effet utile érvényesülése érdekében várnak el a tagállamtól minden megfelelő intézkedés megtételét.[403]

4.4.6. A dinamikus jogértelmezés

Az Európai Bíróság gyakorlatában fogalmazódott meg egy olyan értelmezési metódus, amelyet a hagyományos jogértelmezési módszerek közé sehová nem tudunk besorolni. A dinamikus jogértelmezés a szószerinti és teleologikus értelmezésen túl arra ad lehetőséget, hogy a konkrét jogintézmény fogalmát a kor változó igényeihez és a

---

[397] Temple-Lang, J.: European Community Constitutional Law: The division of Powers between the Community and Member States 1988. ősz 39NILQ No.3.

[398] Lenaerts, K.: L'égalité de traitement en droit communautaire. Un principe unique aux apparences multiples en Cahiers de droit européen, 1991. 3-41. p., különösen 38. p.

[399] C-304/02 Bizottság kontra Franciaország 2005 EBHT I-06263

[400] C-307/05. Yolanda Del Cerro Alonso kontra Osakidetza (Servicio Vasco de Salud) 2007 EBHTI-07109 29. para

[401] Leffler, H.: Damages liability for breach of EC procurement law: governing principles and practical solutions, Public Procurement Law Review, 4. szám, 2003, 152., 153. p.; Pachnou, D.: Enforcement of the EC procurement rules: the standards required of national review systems under EC law in the context of the principle of effectiveness, Public Procurement Law Review, 2. szám, 2000, 69. p.

[402] C. Stix-Hackl főtanácsnok C-443/03. Götz Leffler kontra Berlin Chemie AG ügyben 2005. június 28-án előterjesztett indítványa 53. pontjában

[403] Geelhoed főtanácsnok C-304/02 Európai Közösségek Bizottsága kontra Francia Köztársaság ügyben 2004. április 29-én előterjesztett indítványa 29. pontjában

felmerülő új jogi elvárásoknak megfelelően lehessen alkalmazni. Ez az elv jogvédelemre használható. Ilyen értelmezést tartalmaz az Európai Bíróság elhíresült Frankovich-ítélete,[404] amely szerint még abban az esetben is van lehetőség a tagállammal szembeni kártérítési kereset előterjesztésére, és annak jogalapjának megtalálására, ha nincs olyan nemzeti szabály, ami a kártérítési felelősség megállapításának alapjául szolgálhatna. Ilyen értelmezési módszert alkalmazott az Európai Bíróság a CERAFEL ügyben is.[405]

4.4.7. Autonóm értelmezés

A közösségi jog normáiban számos olyan kifejezést találunk, ami látszólag teljesen azonos a belső jogokban megszokott fogalmakkal. Ez azonban csak a felszín. Példaként említhetjük a vállalat, vállalkozás fogalmát, amelyről tudjuk, hogy habár a Szerződés nem határozza meg, a Bíróság már többször megállapította, hogy vállalkozásnak minősül minden gazdasági tevékenységet folytató jogalany, függetlenül jogállásától és finanszírozási módjától.[406] Minden olyan tevékenység gazdasági tevékenységnek minősül, amely áruk vagy szolgáltatások adott piacon történő kínálatával jár.[407] Az Európai Bíróság többször rámutatott arra, hogy a közösségi jogot autonóm, saját közösségi módon kell értelmezni, azaz, korántsem biztos, hogy a nemzeti jogi fogalmak kellően elkalauzolnak bennünket a közösségi jog világában is.[408] Ezért ezen interpretációs technika ismeretének és használatának a jogvédelem szempontjából különösen nagy jelentősége van. Általános szabály, hogy a közösségi jog autonóm fogalmainak közösségi meghatározással kell rendelkezniük, definiálásra az Európai Bíróság jogosult.[409] Egyszerűbb a helyzet, ha a közösségi jog különös kategóriákat

---

[404] C-6/90. és C-9/90. Andrea Francovich és Danila Bonifaci és társai kontra Olasz Köztársaság. 1991 EBHT I-05357.

[405] C-218/85. Association comité économique agricole régional fruits et légumes de Bretagne kontra A. Le Campion. 1986. EBHT 03513

[406] C-41/90. Klaus Höfner és Fritz Elser kontra Macrotron GmbH. 1991 EBHT I-01979. 21. para, C-264/01, C-306/01, C-354/01. és C-355/01 AOK Bundesverband és társai kontra Ichthyol-Gesellschaft Cordes, Hermani & Co., Mundipharma GmbH, Gödecke GmbH, Intersan, Institut für pharmazeutische und klinische Forschung GmbH egyesített ügyek 2004 I-02493. 46. para

[407] C-35/96 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság. 1998 EBHT I-03851. 36. para, C-180/98–C-184/98. Pavlov és társai kontra Stichting Pensioenfonds Medische Specialisten 2000. EBHT I-06451. 75. para.

[408] C-443/03. Leffler 2005 EBHT I-9611. 45. 46. para

[409] C-275/01 Sinclair Collis Ltd kontra Commissioners of Customs and Excise 2003 EBHT I-05965. 22. para, C-284/03 Belga állam kontra Temco Europe SA 2004 EBHT I-11237. 16. para, C-428/02

használ bizonyos jogi fogalmakra. Itt egyértelműbb, hogy az értelmezést is az Európai Bíróságtól várhatjuk. Talán olyankor legnehezebb a helyzet – jogvédelmi szempontból - , ha a közösségi normában olyan kifejezés, fogalom található, amelyek jelentése – a jogrendszerek különbözősége miatt – tagállamonként különböző.[410] Például jogorvoslat alatt a magyar jogi dogmatika a fellebbezést, esetleg rendkívüli perorvoslatot érti, ugyanakkor az Európai Bíróság gyakorlatából tudjuk, hogy a jogorvoslatnak (remedy) tekinthető minden olyan eszköz, ami a jog hatékony érvényesüléséhez szükséges. Fontos alapkövetelmény az autonóm értelmezés eredményére figyelemmel lenni. Egységes, mindenki számára egyformán érvényesülő jog ugyanis csak egységes értelmezéssel érhető el.

4.4.8. A jogösszehasonlító módszer

A jogösszehasonlítás a közösségi jog sajátosságából következő értelmezési elv, a jogvédelem szempontjából garanciális jelentősége lehet. Legális definíció híján ugyanis sokszor az egyes tagállamok közös jogi hagyományai adnak támpontot egy értelmezendő közösségi norma valós értelmének behatárolására. Expressis verbis a jogösszehasonlítás, illetve a konkrétan vizsgált nemzeti szabályok elemzése ritkán jelenik meg az ítéletek szövegében. Természetesen ez nem a módszer mellőzését jelenti, hanem azt, hogy a Bíróság már általában csak az elemzések eredményeit tünteti fel szövegszerűen döntéseiben.[411] A főtanácsnoki indítványokban azonban megtalálhatók ilyen elemzések, és a módszer szószerinti megjelenése is.[412] Azt is ki lehet jelenteni, hogy ez a technika nagyon fontos más szempontból is az európai ügyekben, hiszen ha a Bíróság elé olyan ügy kerül, amelyben a közösségi szabályt valamely tagállami rendelkezéssel összefüggésben kell értelmezni, sőt akár több tagállam nemzeti joga is alapja lehet a vizsgálódásnak, úgy a jogösszehasonlítás nem mellőzhető. Ilyen összehasonlításra került sor például a jogerő különböző nemzeti fogalmai összehasonlítása kapcsán.[413] Gyakran igen komoly tudományos kutatómunka áll egy

---

Fonden Marselisborg Lystbådehavn kontra Skatteministeriet, and Skatteministeriet v Fonden Marselisborg Lystbådehavn 2005 EBHT I-01527. 27. para

[410] Lásd az ezzel kapcsolatos részletes szabályokat a közvetlenül a közösségi jogon alapuló igényérvényesítés ismertetésénél

[411] C-380/03 Németország kontra Parlament és Tanács 2006 EBHT I-11573.

[412] P. Léger főtanácsnok C-380/03 Németországi Szövetségi Köztársaság kontra Európai Parlament és Európai Unió Tanácsa ügyben 2006. június 13-án ismertetett indítványa 72. para

[413] C-119/05. sz. Lucchini 2007 EBHT I-6199.

ilyen jogösszehasonlítás mögött, ezek az összefoglalók a Bíróság Könyvtár, Kutatási és Dokumentációs Szolgálatánál is megtalálhatók. Ezekre az anyagokra való hivatkozás is előfordul közösségi bírósági dokumentumokban.[414] Megesik, hogy a jogösszehasonlítást jogirodalmi kutatások, elemzések alapozzák meg, [415] ekkor erre való utalással tudhatjuk meg az eredmény konkrét ügyben történő felhasználását. Kézbesítési szabályokkal kapcsolatban ilyenre került sor a főtanácsnoki indítványban,[416] majd a meghozott ítéletben is.[417]

4.4.9. A különböző nyelvi változatok szerinti értelmezés

Ezt az értelmezési technikát abból a közösségi jogi sajátosságból vezethetjük le, hogy a közösségi jog többnyelvű, így az eltérő nyelvi változatok közötti eltérésekből adódhatnak interpretációs problémák. A jelenlegi szabályozás szerint valamennyi tagállamban hivatalos nyelve a Közösség hivatalos nyelve is.[418] Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint – éppen a különböző nyelvi változatok közötti eltérés lehetősége miatt - egy közösségi rendelkezés valamely nyelvi változatának megfogalmazása éppen jogvédelmi szempontok miatt nem szolgálhat e rendelkezés értelmezésének kizárólagos alapjául, illetve e tekintetben nem élvezhet elsőbbséget más nyelvi változatokkal szemben. Az ilyen megközelítés ugyanis összeegyeztethetetlen lenne a közösségi jog egységes alkalmazásának követelményével.[419] Fontos kötelezettség tehát, hogy kétség esetén a közösségi jog különböző nyelvű változatait először is össze kell vetni, az egységes értelmezés megköveteli ugyanis az Európai Közösség valamennyi nyelvén készült változat figyelembevételét.[420] Előfordulhat, hogy a különböző nyelveken a szöveg különböző jelentéssel bír, ennél fogva eltérő jogot tartalmazna. Ennek egy

---

[414] L. A. Geelhoed főtanácsnok C-119/05 Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianatov. Lucchini Siderurgica SpA ügyben 2006. szeptember 14-én ismertetett indítványa 37. para

[415] A nyelvi problémákat elemzi bizonyos fogalmak átültetése kapcsán, és ezzel összefüggésbe hozza a jogösszehasonlító módszer jelentőségét: Giannantonio Benacchio: Az Európai Közösség magánjoga Polgári jog- Kereskedelmi jog Osiris Budapest 2003. 47-55. p.

[416] C. Stix-Hackl főtanácsnok C-443/03. Götz Leffler kontra Berlin Chemie AG ügyben 2005. június 28-án előterjesztett indítványa 26. pontjában

[417] C-443/03. sz. Leffler 2005 EBHT I-9611.

[418] A többször módosított 1/1958 Tanácsi rendelet

[419] C-149/97 The Institute of the Motor Industry kontra Commissioners of Customs and Excise. 1998 EBHT I-07053. 16. para

[420] C-449/93 Rockfon A/S kontra Specialarbejderforbundet i Danmark. 1995 EBHT I-04291. 28. para, C-296/95 The Queen kontra Commissioners of Customs and Excise, ex parte EMU Tabac SARL, The Man in Black Ltd, John Cunningham. 1998 EBHT I-01605. 36. para, C-280/04 Jyske Finans A/S kontra Skatteministeriet 2005 EBHT I-10683. 31. para

egészen nyilvánvaló példáját adta a Stauder eset,[421] amelyben a Bizottság 69/71. EGK határozatának értelmezését kérték a Bíróságtól. Orvosság lehet ilyen esetre, hogy nem ez az egyetlen jogértelmezési módszer. A közösségi szövegek egyes nyelvi változatai közötti eltérés esetén más értelmezési technikákat is segítségül kell hívni, a szóban forgó rendelkezést azon szabályozás általános rendszerére[422] és céljára tekintettel kell értelmezni, amelynek az a részét képezi.[423]

4.4.10. A „valaminek a fényében" való értelmezés

4.4.10.1. A Szerződés fényében való értelmezés

Tipikusan ez a jogértelmezési technika olyan esetekben kerül elő, amikor egy másodlagos közösségi jogforrás tartalmát szükséges értelmezni, segítő elvként pedig a Szerződés rendelkezésére kell visszanyúlni. Amennyiben vita merül fel egy másodlagos jogforrás értelmezését illetően, úgy nyilvánvaló és kézenfekvő megoldás, hogy az annak jogalapjául szolgáló Szerződést is figyelembe kell vennünk. Ha egy konkrét Szerződési rendelkezést találunk az értelmezés segítőjeként, annak kontextusában tudjuk az interpretációt elvégezni (kétségtelenül előfordul, hogy ezt is a Szerződés fényében való értelmezésnek nevezi a Bíróság, vagy a szakirodalom). Ha viszont a Szerződés egészéhez, az abban megfogalmazott, vagy esetleg abból csak következő elvekhez tudunk visszanyúlni, úgy az értelmezést a „Szerződés fénye fogja megvilágítani".[424] Az ítélkezési gyakorlat szerint ugyanis egy közösségi jogszabály szövegét, amennyire lehet, úgy kell értelmezni, hogy összhangban legyen az EK-Szerződés rendelkezéseivel és a közösségi jog általános elveivel.[425]

---

[421] C-29/69. Erich Stauder kontra Ville d'Ulm - Sozialamt 1969. EBHT 00419.

[422] C-236/97 Skatteministeriet kontra Aktieselskabet Forsikrinsselskabet Codan. 1998 EBHT I-08679. 28. para, C-420/98 W.N. kontra Staatssecretaris van Financiën 2000. EBHT I-02847. 21. para, C-332/04 Bizottság kontra Spanyolország 2006 EBHT I-00040. 52. para

[423] C C-437/97 Evangelischer Krankenhausverein Wien kontra Abgabenberufungskommission Wien és Wein & Co. HandelsgesmbH kontra Oberösterreichische Landesregierung. 2000 EBHT I-01157. 42. para, C-1/02 Privat-Molkerei Borgmann GmbH & Co. KG kontra Hauptzollamt Dortmund 2000 EBHT I-03219. 25. para

[424] C-457/05 Schutzverband der Spirituosen-Industrie eV kontra Diageo Deutschland GmbH 2007 EBHT I-08075. 22. para,

[425] C-218/82 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1983 EBHT 04063. 15. para; C-201/85. és 202/85 Marthe Klensch és társai kontra Secrétaire d'État à l'Agriculture et à la Viticulture. 1986 EBHT 03477. 21. para; C-314/89 Siegfried Rauh kontra Hauptzollamt Nürnberg-Fürth. 1991 EBHT I-1647. 17. para; C-98/91 A. A. Herbrink kontra Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. 1994 EBHT I-00223. 9. para, C-1/02 Privat-Molkerei Borgmann GmbH & Co. KG kontra Hauptzollamt Dortmund 2000 EBHT I-03219. 30. para

4.4.10.2. Jogelvek fényében történő értelmezés

A jogelvek fényében történő értelmezés lényege abban áll, hogy a közösségi jog alapvető és legáltalánosabb szabályait a jogelvek fejezik ki, amelyek a jogvédelem garanciális elemei, és amelyek végső soron az értelmezés eszközeivé válhatnak.[426] Említhetők még a tagállamok közös általános elvei,[427] amely megjelölés magában az alapító szerződések szövegében is szerepel.

4.4.10.3. „Precedensek" fényében történő értelmezés

A common-law országokban nyilvánvaló, hogy ez tekinthető a leginkább használt értelmezésnek, ugyanakkor a közösségi bíróságok döntéseinek nincs precedens jellege, ezért szoros értelemben precedensekre hivatkozásról, vagy azok fényében való értelmezésről nem is beszélhetünk. Jogvédelmi szempontból legalább annyi előnnyel jár, mint amennyi hátrányt jelent a precedensjog hiánya a közösségi jogban. Előny, hogy a bíróságok a megváltozott társadalmi-gazdasági feltételek mellett könnyebben léphetnek túl korábbi döntéseikben megfogalmazottaktól. Hátrány, hogy az eltérés lehetősége jogbizonytalanságot is eredményezhet. Meg kell azonban jegyezni, hogy precedensjog hiányában is felmerülhet a korábbi bírói esetjog kérdése, hiszen ahogyan azt a jogforrásokkal kapcsolatos fejtegetéseknél láthattuk, a jogforrások harmadik rétegét a közösségi bíróságok esetjoga jelenti. A döntések meghozatalánál rendszeresen találunk visszautalást a korábbi joggyakorlatra, ami azt tételezi, hogy mégis beszélhetünk az értelmezés tekintetében egyfajta hivatkozási alapról. Egyértelműen iránymutató jellege van az Európai Bíróság korábbi ítélkezési gyakorlatának mind saját jogértelmező gyakorlata, mind pedig az Esőfokú Bíróság és a Közszolgálati Törvényszék jogalkalmazása tekintetében. Tipikusan más közösségi intézmények is figyelemmel vannak korábbi bírósági döntésekre.[428]

---

[426] C-418/97 és C-419/97 ARCO Chemie Nederland Ltd kontra Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (C-418/97. sz. ügy) és Vereniging Dorpsbelang Hees, Stichting Werkgroep Weurt+ és Vereniging Stedelijk Leefmilieu Nijmegen kontra Directeur van de dienst Milieu en Water van de provincie Gelderland (C-419/97. sz. ügy). 2000 EBHT I-04475. 37. para

[427] EK Szerződés 288. cikk második bekezdés

[428] A C-389/05 Európai Közösségek Bizottsága kontra Francia Köztársaság ügyben a Bizottság érvelése egy korábbi „ítélet fényében" megfogalmazást tartalmazta. Példaként hozható az az eset is, amikor a

4.4.10.4. Nemzetközi egyezmények fényében való értelmezés

Előfordulhatnak olyan helyzetek, hogy a Közösség által kötött nemzetközi egyezmény rendelkezései nem teljesen passzíthatók valamely másodlagos közösségi aktus rendelkezésével. Ilyen helyzetekre az Európai Bíróság a nemzetközi szerződés elsődleges figyelembe vételét tartja irányadónak.[429] Ezen túlmenően a Közösség által kötött nemzetközi megállapodások elsődlegessége a másodlagos közösségi joggal szemben az utóbbi olyan értelmezését követeli meg, amely – lehetőleg – összhangban van e megállapodásokkal.[430] Az értelmezés során egyéb, olyan nemzetközi egyezmények rendelkezéseinek figyelembe vétele is szóba jöhet, melyet nem a Közösség kötött, hanem az egyezmény részesei a tagállamok.

4.4.10.5. Az alapjogok fényében való értelmezés

A legfontosabb nemzetközi egyezmény, amely az emberi jogok védelmével foglalkozik, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény. Több olyan bírósági döntéssel is találkozhatunk, amelyben konkrét hivatkozás is történik ennek különböző cikkelyeire, és annak fényében látja szükségesnek a Bíróság megadni a konkrét ügyben az értelmezést.[431] Az alapjogok fényében való értelmezés egészen addig fogja betölteni jelenlegi jogvédelmi szerepét, amíg az Európai Unió által elfogadott Alapjogi Charta nem válik az uniós jog jogilag is kikényszeríthető részévé. A Lisszaboni Szerződés hatályba lépése esetén ugyanis már közvetlenül lehet majd az Európai Bíróság jogalkalmazását normatív rendelkezésekre alapítani, így valószínűsíthető, hogy a jövőben változhat az alapjogok fényében való értelmezési technika alkalmazásának tartalma.

Bizottság versenyfelügyeleti jogkörében határozatot hoz, amely megtámadható az Elsőfokú Bíróság, és jogkérdés tekintetében utóbb az Európai Bíróság előtt is, gyakran alkalmazza azt a technikát, hogy határozata megfogalmazásából is kitűnik a bíróságok „vezérdöntéseinek" figyelembe vétele.

[429] C-344/04 The Queen kontra Department for Transport ügyben 2006 EBHT I-00403. 35. para

[430] C-311/04 Algemene Scheeps Agentuur Dordrecht BV kontra Inspecteur der Belastingdienst - Douanedistrict Rotterdam 2006 EBHT I-00609. 25. para, C-61/94 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Németországi Szövetségi Köztársaság. 1996 EBHT I-03989. 52. para, C-286/02 Bellio F.lli kontra Prefettura di Treviso 2004 EBHT I-03465. 33. para

[431] Az ezzel kapcsolatos bírói gyakorlatot lásd az alapjogoknál kifejtetteknél

4.4.10.6. A tagállamok közös alkotmányos hagyományai fényében történő értelmezés

A tagállamok közös alkotmányos hagyományainak figyelembe vételét szintén maga a Szerződés megemlíti.[432] Ez az értelmezési technika nagyon közel áll az alapjogok fényében való értelmezéshez, hiszen eddig elsősorban az alapjogokat érintő kérdések körében alkalmazta azt a Bíróság.[433] Nem zárható ki azonban, hogy a jövőben más alkotmányos hagyományokra is utalás történik, ennek lehetősége jogvédelmi szempontból csak előnyös.

4.4.10.7. Erkölcsi értékek, közös jogi hagyományok, szokások fényében való értelmezés

Az értelmezés alapját szoros értelemben jogon kívüli, vagy legfeljebb soft law jellegű normák, szabályozó rendszerek is alkothatják. Ilyenek lehetnek a jog szempontjából releváns erkölcsi kategóriák, értékek, vagy hagyományok, szokások. A jogvédelem szempontjából lényeges, hogy csak olyan jogon kívüli kategóriák kaphassanak szerepet a norma helyes értelmének feltárásában, amelyek közösségi joggal való egyértelmű kapcsolata logikailag sem vitatható. Főként a civilisztika területén találkozhatunk az erkölcsi elvekre történő hivatkozás szabályaival. Például több tagállam magánjogában érvénytelenségi okként a szerződés jóerkölcsbe ütköző jellege van megfogalmazva.[434] A jóerkölcs fogalmát semmi nem definiálja, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ebbe a kategóriába nem valamennyi erkölcsi norma, hanem csak azok jöhetnek szóba, melyek a civilisztika szabályozási területét érintő vagyoni-áruforgalmi viszonyokkal kapcsolatosak. Ehhez kiindulópontot a jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése során a felek jóhiszeműségre és tisztesség követelményének megfelelő eljárásra való kötelezettsége jelenti. A jóhiszeműség és a tisztesség elvéből levezethető a vagyoni kapcsolatok, a gazdasági élet erkölcsi normarendszere, a tisztességes piaci magatartás követelménye. Ez a versenyjoggal kapcsolatosan nagyon sok ügynél előforduló

[432] EU Szerződés 6. cikk második bekezdés

[433] T-112/98 Mannesmannröhren-Werke kontra Európai Közösségek Bizottsága 2001EBHT II-00729. 59. és 60. para

[434] Ilyen értelmezési alap került szóba például a C-73/04 Brigitte és Marcus Klein kontra Rhodos Management Ltd 2005 EBHT I-8667 ítéletnél, ahol a nemzeti szabályozás jellegére tekintettel kellett dönteni arról, hogy a peres ügy a Brüsszeli Egyezmény hatálya alá esik-e.

értelmezési alap.[435] Szükségképpen merül fel erkölcsi kategóriák jogértelmezésben való felhasználása az olyan kártérítési ügyeknél, ahol a fél erkölcsi kárai megtérítését is kéri.[436] Az erkölcs szövegszerűen is megjelenik több közösségi dokumentumban, például az áruk szabad mozgása tekintetében a mentességi klauzulában[437] a közerkölcs fogalma szerepel, így olyan ügyek esetén, ahol erre a mentességre hivatkoznak, a Bíróságnak a közerkölcs fogalmát szükségképpen érintenie kell értelmező gyakorlatában.[438] Az erkölcs kategóriája feltűnik több, Bíróság által értelmezendő nemzetközi jogi dokumentumban és az Alapjogi Charta rendelkezései között is. Az ENSZ égisze alatt 1989. november 20-án elfogadott és 1990. szeptember 2-án hatályba lépett Gyermek jogairól szóló Egyezmény 17. cikke a gyermekek szociális, szellemi és erkölcsi jóléte előmozdításáról is tartalmaz rendelkezéseket. A gyermek védelmét elismeri az Alapjogi Charta is. Noha a gyermek védelme olyan jogos érdeknek tekinthető, amely főszabály szerint igazolhatja valamely, EK-Szerződés által garantált alapvető szabadság, köztük az áruk szabad mozgása, korlátozását,[439] mindazonáltal egy ilyen korlátozás kizárólag akkor igazolható, ha alkalmas az elérni kívánt cél megvalósításának biztosítására, és nem lépi túl az e cél eléréséhez szükséges mértéket.[440] Teljesen más kiindulási alapok is szolgálhatnak hasznos útmutatóul a Bíróság számára. Például parlamenti hagyományok vizsgálatát végezte el a Bíróság a T-222/99 ügyben, ami szoros értelemben szintén jogon kívüli értelmezési alap.[441]

---

[435] C-222/04 Ministero dell'Economia e delle Finanze kontra Cassa di Risparmio di Firenze SpA, Fondazione Cassa di Risparmio di San Miniato és Cassa di Risparmio di San Miniato SpA 2006 EBHT I-00289.

[436] Ilyen kérdés került szóba a T-304/01 Julia Abad Pérez, Confederación de Organizaciones de Agricultores y Ganaderos, Unió de Pagesos kontra Európai Unió Tanácsa és Európai Közösségek Bizottsága 2006 EBHT II-04857 ügyben

[437] EK Szerződés 30. cikk

[438] C-275/92 Her Majesty's Customs and Excise kontra Gerhart Schindler és Jörg Schindler. 1994 EBHT I-01039. 58. para, C-124/97 Markku Juhani Läärä, Cotswold Microsystems Ltd és Oy Transatlantic Software Ltd kontra Kihlakunnansyyttäjä (Jyväskylä) és Suomen valtio (Etat finlandais). 1999 EBHT I-06067. 33. para

[439] Lásd analógia útján C-112/00 Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzüge kontra Osztrák Köztársaság 2003 EBHT I-05659. 74. para

[440] C-36/02 Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH kontra Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn 2004 EBHT I-09609. 36. para, C-438/05 International Transport Workers' Federation, Finnish Seammen's Union kontra Viking Line ABP, OÜ Viking Line Eesti 2007 EBHT I-10779 75. para

[441] T-222/99, T-327/99 és T-329/99 Martinez és társai kontra Európai Parlament egyesített ügyek 2001 EBHT II-02823.

4.4.11. Több módszer együttes alkalmazásával történő komplex értelmezés

A Bíróság a CILFIT ügyben[442] a közösségi jog értelmezésének több együttesen is alkalmazható eszköztárát vonultatta fel. Sugallja a döntés, hogy az acte claire szabály megszorítóan értelmezendő,[443] csak akkor, ha a norma kétséget kizáró módon egyértelmű.[444] Felhívja továbbá a figyelmet a döntés az autonóm értelmezésre,[445] valamint a többnyelvűségből adódó problémákra,[446] a jogösszehasonlítás szükségességére. Az értelmezésnek komplexnek és célorientáltnak kell lennie, s bizonyos változások mellett elképzelhető, hogy a korábbi joggyakorlattól szükséges eltérni.[447]

4.5. Összegzés

Láthattuk, hogy az Európai Bíróság a közösségi jog értelmezése során olyan technikákat is használ, melyek a nemzeti jogi hagyományokhoz nem kapcsolódnak, ugyanakkor a közösségi jog sajátosságaiból egyenesen következnek. Különösen olyan esetekben, amikor a norma jelentéstartalmának tisztázására jogösszehasonlításra, a különböző nyelvi változatok összevetésére, vagy az értelmezési doktrína alkalmazására van szükség, továbbá ha az értelmezendő normák autonóm közösségi jogi jelentéssel bírnak, nem nélkülözhető a hatékony jogvédelem biztosítása érdekében az Európai Bíróság sajátos értelmezési fegyvertárának maradéktalan használata a nemzeti bírák számára sem. A tagállamok valamennyi bírája ugyanis jogvédelem szempontjából a Közösség bírájának is minősül. Így a koherens jogvédelmi típusú jogalkalmazás fenntarthatóságára tekintettel szükségessé válhat egy olyan új doktrína kimunkálása, ami eddig expressis verbis megfogalmazásra nem került, de az Európai Bíróság értelmezési gyakorlatából következtethető: a közösségi jog alkalmazási elsődlegességéhez hasonlóan az értelmezési elsődlegesség elvének kimondása.

---

[442] C-283/81 Srl CILFIT és Lanificio di Gavardo SpA kontra Ministero della sanità. 1982 EBHT 03415
[443] C-283/81 16. para
[444] C-283/81 16. para
[445] C-283/81 19. para
[446] C-283/81 18. para
[447] C-283/81 20. para

II. A BÍRÓI JOGVÉDELEM KÜLÖNÖS KÉRDÉSEI, ELJÁRÁSJOGI ASPEKTUSAI

5. Bírói jogvédelem közvetlenül: az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság esetjoga a nem privilegizáltak keresetindítási jogával kapcsolatosan (megsemmisítési eljárás, mulasztási eljárás)

5.1. Megsemmisítési eljárás

5.1.1. A közösségi jogot sértő jogforrások kiiktatása

A jogvédelemhez való közvetlen hozzáférés egyik megnyilvánulási formája, amikor arra nyílik lehetőség az Európai Bíróság, illetve az Elsőfokú Bíróság előtt, hogy a közösségi jogot valamely módon sértő jogforrás megsemmisítését kérjék az igényérvényesítők.[448] A semmisségi eljárás célja, hogy a közösségi jogból kikerüljenek mindazon jogforrások, amelyek jogszerűsége megkérdőjelezhető. Az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság kvázi alkotmánybírósági feladatokat lát el, amikor másodlagos közösségi jogforrások érvényességével kapcsolatosan foglal állást. Az eljárásnak nagyon lényeges momentuma, hogy kik az eljárás kezdeményezésére jogosultak és kikkel szemben van lehetőség perindításra. A peres felek lehetséges köre az alábbiakban írható le: az Európai Parlament, a Tanács, az Európai Bizottság, a tagállam felperesként szemben állhat az Európai Parlamenttel, a Tanáccsal, az Európai Bizottsággal, vagy az Európai Központi Bankkal.[449] Felperesi pozícióban állhat az Európai Központi Bank, valamint a Számvevőszék - alperesként szemben az Európai Parlamenttel, a Tanáccsal, az Európai Bizottsággal, vagy az Európai Központi Bankkal.[450] Felperesi pozícióban természetes vagy jogi személyek állhatnak szemben - az Európai Parlamenttel, a Tanáccsal, az Európai Bizottsággal, vagy az Európai Központi Bankkal.[451] A tagállam, az Európai Beruházási Bank Igazgatótanácsa és az Európai Bizottság felperesként állhat szemben az Európai Beruházási Bank Kormányzótanács alperessel.[452] A tagállam, az

[448] Itt a semmisségi per klasszikus közösségi szabályai értendők, de meg kell jegyezni, hogy ilyen eljárás lehetősége – korlátozott keretek között ugyan – adott a közösségi jogon kívül, az uniós jog alapján is, habár csak a tagállamok és az Európai Bizottság számára. Az EU Szerződés 35. cikk hatodik bekezdése alapján lehetőség van ugyanis az Európai Bíróság előtt a büntető ügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés területein született kerethatározatok és határozatok vonatkozásában is semmisségi keresetet érvényesíteni.
[449] EK Szerződés 230. cikk második bekezdés
[450] EK Szerződés 230. cikk második bekezdés
[451] EK Szerződés 230. cikk negyedik bekezdés
[452] EK Szerződés 237. cikk b./ para

Európai Bizottság felperesként az Európai Beruházási Bank Igazgatótanácsával, mint alperessel állhat szemben.[453] További lényeges kérdés, hogy milyen aktusok felülvizsgálatára kerülhet sor a semmisségi eljárás során. A bíróság megvizsgálja az Európai Parlament és a Tanács által közösen elfogadott jogi aktusok jogszerűségét, valamint a Tanács, a Bizottság és az Európai Központi Bank jogi aktusainak jogszerűségét – kivéve az ajánlásokat és véleményeket -, illetve az Európai Parlament azon aktusainak jogszerűségét, amelyek harmadik személlyel szembeni jogi hatás elérésére irányulnak.[454] A bíróság azonban az ERTA ügyben[455] azt is megjegyezte, hogy a Szerződésben említett aktusok felsorolása nem taxatív jellegű, így jogi hatás kiváltását célzó rendelkezések tekintetében a semmisségi eljárás nyitva áll a kérelmezők részére tekintet nélkül a rendelkezés jellegére, vagy formájára. Az Európai Bíróság több döntésében kifejtett véleménye szerint tehát a felülvizsgálat jogát nem korlátozza, hogy miképpen nevezik a jogszabályt, sőt esetenként az sem, hogy az önmagában kötelező-e vagy sem.

5.1.2. Keresetindítási jogosultság

Lényeges kérdés annak tisztázása, hogy a keresetindítási jogosultság korlátozás nélküli, vagy sem. E körben el kell különíteni a privilegizált keresetindításra jogosultakat, kvázi privilegizált keresetindításra jogosultakat és nem privilegizált keresetindításra jogosultakat. A privilegizált keresetindításra jogosultak a tagállamok, az Európai Bizottság, a Tanács és az Európai Parlament. E felperesek keresetindítási jogosultságát semmi nem korlátozza, azt általánosnak lehet tekinteni, semmilyen egyedi feltételt nem szükséges bemutatni annak érdekében, hogy keresetük befogadható legyen a bíróságon. Ettől eltér a kvázi privilegizált keresetindításra jogosultak köre, ahol a perlési jogosultság előfeltétele az, hogy bizonyítsák: valamely előjogukat sérti a támadott intézkedés, jogszabály. E keresetindításra jogosultak körének kimunkálása az Európai Bíróság jogfejlesztő tevékenységének eredménye. Az Európai Bíróság a Chernobyl ügyben[456] hozott döntésében az Európai Parlament előjogainak védelme érdekében történő keresetindítását kontra legem állapította meg, az akkor hatályos Szerződési

[453] EK Szerződés 237. cikk c./ para
[454] EK Szerződés 230. cikk
[455] C-22/70. ERTA1971. EBHT 263.
[456] C-70/88 Európai Parlament kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1991 EBHT I-04529

rendelkezésekkel szemben. A Maastrichti Szerződés a Chernobyl ügy nyomán az Európai Parlament és az ekkor létrehozott Európai Központi Bank keresetindítási jogosultságát deklarálta – hasonló feltételekkel –, majd az Amszterdami Szerződés beemelte ebbe a körbe a Számvevőszéket is. Ezzel tehát a kvázi privilegizált keresetindításra jogosultak köre háromra bővült. A Nizzai Szerződés annyi módosulást hozott, hogy az Európai Parlamentet az általános keresetindítási jogosultság jogával ruházta fel, így még jobban kiteljesedett az Európai Parlament jogköre.

5.1.3. A nem privilegizált keresetindításra jogosultak keresetindításának feltételei

5.1.3.1. A közvetlen érintettség

Témánk szempontjából azonban döntően a harmadik személyi kör, a nem privilegizáltak keresetindítási jogosultsága igényel bővebb vizsgálatot. Ebben a tekintetében is nagy szerepe van az Európai Bíróság joggyakorlatának. A Szerződés értelmében ugyanis megsemmisítési eljárást indíthatnak a természetes vagy jogi személyek olyan határozatok ellen, amelyeket nekik címeztek, vagy amelyeket bár rendelet, vagy egy másik személynek címzett határozat formájában hoztak, mégis őket közvetlenül és személyükben érintik.[457] A jogforrás szövegéből következően tehát három típusú aktus megtámadása kerülhet szóba magánfelek esetén. Ezek: a nekik címzett határozat, a másnak címzett, de a felet közvetlenül és személyesen érintő határozat, és a rendelet formájában hozott, de a magánfelet közvetlenül és személyesen érintő határozat. Ebből következően a magánfelek perlési jogosultsága nem korlátok nélküli, a megfogalmazásból kitűnően a Szerződés a normatív erejű általános jogforrások tekintetében nem kívánt keresetindítási jogosultságot adni a magánfeleknek. Az egyedi aktusként objektiválódó döntések vonatkozásában is csak a neki címzett határozat megfogalmazást lehet eléggé pontos és egyértelmű megfogalmazásnak tekinteni, olyannak, ami külön értelmezést nem igényelt a Bíróság részéről. A közvetlen és személyes érintettség, valamint a rendelet formájában hozott határozat megfogalmazás azonban interpretációt igényelt, különös tekintettel arra, hogy legális definíció egyikről sincs, sőt a korábban ismertetett jogforrási rendbe, szószerinti értelemben, a rendelet formájában hozott határozat be sem illeszthető. Az első értelmezésre szoruló kérdés, hogy mit kell közvetlen érintettségen érteni. Az Európai

[457] EK Szerződés 230. cikk negyedik bekezdés

Bíróság és az Elsőfokú Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint az EK 230. cikk negyedik bekezdésében előírt feltétel, miszerint a kereset tárgyát képező határozatnak közvetlenül kell érintenie a természetes vagy jogi személyt, azt kívánja meg, hogy a kifogásolt közösségi intézkedés közvetlen hatást gyakoroljon a jogalany jogi helyzetére, és ne hagyjon mérlegelési lehetőséget az intézkedés végrehajtásával megbízott címzettek számára, mert az ilyen végrehajtás tisztán automatikus jellegű, és köztes szabályok alkalmazása nélkül, egyedül a közösségi szabályozás alapján történik.[458] Ha a határozat ügydöntő jogkört biztosított a tagállamok hatóságai számára, nem áll fenn közvetlen érintettség.[459] Problémaként merülhet fel, hogy ha a magánfél a közvetlen érintettségét igazolni nem tudja, úgy ezzel sérül-e a jogvédelemhez való hozzájutás joga. A Bíróság ilyen következtetést nem tudott levonni, a közvetlen érintettség hiánya miatti közösségi jogi igényérvényesítés hiánya azért nem minősül az igazságszolgáltatás megtagadásának, mert a Bíróság következetes gyakorlata szerint a magánszemélyek a közösségi jogrendből eredő jogaik hatékony bírói védelmére jogosultak.[460] Azon természetes vagy jogi személyek bírói jogvédelmét, akik az EK 230. cikk negyedik bekezdésében előírt elfogadhatósági feltételek okán nem támadhatják meg az olyan jellegű közösségi jogi aktusokat, ami őket közvetlenül nem érinti, a nemzeti bíróságok előtti jogorvoslatokkal kell hatékonyan biztosítani. E bíróságoknak a jóhiszemű együttműködésnek az EK Szerződés 10. cikkben rögzített elvével összhangban, amennyire csak lehetséges, oly módon kell értelmezniük és alkalmazniuk a keresetindításra vonatkozó belső eljárási szabályaikat, ami a természetes és jogi személyek számára lehetővé teszi a közösségi jogi aktusok velük szembeni alkalmazása során hozott bármely határozat vagy egyéb nemzeti intézkedés jogszerűségének bíróság előtti vitatását a közösségi jogi aktus érvénytelenségére hivatkozva.[461]

---

[458] Lásd különösen a C-404/96 P. Glencore Grain Ltd, korábban: Richco Commodities Ltd kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1998 EBHT I-02435 41. para; C-486/01 P. Front national kontra Európai Parlament 2004 EBHT I-06289 34. para és C-417/04 P. Regione Siciliana kontra az Európai Közösségek Bizottsága 2006. EBHT I-03881. 28. para

[459] C-222/83 Commune de Differdange és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1984 EBHT 02889

[460] C-263/02 P. Európai Közösségek Bizottsága kontra Jégo-Quéré & Cie SA 2004 EBHT I-03425 29. para

[461] C-263/02 P. 30-32. para

5.1.3.2. A személyes érintettség

A személyes érintettség olyan esetekben merül fel, amikor a keresetet előterjesztő nem címzettje a határozatnak. Azok a jogalanyok, akik nem címzettjei valamely határozatnak, csak akkor állíthatják, hogy személyükben érintettek, ha az a felpereseket úgy érinti, mintha azt nekik címezték volna, azaz ez a határozat sajátos tulajdonságaik, vagy olyan ténybeli helyzet folytán vonatkozik rájuk, amely minden más személytől megkülönbözteti, és ez által a címzetthez hasonló módon egyéníti őket.[462] Az Európai Bíróság a személyes érintettség vizsgálatánál szigorúan jár el, a címzettekhez hasonló zárt személyi kör meghatározásánál megszorító értelmezést használ. A klasszikusnak nevezhető Plaumann ügyben, ahol importra vonatkozó Bizottsági határozat megtámadásáról volt szó, azt fejtette ki, hogy a kérelmező személyes érintettségét önmagában nem alapozza meg az, hogy a ténylegesen importálást végzők köréhez tartozik. A kereset elfogadhatóságához szükséges valamely többletényező beállása is, mely például lezárja az utat a jövőbeni eshetőleges importőrök elől a határozat hatálya alá kerülés tekintetében. Ennek hiányában ugyanis zárt, címzettekhez hasonló személyi körről nem lehet beszélni.[463] Másutt arra mutatott rá, hogy ha a jogalanyok valamely csoportja közös érdekeinek előmozdítására egyesületet hozott létre, önmagában ez okból ezt nem lehet egy olyan jogi aktus által – az EK 230. cikk negyedik bekezdése értelmében – közvetlenül és személyében érintettnek tekinteni, amely e csoport általános érdekeit érinti, következésképpen tagjai nevében nem nyújthat be megsemmisítés iránti keresetet, ha tagjai ilyen keresetet egyénileg nem terjeszthetnek elő.[464] Ha azonban valamely olyan objektív tényező fennállása bizonyítható, mely a kérelmezőt megkülönbözteti a kérdéses határozat vonatkozásában más lehetséges

[462] C-25/62 Plaumann & Co. kontra az Európai Gazdasági Közösség Bizottsága1963 EBHT 00199
C-106/98 P. Comité d'Entreprise de la Société Française de Production, Syndicat National de Radiodiffusion et de Télévision CGT (SNRT-CGT), Syndicat Unifié de Radio et de Télévision CFDT (SURT-CFDT), Syndicat National Force Ouvrière de Radiodiffusion et de Télévision, Syndicat National de l'Encadrement Audiovisuel CFE-CGC (SNEA-CFE-CGC) kontra Európai Közösségek Bizottsága 2000 EBHT I-03659 39. para, T-435/93 Association of Sorbitol Producers within the EC (ASPEC), Cerestar Holding BV, Roquette Frères SA és Merck oHG kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1995 EBHT II-01281. 62. para

[463] C-25/62 Plaumann & Co. kontra az Európai Gazdasági Közösség Bizottsága1963 EBHT 00199

[464] C-19/62–22/62 Fédération nationale de la boucherie en gros et du commerce en gros des viandes és társai kontra Conseil de la Európai Gazdasági Közösség. 1962. EBHT 00943, C-321/95 P. Stichting Greenpeace Council (Greenpeace International) és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1998 EBHT I-01651. 14. és 29. para, C-409/96 P. Sveriges Betodlares Centralförening and Sven Åke Henrikson kontra az Európai Közösségek Bizottsága.1997 EBHT I-07531. 45. para, T-69/96 Hamburger Hafen- und Lagerhaus Aktiengesellschaft, Zentralverband der Deutschen Seehafenbetriebe eV és Unternehmensverband Hafen Hamburg eV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 2001 EBHT II-01037 49. para

jogalanyoktól, úgy megállapítható az a zárt személyi kör, amibe tartozó személy jogosult a semmisségi kereset előterjesztésére.[465]

5.1.3.3. A rendelet formájában hozott határozat

A rendelet formájában hozott határozat problematikája arra nyúlik vissza, hogy habár a rendeletek lényegi jellemzője az általános hatály,[466] ugyanakkor nem minden esetben általánosan alkalmazandók mindenkire, hanem olyan rendelkezéseket is tartalmazhatnak, amelyek a jogalanyok egy szűkebb körére vonatkoztathatók. Ilyen esetekre célszerű lehetővé tenni a jogforrás megtámadását ennek a szűkebb alanyi körnek. Tipikusan ez a helyzet áll elő, ha a rendelet megnevez bizonyos magánfeleket, vagy amikor a rendeletből, esetleg annak mellékletéből konkrétumok olvashatók ki bizonyos jogalanyokra vonatkozóan. Több kvótaelosztási tárgyú rendeletben fordult elő ilyen szabályozási technika, így ezek kapcsán fejtette ki az Európai Bíróság véleményét a 230. cikk (4) bekezdésében felsorolt, perelőfeltételt jelentő fogalmi kérdésekről.[467]

5.1.4 Az érvénytelenség jogalapjai

Lényeges kérdés annak meghatározása, hogy a semmisségi eljárásban mik lehetnek az érvénytelenség jogalapjai. A Római Szerződés 230. cikkelyének második bekezdése nyújt e tekintetben útmutatást, ugyanakkor taxatívnak ezt a felsorolást nem lehet tekinteni. A bíróság gyakorlatát és a Szerződési rendelkezést egybevetve az alábbi érvénytelenségi jogalapok határozhatók meg: hatáskör hiánya, hatáskörrel való visszaélés, lényeges eljárási szabályok megsértése, a Szerződés vagy az alkalmazására vonatkozó jogszabályok megsértése, egyéb érvénytelenségi okok. Ahogyan azt korábban láttuk, a közösségi szervek jogalkotása felhatalmazáson alapul. Ez azt jelenti, hogy a jogalkotási jogosultsággal felruházott intézmények csak olyan kérdésekben járhatnak el, amelyre valamilyen hatáskört tudnak igazolni.[468] A hatáskör lehet kifejezett vagy nem kifejezett, ugyanakkor, ha eljárásuk alapjául megfelelő jogalapot,

[465] C-358/89 Extramet Industrie SA kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1992 EBHT I-03813, C-152/88 Sofrimport SARL kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1990 EBHT I-2477
[466] Lásd erről a rendeletnél írtakat
[467] Lásd például: T-216/05 Mebrom NV kontra Európai Közösségek Bizottsága 2007 EBHT II-01507
[468] Lásd erről részletesebben a hatásköri szabályok ismertetésénél

hatáskört igazolni nem tudnak, ez a közösségi jogforrás érvénytelenségének kimondásához vezethet.[469] A hatáskör nem pusztán azért lényeges, mert csak ennek birtokában van lehetőség eljárásra, és másodlagos közösségi jogforrások meghozatalára, hanem lényeges szempont az is, hogy a hatáskör kereteit nem szabad túllépni. A hatáskörrel való visszaélést olyan esetekben lehet megállapítani, ha a közösségi szerv megadott hatáskörét túllépte.[470] A jogbiztonság elvének tiszteletben tartása ugyanis megköveteli, hogy kötelező erejét minden, joghatás kiváltására irányuló jogi aktus olyan közösségi jogi rendelkezésből származtassa, amely a jogi aktus formáját előírja, és amelyet a jogi aktus jogalapként kifejezetten megjelöl.[471] Hatáskörrel való visszaélést jelent az is, ha a szerv megsértette a közösségi szervek közötti arányos hatáskör elosztási szabályokat.[472] A jogi aktus elfogadását lehetővé tévő feltételek meghatározása megköveteli ugyanis, hogy kellően figyelembe vegyék a hatásköröknek a Szerződések által megállapított megosztását és egyensúlyát. Ugyanígy érvénytelenséghez vezethet, ha a közösségi intézmény a konkrét másodlagos jogforrást más célból fogadta el, mint amilyen célból a hatáskör ráruházása megtörtént, vagy amit az intézkedés célja feltétlenül indokolt volna. A döntéshozatali eljárások szigorú szabályokat jelentenek arra, hogy milyen eljárási rend betartásával születhetnek másodlagos jogforrások. Amennyiben a jogi aktusok meghozatala során ezen előírásokat megsértik, úgy az érvénytelenség kérdése felmerülhet. Nyilvánvaló az is, hogy enyhe súlyú eljárási szabálysértés nem fogja maga után vonni a közösségi jogforrás semmisségét, azonban ha lényeges szabályok megszegése történt, úgy az anullálja a jogforrás érvényességét.[473] Nyilvánvaló, hogy amennyiben a kibocsátott jogforrás a Római Szerződés vagy az EU Szerződés rendelkezéseibe ütközik, azt nem létezőnek kell tekinteni, indokolt az ilyen szabály megsemmisítése. Gyakoribb azonban, hogy nem direkt ütközés áll fenn, hanem az EK Szerződés alkalmazására vonatkozó jogi rendelkezést sérti a kibocsátott jogi aktus. Miután a Bíróság gyakorlatából tudjuk, hogy az érvénytelenség megállapításának alapjául szolgáló okok nem lezárt kört alkotnak, így jogalapként a 230. cikkben fel nem sorolt egyéb okokat is figyelembe lehet venni. Ilyen lehet például a korábban említett általános jogelvek sérelme.

---

[469] T-240/04 Francia Köztársaság kontra Európai Közösségek Bizottsága 2007 EBHT II-04035
[470] C-403/05 az Európai Parlament kontra Európai Közösségek Bizottsága 2007 EBHT I-09045
[471] C-325/91. Francia Köztársaság kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1993. EBHT I-03283. 26. para
[472] C-233/02 Franciaország kontra Bizottság 2004 EBHT I-02759. 40. para
[473] T-33/01 Infront WM AG, korábban KirchMedia WM AG kontra Európai Közösségek Bizottsága 2005 EBHT II-5897

5.1.5. Határidők

A semmisségi keresetek előterjesztésére határidőt állapít meg a Szerződés, így az esettől függően vagy az aktus nyilvánosságra hozatalától, a kereset indítójával történő közlésétől, ennek hiányában pedig a tudomásra jutástól számított két hónap áll rendelkezésre a felpereseknek arra, hogy keresetüket az Európai Bíróság előtt előterjesszék. Objektív és szubjektív alapú határidő is van tehát meghatározva, amennyiben e határidők eltelnek, úgy utóbb a kereset megindítására lehetőség nincsen, legfeljebb érvénytelenségi kifogás[474] keretében lehet hivatkozni a jogforrás hibájára a közösségi bíróságok előtti eljárásban. Korlátozó szabály, hogy az érvénytelenségi kifogást csak általános érvényű rendeletek esetében, a rendeletekkel összefüggő eljárásban lehet előterjeszteni.[475] Ez a szabály egyértelműen a magánfelek jogvédelmét szolgálja, hiszen az általános hatályú rendeletek magánfél által nem támadhatók önálló semmisségi perben, ezzel a kiegészítő lehetőséggel azonban mód nyílik másodlagos jogvédelemre, mert a rendelettel összefüggő eljárásban a kifogás eredményessége esetén a bíróság a jogforrást alkalmazhatatlannak mondhatja ki. Ha semmisségi perben születik döntés, a kereset alapossága esetén az Európai Bíróság vagy az Elsőfokú Bíróság a támadott aktust megsemmisíti. Ez a jogkövetkezmény főszabály szerint erga omnes és ex tunc hatályú. A megsemmisítés gyakran nehezen belátható jogi és pénzügyi konzekvenciákkal jár, ezért a bíróságnak a rendeletek esetén a Római Szerződés 231. cikke második mondata alapján lehetősége van arra, hogy a semmisnek nyilvánított rendeletek joghatásait továbbra is fenntartsák. Ez a szabály szolgáltat alapot ahhoz, hogy az Európai Bíróság a jogbiztonság védelme érdekében bizonyos határozataiban korlátozza a megsemmisített közösségi jogforrás visszaható hatályát, illetve a szerzett jogok védelmében korlátozza a megsemmisítés erga omnes hatását.

5.1.6. Érvénytelenség kérdései előzetes döntéshozatali eljárásban

A jogvédelemmel összefüggésben feltétlenül meg kell említeni, hogy az érvénytelenség problematikája az előzetes döntéshozatali eljárásban is felmerülhet, ami újabb

[474] EK Szerződés 241. cikke
[475] C-92/78 SpA Simmenthal kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1979 EBHT 00777

lehetőséget teremt a magánfelek számára. Ez esetben a jogérvényesítés nemzeti szinten zajlik, a nemzeti bíróság előtt hivatkozik valamelyik fél jogainak megóvása, igénye alátámasztása, vagy éppen a vele szemben érvényesített követelés alaptalansága érdekében a közösségi másodlagos jogforrás érvénytelenségére. Miután nemzeti bíróság nincs felhatalmazva a közösségi jogforrások érvényességéről véleményt nyilvánítani, ezért előzetes döntéshozatali eljárás keretében kéri ki az Európai Bíróság véleményét. Ilyen esetekben - hasonlóan a semmisségi eljárásban megfogalmazott jogi alapokhoz - az Európai Bíróság a 230. cikk szerinti vizsgálódást folytatja le a jogforrás érvényességével kapcsolatosan. Annak elkerülésére, hogy az ilyen formán időkorlátozás nélküli további igényérvényesítés lehetőségével ne lehessen visszaélni, az Európai Bíróság gyakorlata kialakította a „les-szabályt". Ez azt jelenti, hogy olyan esetekben, amikor a magánfélnek kétséget kizáró módon lett volna keresetindítási joga - az EK Szerződés 230. cikk (4) bekezdésében foglalt feltételek teljesülése esetén -, de ezzel a jogosultsággal a megszabott határidőn belül nem élt, utóbb a nemzeti bíróság előtti eljárásban ez a joga már nem éled fel. Ilyen hivatkozás, és erre irányuló előzetes döntéshozatali kérelem esetén a Bíróság érdemi vizsgálat nélkül fogja elutasítani a válaszadást, mert a felperes a nemzeti bíróság előtt nem hivatkozhat az olyan közösségi jogi aktus jogellenességére, amelyet a keresetindításra előírt határidőn belül nem támadott meg közvetlenül a közösségi bíróságok előtt.[476]

5.2. Mulasztási eljárás

5.2.1. A mulasztási eljárás kezdeményezésének joga

Közvetlen jogvédelemre nyílik lehetőség az Európai Bíróság előtti másik nagy eljárásban, a Római Szerződés 232. cikke szerinti mulasztási eljárás során is. Ebben az eljárásban akkor van lehetőség jogérvényesítésre, ha az Európai Közösségek intézményei elmulasztják a döntéshozatalt,[477] és ezt lehetőség van bíróság útján kikényszeríteni. A mulasztási eljárás célja, hogy ne csupán a tagállamok és a Közösség egyéb jogalanyai legyenek kötelesek betartani a közösségi jogi kötelezettségeiket,

[476] C-239/99 Nachi Europe GmbH kontra Hauptzollamt Krefeld 2001 EBHT I-01197, illetve azon alapuló ítélkezési gyakorlat (pl: C-441/05 Société Roquette Frères kontra Ministère de l'Agriculture, de l'Alimentation, de la Pêche et de la Ruralité 2007 EBHT I-1993)

[477] Az EK Szerződés ezt a fogalmat használja. Ez alatt egészen pontosan a jogforrásokat eredményező döntéshozatalt kell érteni.

hanem ilyen kötelezettség betartása kikényszeríthető legyen a közösség intézményeitől is. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a közösségi jog hatékony érvényesülése megköveteli, hogy a közösségi szervek is jogkövető, kötelezettségeiket teljesítő magatartást tanúsítsanak. Az eljárás alapja egy olyan mulasztás, ami a Szerződés megsértését jelenti. Fontos, hogy a megfelelő aktus kibocsátása a közösségi intézmény, illetve az Európai Központi Bank kötelezettsége legyen. A keresetindításra jogosultak körét itt is három csoportba lehet osztani, aszerint, hogy van-e feltétele a kereset megindításának vagy sem. Locus standival rendelkeznek a privilegizált keresetindításra jogosultak, a kvázi privilegizált keresetindításra jogosultak és a nem privilegizált keresetindításra jogosultak. Privilegizált keresetindításra jogosultak a tagállamok, a Tanács, az Európai Bizottság és az Európai Parlament, akik esetében tehát semmilyen előfeltétel nincsen, általános perindítási jogosultság illeti meg őket, amennyiben valamely mulasztást észlelnek. A kvázi privilegizált keresetindításra jogosultak tekintetében azt a megállapítást lehet tenni, hogy hasonlóan a megsemmisítési eljáráshoz, a Számvevőszék és az Európai Központi Bank tekintetében állnak fenn bizonyos előfeltételek, amely miatt perlési jogosultságuk nem általános, de ahhoz közelítő jogosítványokat ad az ilyen eljárások kezdeményezésére. A jogvédelem szempontjából itt is a harmadik személyi körnek van a legnagyobb jelentősége. A nem privilegizált keresetindításra jogosultak körébe tartoznak ugyanis a magánfelek (természetes és jogi személyek). Az ilyen keresetindításra jogosultaknak azt kell bizonyítaniuk, hogy a Közösség valamely intézménye elmulasztott valamely neki címzett jogi aktust meghozni (az ajánlás és vélemény kivételével).[478] Az Európai Bíróság bölcs gyakorlatából tudjuk, hogy a neki címzett kitétel alatt kell érteni minden olyan jogi aktust, amely a magánfelek jogállását közvetlenül befolyásolta volna. Értelemszerűen, a szószerinti-szövegszerinti megjelölés vonatkozik, par excellence, azokra a jogi aktusokra, amelyeknek ők lettek volna a címzettjei, azt azonban már jogfejlesztő bírói gyakorlattal kellett alátámasztani, hogy az olyan aktusokra is, amely legalábbis közvetlenül, vagy személyesen érintette volna őket.[479] Az általános hatályú közösségi jogszabályok elfogadásának elmulasztása miatt a magánfelek keresetindítási jogosultsággal ugyanúgy nem rendelkeznek, mint a semmisségi perben. Azzal azonban, hogy az Európai Bíróság iránymutató gyakorlata által kialakított elvnek megfelelően - hasonlóan a megsemmisítési eljárás perindítási feltételeihez - nem csupán az elmulasztott határozat címzettjei, hanem azok is

[478] EK Szerződés 232. cikk harmadik bekezdés
[479] C-134/73. Holtz & Willemsen GmbH kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1974 EBHT 00001

jogosultak azonban keresetindításra, akik közvetlenül és személyesen érintettek lennének,[480] a jogvédelem szempontjából is nagyot léptünk előre, így ugyanis a feltételek egyenértékűségének elve érvényesülhet mindkét közvetlen igényérvényesítés tekintetében. A nem privilegizált keresetindításra jogosultak perlési jogát megalapozzák ugyanazon előfeltételek, mint a semmiségi eljárásnál, így a jogvédelem megilleti őket függetlenül attól, hogy magát a jogsértés tényét a Közösség cselekvése, vagy mulasztása okozza. Az Air One SpA v. Európai Közösségek Bizottsága ügyben[481] az Elsőfokú Bíróság egyenesen úgy fogalmazott, hogy az EK Szerződés 230. cikk és az EK Szerződés 232. cikk ugyanazon egyetlen jogi út kifejeződései. Ebből következik, hogy ahogy az EK Szerződés 230. cikk negyedik bekezdése lehetővé teszi a jogalanyok számára, hogy megsemmisítés iránti keresetet nyújthassanak be valamely intézmény határozata ellen, amelyet nem nekik címeztek, de amely közvetlenül és személyükben érinti őket. Az EK 232. cikk harmadik bekezdését úgy kell értelmezni, mint amely ugyanúgy lehetőséget biztosít számukra, hogy intézményi mulasztás megállapítása iránti kereset nyújtsanak be azon intézmény ellen, amely nem fogadta el az őket ugyanilyen módon érintő jogi aktust. Az is nyilvánvaló azonban, hogy ennél szélesebb körben indokolatlan lenne a mulasztási eljárásban a keresetindítási jogosultságot magánfelek esetében kiterjeszteni, ezzel ugyanis más előjellel ugyan, de jogbizonytalanság teremtődhetne, ha mindenféle előfeltétel nélkül, bármilyen elmulasztott aktus vonatkozásában megnyílna a magánfelek perlési jogosultsága.

5.2.2. Intézkedés kötelezettsége

A mulasztási eljárásban lényeges momentum, hogy csak abban az esetben van egy közösségi szervvel szemben keresetindításra lehetőség, ha igazolható, hogy az intézkedés megtétele valóban a kötelezettsége lett volna. Ez a gyakorlatban sokszor problémát, nehézséget okoz. Nem minősül például mulasztásnak, ha a Bizottság magánfél bejelentés alapján vizsgálódást folytat egy tagállammal szemben annak érdekében, hogy kiderüljön: történt-e kötelezettségszegés a tagállam részéről. Amennyiben a Bizottság az informális kapcsolatfelvétel során arról győződik meg, hogy megítélése szerint kötelezettségszegés, a Római Szerződésből folyó valamely tagállami

[480] C-68/95 T. Port GmbH & Co. KG kontra Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung. 1996 EBHT I-06065 59. para

[481] T-395/04 Air One SpA kontra Európai Közösségek Bizottsága 2006 EBHT II-01343

kötelezettség megsértése nem állapítható meg, úgy a Bizottság nem köteles az ilyen tagállammal szemben keresetet indítani. Amennyiben tehát a Bizottságnak diszkrecionális joga meghatározni, hogy indít-e eljárást a Bíróság előtt egy tagállammal szemben, úgy e kötelezettség „elmulasztása" nem alapozza meg a Bizottsággal szembeni EK Szerződés 232. cikkelye szerinti eljárás kezdeményezését. A közösségi jog megsértésének hiányára vonatkozó előzetes megállapítás tehát olyan határozat, amelyből nem következik, hogy az érintett tagállammal szemben haladéktalanul kötelezettségszegés megállapítása iránti eljárást kell indítani. A feleknek nem áll jogában vitatni, ha a Bizottság megtagadja az EK 226. cikk szerinti kötelezettségszegés megállapítása iránti eljárás megindítását, hiszen a Bizottság ezzel kapcsolatos állásfoglalása nem végleges joghatásokat kiváltó jogi aktus.[482] Általánosítható, hogy amennyiben a Bizottságnak diszkrecionális, vagy mérlegelési joga van bejelentés alapján eldönteni, hogy kezdeményez-e eljárást a panaszolt személlyel szemben, úgy az eljárás érdemi lefolytatásának hiánya nem alapozza meg azt a mulasztást a Bizottság részéről, ami alapján az EK Szerződés 232. cikke szerinti eljárás megindítható. Gyakran fordul elő ilyen helyzet versenyjogi ügyekben. Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint a valamely panasszal kapcsolatos vizsgálat megindításához fűződő közösségi érdek értékelésénél a Bizottságnak az adott ügy körülményeit, és különösen a hozzá benyújtott panaszban előadott ténybeli és jogi tényezőket kell figyelembe vennie. A Bizottságnak különösen az a feladata, hogy mérlegelje az állítólagos jogsértésnek a közös piac működésével kapcsolatos jelentőségét, a jogsértés fennállása bizonyíthatóságának valószínűségét, valamint a szükséges vizsgálati intézkedések terjedelmét arra figyelemmel, hogy a legkedvezőbb feltételek mellett tudja ellátni az EK 81. cikk és EK 82. cikk betartásával kapcsolatos ellenőrző feladatkörét. Ha mérlegeléssel arra a következtetésre jut, hogy nincs kellő indok a versenytárssal szemben a verseny felügyeleti eljárás kezdeményezésére, ez nem alapozza meg a vele szembeni szankciós jellegű mulasztási eljárás perelőfeltételét.[483] Az intézménytől azonban álláspontjának

[482] T-126/95 Dumez kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1995 EBHT II-02863 37. para; C-253/78 és C-1/79–3/79 Procureur de la République és társai kontra Bruno Giry és Guerlain SA és társai. 1980 EBHT 02327; T-3/93 Société anonyme à participation ouvrière Compagnie nationale Air France kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1994 EBHT II-00121 50. para

[483] T-5/93 Roger Tremblay és François Lucazeau et Harry Kestenberg kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1995 EBHT II-00185. 62. para, T-185/96, T-189/96 és T-190/96 Riviera Auto Service Etablissements Dalmasso SA, Garage des quatre vallées SA, Pierre Joseph Tosi, Palma SA (CIA - Groupe Palma), Christophe és Gérard Palma kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1999 EBHT II-00093 46. para

kifejtése elvárható, mégpedig ésszerű határidőn belül.[484] Magánszemélyek esetén a mulasztás megállapíthatóságának fontos előfeltétele, hogy magasabb szintű közösségi jogforrás meghozatalának elmulasztásáról legyen szó, azaz nem kötelező jogforrás megalkotásának elmulasztása sem alapozza meg a magánfelek perlési jogosultságát.[485]

5.2.3. Előzetes felszólítás

A mulasztási eljárás kezdeményezésére akkor kerülhet sor, ha a közösségi intézményt, a perindítást megelőzően felszólították a mulasztás kiküszöbölésére, és a felszólítást követően sem tett intézkedést a közösségi intézmény. A mulasztás észlelését követően – a per előtti felszólítás jogalapjára utalva[486] - ésszerű határidőn belül kell az intézményt felhívni,[487] és a felhívásból pontosan ki kell derülnie, hogy a kérelmező az intézménytől milyen cselekvés teljesítését, milyen intézkedés elfogadását várja.[488] Általánosságban történő felszólítás a perelőfeltételeket nem teljesíti, így kellően konkrét felhívás hiányában a bíróság érdemben nem fogja a keresetet vizsgálni. Ugyanígy akkor sem teljesíti a közösségi jogforrásban előírt perelőfeltételeket, annak időbeli korlátját a kérelmező, ha a mulasztásról való tudomásszerzést követően huzamosabb időn keresztül nem érvényesíti igényét a közösségi intézménnyel szemben, illetve perindításra ezen ésszerű időn belül nem kerül sor. A kettő hónapos határidő, amit a szerződés 232. cikkének második bekezdése előír, sokkal relatívabb jellegű határidő, mint a megsemmisítési eljárásban megfogalmazott keresetindításra nyitva álló határidő. A mulasztás ugyanis folyamatos jogsértő állapotot jelent, így a mulasztási perben a határidők a mulasztó intézmény irányába tett felszólítástól indulnak (kivéve ez alól azt az esetet, ha a mulasztásról való igazolható tudomásszerzés és a felszólítás között telt el olyan hosszú idő, ami ésszerűnek már semmiképpen sem tekinthető). Amennyiben a felszólított közösségi intézmény kettő hónapos határidőn belül kifejti álláspontját,[489]

---

[484] Az ésszerű ügyintézési határidőre lásd többek között a versenyszabályok megsértése miatti panaszok vizsgálatára vonatkozó C-282/95 P. Guérin automobiles kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1997 EBHT I-01503. 37. para, a T-127/98 UPS Europe SA kontra Európai Közösségek Bizottsága 1999 EBHT II-02633. 37. para és az állami támogatások szabályainak megsértésére vonatkozó panaszok vizsgálatára vonatkozó, T-17/96 Télévision française 1 SA (TF1) kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1999 EBHT II-01757.

[485] T-395/04 Air One SpA kontra Európai Közösségek Bizottsága 2006 EBHT II-01343 25. para

[486] C-13/83 Európai Parlament kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1985 EBHT 01513.

[487] C- 59/70 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra az Európai Közösségek Tanácsa.1971 EBHT 00639.

[488] C-25/85 Nuovo Campsider kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1986 EBHT 01531.

[489] EK Szerződés 232. cikk második bekezdés

úgy vele szemben mulasztási eljárás már nem indítható. Ezt az álláspontot a közösségi intézmény bármilyen formában kifejezheti (levélben, faxon, e-mailben, vagy eltérő tartalmú intézkedés elfogadásával), az formához, alaki előírásokhoz kötve nincsen. Az egyéni jogvédelem szempontjából ez problematikus lehet, ugyanis pontos eljárási rend és formai előírások hiányában, bizonytalanságot kelthet, hogy mikor, milyen cselekvés várható el az intézménytől, s különösen a bizonytalan normatív erejű aktusoknál nehéz előre tájékozódni abban, hogy meghozatalának elmulasztása járhat-e eljárás indítási jogosultság keletkezésével. Amennyiben a felhívást tartalmazó levéltől számított kettő hónapos határidőn belül a megkeresett intézmény egyáltalán nem reagál, akkor megnyílik a felperesek számára az azt követő kettő hónapon belül a keresetindítás lehetősége. Fontos garanciális szabály – amely a jogvédelem szempontjából sem kifogásolható -, hogy a megelőző eljárás során a felhívásban írt jogalapon lehet csak a kereseti kérelmet előterjeszteni, azaz kötve van a felperes azokhoz az érveihez, amelyeket a felhívó levelében az intézmény felé közölt. Utóbb a per során más jogi indokokra, érvekre és tényekre nem térhet át.

5.2.4. Mulasztási per

A bírósági eljárásban – amennyiben a kereset elfogadható – a felpereseknek azt kell bizonyítaniuk, hogy a közösségi intézmény mulasztása sérti a Szerződést, a gyakorlatban ez a közösségi jog rendelkezéséből eredő kötelezettség megszegését jelenti. A mulasztási perben alperesi pozícióban az Európai Parlament, a Tanács, az Európai Bizottság és az Európai Központi Bank állhat az EK Szerződés 232. cikk első és negyedik bekezdése értelmében olyan esetekben, ha az eljárás kezdeményezője privilegizált vagy kvázi privilegizált keresetindításra jogosult. A természetes, vagy jogi személyek által kezdeményezett eljárásban a közösség intézményei lehetnek alperesi pozícióban az EK Szerződés 232. cikk harmadik bekezdése alapján. A bíróság a mulasztási perben hozott ítéletével megállapíthatja a mulasztás elkövetését, ez esetben a közösségi intézmény köteles a bíróság ítéletének végrehajtásához szükséges intézkedéseket megtenni. Azt azonban a bíróság ítéletében nem jogosult konkrétan meghatározni, hogy milyen intézkedéseket kell a mulasztó közösségi szervnek megtennie, erre vonatkozóan csupán utalást tartalmazhat az ítélet.

6. Bírói jogvédelem közvetlenül: a nemzeti bíróságok előtt közvetlenül a közösségi jogon alapuló igényérvényesítés

6.1. Jogalap nélkül beszedett pénzügyi terhek visszakövetelése

Az egyes közvetlen hatályú közösségi normák vizsgálatánál láthattuk, hogy az Európai Bíróság által kialakított doktrínák alapján az egyéneknek is lehetősége nyílik közvetlenül a közösségi jogon alapuló igények érvényesítésére. A közösségi jog íratlan szabályai között a doktrínák ezt lehetővé teszik, ugyanakkor közösségi eljárási szabályok nem társulnak az igényérvényesítés lehetőségéhez. Mindebből az következik, hogy ha a magánfél a közösségi jogon alapuló igényeit nemzeti bíróság előtt kívánja érvényesíteni, úgy a nemzeti jogi eljárási szabályokhoz kell alkalmazkodnia,[490] és csupán az igény anyagi jogi alapjaként jelölheti meg a közösségi jogi szabályokat. Több olyan élethelyzet is elképzelhető, amikor a közösségi jogi szabályokon alapuló pénzügyi terhe, fizetési kötelezettsége van a magánfélnek, ugyanakkor utóbb e fizetési kötelezettség jogalap nélkülivé válhat, például olyan esetekben, ha az Európai Bíróság normakontrollja révén az a jogforrás, ami a pénzügyi kötelezettség alapját szolgálta, megsemmisítésre kerül. Előfordulhat olyan helyzet is, hogy a tagállam bírósága előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményez, amely során a nemzeti jog közösségi joggal való összhangjának kérdése merül fel. Az Európai Bíróság a nemzeti jog rendelkezéseit nem semmisíti meg, ugyanakkor, ha egy ily módon előírt nemzeti jogi szabály szerinti pénzügyi teherről derül ki, hogy az a közösségi jog szabályaival ellentétes, végeredményében ugyanazzal a helyzettel állunk szembe, mintha közvetlenül a közösségi jogon alapuló pénzügyi kötelezettség válna jogalap nélkülivé. Ilyen esetekben előfordulhat, hogy a tagállam maga hoz eljárási szabályokat a jogalap nélkülivé vált pénzügyi terhek visszakövetelésére. A magánszemélyek jogvédelme szempontjából ez tekinthető a legelőnyösebb helyzetnek, ilyenkor ugyanis saját nemzeti szabályaira alapítottan érvényesíthet igényt visszakövetelési igénye vonatkozásában. Ilyenre került sor például Magyarországon a regisztrációs adóval kapcsolatos előzetes döntéshozatali eljárások lefolytatását követően, amikor is az Európai Bíróság a közösségi joggal

[490] Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése a belső jogban In: Európai jog, 2004. (4. évf.) 3. sz. 12. p.

ellentétesnek ítélte egy adott időszakban fennálló nemzeti adójogi szabályt.[491] Ezen adójogi szabály módosítására már az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésekor sor került ugyan, azonban egy átmeneti időszakban olyan nemzeti szabály érvényesült a magyar jogban, ami a közösségi jog rendelkezéseit sértette. Az előzetes döntéshozatali eljárás befejezését követően a magyar jogalkotás úgy reagálta le az egyéni jogvédelem szempontjából a helyzetet, hogy törvényt alkotott, és lehetővé tette azon személyek számára az ily módon jogalap nélkülivé vált regisztrációs többletadó visszaigénylését, akik abban az időszakban fizettek be igazolható módon ilyen adót, amely tekintetében a közösségi jogi szabályok sérelme a konkrét egyedi döntésből kiolvasható volt.[492]

Fogalmilag nem minden esetben és élethelyzetben képzelhető el azonban, hogy a nemzeti jogalkotás le tudja reagálni, képes rendezni az ilyen visszakövetelési igények kérdését, ezért e tekintetben is az Európai Bíróságra maradt a jogvédelem határainak körülírása. Általánosként kimondható elv, hogy a belső jogban eljárási lehetőséget kell biztosítani a közösségi joggal ellentétesen beszedett pénzügyi terhek elbírálására, visszaigénylésére.[493] Miután azonban a tagállami jogok eljárási szabályai általában véve különbözőek, ezen a területen jogharmonizáció nincsen, így nyilvánvaló, hogy adódhatnak különbségek az egyes tagállami eljárási rendelkezések között.[494] Ilyen esetekben az egyén jogainak védelme a tagállami bíróságok kötelezettsége, mely közvetlenül a közösségi jogból fakad, nevezetesen az EK Szerződés lojalitási klauzulája alapján kell a jogvédelemnek eleget tenniük.[495] E tekintetben az EK Szerződés 10. cikkében előírt együttműködés elvének alkalmazásával a kötelessége a tagállamok bíróságainak a jogalanyok számára a közösségi jog közvetlen hatályából eredő jogvédelem biztosítása.[496] Az Európai Bíróság iránymutató gyakorlata több elvet fogalmazott meg, hogy ez esetben a közvetlenül a közösségi jogon alapuló igények

---

[491] Erre került sor, amikor a C-290/05 és C-333/05 Nádasdi Ákos kontra Vám- és Pénzügyőrség Észak-Alföldi Regionális Parancsnoksága (C-290/05), Németh Ilona kontra Vám- és Pénzügyőrség Dél-Alföldi Regionális Parancsnoksága (C-333/05) egyesített ügyek 2006 EBHT I-10115 ítéletét követően a közösségi joggal ellentétes regisztrációs adó részleges visszatérítését a 2006. évi CXXX törvény írta elő Magyarországon.

[492] Ez az időszak 2004. május 1. és 2005. december 31. közé esett.

[493] Tatham, Allan F.: EC Law in practice... 114-122. p.

[494] Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények ...12. p.

[495] Tatham, Allan F.: EC Law in practice... 114. p.; Blutman László: EU-jog – működésben ... 274. p.

[496] Ezzel kapcsolatban lásd C-33/76 Rewe-Zentralfinanz eG és Rewe-Zentral AG kontra Landwirtschaftskammer für das Saarland. 1976 EBHT 01989. 5. para, C-45/76 Comet BV kontra Produktschap voor Siergewassen. 1976 EBHT 02043 12. para, C- 106/77. Simmenthal 1978 EBHT 629. 21. és 22. para, a C-213/89. Factortame és társai 1990 EBHT I-2433. 19. para, C-312/93. Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS kontra belga állam. 1995 EBHT I-04599. 12. para

érvényesítése tekintetében milyen minimális nemzeti szabályokat kell megalkotni, illetve milyen szabályokkal nem lehet akadályozni az ilyen típusú igények érvényesítését. Főszabály, hogy minden tagállamban ki kell jelölni olyan bíróságokat, akik hatáskörrel és illetékességgel rendelkeznek az ilyen igények elbírálására,[497] ha pedig külön erre irányuló hatásköri és eljárási szabályok beépítésére nem kerül sor, úgy az általánosan érvényesülő ilyen szabályoknak lehetővé kell tenni a magánfelet közvetlenül közösségi jogon alapuló, jogalap nélkülivé vált pénzügyi terhek visszatérítésére irányuló igényeinek érvényesítését.[498] Az Európai Bíróság lépésről lépésre, ítéletről ítéletre építette fel azokat a minimum követelményeket, amelyeket az ilyen típusú perekben a nemzeti tagállamok kötelezettségeiként az egyéni jogvédelem érdekében elvár. Itt emlékeztetni kell arra, hogy az állandó ítélkezési gyakorlat értelmében a hatékony bírói jogvédelem elve olyan általános közösségi jogelv, amely a tagállamok közös alkotmányos hagyományain nyugszik. Ezt az elvet az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény 6. és 13. cikke is megerősítette, és az elv újra megerősítést nyert az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikkében is.[499] Minden tagállam belső jogrendjének feladata meghatározni a bírósághoz fordulás azon eljárási szabályait, amelyek célja, hogy biztosítsák a jogalanyok közösségi jogból eredő jogai védelmét. Ha ugyanis a Szerződés létre is hozott bizonyos közvetlen kereseteket, amelyeket adott esetben magánszemélyek indíthatnak a közösségi bíróság előtt, nem szándékozott a nemzeti bíróságok előtt létrehozni – tekintettel a közösségi jog fenntartására – más jogi lehetőségeket, mint amelyeket a nemzeti jog megállapított.[500] Ez csak akkor lenne másképp, ha a nemzeti jogrendszer egészéből az következne, hogy nem létezik olyan keresetfajta, amellyel,

---

[497] C-2/06 Willly Kempter KG kontra Hauptzollamt Hamburg-Jonas, ezen kívül lásd többek között a fentebb hivatkozott Rewe-ítélet 5. para, a fent hivatkozott Comet-ítélet 13. para, a fent hivatkozott Peterbroeck-ítélet 12. para, a Courage-ítélet 29. para, valamint a C-13/01 Safalero Srl kontra Prefetto di Genova 2003 EBHT I-08679 49. para

[498] Lásd különösen C-432/05 Unibet (London) Ltd, Unibet (International) Ltd kontra Justitiekanslern 2007EBHT I-02271. 43. para, a C-222/05-C-225/05 J. van der Weerd, a Maatschap Van der Bijl, J.W. Schoonhoven (C-222/05), id. H. de Rooy, ifj. H. de Rooy (C-223/05), a Maatschap H. en J. van 't Oever, a Maatschap F. van 't Oever en W. Fien, B. van 't Oever, a Maatschap A. en J. Fien, a Maatschap K. Koers en J. Stellingwerf, H. Koers, a Maatschap K. en G. Polinder, G. van Wijhe (C-224/05), B. J. van Middendorp (C-225/05) kontra Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit egyesített ügyek 2007 EBHT I-04233 .28. para

[499] C-222/84. Marguerite Johnston kontra Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary. 1986 EBHT 01651. 18. és 19. para, C-222/86. Union nationale des entraîneurs et cadres techniques professionnels du football (Unectef) kontra Georges Heylens és társai. 1987. EBHT 04097. 14. para, C-424/99 Bizottság kontra Ausztria 2001 EBHT I-09285. 45. para, C-50/00 Unión de Pequeños Agricultores kontra Európai Unió Tanácsa 2002 EBHT I-06677. 39. para, és C-467/01. Eribrand 2003. EBHT I-6471. 61. para

[500] C-158/80 Rewe-Handelsgesellschaft Nord mbH és Rewe-Markt Steffen kontra Hauptzollamt Kiel. 1981 EBHT 01805. 44. para

akár közvetett módon is, biztosítható lenne a jogalanyok közösségi jogból eredő jogainak tiszteletben tartása.[501] Továbbá, ha fő szabály szerint a nemzeti jog feladata is a jogalany eljáráshoz fűződő érdekének és kereshetőségi jogának meghatározása, a közösségi jog megköveteli, hogy a nemzeti szabályozás következtében a hatékony bírói jogvédelemhez való jog legalábbis ne szenvedjen sérelmet.[502] A tagállamoknak kell ugyanis olyan keresetindítási és eljárási rendszert kialakítaniuk, amelyek biztosítják e jog tiszteletben tartását.[503] A nemzeti bíróságok feladata továbbá az előttük indított keresetekre irányadó eljárási szabályok értelmezése, mint például azé a követelményé, hogy a felperes és az állam között konkrét jogviszonynak kell fennállnia, és ennek az értelmezésnek lehetőleg oly módon kell történnie, hogy ezen eljárási szabályok alkalmazása elősegítse a jogalanyok közösségi jogból eredő jogai hatékony bírói védelmének biztosítására irányuló célkitűzés megvalósítását. E tekintetben a bírósághoz fordulás azon eljárási szabályai, amelyek célja, hogy biztosítsák azoknak a jogoknak a védelmét, amelyeket a közösségi jog közvetlen hatálya az érintetteknek biztosít, nem lehetnek kedvezőtlenebbek, mint a hasonló, belső jellegű keresetekre vonatkozóak (egyenértékűség elve), valamint nem lehetnek olyanok, hogy gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézzé tegyék a közösségi jogrend által biztosított jogok gyakorlását (tényleges érvényesülés elve).[504] A Bíróság gyakorlatának differenciálódását generálta, hogy nagyon gyakoriak voltak az utóbb jogalap nélkülivé vált közösségi jogon alapuló visszafizetési igények. Jogalap nélkül kivetett adókkal összefüggésben arra mutatott rá az Európai Bíróság, hogy a tagállam főszabályként köteles a közösségi jog megsértésével kivetett adók visszafizetésére,[505] figyelemmel arra, hogy a közösségi jog

---

[501] C-158/80 Rewe-Handelsgesellschaft Nord mbH és Rewe-Markt Steffen kontra Hauptzollamt Kiel. 1981 EBHT 01805 5. para, C-45/76 Comet BV kontra Produktschap voor Siergewassen. 1976 EBHT 02043. 16. para, C-213/89. Factortame és társai 1990 EBHT I-2433 19–23. para

[502] C–87/90–C–89/90 A. Verholen és társai kontra Sociale Verzekeringsbank Amsterdam. 1991 EBHT I-03757. 24. para és C-13/01 Safalero Srl kontra Prefetto di Genova 2003 EBHT I-08679. 50. para

[503] C-50/00 Unión de Pequeños Agricultores kontra Európai Unió Tanácsa 2002 EBHT I-06677. 41. para

[504] C-158/80 5. para, C-45/76 13-16. para, C-312/93. Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS kontra belga állam. 1995 EBHT I-04599. 12. para, C-453/99 Courage Ltd kontra Bernard Crehan 2001 EBHT I-06297 29. para, C-467/01 Ministero delle Finanze kontra Eribrand SpA, korábban Eurico Italia SpA 2003. EBHT I-06471 . 62. para, C-13/01 49. para

[505] C-192/95–C-218/95 Société Comateb (C-192/95. sz. ügy), Société Panigua (C-193/95. sz. ügy), Société Edouard et fils (C-194/95. sz. ügy), Société de distribution de vins et liqueurs (C-195/95. sz. ügy), Etablissements André Haan (C-196/95. sz. ügy), Société Diffusion générale de quincaillerie (C-197/95. sz. ügy), Société Diffusion générale (C-198/95. sz. ügy), Société Cama Renault (C-199/95. sz. ügy), Scp Ovide et Dorville (C-200/95. sz. ügy), Société Ducros Guadeloupe (C-201/95. sz. ügy), Société Comptoir commercial Caraïbes (C-202/95. sz. ügy), Société Giafa (C-203/95. sz. ügy), Société LVS (C-204/95. sz. ügy), Société Catherine et Jean-Claude Tabar Nouval (C-205/95. sz. ügy), Société L'Heure et L'Or (C-206/95. sz. ügy), Société Général bazar bricolage (C-207/95. sz. ügy), Société Grain d'or (C-208/95. sz. ügy), Société Cash Service (C-209/95. sz. ügy), Etablissements Efira (C-210/95. sz. ügy), Société Farandole (C-211/95. sz. ügy), Société Carat (C-212/95. sz. ügy), Société Rio (C-213/95. sz. ügy),

szabályainak megsértésével valamely tagállamban kivetett adók visszatérítéséhez való jog a jogalanyok számára biztosított közösségi jogból ered, és azt kiegészíti.[506] Amennyiben a jogalap nélkül fizetett összegek főszabályként visszajárnak, úgy a legfőbb visszakövetelési akadály az elévülési vagy jogvesztő igényérvényesítési határidő lehet a jogérvényesítő állampolgár számára. A visszakövetelési igények egy másik problematikájaként merült fel az Európai Bíróság gyakorlatában az az esetkör, amikor a befizető a befizetett összegeket költségként tovább hárította üzleti partnereire, esetleg fogyasztókra. Ezek az anomáliák mutattak rá arra, hogy két lehetőség maradt az Európai Bíróság előtt, vagy jogharmonizációt teremteni ezen igények eljárási szabályai vonatkozásában, vagy a tagállamok belső eljárási szabályainak különbözőségei miatt[507] olyan alapvető elveket kellett kidolgozni, amelyek megkönnyítik, de legalábbis lehetővé teszik valamennyi ilyen igény problémamentes érvényesítését.[508] Mindkét módszer megvalósítása tekintetében találunk kísérleteket a közösségi jogban, illetve az Európai Bíróság gyakorlatában. A versenyjog jogterületével kapcsolatos magánjogi jogérvényesítés kérdései egyértelműen a közösségi jogharmonizáció szükségességének problematikáját vetették fel (erről részletesebben lásd később), míg a közösségi jogon alapuló, de utóbb jogalap nélkülivé vált pénzügyi terhek visszakövetelése tekintetében az Európai Bíróság által kialakított elvek segítik az egyének hatékony jogvédelmét. E két princípium: a fentebb hivatkozott, Bíróság által kialakított, az eljárások egyenértékűségének és a tényleges érvényesülés elve.[509]

Société guadeloupéenne de distribution moderne (SGDM) (C-214/95. sz. ügy), Martinique automobiles SA (C-215/95. sz. ügy), Socovi SARL (C-216/95. sz. ügy), Etablissements Gabriel Vangour et Cie SARL (C-217/95. sz. ügy), Simat Guadeloupe SARL (C-218/95. sz. ügy) kontra Directeur général des douanes et droits indirects.1997 EBHT I-00165. 20. para, C-397/98 és 410/98 Metallgesellschaft Ltd és társai (C-397/98), Hoechst AG, Hoechst (UK) Ltd (C-410/98) kontra Commissioners of Inland Revenue, valamint HM Attorney General 1998 EBHT I-01727 84. para

[506] C-199/82 Amministrazione delle Finanze dello Stato kontra SpA San Giorgio. 1983 EBHT 03595. 12. para, C-397/98 és 410/98 84. para

[507] C-343/96 Dilexport Srl kontra Amministrazione delle Finanze dello Stato. 1999 EBHT I-00579. 25. para

[508] C-811/79. Amministrazione delle finanze dello Stato kontra Ariete SpA. 1980 EBHT 2545. 12. para, C-63/01 Samuel Sidney Evans kontra The Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions, and The Motor Insurers' Bureau 2003 EBHT I-14447 75. és 76. para, C-295/04-C-298/04 Vincenzo Manfredi kontra Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA (C-295/04), Antonio Cannito kontra Fondiaria Sai SpA (C-296/04) és Nicolò Tricarico (C-297/04), Pasqualina Murgolo (C-298/04) kontra Assitalia SpA egyesített ügyek 2006 EBHT I-06619. 62. és 77. para

[509] Osztovits András: Az Európai Közösségek Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásának hatása a magyar polgári eljárásjogra In: Európai jog 2003. (3. évf.) 2. sz. 34. p.

6.1.1. Az eljárások egyenértékűségének elve

Az eljárások egyenértékűségének elve azt jelenti, hogy a hasonló igényeknél, hasonló igényérvényesítési feltételeket kell biztosítani. Hasonlónak azon igények minősülnek, melyek célja és jogalapja is hasonló. Két tipikus helyzet különböztethető meg, amelyben alapvetően eltér az Európai Bíróság mércéje. Ha a belső jogon, illetve a közösségi jogon alapuló hasonló igények érvényesítését ugyanazon eljárási szabályok rendezik, azaz a közösségi jogi igények érvényesítését nem teszik kedvezőtlenebbé a nemzeti eljárási szabályok, úgy gyakorlatilag csak az igényérvényesítés feltételeit meghatározó szabályok egyenlő alkalmazhatóságára kell figyelemmel lenni, és csak akkor merülhet fel probléma, ha a különböző alapon fennálló igények érvényesítése során bármilyen különbözőség mégis adódna az eljárási szabályok jellegében. A Bíróság a jogbiztonság érdekében az ésszerű mértékben meghatározott jogvesztő (vagy elévülési) jellegű keresetindítási határidők közösségi joggal való összeegyeztethetőségét elismerte.[510] Az ilyen határidők ugyanis nem teszik gyakorlatilag lehetetlenné, vagy nem nehezítik meg rendkívüli mértékben a közösségi jogrend által biztosított jogok gyakorlását.[511] Másik tipikus eset, amikor a belső jogon, illetve közösségi jogon alapuló hasonló igények érvényesítését más-más eljárási szabályok alapozzák meg. A tagállamok gyakorlata itt nagyon vegyes, különösen az igényérvényesítési határidők hosszát tekintve.[512] Sokszor egy államon belül is különböző szabályok irányadóak a pénzbeli igények érvényesítésére attól függően, hogy milyen jellegű igényről van szó, milyen típusú eljárásban lehet az igényt érvényesíteni. Ilyen esetekben az eljárások egyenértékűségének követelménye akkor valósulhat meg, ha különböző szempontok alapján a más-más eljárási lehetőséget lehetővé tevő szabályokat összevetjük, és abból vonunk le következtetést arra, csorbát szenvedett-e az egyenértékűség elve. [513]

---

[510] C-33/76 Rewe-Zentralfinanz eG és Rewe-Zentral AG kontra Landwirtschaftskammer für das Saarland. 1976 EBHT 01989. 5. para, C-45/76 Comet BV kontra Produktschap voor Siergewassen. 1976 EBHT 02043. 17. és 18. para; C-61/79 Amministrazione delle finanze dello Stato kontra Denkavit italiana Srl. 1980 EBHT 01205. 23. para; C-208/90. Theresa Emmott kontra Minister for Social Welfare és Attorney General. 1991. EBHT I- 04269. 16. para; C-261/95 Rosalba Palmisani kontra Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS). 1997 EBHT I-04025. 28. para; C-90/94 Haahr Petroleum Ltd kontra Åbenrå Havn, Ålborg Havn, Horsens Havn, Kastrup Havn NKE A/S, Næstved Havn, Odense Havn, Struer Havn és Vejle Havn, Trafikministeriet részvételével. 1997 EBHT I-04085. 48. para, C-255/00 Grundig Italiana SpA kontra Minstero delle Finanze 2002 EBHT I-08003. 34. para

[511] C-255/00 Grundig Italiana SpA kontra Minstero delle Finanze 2002 EBHT I-08003. 34. para

[512] Bizonyos összehasonlításokat lásd például: Tatham, Allan F.: EC Law in practice... 148-216. p

[513] C-430/93 és C-431/93 Jeroen van Schijndel és Johannes Nicolaas Cornelis van Veen kontra Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten. 1995 EBHT I-04705 19. para, C-326/96 B.S. Levez kontra T.H. Jennings (Harlow Pools) Ltd. 1998 EBHT I-07835. 51. para, C-472/99 Clean Car Autoservice GmbH

Amennyiben a közösségi jogon alapuló igények érvényesítésénél csak egy-egy eljárási szabály hátrányosabb, akkor a mérlegelés során a bíróságnak figyelembe kell venni e szabálynak az egész eljárásban betöltött helyét, viszonyát a többi eljárási szabályhoz, alkalmazásának körülményeit és az egész eljárás jellegét. Ugyanakkor kétféle eljárás összevetésénél az igényérvényesítés terhesebbnek minősülhet akkor, ha az igényérvényesítési eljárás hosszabb, bonyolultabb és költségesebb.[514]

6.1.2. A közösségi jog tényleges érvényesülésének elve

A másik érvényesülő szempont a közösségi jog tényleges, effektív érvényesülésének elve. Az effektivitás követelményét az Európai Bíróság sok döntésében láthatjuk, így ez a kérdés nem csupán témánk szempontjából jelentős, hanem annak komplexebb értelme is van. Kiindulópontként azt lehet megfogalmazni, hogy belső eljárási feltételek nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné a közösségi igények érvényesítését.[515] Egy későbbi árnyaltabb megfogalmazásban ez úgy jelenik meg, hogy nem tehetik lehetetlenné, vagy különösen nehézzé az igényérvényesítést.[516] Tekintettel arra, hogy a hatékonyság vizsgálata még az eljárások egyenértékűségének megvalósulása tekintetében lefolytatott és időnként bonyolultnak nevezhető összevetésnél is sokkal összetettebb mérlegelést kíván meg, ezért az Európai Bíróság gyakorlata is csupán lassan, apró lépésekben haladt előre ebben a témában. A közösségi jog hatékony érvényesülése különösen nagy súllyal

---

kontra Stadt Wien és Ausztria 2001 EBHT I-9687 Az eseteket idézi: Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése ... 13. p.

[514] Lásd előző paraban idézettek

[515] C-130/79 Express Dairy Foods Limited kontra Intervention Board for Agricultural Produce. 1980 EBHT 01887 12. para

[516] C-432/05 Unibet (London) Ltd, Unibet (International) Ltd kontra Justitiekanslern 2007EBHT I-02271. 43. para, C-222/05-C-225/05 J. van der Weerd, a Maatschap Van der Bijl, J.W. Schoonhoven (C-222/05), id. H. de Rooy, ifj. H. de Rooy (C-223/05), a Maatschap H. en J. van 't Oever, a Maatschap F. van 't Oever en W. Fien, B. van 't Oever, a Maatschap A. en J. Fien, a Maatschap K. Koers en J. Stellingwerf, H. Koers, a Maatschap K. en G. Polinder, G. van Wijhe (C-224/05), B. J. van Middendorp (C-225/05) kontra Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit egyesített ügyek 2007 EBHT I-04233. 28. para, C-45/76 Comet BV kontra Produktschap voor Siergewassen. 1976 EBHT 02043. 12–16. para; C- 68/79 Hans Just I/S kontra Ministeriet for Skatter og Afgifter. 1980 EBHT 00501. 25. para; C-199/82. San Giorgio 1983. EBHT 3595. 14. para; C-331/85, 376/85 és 378/85 Les Fils de Jules Bianco SA és J. Girard Fils SA kontra Directeur général des douanes et droits indirects. 1988. EBHT 01099. 12. para; C-104/86 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság. 1988. EBHT 01799. 7. para; C-123/87. és 330/87 Léa Jeunehomme és Société anonyme d'étude et de gestion immobilière "EGI" kontra Belga állam. 1988 EBHT 04517
C-189/87. Athanasios Kalfelis kontra Banque Schröder, Münchmeyer, Hengst & Co. és társai. 1988 EBHT 05565. 17. para; C-6/90. és C-9/90. Andrea Francovich és Danila Bonifaci és társai kontra Olasz Köztársaság. 1991 EBHT I-05357. 42. és 43. para; C-96/91. Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Spanyol Királyság. 1992 EBHT I-3789. 12. para, és C-312/93. Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS kontra belga állam. 1995 EBHT I-04599. 12. para

vetődött fel azon ügyek kapcsán, ahol tagállami hatóságoknak keletkezik visszatérítési, visszafizetési kötelezettsége az egyén számára. Kérdéskélt vetődött fel, hogy van-e helye ilyen esetben a visszakövetelt összeg után kamat érvényesítésének. Ebben a kérdésben a Bíróság kifejtette, hogy a nemzeti jog feladata szabályozni a jogosulatlanul beszedett adók, egyéb pénzügyi terhek visszatérítéséhez járulékosan kapcsolódó valamennyi kérdést, úgy, mint adott esetben a kamat fizetését, ideértve a kamat számításának kezdő napját és mértékét.[517] A Marshall I ügyben[518] a nemzeti jog szerint maximált összegű kártérítés akadt fenn a közösségi jog effektivitás-hálóján, ekkor ugyanis az állam által fizetendő kártérítés maximált összege sem tudott megfelelő kompenzációt nyújtani a közösségi jogában sértett fél számára. A Bíróság által felépített esetjogból következik, hogy leginkább a nemzeti bíróságok feladata a magánszemélyekre vonatkozó közösségi rendelkezések bírói védelmének és hatékony érvényesülésének biztosítása,[519] így akár a nemzeti korlátozó szabályok félretételével kell dönteni a közvetlenül a közösségi jogon alapuló pénzügyi igények rendezéséről. Minden egyes esetben ugyanis a tagállamok felelőssége e jogok hatékony védelmének biztosítása.[520] Az elévülés vonatkozásában az Európai Bíróság óvatos gyakorlatot folytatott, hiszen e határidőknek meghatározott szerepük van a jogbiztonság fenntartásában, és mindenképpen kerülendő, hogy a közösségi jog hatékony érvényesülésének követelménye a jogbiztonság követelményével összeütközzön.[521] Ez a megoldás, amely a jogok bírói védelmének hatékonysága és a jogbiztonság elve között kíván egyensúlyt teremteni, nem minden esetben teljesen kielégítő a jogvédelmet igénylő felek számára.[522] Az elévülési időn kívül az igényérvényesítés más feltételeit is

---

[517] C-26/74 Société Roquette frères kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1976 EBHT 677. 11. és 12. para, C-130/79 Express Dairy Foods Limited kontra Intervention Board for Agricultural Produce. 1980 EBHT 01887. 16. és 17. para és C-397/98 és 410/98 Metallgesellschaft Ltd és társai (C-397/98), Hoechst AG, Hoechst (UK) Ltd (C-410/98) kontra Commissioners of Inland Revenue, valamint HM Attorney General 1998 EBHT I-01727 86. para

[518] C-152/84. M. H. Marshall kontra Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching). 1986. EBHT 00723

[519] C-397/01–C-403/01 Bernhard Pfeiffer (C-397/01), Wilhelm Roith (C-398/01), Albert Süß (C-399/01), Michael Winter (C-400/01), Klaus Nestvogel (C-401/01), Roswitha Zeller (C-402/01), Matthias Döbele (C-403/01) kontra Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV egyesített ügyek 2004 EBHT I-08835. 111. para

[520] C-179/84 Piercarlo Bozzetti kontra Invernizzi SpA és Ministro del tesoro.1985 EBHT 02301. 17. para; C-446/93 SEIM - Sociedade de Exportação e Importação de Materiais Ldª kontra Subdirector-Geral das Alfândegas. 1996 EBHT I-00073. 32. para, C-54/96 Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH kontra Bundesbaugesellschaft Berlin mbH. 1997 EBHT I-04961. 40. para

[521] Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése ...14. p.

[522] Lásd erről a C-231/96. sz. Edis-ügyben adott főtanácsnoki indítvány 81. para. Azt meg kell jegyezni, hogy az adóalanyt és az érintett közigazgatást egyaránt védő jogbiztonság érdekében a Bíróság ítéletében (1998 EBHT I-4951. 35. para) elismerte az ésszerű mértékben meghatározott jogvesztő jellegű keresetindítási határidők közösségi joggal való összeegyeztethetőségét

érintheti a közösségi jog hatékony érvényesülésének kívánalma. A Dekker ügyben a felperes kártérítésért perelte azt a munkáltatót, amely nem alkalmazta őt, mert a felperes várandós volt. A holland kártérítési szabályok szerint a felperesnek kellett a munkáltató vétkességét bizonyítani. E szabály tekintetében az Európai Bíróság kimondta, hogy egy ilyen feltétel előírása jelentősen gyengíti az ügyben érintett irányelv érvényesülését, így a felelősség alóli mentesülést szolgáló kimentési okokat lehetővé tevő tagállami szabályokat félre kell tenni.[523]

6.2. Új bírósági hatáskörök

6.2.1. Bírósági felülvizsgálat lehetősége közösségi jogi alapon

A két elv alkalmazásának több tekintetben is megnyilvánuló következményeit ismerjük, így az eljárások egyenértékűségének és a közösségi jog tényleges érvényesülésének elve nemcsak egy-egy belső anyagi, vagy eljárásjogi szabály alkalmazását zárja ki, vagy módosítja azok alkalmazását a közösségi igényen alapuló eljárásokban, hanem esetenként az eljárások jellegét is átalakíthatja, új bírósági hatáskörök kialakítását, sőt új jogorvoslati lehetőségek megteremtését is követelheti. Az a követelmény, hogy a tagállamnak lehetővé kell tennie a magánszemély közösségi jogon alapuló igényének érvényesítését, a közösségi szabályok közvetlen hatályából fakad,[524] sőt ezt nevezhetjük a közvetlen hatály eljárási következményének is.[525] A közösségi jog hatékony érvényesülése ugyanis feltételezi, hogy közösségi jogon alapuló igények érvényesíthetők legyenek a nemzeti eljárásjogokban. Ez a kérdés azonban érdekes, új, eddig nemzeti bíróságok által nem gyakorolt hatáskörök problémáját veti fel, azaz arra keressük a választ, hogy a közösségi jog hatékony érvényesülése érdekében a nemzeti bíróságoknak meddig van lehetőségük az egyén védelmében eljárniuk. Az egyik ilyen részterület a közösségi jogon alapuló sérelmek esetén a hatékony jogvédelem érdekében a bírói felülvizsgálathoz való jogosultság lehetőségének megteremtése akkor is, ha

[523] C-177/88 Elisabeth Johanna Pacifica Dekker kontra Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus. 1990 EBHT I-03941; Idézi: Blutman László: EU-jog – működésben ... 99-286. p.

[524] C-158/80 Rewe-Handelsgesellschaft Nord mbH és Rewe-Markt Steffen kontra Hauptzollamt Kiel. 1981 EBHT 01805 5. para, C-45/76 Comet BV kontra Produktschap voor Siergewassen. 1976 EBHT 02043. 13-16. para C-312/93. Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS kontra belga állam. 1995 EBHT I-04599. 12. para, C-453/99 Courage Ltd kontra Bernard Crehan 2001 EBHT I-06297 29. para, C-467/01. Eribrand 2003. EBHT I-6471. 62. para, C-13/01 Safalero Srl kontra Prefetto di Genova 2003 EBHT I-08679. 49. para

[525] Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése ...15. p.

nemzeti eljárási szabályok erre lehetőséget nem teremtenek, és közösségi jogharmonizáció sem rendezi az ilyen igények érvényesítésének eljárási szabályait. Ennek az elvnek a csírája jelent meg a természetes igazság elvének és a meghallgatáshoz való jognak az elfogadásával a Transocean Marine Paint ügyben.[526] Egy későbbi jelentős esetben, a Johnston ügyben, az Európai Bíróság a formális eljárási szabályokkal rendezett eljárás lefolytatásához való jogot, az ilyen jogosultság alapján indított igények érvényesíthetőségét mondta ki.[527] Gyakorlatilag az indokolásból a hatékony bírói kontrollhoz és a megfelelő eljárás lefolytatásához való jogosultságot lehet kiolvasni, ami a közösségi joggal is kompatibilis. A közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálatának elvét a bíróság kifejezetten is kifejtette az UNECTEF v. Heylens ügyben.[528] A jogorvoslat (remedy) ezzel új értelmet kapott, a közösségi jog megsértése esetén az egyéneknek új jogorvoslatok biztosítására bírói jogvédelemre is jogosultságuk keletkezhet közvetlenül a közösségi jog vagy annak valamely elve, doktrínája megsértése esetén.

6.2.1.1. Sajátos bírósági felülvizsgálat lehetősége közösségi jogi alapon: az ügy újratárgyalása

Az Európai Bíróság gyakorlatából egy speciális, új jogorvoslati eszköz is körvonalazódni látszik. Amennyiben a közösségi joggal ellentétes jogalkalmazásból az egyénnek jogsérelme származik, úgy bizonyos nemzeti eljárásjogi feltételek fennállása esetén nem elképzelhetetlen, hogy a jogsérelem reparálására az ügy újratárgyalásával kerüljön sor.[529] Ha ugyanis a jogsérelem abban áll, hogy a belső jogot helytelenül alkalmazzák, evidens, hogy jogorvoslattal helye van e jogsérelem elhárítására. Az eljárások egyenértékűségének elvéből következik, hogy nem lehet más a jogi helyzet olyan esetekben, ha a jogsérelem a közösségi jog hibás alkalmazásával állunk szemben. A jogbiztonság elvére tekintettel azonban ez a lehetőség nem korlátlanul igénybe vehető

[526] C-17/74. Transocean Marine Paint Association kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1974. EBHT 01063, az elv továbbfejlesztve megismétlődött: C-85/76. Hoffmann-La Roche & Co. AG kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1979. EBHT 00461

[527] C-222/84. Marguerite Johnston kontra Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary. 1986 EBHT 01651.

[528] C-222/86. Union nationale des entraîneurs et cadres techniques professionnels du football (Unectef) kontra Georges Heylens és társai. 1987. EBHT 04097

[529] Erre a problematikára mutat rá Wallacher Lajos In: Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. Kommentár a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés keretében elfogadott közösségi normákhoz (Szerk: Wopera Zsuzsa és Wallacher Lajos) CompLex Budapest 2006.493.-494. p.

jogvédelmi eszköz. Az Európai Bíróság a Kühne & Heitz ügyben[530] kifejtette, hogy az EK 10. cikkből eredő együttműködés elve alapján a közigazgatási szerv ilyen irányú kérelem esetén köteles felülvizsgálni a jogerős közigazgatási határozatot a releváns rendelkezésre vonatkozóan a Bíróság által időközben adott értelmezés figyelembevétele érdekében, amennyiben a nemzeti jog alapján hatáskörrel rendelkezik e határozat visszavonására; a kérdéses határozat valamely végső fokon eljáró nemzeti bíróság ítélete következtében vált jogerőssé; az említett ítélet a Bíróság későbbi ítélkezési gyakorlatára tekintettel a közösségi jog téves – az EK 234. cikkének harmadik bekezdésében foglalt feltételek szerinti előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztése nélkül elfogadott - értelmezésén alapszik, és az érdekelt az említett ítélkezési gyakorlatról történt tudomásszerzést követően haladéktalanul a közigazgatási szervhez fordult. Vannak szerzők,[531] akik a Kühne & Heitz ügyben, a Köbler-ügyben[532] és a Bizottság kontra Olaszország ügyben[533] hozott ítéleteket egyenesen „a bírói felelősség kartájának" minősítették, ami arra enged következtetni, hogy nem lezárt e jogsérelem elhárító mechanizmusnak a Bíróság gyakorlatával történő jövőbeni esetleges kiszélesítése.[534]

6.2.2. Ideiglenes intézkedés

Új bírósági hatáskör biztosítása is következhet az egyenértékűség és a közösségi jog tényleges érvényesülésének elvéből. Gyakran állunk szemben olyan helyzetekkel, amikor közösségi jogon alapuló igények érvényesítése esetén különös érdek fűződik ahhoz, hogy a jogvita kezdetén fennálló jogi helyzet tekintetében változás a per tartama alatt ne következzen be, különösen olyan esetekben, ha valamely nemzeti szabály, intézkedés folytán fenyegető károsodástól kellene tartani. Ilyen esetekben kérdésként

---

[530] C-453/00. Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren 2004 EBHT I-00837

[531] Martín Rodríguez, P., „La revisión de los actos administrativos firmes:¿Un nuevo instrumento de garantía de la primacia y efectividad del derecho comunitario? Comentario a la sentencia del TJCE de 13 de enero de 2004, C-453/00, Kühne & Heitz", Revista General de Derecho Europeo, 5. sz., 2004. október

[532] C-224/01 Gerhard Köbler kontra Ausztria 2003 EBHT I-10239.

[533] C-129/00. Bizottság kontra Olaszország 2003 EBHT I-14637

[534] Érdekes, és talán ezzel a formálódóban lévő elvvel megoldható helyzettel állunk szemben a Stasbourgi Emberi Jogi Bíróság 2008. szeptember 19-i Korbely v. Magyarország (9174/02) ügyben hozott határozatát követően, amikor is a jogerős nemzeti bírósági döntés alapjogi szempontból való aggályossága a strasbourgi döntést követően egyértelműen megállapítható. Miután az értekezés az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlatának és jogvédelmi rendszerének bemutatását nem érintette, ezért problematika kifejtésére nem, hanem csupán jelzésére került sor, egy lehetséges megoldási javaslat felvetése mellett.

merülhet fel, hogy közösségi harmonizáció hiányában meddig terjed a nemzeti bíróság hatásköre, ha a közösségi jogon alapuló igényérvényesítés esetén a fenti célkitűzéseket kívánja elérni. Az Európai Bíróság esetjoga szerint a közösségi jog tényleges érvényesülésének elve megköveteli, hogy a nemzeti bíróságoknak jogában álljon közvetlenül a közösségi jogon alapuló közbenső, vagy más néven ideiglenes intézkedést tenni a jogvédelem teljessége érdekében. A jogérvényesítés egyik legnagyobb akadálya lehet ugyanis a perek, jogviták elhúzódása. Az időmúlással időnként el nem hárítható jogsérelmek, fölösleges károk keletkeznek, ennek megoldására adekvát megoldás az ideiglenes intézkedés. Fogalma úgy definiálható, hogy az ideiglenes intézkedés a bíróságnak az a nem érdemi, azonnali jogvédelmet biztosító határozata, melynek célja annak megakadályozása, hogy a jelenlegi állapot megváltozása miatt a kérelmező helyzete jelentősen megnehezedjen, vagy jogainak gyakorlása meghiúsuljon, illetve az intézkedés által a kérelmezőt közvetlenül fenyegető kár hárítható el.[535] A fogalom a sajátos közösségi jogi jellegzetességekre tekintettel úgy egészíthető ki, hogy típusaiban léteznek a fennálló jogi helyzetet konzerváló,[536] de az intézkedéssel akár új jogi helyzetet teremtő esetei is.[537] Megnyilvánulhat ugyanis az ideiglenes intézkedés egy közösségi jogi aktus végrehajtását felfüggesztő, a fennálló jogi helyzetet fenntartó, továbbá egy közösségi jogi aktus végrehajtását felfüggesztő, de ezzel új jogi helyzetet teremtő határozatban is.[538] Ideiglenes intézkedésre kerülhet sor egy közösségi szerv mulasztását pótló ideiglenes jogvédelmet nyújtó bírói döntéssel,[539] továbbá sor kerülhet ideiglenes intézkedés tételére klasszikusan a közösségi jog közvetlen megsértésének veszélye esetén[540] a jogsértés megelőzése végett is.[541] Az ideiglenes intézkedés egy olyan eljárás során hozott bírói határozatban testesül meg, ami a feleket valami tevésére, vagy valamitől való tartózkodásra hívja fel. Alapvetően két különböző szituációban kerülhet szóba az ideiglenes intézkedések kérdése a nemzeti bíróság előtt, egyrészt a közösségi joggal állítólagosan inkompatibilis nemzeti szabály hatályának felfüggesztése

---

[535] Wopera Zsuzsa: Hatékony jogvédelem a magyar és az Európai Unió polgári eljárásjogában. Az ideiglenes intézkedés Bíbor Kiadó, Miskolc 2007 19. p.

[536] C-143/88. és C-92/89. Zuckerfabrik Süderdithmarschen AG kontra Hauptzollamt Itzehoe és Zuckerfabrik Soest GmbH kontra Hauptzollamt Paderborn. 1991 EBHT I-00415.

[537] C-465/93. Atlanta Fruchthandelsgesellschaft 1995 EBHT I-3761

[538] Ilyenre kerülhet sor valamely közösségi jogi korlátozás alóli ideiglenes mentesítéssel

[539] C-143/88. és C-92/89. 39. para

[540] C-356/90. Belga Királyság kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1993 EBHT I-02323. 23. para, T-151/01 Duales System Deutschland kontra Európai Közösségek Bizottsága 2001 EBHT II-03295. 187. para

[541] A kategorizálást részletesen lásd: Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben Az előzetes döntéshozatal KJK-KERSZÖV Budapest 2003. 175-176. p.

tárgyában, másrészt olyan nemzeti intézkedések hatályának felfüggesztése esetén, amelyek állítólagosan érvénytelen közösségi jogon alapulnak.[542] Az első tekintetében kiindulópontként a Factortame I. ügyet tekinthetjük.[543] Ebben az ügyben a nemzeti bíróság előtt a közösségi joggal szemben álló belső törvényi rendelkezésre hivatkozva a kérelmezők arra is igényt formáltak, hogy a bíróság ideiglenes intézkedéssel e törvényi rendelkezés perbeli esetben, kérelmezőkkel szembeni alkalmazását függessze fel jogaik megvédése érdekében. Ennek az angol jogban eljárásjogi akadálya volt, több okból is. Az Európai Bíróság azonban kimondta, hogy a közösségi jog hatékony érvényesülése megkívánja az ilyen korlátozó belső jogszabályok félretételét.[544] A közösségi jog szerint megítélendő jogvitában eljáró bíróságnak a közösségi jog alapján felhívott jogok létezésére vonatkozóan meghozandó határozat teljes hatékonysága érdekében lehetősége kell, hogy legyen ideiglenes intézkedések elrendelésére,[545] az ugyanis ideiglenes jogvédelmet biztosít a kérelmező által az érdemi eljárásban érvényesíteni kívánt jogok számára. Ezzel gyakorlatilag az Európai Bíróság kimondta, hogy a nemzeti bíróságok hatásköre bővült, hiszen nemzeti bírói hatáskörbe jogszabályi rendelkezések hatályának felfüggesztése korábban nem tartozott, ugyanakkor, ha ezt a közösségi jog hatékony érvényesülésének elve megköveteli, úgy ez is megadatik a nemzeti bírák számára.

A másik alaphelyzet, ha érvénytelennek állított közösségi jogi normán alapuló belső jogi aktus alkalmazásának ideiglenes intézkedéssel történő felfüggesztésének kérdése merül fel a nemzeti bíróság előtt. Ilyen kérdéseket érintő ügyekben, ahol közösségi aktust végreható nemzeti aktus alkalmazásának felfüggesztése merült fel, a Bíróság kimondta, hogy valamely közösségi jogszabályon alapuló nemzeti rendelkezés alkalmazásának egy nemzeti bíróság előtt, nemzeti eljárási szabályok szerint zajló eljárás során történő felfüggesztésére valamennyi tagállamban egységes elbírálási feltételeknek kell vonatkozniuk, amelyeket a közösségi bíróság hatáskörébe tartozó ideiglenes intézkedésekre irányadó feltételekkel azonosan kell meghatározni.[546] Az

---

[542] Tatham, Allan F.: EC Law in practice...125-127 p.

[543] C-213/89 The Queen kontra Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai 1990 EBHT I-02433

[544] C-213/89 20-22. para

[545] C-226/99 Siples Srl kontra Ministero delle Finanze, Servizio della Riscossione dei Tributi - Concessione Provincia di Genova - San Paolo Riscossioni Genova SpA 2001 EBHT I-00277. 19. para

[546] C-143/88. és C-92/89. Zuckerfabrik Süderdithmarschen AG kontra Hauptzollamt Itzehoe és Zuckerfabrik Soest GmbH kontra Hauptzollamt Paderborn. 1991 EBHT I-00415 26. és 27. para, C-465/93. Atlanta Fruchthandelsgesellschaft 1995 EBHT I-3761 39. para, C-453/03, C-11/04, C-12/04

Európai Bíróság eljárási szabályzatának III. címében a különleges eljárások között szabályozza a végrehajtás felfüggesztésére irányuló, illetve az ideiglenes intézkedések elrendelésének feltételeit és eljárási szabályait. Az ideiglenes intézkedés iránt kérelmet az a fél terjesztheti elő, akinek ügye a bíróság előtt folyamatban van, és a kérelem az üggyel kapcsolatos. A kérelemben szükséges megjelölni a jogvita tárgyát, a sürgősségre okot adó körülményeket, valamint azokat a ténybeli és jogi alapokat, amelyek valószínűsítik a kért ideiglenes intézkedés szükségességét (periculum in mora, fumus boni iuris). Az ideiglenes intézkedés biztosíték nyújtásától is függővé tehető. Az intézkedés határozatlan időtartamú, az eljárást befejező ítélet meghozatalával hatályát veszti. Az intézkedés ideiglenes jellegű és nem preiudikálhat a bíróságnak az ügy érdemére vonatkozó döntését illetően.[547] Az Európai Bíróság az ideiglenes jogvédelem közösségi rendszerének egységességére alapítottan megállapította, hogy mindez megköveteli, hogy a tagállami bíróságoknak – akárcsak az Európai Bíróságnak az érvénytelenségi alapon támadott közösségi jogi normák vonatkozásában – legyen lehetőségük egy jogszerűségében vitatott tagállami közigazgatási intézkedés végrehajtásának felfüggesztését elrendelni. A vonatkozó közösségi szabályozás hiányában a tagállami jogrendszerek feladata a jogalanyok közösségi jogból eredő jogainak védelme érdekében teendő ideiglenes intézkedések elrendelésére vonatkozó feltételek szabályozása. Következésképpen a nemzeti jogszabályok alkalmazását felfüggesztő ideiglenes intézkedéseknek a hatáskörrel rendelkező bíróság e jogszabályok közösségi joggal való összeegyeztethetősége tárgyban hozott határozatát megelőző elrendelésére a nemzeti jog által megállapított, e bíróság eljárására irányadó feltételek vonatkoznak. Ezek a feltételek azonban nem lehetnek kedvezőtlenebbek, mint a hasonló, belső jellegű keresetekre vonatkozóak (egyenértékűség elve), valamint nem lehetnek olyanok, hogy gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézzé tegyék a közösségi jogrend által biztosított jogok számára nyújtandó ideiglenes bírói jogvédelmet (tényleges érvényesülés elve).[548] Meg kell jegyezni, hogy az Európai Bíróság gyakorlata

---

és C-194/04 ABNA Ltd (C-453/03.), a Denis Brinicombe, a BOCM Pauls Ltd, a Devenish Nutrition Ltd, a Nutrition Services (International) Ltd és a Primary Diets Ltd kérelme alapján a The Queen kontra Secretary of State for Health és Food Standards Agency; a Fratelli Martini & C. SpA (C-11/04.) és a Cargill Srl kontra Ministero delle Politiche Agricole e Forestali, Ministero della Salute és Ministero delle Attività Produttive; a Ferrari Mangimi Srl (C-12/04.) és az Associazione nazionale tra i produttori di alimenti zootecnici (Assalzoo) kontra Ministero delle Politiche Agricole e Forestali, Ministero della Salute és Ministero delle Attività Produttive; valamint a Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (Nevedi) (C-194/04.) kontra a Productschap Diervoeder egyesített ügyek 2005 EBHT I-10423. 104. para

[547] Wopera Zsuzsa: Hatékony jogvédelem ... 189-190. p.

[548] C-432/05 Unibet (London) Ltd, Unibet (International) Ltd kontra Justitiekanslern 2007EBHT I-02271. 37. para.

szerint az ideiglenes intézkedések tételére akkor is van lehetőség, ha egy közösségi szerv mulasztását kell ideiglenes intézkedéssel pótolni.[549]

Mint láthattuk, az ideiglenes jogvédelem, amelyet közvetlenül a közösségi jog biztosít a tagállami bíróságok előtt közösségi igényeket érvényesítő magánszemélyeknek, egyaránt fennáll akkor is, ha a nemzeti jogi rendelkezések közösségi joggal való összeegyeztethetőségét, vagy - közvetett eljárás szükségessége mellett - magát a másodlagos közösségi jogi norma érvényességét vitatják. Amint azt a Bíróság a Zuckerfabrik Süderdithmarschen és Zuckerfabrik Soest egyesített ügyekben hozott ítéletében[550] kifejtette, a megsemmisítés iránti keresetekhez hasonlóan az érvényesség elbírálása céljából előterjesztett előzetes döntéshozatal iránti kérelem a közösségi aktusok jogszerűsége felülvizsgálatának egy formáját jelenti. A megsemmisítés iránti keresetek esetében az EK Szerződés 242. cikke alapján a felperes kérheti a megtámadott aktus végrehajtásának felfüggesztését, és a Bíróság jogosult ennek elrendelésére. Az ideiglenes bírósági védelem rendszerének koherenciája megköveteli, hogy a nemzeti bíróság egyaránt elrendelhesse egy olyan közösségi rendeleten alapuló nemzeti közigazgatási aktus végrehajtásának felfüggesztését, amelynek jogszerűségét vitatják.[551] Az Európai Bíróság azonban feltételeket is megállapított kimondta, hogy valamely közösségi jogszabályon alapuló nemzeti rendelkezés alkalmazásának egy nemzeti bíróság előtt nemzeti eljárási szabályok szerint zajló eljárás során történő felfüggesztésére valamennyi tagállamban egységes elbírálási feltételeknek kell vonatkozniuk, amelyeket a közösségi bíróság hatáskörébe tartozó ideiglenes intézkedésekre irányadó feltételekkel azonosan kell meghatározni. Ezen feltételek a sürgősség, a súlyos és helyrehozhatatlan kár kockázatának felmérését jelentik. A Bíróság rámutatott, hogy az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet tárgyaló bíróságnak annak elbírálása során, hogy teljesülnek-e a sürgősségre, valamint a súlyos és helyrehozhatatlan kár kockázatára vonatkozó feltételek, meg kell vizsgálnia az ügy jellemzőit, és mérlegelnie kell azon körülményeket, amelyek alapján megállapítható, hogy az ideiglenes intézkedés iránti kérelem tárgyát képező aktus azonnali végrehajtása

[549] C-465/93 Atlanta Fruchthandelsgesellschaft mbH és társai kontra Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft. 1995 EBHT I-03761.

[550] C-143/88. és C-92/89. Zuckerfabrik Süderdithmarschen AG kontra Hauptzollamt Itzehoe és Zuckerfabrik Soest GmbH kontra Hauptzollamt Paderborn. 1991 EBHT I-00415 18. para

[551] Lásd a C-465/93. 22 para, C-68/95 T. Port GmbH & Co. KG kontra Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung. 1996 EBHT I-06065. 49. para. Azon esetekre, amikor a Bíróság az előzetes döntéshozatali eljárásban nem rendelkezik hatáskörrel az ideiglenes intézkedések elrendelésére, lásd C-186/01.R. Alexander Dory kontra Német Szövetségi Köztársaság 2001 EBHT I-07823. 13. para

okozhat-e olyan visszafordíthatatlan károkat a kérelmező számára, amelyeket nem lehet helyrehozni abban az esetben, ha a közösségi aktust érvénytelennek kell nyilvánítani.[552] A nemzeti bíróság, mint a hatáskörében a közösségi jog alkalmazásáért felelős és a közösségi jog teljes érvényesülését biztosítani hivatott bírói szerv az ideiglenes intézkedést elbírálása során köteles figyelembe venni, hogy az ideiglenes intézkedés mennyiben sérti az adott közösségi aktus által az egész Közösségre nézve megállapított jogi rendszert. E bíróságnak számításba kell vennie a feltételezhetően más bíróságok által, hasonló okból meghozott, nagyszámú ideiglenes intézkedés együttes hatását, másfelől a kérelmező helyzetének azon egyedi jellemzőit, amelyek őt más érintett gazdasági szereplőtől megkülönböztetik.[553] Különösen abban az esetben, ha az ideiglenes intézkedés elrendelése pénzügyi kockázattal járhat a Közösség számára, a nemzeti bíróság számára ezen felül biztosítani kell a jogosultságot arra, hogy a kérelmezőt megfelelő biztosíték, pl. óvadék vagy letét adására kötelezhesse.[554]

6.2.3. Az új jogorvoslatok biztosításának elve

Az új jogorvoslatok biztosításának elve szerint vannak esetek, amikor nem csupán a tagállami hatáskör kibővítésével kell új közösségi jogi eszközöket adni a jogvédelem szempontjából a nemzeti bíróságoknak, hanem egyenesen új jogorvoslati lehetőségek megteremtésével kell szolgálni a hatékony jogvédelmet. A kérdés két oldala, hogy egyáltalán létezik-e ilyen igény közvetlenül a közösségi jogból eredően, a másik viszont az, hogy az ilyen igények érvényesítésére milyen feltételek mellett kerülhet sor.[555] A kérdésekre adott válasz az Európai Bíróság szerint, hogy anyagi jogi értelemben a hatékony bírói felülvizsgálat joga közvetlenül a közösségi jogból, az EK Szerződés 10. cikkéből eredeztethető,[556] míg eljárási értelemben a tagállamok eljárási jogában biztosítani kell minden olyan igény érvényesíthetőségét, amely a közösségi jog megsértéséből fakadó állami kártérítési felelősségből ered. A jogsérelemre ugyanis a

---

[552] C-143/88. és C-92/89. 26. és 29. para, C-465/93. 41. para
[553] C-465/93. 44. para
[554] C-143/88. és C-92/89. 32. para, C-465/93. 45. para
[555] Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése ...16. p.
[556] C-33/76 Rewe-Zentralfinanz eG és Rewe-Zentral AG kontra Landwirtschaftskammer für das Saarland. 1976 EBHT 01989. 5. para, C-45/76 Comet BV kontra Produktschap voor Siergewassen. 1976 EBHT 02043. 12. para, C-106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato kontra Simmenthal SpA. 1978 EBHT 00629 21. és 22. para, a C-213/89 The Queen kontra Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai 1990 EBHT I-02433. 19. para, C-312/93. Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS kontra belga állam. 1995 EBHT I-04599 12. para

megfelelő jogorvoslati eszköz az olyan kereset, amely az állam felelősségének megállapítására irányul.[557] Ha ugyanis a tagállam valamilyen közösségi rendelkezést nem tart be, ebből a magánfeleknek kára keletkezhet. A tagállam felelősségének intézménye már a Közösség korai szakaszában, 1960-ban a Humblet v. Belgium ügyben felmerült, amikor is az Európai Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a Szerződésben előírt jóhiszemű együttműködés elve szerint a tagállamok kötelesek a közösségi jog megsértéséből eredő jogellenes következményeket megszüntetni.[558] A jog gyakorlásával kapcsolatos részletesebb útmutatóra azonban hosszabb időt kellett várni. Miután a magánfél károsodása esetén a közösségi bíróságok előtti közvetlen kártérítési igényérvényesítésre nincs jogi lehetőség, az Európai Bíróság értelmező gyakorlata is megerősítette, hogy e tekintetben nincs közösségi szintű jogorvoslati eszköz, ezért jogharmonizáció hiányában nagyon vegyes volt az igényérvényesítéshez, jogvédelemhez való hozzáférés tényleges tartalma a különböző tagállamokban. Sokáig csak annyi támpontot kaptak a nemzeti jogalkalmazók, hogy saját nemzeti felelősségi szabályaik, és az anyagi jog érvényesítésére vonatkozó eljárási szabályok alkalmazásával kell a magánfeleket közösségi jogi sérelmeik esetén reparálni.[559] A kártérítési felelősség szabályrendszere jelentős különbségeket mutatott az egyes tagállamokban, így a korai időkben a nemzeti jogi szabályok erősségétől függött az egyéni jogvédelem szintje. Az Európai Bíróság differenciálódó gyakorlata arra rámutatott, hogy a hatáskörükben eljáró, közösségi jogi rendelkezéseket alkalmazó nemzeti bíróságoknak az a feladata, hogy teljes érvényesülést biztosítsanak a kártérítési szabályoknak, és védjék a közösségi jog által a magánszemélyeknek biztosított jogokat.[560] A hatékony jogorvoslathoz való jog két elvének megteremtésével, és ezek tagállami kártérítési felelősségre való elvi alkalmazási lehetőségével a közösségi jog sokat lépett előre,[561] azonban az igazi áttörést az jelentette, amikor a Frankovich I. ügyben a Bíróság az ilyen igényekre vonatkozóan közösségi elvi mércét húzott.[562] A tagállam kártérítési felelőssége kérdését a csak a Szerződés rendszerének és

---

[557] A Bíróság által a fent hivatkozott Brasserie du pêcheur és Factortame egyesített ügyekben hozott ítéletben meghatározott feltételeknek megfelelően

[558] C-6/60 Jean-E. Humblet kontra Belga állam 1960 EBHT 01125

[559] C-60/75 Carmine Antonio Russo kontra Azienda di Stato per gli interventi sul mercato agricolo (AIMA) 1976 EBHT 00045 9. para

[560] C-106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato kontra Simmenthal SpA. 1978 EBHT 00629 16. para; C-213/89. 19. para

[561] C-33/76 Rewe-Zentralfinanz eG és Rewe-Zentral AG kontra Landwirtschaftskammer für das Saarland. 1976 EBHT 01989, C-158/80 Rewe 1981 EBHT 1805, C-199/82. San Giorgio 1983. EBHT 3595

[562] C-6/90. és C-9/90. Andrea Francovich és Danila Bonifaci és társai kontra Olasz Köztársaság. 1991 EBHT I-05357. 36. para

alapelveinek fényében látta vizsgálhatónak. A Bíróság kifejtette, hogy a közösségi normák tényleges és teljes körű érvényesülése kérdőjeleződne meg, így a közösségi jogvédelmi rendszer gyengülne, ha a magánszemélyek nem juthatnának jogorvoslathoz, amikor olyan jogaik sérülnek a közösségi jog megsértés révén, amelyért egy tagállam felelőssé tehető. Elengedhetetlennek ítélte ezért megteremteni a tagállammal szembeni jogorvoslat lehetőségét oly módon, hogy a nemzeti jogszabályok által meghatározott, a károk megtérítésére vonatkozó tartalmi és formai követelmények nem lehetnek kevésbé kedvezőek, mint a hasonló jellegű, nemzeti jogon alapuló igényekre vonatkozó feltételek, valamint nem lehetnek olyanok, hogy gyakorlatilag lehetetlenné, vagy rendkívül nehézzé tegyék a kártérítés elérését.[563] Az ítéletben felsorakoztatott és kimunkált érvekből állt össze az ún. Francovich jelenség, mint az állam jogharmonizációs kötelezettségének megszegésével okozott kárért való felelőssége megállapíthatóságának későbbi hivatkozási alapja.[564]

6.2.3.1. A kártérítési felelősség feltételei

A fenti döntés a hatékony jogorvoslatok Bíróság által kialakított elveit már konkrétan kiterjesztette a tagállami kártérítési felelősség jogterületére is, azonban arról még mindig nem szólt, hogy vannak-e a kártérítési felelősségnek közösségi jogi minimumkövetelményei. Így a következő nagy lépés a kártérítési felelősség feltételrendszerének meghatározása volt. Az ügyekből leszűrhető tapasztalat a kártérítési felelősség. Ami azokat a feltételeket illeti, amelyek mellett a tagállamnak meg kell térítenie a magánszemélyeknek okozott károkat, a Bíróság ítélkezési gyakorlatából kitűnik, hogy három ilyen feltétel van, mégpedig az, hogy megsértett jogi rendelkezés a magánszemélyeket jogokkal ruházza fel, hogy a jogsértés kellően súlyos

---

[563] C-6/90. és C-9/90. 30, 33, 43. para

[564] A kártérítési felelősség témakörében kiemelkedő jelentőségű összefoglaló munkákat Kecskés László tett közé. A Frankovich jelenség megnevezés is tőle származik, mint ahogyan a később említendő Post-Frankovich jelenség is. A témakörben közzétett fontosabb művei: Kecskés László: EU jog és jogharmonizáció hvgorac 2003 431-480. p., Kecskés László: Európa-jogi tapasztalatok az állam jogszabályalkotással okozott károkért való felelősségének megalapozásához In: Polgári jogi kodifikáció, 2003. (5. évf.) 4. sz. 3-19. p. Kecskés László: Tíz év múlva... Az Európai Bíróság legújabb post-francovich ítéletei: a felelősségi kritériumok differenciálódása In: Európai jog, 2001. (1. évf.) 4. sz. 8-12. p. Kecskés László: A jogalkotásért és a jogharmonizációért való állami kárfelelősség In: Jogtudományi közlöny, 2001. (56. évf.) 5. sz. 235-246. p. Kecskés László: A post-francovich jelenség kialakulása In: Európai jog, 2001. (1. évf.) 2. sz. 3-11. p. Kecskés László: A jogalkotásért és a jogharmonizációért való állami kárfelelősség összekapcsolódása. In: Jura, 2001. (7. évf.) 1. sz. 66-77. p. Kecskés László: A francovich ítélet In: Európai jog, 2001. (1. évf.) 2. sz. 28-30. p.

legyen, és okozati összefüggés álljon az államot terhelő kötelezettség megszegése és a károsult által elszenvedett kár között. Ezeknek a körülményeknek az értékelése az egyes helyzetektől függ.[565] A feltételrendszerrel kapcsolatban két fontos megállapítást tett: ezek a feltételek teljesítik a közösségi jog szabályainak teljes körű érvényesülésére, és e szabályok által biztosított jogok hatékony védelmére vonatkozó követelményeket, másrészt e feltételek tartalmilag megfelelnek azoknak, amelyeket a Bíróság a Közösség 288. cikk szerinti felelősségére[566] meghatározott.[567] Ezzel a híd teremtődött a jogsértések tartalmi követelményei megítélésében a jogsértők személyétől függetlenül. Ez a jogvédelem magasabb szintjének tekinthető, hiszen a közösségi jogon alapuló kártérítési igények elbírálása tekintetében nincs eltérés amiatt, hogy ki volt a kár okozója, a tagállam, vagy a Közösség. Az így meghatározott feltételek közül gyakorlatilag problémamentesnek tekinthető a magánszemélyeket jogokkal felruházó közösségi norma megítélése. A Bíróság ítélkezési gyakorlata alapján a megsértett jogszabálynak azt kell céloznia, hogy a magánszemélyeket olyan jogokkal ruházza fel,

[565] Ezzel kapcsolatos „vezér-eset": C-46/93. és C-48/93. Brasserie du Pêcheur SA kontra Bundesrepublik Deutschland és The Queen kontra Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai. 1996 EBHT I-01029. 51. para. De hasonló megállapítások szerepelnek például: C-127/95 Norbrook Laboratories Ltd kontra Ministry of Agriculture, Fisheries and Food. 1998 EBHT I-01531. 107. para, C-424/97 Salomone Haim kontra Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein. 2000 EBHT I-05123. 36. para, C-63/01 Samuel Sidney Evans kontra The Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions, and The Motor Insurers' Bureau 2003 EBHT I-14447. 83. para, C-5/94 The Queen kontra Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: Hedley Lomas (Ireland) Ltd. 1996 EBHT I-02553. 28. para

[566] A Közösség szerződésen kívüli felelőssége kérdéséről elvi megállapításokat tett az Európai Bíróság a Schöppenstedt ügyben. A C-5/71 Aktien-Zuckerfabrik Schöppenstedt kontra az Európai Közösségek Tanácsa. (1971 EBHT 00975 11. para) ügyben hozott ítélet szerint a gazdaságpolitikai döntéseket is magában foglaló normatív jogi aktus által okozott károk vonatkozásában a Közösség szerződésen kívüli felelősségét a magánszemélyeket védő magasabb rendű jogszabály súlyos megsértésének rendelte alá. Gyakorlatában a későbbiek során a felelősség elemeit árnyalta. Lásd erről például: C-87/89 Société nationale interprofessionnelle de la tomate és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1990 EBHT I-01981 14. para, T-481/93 és T-484/93 Vereniging van Exporteurs in Levende Varkens és társai et Nederlandse Bond van Waaghouders van Levend Vee és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1995 EBHT II-02941. 81. para, T-390/94 Aloys Schröder, Jan és Karl-Julius Thamann kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1997 EBHT II-00501 62. és 63. para, T-170/00 Förde-Reederei kontra Tanács és Bizottság 2002 EBHT II-00515. 46. para, C-63/89 Assurances du crédit SA és Compagnie belge d'assurance crédit SA kontra az Európai Közösségek Tanácsa és az Európai Közösségek Bizottsága. 1991 EBHT I-01799. 12. para, C-234/02 Ombudsman kontra Frank Lamberts 2004 EBHT I-02803. 49. para, C-198/03 P. Bizottság kontra CEVA Santé Animale SA, Pfizer Enterprises Sàrl, International Federation for Animal Health (IFAH) 2005 EBHT I-06357. 63. para C-352/98 P. Laboratoires Pharmaceutiques Bergaderm SA és Jean-Jacques Goupil, residing at Chevreuse kontra Bizottság 2000 EBHT I-05291. 40. és 42–44. para, C-312/00 P. Bizottság kontra Camar Srl és Tico 2002 EBHT I-11355. 52–55. para, valamint C-472/00 P. Bizottság kontra Fresh Marine Company A/S 2003 EBHT I-07541. 24–26. para.

[567] C-46/93. és C-48/93. 52, 53. para.

amelyek tartalma a közösségi jogforrás alapján kielégítő pontossággal meghatározható.[568]

A második feltételt illetően a döntő tényező annak megállapításához, hogy egy közösségi jogsértés kellően súlyos-e, az, hogy az érintett tagállam vagy a közösségi intézmény a mérlegelési jogkörének korlátait nyilvánvalóan és súlyosan túllépte-e.[569] Ha az érintett tagállam a jogsértés elkövetésekor csak igen szűk mérlegelési jogkörrel rendelkezett, vagy nem is rendelkezett mérlegelési mozgástérrel, akkor a közösségi jog bármely megsértése elegendő ahhoz, hogy a jogsértés kellően súlyos legyen.[570] A közösségi jog kellően súlyos megsértésének feltétele magában foglalja a mérlegelési jogkörre vonatkozóan előírt korlátoknak a tagállam általi nyilvánvaló és jelentős mértékű megsértését, e vonatkozásban figyelembe kell venni a megsértett szabály egyértelműségének és pontosságának fokát, valamint a megsértett szabály által a nemzeti hatóságok részére biztosított mérlegelési jogkör terjedelmét.[571] Abban az esetben, ha a tagállamnak – például irányelv implementálási kötelezettség esetén - nem voltak jogalkotási választásai, és nagyon szűk, szinte nem létező mérlegelési jogkörrel rendelkezett, akkor a közösségi jog puszta megsértése elegendő lehet a kellően súlyos jogsértés megállapításához.[572] Ennél fogva a tagállamnak e rendelkezés helytelen átültetése miatti felelőssége a mérlegelési jogkörre előírt korlátoknak e tagállam általi nyilvánvaló és jelentős mértékű megsértése megállapításától függ. Annak megállapítása érdekében, hogy ez a feltétel teljesült-e, a kártérítési igényt elbíráló nemzeti bíróságnak figyelembe kell vennie az általa tárgyalt ügy összes körülményét.[573] Jelentősége lehet a jogsértés kellően súlyos volta megítélésében a jóhiszeműségnek,[574] a

---

[568] C-140/97 Walter Rechberger, Renate Greindl, Hermann Hofmeister és társai kontra Republik Österreich. 1999 EBHT I-03499. 22. és 23. para

[569] C-46/93. és C-48/93. Brasserie du Pêcheur SA kontra Bundesrepublik Deutschland és The Queen kontra Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai. 1996 EBHT I-01029. 55. para.

[570] C-127/95 Norbrook Laboratories Ltd kontra Ministry of Agriculture, Fisheries and Food. 1998 EBHT I-01531. 109. para

[571] C-46/93. és C-48/93. 55, 56. para.

[572] C-5/94 The Queen kontra Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: Hedley Lomas (Ireland) Ltd. 1996 EBHT I-02553. 28. para, C-178/94, C-179/94. és C-188/94–C-190/94. Erich Dillenkofer, Christian Erdmann, Hans-Jürgen Schulte, Anke Heuer, Werner, Ursula és Trosten Knor kontra Bundesrepublik Deutschland. 1996 EBHT I-04845. 25. para, és C-150/99 Svéd állam és Stockholm Lindöpark AB valamint Stockholm Lindöpark AB Svéd állam 2001. EBHT I-00493. 40. para

[573] C-224/01 Gerhard Köbler kontra Ausztria 2003 EBHT I-10239. 54. para

[574] C-392/93 The Queen kontra H. M. Treasury, ex parte British Telecommunications plc. 1996 EBHT I-01631.

szándékosságnak,[575] az esetleges jogi tévedés, téves jogalkalmazás kimenthetőségének, vagy annak felróhatóságának,[576] és annak a körülménynek is, hogy valamely közösségi szerv magatartása esetleg hozzájárult-e ahhoz, hogy bizonyos nemzeti intézkedéseket, vagy eljárásokat, a közösségi jogot sértő módon vezettek be, tartottak fenn vagy mulasztottak el megtenni.[577] A nemzeti bíróság az általa alkalmazandó nemzeti jogszabály alapján nem teheti függővé a kártérítéshez való jogot a kötelezettségszegést elkövető állami szerv szándékosságból vagy gondatlanságból eredő vétkességétől, amely túlmutat a közösségi jog kellően súlyos megsértésen.[578]

A harmadik feltételt illetően a nemzeti bíróságnak kell vizsgálnia, hogy közvetlen okozati összefüggés áll fenn az államot terhelő kötelezettség megszegése és a károsult által elszenvedett kár között.[579] Ami tagállamot terhelő kötelezettség megsértése és a jogsérelmet szenvedett személyeket ért kár közötti okozati összefüggés követelményére vonatkozó harmadik feltételt illeti, a kérdést előterjesztő bíróság feladata annak megítélése, hogy az állítólagos kár kellőképpen közvetlenül ered-e a közösségi jog megsértéséből ahhoz, hogy az adott államnak meg kelljen azt térítenie.[580]

A három említett feltétel szükséges és elégséges ahhoz, hogy magánszemély javára kártérítési jogosultság keletkezzen, ám ez nem zárja ki az állam felelősségének a nemzeti jog alapján esetleg ennél kevésbé korlátozó feltételek mellett történő megállapítását.[581] Fontos szabály, hogy a tagállam által a közösségi jog megsértésével magánszemélynek okozott kárért járó kártérítésnek az okozott kárhoz kell igazodnia. Erre vonatkozó közösségi rendelkezés hiányában a tagállami belső jognak kell szabályoznia a kártérítés mértékének megállapítását lehetővé tévő szempontokat, ám e szempontok nem lehetnek kedvezőtlenebbek, mint a belső jogon alapuló hasonló

---

[575] C-118/00 Gervais Larsy kontra Institut national d'assurances sociales pour travailleurs indépendants (Inasti) 2001 EBHT I-05063. 38. para

[576] C-224/01 Gerhard Köbler kontra Ausztria 2003 EBHT I-10239. 55. para

[577] C-46/93. és C-48/93. Brasserie du Pêcheur SA kontra Bundesrepublik Deutschland és The Queen kontra Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai. 1996 EBHT I-01029. 55. para.

[578] C-46/93. és C-48/93.

[579] C-46/93. és C-48/93. 65. para., C-5/94 The Queen kontra Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: Hedley Lomas (Ireland) Ltd. 1996 EBHT I-02553. 30. para

[580] Lásd e tekintetben a Közösségeknek a szerződésen kívüli felelősségét illetően a C- 64/76, C-113/76, C-167/78, C-239/78, C- 27/79, C-28/79. és C- 45/79. P. Dumortier frères SA és társai kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1982 EBHT 01733 21. para, C-363/88. és C-364/88. Società Finanziaria siderurgica Finsider SpA (felszámolás alatt), Italsider SpA (felszámolás alatt) és Societa Acciaierie e Ferriere Lombarde Falck SpA kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1992 EBHT I-00359. 25. para, C-54/77 Antoon Herpels kontra Bizottság1978 EBHT 00235. 47-49. para

[581] C-46/93. és C-48/93. 66. para

igényekre vonatkozók, és nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézzé a kártérítéshez jutást. Az a nemzeti szabályozás, amely a megtéríthető károk mértékét általános jelleggel egyes védett javakban okozott kárra korlátozza, kizárva a magánszemélyek elmaradt hasznát, összeegyeztethetetlen a közösségi joggal.[582] Különösen a gazdasági és kereskedelmi jellegű jogviták esetén ugyanis az elmaradt haszon teljes kizárása gyakorlatilag lehetetlenné tenné a kártérítést.[583] Másrészt a tényleges érvényesülés elvéből és abból, hogy bármely személy igényelhet kártérítést olyan szerződés vagy magatartás által okozott kárért, amely neki kárt okozott, az következik, hogy a károsultak nemcsak a tényleges kár (damnum emergens) megtérítését követelhetik, hanem az elmaradt haszon (lucrum cessans) megtérítését,[584] valamint a kamatok megfizetését is. A kamatfizetéssel kapcsolatban a Bíróság kimondta, hogy a kamatok nyújtását az alkalmazandó nemzeti szabályokkal összhangban úgy kell tekinteni, mint a kártérítés lényeges összetevőjét.[585]Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint azonban a közösségi jog nem akadályozza meg a nemzeti bíróságokat, hogy ügyeljenek arra, hogy a közösségi jogrend által biztosított jogok védelme ne járjon az azt élvezők jogalap nélküli gazdagodásával.[586]

A tagállamok közösségi jog megsértéséből eredő jogellenes következmények megszüntetésére vonatkozó kötelezettsége hatáskörük keretein belül az érintett tagállam valamennyi szervére vonatkozik,[587] így mindhárom hatalmi ág tevékenységével összefüggésben érvényesül a tagállam mögöttes kártérítési felelőssége, mint az „egyéni közösségi jogok"[588] védelme. A jogalkotásért és végreható hatalomért való kárfelelősség elemeit már régebben jól körüljárta az Európai Bíróság, de a legújabb idők terméke, hogy a nemzeti jogalkalmazás, a bírói hatalom közösségi jogot sértő

---

[582] C-46/93. és C-48/93. Brasserie du Pêcheur SA kontra Bundesrepublik Deutschland és The Queen kontra Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai. 1996 EBHT I-01029. 90. para

[583] C-46/93. és C-48/93. 87. para

[584] C-397/98 és 410/98 Metallgesellschaft Ltd és társai (C-397/98), Hoechst AG, Hoechst (UK) Ltd (C-410/98) kontra Commissioners of Inland Revenue, valamint HM Attorney General 1998 EBHT I-01727. 91. para

[585] C-271/91 M. Helen Marshall kontra Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority. 1993 EBHT I-04367. 31. para

[586] C-238/78 Ireks-Arkady GmbH kontra az Európai Közösségek Tanácsa és Bizottsága. 1979 EBHT 02955. 14. para; C-441/98 és C-442/98 Kapniki Mikhailidis AE kontra Idrima Kinonikon Asphaliseon (IKA) egyesített ügyek 2000 EBHT I-07145. 31. para, C-453/99 Courage Ltd kontra Bernard Crehan 2001 EBHT I-06297 30. para

[587] C-8/88 Németországi Szövetségi Köztársaság kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1990 EBHT I-02321. 13. para

[588] Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció ... 454. p

gyakorlata is megalapozhatja a kártérítési felelősséget.[589] Ez a jogvédelem kiteljesedését jelenti az állami közhatalmi tevékenység valamennyi részeleme vonatkozásában. A tagállami bíróságok tevékenysége megalapozhat kártérítési felelősséget, ha döntéseik direkt módon ellentétesek a közösségi joggal. Ilyenre kerülhet sor a vonatkozó, de esetleg a felek által sem felhívott közösségi jog ismeretének és alkalmazásának hiányából. Ez a közösségi joggal összefüggésben az officialitás elvének előtérbe kerülését jelentheti.[590] Az is jóvátétel alapja lehet, ha a döntés a közösségi jog téves értelmezésén alapszik. Ez a Köbler-ügyben kifejtettek szerint akkor alapoz meg felelősséget, ha az a közösségi jog kellően súlyos megsértésére került sor.[591] Kellően súlyos a jogsértés nem csak akkor, ha közösségi jogforrással áll ellentétben, hanem akkor is, ha a Bíróság által kialakított joggyakorlattól nyilvánvalóan eltér a döntés, azaz a közösségi jog megsértése nyilvánvaló.[592] Nyilvánvaló jogsértés azonban bekövetkezhet mind az eljáró bíróság által végzett jogszabály-értelmezésből, mind a tényállási elemek és a bizonyítékok általa végzett értékeléséből.[593] Ezek a kérdések a közösségi jog és a közösségi bíróságok joggyakorlatának kellő mélységű ismerete és alkalmazása problematikáját vetik fel.

6.3. Magánjogi jogérvényesítés

A közösségi jog megsértésén alapuló kártérítési igények vonatkozásában a fentiektől eltérő jogi megítélésű alaphelyzetet tételez a magánjogi jogérvényesítés problematikája, több tekintetben is. Amíg ugyanis a tagállami kártérítési felelősség nem önálló közösségi szintű jogorvoslati eszköz, addig az Európai Unió motorjának tekintett belső piacra, négy szabadságra vonatkozó jogi szabályok akkor működhetnek kellően hatékonyan, ha tisztességes piaci versenyfeltételek képezik annak jogi alapját,[594] azaz közösségi normák rendezik a játékszabályokat, megítélésem szerint az igényérvényesítés lehetőségeit is. 2004. május 1. napja nem csupán azért volt nagy jelentőségű az Európai Unió történetében, mert ezen időponttól kezdődően 10 új tagállam felvételére, és így az eddigi legjelentősebb bővítésre került sor, hanem ebben

[589] C-224/01 Gerhard Köbler kontra Ausztria 2003 EBHT I-10239, C-173/03 Traghetti del Mediterraneo SpA, in liquidation kontra Olaszország 2006 EBHT I-05177. 53. para
[590] C-473/00 Cofidis SA kontra Jean-Louis Fredout 2002 EBHT I-10875. 32. para
[591] C-224/01
[592] C-224/01 52-56. para
[593] C-173/03 33. 46. para
[594] C-126/97 Eco Swiss China Time Ltd kontra Benetton International NV. 1999 EBHT I-03055. 36. para

az időpontban lépett hatályba az 1/2003 számú EK Tanácsi rendelet,[595] amely a közösségi versenyjog anyagi jogi és eljárásjogi szabályai tekintetében jelentős újdonságokat hozott.[596] Azt már a megelőző Bizottsági és közösségi bírósági gyakorlatból is tudjuk, hogy a versenyjog, annak is elsősorban a klasszikus antitröszt szabályai nagyon gyakran kerültek terítékre mind az Európai Bíróság, mind az Elsőfokú Bíróság előtt, és e tényállások kivétel nélkül érintik a fogyasztók, magánfelek jogait és érdekeit is. A 81. és 82. cikk tényállási elemei értelmezése,[597] gyakran az ezen a területen folytatott hasznos jogfejlesztés vitt bennünket közelebb az egyéni jogérvényesítés lehetőségéhez. Ez a jogterület ugyanis tele van közgazdasági ismereteket igénylő buktatókkal, és gyakoribbak a soft law-jellegű szabályok, mint általában véve a közösségi szabályokban. A bíróságok, illetve a Bizottság gyakorlata segít bennünket a szűkszavúan megfogalmazott, mindössze két cikkben szabályozott antitröszt szabályok használatában. E jogalkalmazók gyakorlata hasznos útmutató a hatás-elv,[598] a releváns piac meghatározásában,[599] a vállalat, vállalkozás, gazdasági egység[600] sajátos közösségi jogi definíciója megadásában.[601] Ez az acquis visz bennünket közelebb a tagállamok közti kereskedelem érintettsége (interstate clause),[602]

---

[595] Bottka Viktor: Antitröszt modernizáció az EU versenyjogban In: Állam és jogtudomány 2005. (46. évf.) 3-4. sz. 217-238. p.

[596] Németh András: Néhány gondolat a versenyfelügyeleti eljárás reformja kapcsán In: Európai jog 2004. (4. évf.) 1. sz. 28-32. p., Nemessányi Zoltán: Rendszerváltás az EK versenyjogában: az EK-Szerződés 81. és 82. cikkének új végrehajtási rendelete In: Európai jog 2003. (3. évf.) 3. sz. 19-27. p.

[597] Erről lásd például: Elhauge, Einer- Geradin, Damien: Global competition law and economics Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2007 55-798 p. Korah, Valentine: Cases and materials on EC competition law Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2006 1-432. p., Tóth Tihamér: Az Európai Unió versenyjoga CompLex Kft Budapest 2007. 91-360. p.

[598] C-89/85 A. Ahlström Osakeyhtiö és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1988 EBHT 05193

[599] C-27/76 United Brands Company és United Brands Continentaal BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1978. EBHT 00207, C-85/76. Hoffmann-La Roche & Co. AG kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1979. EBHT 00461, T-374, 375, 384, 388/94 European Night Services Ltd (ENS), Eurostar (UK) Ltd, korábban: European Passenger Services Ltd (EPS), Union internationale des chemins de fer (UIC), NV Nederlandse Spoorwegen (NS) és Société nationale des chemins de fer français (SNCF) kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1998 EBHT II-03141, COM Decision 3.2 1999 REWE/Meinl, OJ 1999, L 274,1

[600] C-73/95 P. Viho Europe BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1996 EBHT I-05457

[601] C-170/83 Hydrotherm Gerätebau GmbH kontra Firma Compact del Dott. Ing. Mario Andreoli & C. Sas. 1984 EBHT 02999, C-364/92. SAT Fluggesellschaft mbH kontra Eurocontrol. 1994 EBHT I-00043, C-55/96 Job Centre coop. arl. 1997 EBHT I-07119, C-309/99 J.C.J. Wouters, J.W. Savelbergh, Price Waterhouse Belastingadviseurs BV kontra Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten 2002 EBHT I-01577

[602] C-56, 58/64 Établissements Consten S.à.R.L. és Grundig-Verkaufs-GmbH kontra az Európai Gazdasági Közösség Bizottsága. 1966 EBHT 00429, C-23/67 SA Brasserie de Haecht kontra Consorts Wilkin-Janssen. 1967 EBHT 00525, C-56/65 Société Technique Minière (L.T.M.) kontra Maschinenbau Ulm GmbH (M.B.U.). 1966 EBHT 00337, Com. Decision 94/601/EG of 13. 07. Karton, ABI 1994 L 243, 1

az érzékelhető hatás,[603] a megállapodás,[604] összehangolt magatartás,[605] vagy éppen a versenyt meggátló, korlátozó, torzító szándék vagy hatás felismeréséhez.[606] Innen meríthetünk, ha az egyedi mentesülés négy feltétele[607] képezi vizsgálódás tárgyát. Az erőfölény és az azzal való visszaélés,[608] az együttes erőfölény[609] kérdésének megítélése is igen nehéz lenne az iránymutató gyakorlat nélkül.

Azért is van nagy jelentősége az egyéni jogérvényesítés szempontjából 2004-nek, mert a reform elemei abban foglalhatók össze, hogy az Európai Bizottság tehermentesítése érdekében megnőtt a versenyfelügyeleti eljárások, továbbá a versenyjoggal kapcsolatos egyéb igények érvényesítése tekintetében a nemzeti jogalkalmazók, elsősorban bíróságok szerepe.[610] A 81. cikk harmadik bekezdésének közvetlen hatálya kimondásával átalakult az eddigi előzetes kérelmezésen alapuló rendszer, innentől kezdve a vállalkozások felelőssége eldönteni, hogy az általuk kötött megállapodások közösségi versenyjogi tilalom hatálya alá esnek-e, vagy sem. 2004. május 1. napja előtt a Bizottság, előzetes szűrőként, mentesíthette a hátrányos jogkövetkezmények alól a különböző, egyébként versenyjogi jogsérelmet megvalósító megállapodásokat, ha azokhoz több előny fűződött, mint az általuk megvalósított hátrányok. A mentesítés rendszeréből mentesülés lett, az eljárási reformot követően maguknak a vállalkozások,

---

[603] T-II, 9/93 Lagnese-Iglo 1995 EBHT II-1533, C-234/89 Stergios Delimitis kontra Henninger Bräu AG. 1991 EBHT I-00935

[604] T-141/89 Tréfileurope Sales SARL kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1995 EBHT II-00791, T-15/89 Chemie Linz AG kontra az Európai Közösségek Bizottsága.1992 EBHT II-01275, C-209-215, C-209-215, 218/78 Heintz van Landewyck SARL és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1980 EBHT 03125

[605] C-68/69 Imperial Chemical Industries (colors) 1972 EBHT 619, C-40-48, 50, 54-56, 111, 113-114/73 Coöperatieve Vereniging "Suiker Unie" UA és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1975 EBHT 01663, C-2-3/01 P. Bundesverband der Arzneimittel-Importeure e kontra Bizottság 2004 EBHT I-00023

[606] C-306/96 Javico International és Javico AG kontra Yves Saint Laurent Parfums SA (YSLP). 1998 EBHT I-01983, C-70/93. Bayerische Motorenwerke AG kontra ALD Auto-Leasing D GmbH. 1995 EBHT I-03439

[607] COM decision 71/222/EEC FN OJ 1971 L134,6, COM Decision 93/49/EEC Ford OJ 1993 L20,14, COM Decision 94/986/EC Philips OJ 1994 L 378,37, COM Decision 94/322/EC Exxon/Shell OJ 1994 L144,20

[608] C-27/76 United Brands Company és United Brands Continentaal BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1978. EBHT 00207, C-85/76. Hoffmann-La Roche & Co. AG kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1979. EBHT 00461

[609] C-322/81 NV Nederlandsche Banden Industrie Michelin kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1983 EBHT 03461, C-395-396/96 P. Compagnie maritime belge transports SA (C-395/96. P. sz. ügy), Compagnie maritime belge SA (C-395/96. P. sz. ügy) és Dafra-Lines A/S (C-396/96. P. sz. ügy) kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 2000 EBHT I-01365, T-102/96 Gencor Ltd kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1997 EBHT II-00879, C-62/86 AKZO Chemie BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1991 EBHT I-03359

[610] Lásd erről: Csépai Balázs-Krámer Dániel-Lánchidi Péter: A közösségi versenyjog alkalmazásának eljárási reformja In: Külgazdaság K Jogi Melléklet, 2004. (48. évf.) 3. sz. 33-47. p.

végeredményében pedig a nemzeti jogalkalmazó szervek feladatává vált egyedi esetben eldönteni: van-e lehetőség a jogkövetkezmények alóli kivételre. Az eljárási reform nagyon lényeges jogintézménye az amicus curiae bevezetése, amely a Bizottság és a nemzeti bíróságok közötti együttműködés egyik megnyilvánulási formája. Az eljárási reformot követően a nemzeti bíráknak, a jogegység megőrzésének szempontjára figyelemmel, minden olyan esetben értesítési kötelezettségük van, amikor közösségi versenyjogi érintettségű antitröszt ügy kerül eléjük. Az értesítést az Európai Bizottság felé kell megtenni. Az ilyen eljárásokban mind a nemzeti versenyhatóságok, mind az Európai Bizottság amicus curiaeként igénybe vehetők, ami nagy segítséget jelenthet a konzisztens jogalkalmazás számára. Többletkövetelmény az egyéb jogterületek esetjogához képest, hogy a nemzeti bíróságok döntéseikkel nem helyezkedhetnek szembe az Európai Bizottság e tárgykörben született korábbi határozataival, és az egységes jogalkalmazás biztosítása érdekében a nemzeti bíróságok az előttük folyó eljárásban hozott ítéleteiket kötelesek megküldeni az Európai Bizottságnak. A reform lényeges eleme továbbá a Bizottság vizsgálati jogosítványainak megerősítése, amely szintén részben a nemzeti jogalkalmazók bevonásával történik meg, elsősorban alapjogi garanciális szempontokra figyelemmel. Elsősorban a párhuzamos eljárások elkerülése érdekében a versenyhivatalok közötti Hálózat jött létre, amely az ügyelosztási rend szabályainak megfelelő alkalmazásában, és az információcserében jelent jelentős előrelépést.

A Bizottság munkaterhének csökkentésén túlmenően az 1/2003. Tanácsi Rendelet nem titkolt célja volt, hogy megerősítse a magánjogi jogérvényesítést. Azáltal ugyanis, hogy a nemzeti bíróságoknak nagyobb szerep jutott a közösségi antitröszt szabályok közvetlen hatályú rendelkezéseinek alkalmazására, egyben a magánfeleknek is közvetlenebb lehetősége teremtődött arra, hogy olyan ügyekben is bírósághoz fordulhassanak, amelyek korábban csak a közérdekű igényérvényesítés keretében, vagy esetlegesen az ilyen típusú eljárások lefolytatását követően kerülhetett szóba. Az eljárási reform következtében ma már nem kizárt, hogy a közösségi antitröszt szabályok alapján nemzeti bíróság állapítsa meg egy megállapodás 81. cikkbe ütközését, vagy éppen nemzeti bíróság állapítsa meg, hogy a 81. cikk harmadik bekezdése alapján lehetőség van a hátrányos jogkövetkezmények (81. cikk második bekezdés szerinti semmisség)

elhárítására.[611] Nyilvánvaló, hogy ha közvetlenül a nemzeti bíróságok előtt is lehetőség van ilyen hivatkozások megtételére, úgy jósolhatóan megnő a magánérdekűnek tekinthető magánjogi jogérvényesítés lehetősége is a jövőben. Döntően kétféle kereset típus az, ami a magánjogi jogérvényesítés keretében szóba kerülhet: egyrészt a versenyjoggal ellentétes szerződés semmisségére lehet hivatkozni, akár védekezésként is, másrészt a versenyjogba ütköző magatartás miatt kárt szenvedettek kártérítési pert indíthatnak a kár okozójával, vagy okozóival szemben. A nemzeti bíróságok előtti magánérdekű jogérvényesítés természetesen nem szorítja ki a közérdekű jogérvényesítést, és nem csökkenti e tekintetben a nemzeti versenyhatóságok, illetve az Európai Bizottság versenyfelügyeleti szerepét, eljárásainak súlyát. Úgy fogalmazható meg a kérdés, hogy célkitűzésként egyrészt a magánérdekű jogalkalmazás a hatósági jellegű közérdekű jogalkalmazáshoz képest helyettesítő-kiegészítő, másrészt rásegítő jellegű eredménnyel járhat. Alapvetően a magánérdekű jogérvényesítésen alapuló perekre két módon kerülhet sor, vagy már egy nemzeti versenyhatósági, illetve Európai Bizottsági határozatot követően, és ezen eljárásoktól teljesen függetlenül indult önálló perben, ugyanakkor elsősorban kártérítési kereset előterjesztésére sor kerülhet mind szerződéshez kötődően, mind pedig szerződésen kívüli károkozás tekintetében. Perek indulhatnak azonban teljesen függetlenül a versenyfelügyeleti eljárásoktól is, hiszen a közvetlenül hatályos közösségi normákra tekintettel a perben érdemi hivatkozásként - kereseti kérelemként, vagy érdemi védekezésként - szerződés érvénytelenségére történő utalás is megtörténhet, ez esetben fontos szerep juthat az 1/2003. Tanácsi rendelet újdonságainak, elsősorban az amicus curiae intézményének. Ekkor ugyanis a nemzeti bíró gyakorlatilag a közösségi antitröszt szabályok tényállási elemeinek megvalósulását vizsgálja.

Az Európai Bizottság már a 90-es évektől kezdődően különböző közleményeket adott ki a nemzeti bíróságokkal folytatott együttműködésről,[612] amelyben arra bíztatta a nemzeti bírákat, hogy az akkor közvetlenül hatályos versenyjogi rendelkezéseket alkalmazzák.[613] Ebben az időszakban nagyon kevés olyan nemzeti bírói döntés született, amit közvetlen jogalkalmazásnak lehetne tekinteni. Nyilvánvaló, hogy döntő

[611] Wallacher Lajos: Az Európai Közösség versenyjogának alkalmazása Magyarországon az Európai Unióhoz való csatlakozástól In: Gazdaság és jog 2004. (12. évf.) 5. sz. 8. p.
[612] A legfrissebb: a Bizottság Közleménye a Bizottság és a tagállami bíróságok közötti együttműködésről a Szerződés 81. és 82. cikke alkalmazása tekintetében (2004/C 101/04)
[613] A 81. cikk első bekezdése, valamint a 82. cikk közvetlen hatályát az Európai Bíróság már korábban megállapította

jelentőségűnek az 1/2003-as EK Tanácsi rendelet reformja tekinthető, amely újabb lökést adhat a magánjogi jogalkalmazásnak. Az Európai Bizottság az 1/2003-as Tanácsi rendelet hatályba lépését követően egyértelmű szándéknyilatkozatot fogalmazott meg arról, hogy szeretné elősegíteni a magánjogi jogérvényesítés előtérbe kerülését. Ennek megnyilvánulásaként 2005 decemberében Zöld Könyvet bocsátott ki az EK antitröszt szabályainak megsértésére épülő kártérítési keresetektől.[614] A Zöld Könyv megjelenését széles társadalmi vita követte, amelynek eredményeit a Bizottság összegezte. Jelenleg a jogalkotási folyamat egy magasabb szintjére lépett, 2008. április 2-án az Európai Közösségek Bizottsága közzétette Fehér Könyvét,[615] valamint az ahhoz készült hatástanulmányokat.[616] A Bizottság szándékai az eddig lezajlott jogalkalmazási lépések alapján egyértelműek: fontos feladatnak tekinti, hogy a magánjogi jogérvényesítést közös európai eljárási szabályok megalkotásával is elősegítse, ugyanis az 1/2003-as Tanácsi rendelet azt az átütő sikert nem hozta meg, ami az antitröszt szabályok közvetlen hatályúvá nyilvánításával a jogalkotó eredeti szándéka volt, ugyanis lényegesen nem nőtt meg a nemzeti bíróságok előtt a magánjogi jogérvényesítések száma. A Fehér Könyv közzététele óta nemzeti bírákkal, versenyhatósági munkatársakkal és versenyjogi szakértőkkel is folyt már konzultáció annak érdekében, hogy megfelelő közösségi szintű szabályozásra nyíljon lehetőség.

Az Európai Bizottság mellett az Európai Bíróság is nyilvánvalóvá tette ítélkezési gyakorlatában, hogy a közösségi versenyjog megsértése esetén közösségi jogi alapon van kártérítésnek helye. Ebben a tekintetben a legnagyobb jelentőségűnek a Courage Ltd. v. Bernard Crehan ügy[617] tekinthető. Az Európai Bíróság ebben az ügyben állapította meg, hogy a tagállami bíróságok előtti kártérítési perek jelentős módon hozzájárulhatnak a Közösségben a hatásos verseny fenntartásához. Irányadó közösségi szabályok hiányában minden egyes tagállam saját jogrendje jelöli ki az illetékes bíróságokat, és határozza meg az arra vonatkozó részletes eljárási szabályokat, amelyek

---

[614] Zöld könyv - Az EK antitröszt szabályainak megsértésére épülő kártérítési keresetekről (SEC (2005.) 1732). Com/2005/0672 végleges.

[615] White Paper on Damages actions for breach of the EC antitrust rules {SEC(2008) 404}{SEC(2008) 405}{SEC(2008) 406}

[616] COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Accompanying document to the WHITE PAPER on Damages actions for breach of the EC antitrust rules IMPACT ASSESSMENT{COM(2008) 165 final}{SEC(2008) 404}{SEC(2008) 406},COMMISSION STAFF WORKING PAPER accompanying the WHITE PAPER on Damages actions for breach of the EC antitrust rules {COM(2008) 165 final}{SEC (2008) 405}{SEC (2008) 406}

[617] C-453/99 Courage Ltd kontra Bernard Crehan 2001 EBHT I-06297.

szerint a közvetlenül a közösségi jogból származó jogaikat az egyének megvédelmezhetik. Alapvető, hogy e szabályok nem kevésbé kedvezőek, mint a hasonló hazai keresetekre vonatkozók (az egyenértékűség elve), és hogy nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné, vagy túlzottan nehézzé a közösségi jog adta jogosítványok gyakorlását (hatásosság elve).[618]

Az Európai Unió tagállamaiban többféle kártérítési anyagi jogi rendszer létezik, és az ezek érvényesítésére irányuló eljárási szabályok is sokszínűek. A processzuális szabályokról általánosságban elmondható, hogy nem kedveznek a közösségi versenyjogot sértő magatartásokon alapuló magánjogi igények, elsősorban kártérítési igények érvényesítésének, ezért üdvözlendő az Európai Bizottság az irányú törekvése, hogy harmonizált közösségi szabályok nyújtsanak, lehetőleg egyforma, egységes jogvédelmet az Európai Unió bármely tagállamában élő, és az antitröszt szabályok megsértése folytán kárt szenvedett polgára számára. Minden természetes személynek, vagy vállalkozásnak, aki az EK trösztellenes szabályainak (EK Szerződés 81. és 82. cikke) megsértéséből adódóan kárt szenved, képesnek kell lennie arra, hogy a károkozó féllel szemben kártérítést követeljen. A károsultak kártérítéshez való jogát a közösségi jogszabályok garantálják, emlékeztetett rá az Európai Bíróság 2006-ban is.[619] Kétség kívül az 1/2003-as Tanácsi rendelet hatályba lépését és gyakorlati érvényesülését követően az Európai Bizottság által folytatott hatástanulmányból[620] kitűnően javult bizonyos tagállamokban a kártérítési jogosultság érvényesítésének lehetősége, azonban az is megállapítható, hogy a gyakorlatban ritkán kerül sor ilyen kártérítési keresetek előterjesztésére, és ez alapján kártérítési igények megtérítésére. Mindez elsősorban a különböző jogi és eljárási akadályoknak köszönhető, amelyek a tagállami szabályokban találhatók. Az antitröszt szabályokat sértő magatartásokból adódó károk megtérítésére irányuló ügyeknek olyan különleges jellemzői vannak,[621] amelyeket a polgári jogi

---

[618] C-453/99. 27, 29. para. Az ítéletet és annak hatásait a magánjogi jogérvényesítésre elemzi: Prof. Dr. Jürgen Kessler: A magánérdekű jogérvényesítés- Deliktuális szempontból időszerűvé tétele a német és az európai kartelljognak fogyasztóvédelem szempontjából In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008 143-159. p

[619] C-295-298/04. Manfredi egyesített ügyek 2006. EBHT I-6619., A döntés hatásainak elemzését lásd: De Smijter, Eddy-O'Sullivan, Denis: The Manfredi judgement of the ECJ and how it relates to the Commission's intitative on EC damages actions In: Competition Policy Newsletter N. 3. Autumn 2006

[620] A tanulmány eredményei megtalálhatók: Zöld könyv - Az EK antitröszt szabályainak megsértésére épülő kártérítési keresetekről (SEC (2005.) 1732). Com/2005/0672 végleges.

[621] Itt kell megjegyezni, hogy a PPKE Versenyjogi kutatóközpontjában Vörös Imre vezetése és szellemi irányítása mellett magas szintű kutatás folyik hazánkban is a magánjogi jogérvényesítés különböző kérdéseiről

felelősség és a polgári peres eljárás hagyományos szabályai gyakran nem megfelelően kezelnek. Mindez pedig a jogvédelem szempontjából bizonytalanságot jelent, ami ésszerű akadályát jelenti az ilyen igények érvényesítésének. Ezért a trösztellenes kártérítési keresetek érvényesítésének jelenlegi hatékonyságát oly módon lehetne növelni, hogy együttesen alkalmazzák a közösségi és nemzeti szintű intézkedéseket annak érdekében, hogy minden tagállamban hatékonyan biztosítsák a károsultak 81. és 82. cikk szerinti kártérítési jogosultságának minimális védelmét, a kiegyenlítettebb versenyfeltételeket és a magasabb fokú jogbiztonságot Európa-szerte.

6.3.1. Keresetindításra való jogosultság

Csomópontonként, a Fehér Könyv szerkezetét követve célszerű áttekinteni azokat az igényérvényesítést érintő jogi kérdéseket,[622] amik egységes közösségi szabályozása nagymértékben elősegítené a jogvédelemhez való hozzájutást az antitröszt szabályokat sértő magatartások károsultjai számára. Az Európai Bíróság által kialakított joggyakorlatból következik, hogy bárkinek, aki a trösztellenes szabályok megsértéséből adódóan kárt szenvedett, joga van arra, hogy a nemzeti bíróság előtt kártérítést követeljen.[623] Ezen túlmenően azonban indokolt lenne a kollektív keresetindítási lehetőség megteremtését megfontolni, ugyanis ha elszórtan és viszonylag csekély mértékben szenvednek kárt fogyasztók, úgy gyakorta ezzel kapcsolatosan nem indulnak egyedi keresetek, ugyanakkor, ha az antitröszt szabályok megsértésének károsultjaitól származó egyéni kártérítési igények valamilyen fajta egyesítésére lehetőség lenne, és „class-action"[624] előterjesztésére mód nyílna, ez elősegítené a hatékony jogvédelmet az egyénileg kárt szenvedettek tekintetében. Megoldási módozatként két típusú kollektív kereset jöhetne szóba, egyrészt az ilyen keresetek indítására általánosságban feljogosított szervek által indított perek, másrészt az amerikai minta szerinti szabad részvételen alapuló közös keresetek, melyben az egyénileg károsultak a kártérítési követelések összeadódása mellet együttesen lépnének fel igényeikkel. Ez utóbbi

[622] A perlési szabályok elégtelenségéről, és általában a perlési jogosultságról lásd részletesen: Csépai Balázs: A versenykorlátozási tilalom magánjogi érvényesítésének lehetőségei az európai és a magyar jogban In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008 64-79. p., továbbá Boytha Györgyné: Opponensi vélemény A versenykorlátozási tilalom magánjogi érvényesítésének lehetőségei az európai és a magyar jogban c. tanulmányhoz In: fenti mű 95-98. p

[623] Lásd Manfredi ügy 61. para

[624] Tóth Tihamér: Az Európai Unió versenyjoga CompLex Kft Budapest 2007. 348. p.

kategóriához a kontinentális jogokban a perbizomány fogalma áll legközelebb, de legalábbis dogmatikai kiindulópontul szolgálhat ahhoz.

6.3.2. A bizonyítékokhoz való hozzáférés

A versenyjogi jogsértésekkel kapcsolatos eljárásokban gyakori probléma a bizonyítás nehézsége. A kárt okozók – tipikusan titkos kartellek – a rájuk terhelő bizonyítékokat gyakran eltitkolják, továbbá miután azok elsősorban maguk a károkozók, vagy harmadik személyek birtokában vannak, így a bizonyítási teherrel terhelt, károkozást állító felperesek számára nehézséget jelenthet a bizonyítékokhoz való hozzájutás. Az információk így strukturálisan egyenlőtlenül oszlanak el, amely megszüntetése tekintetében szükséges eljárási szabályok megalkotása.[625] Azonban ennek egyben garanciális szempontokat is érvényesítenie kell, ugyanis a túl széles körű információ átadási kötelezettség negatív hatással, visszaélésekkel is járhat. Közösségi szinten ezért elsősorban minimumszabályok megalkotására van szükség, ami részben a másik fél, vagy harmadik fél birtokában lévő bizonyítékok átadásának, ismertetésének kötelezettségére vonatkozóan garanciális szabályok nyújtása mellett ad szabályozást, továbbá a bizonyítási teherre vonatkozó nemzeti szabályokat írja felül.

6.3.3. Nemzeti versenyhatóságok határozatainak kötelező ereje

Az Európai Bizottság EK Szerződés 81. vagy 82. cikkének megsértését megállapító határozata kötelező erővel bír a nemzeti bíróságok számára,[626] így a jogsértést megállapító határozatot kötelező erejű bizonyítékként fel lehet használni a polgári perben. Nyilvánvaló, hogy nemzeti versenyhatóságok is hozhatnak olyan, jogsértést megállapító határozatot, amiben a közösségi antitröszt szabályok megsértését mondják ki. Célszerű lenne közösségi eljárási szabályokkal rendezni, hogy ilyen esetekben – a bírói kontroll lehetőségének biztosítása mellett – a jogerős versenyhatósági határozat is kötelező erővel bír a nemzeti bíróságok számára, ugyanis nem célszerű ilyen esetben teret engedni annak, hogy egy ezzel ellentétes értelmű ítéleti döntés születhessen

[625] Sajátos, bizonyítást könnyítő common law intézmények összefoglaló neve a discovery. Ezek adaptálása a közösségi jogi jogérvényesítést is nagyban könnyítené. Lásd erről: Csépai Balázs: A versenykorlátozási tilalom magánjogi érvényesítésének ... 79-88. p.
[626] 1/2003. Tanácsi Rendelet 16. cikkének első bekezdése értelmében

kártérítési perekben. A jogvédelem szempontjából garanciát jelent a nemzeti bíróság függetlenségének megőrzésére, ha a versenyhatósági határozat felülvizsgálható nemzeti bíróság előtt. Amennyiben a bírói felülvizsgálat intézményével a versenyfelügyeleti eljárás alá vont cég vagy cégek nem élnek, ennek nyilvánvaló magyarázata az, hogy maguk is egyetértenek a versenyhatóság jogsértést megállapító határozatával, és vállalják annak esetleges magánjogi kártérítési következményeit is. Ha pedig a nemzeti versenyhatóság határozatával szemben bírósági felülvizsgálat történik, úgy garanciális jogvédelem az antitröszt szabályokat sértő vállalkozást is megilleti, az így hozott jogerős határozat pedig a „bűnösséget" megállapító részében indokoltan vehető figyelembe más bíróság részéről, kártérítési eljárásban is.

6.3.4. A vétkesség követelménye

Különböző szabályok érvényesülnek az egyes tagállamokban az antitröszt szabályokat megsértő károkozó felelősségének szükségképpeni feltételei tekintetében az objektív felelősségtől az exkulpáción alapuló felelősségi rendig. A jogvédelem szempontjából előnyös megoldás egy objektív alapú, de legalábbis nagyon korlátozott kimentési lehetőség biztosítása lenne. A Bizottsági álláspont erről az, hogy a jogsértő felelősségének bizonyítása esetén csak akkor lenne kivétel tehető a kártérítés megfizetésének kötelezettsége alól, ha a jogsértés „menthető hiba" eredményeként következett be. A hiba pedig csak akkor menthető, ha egy megfelelő gondossággal eljáró személynek nem lehetett tudomása arról, hogy magatartása versenyt sért.

6.3.5. Kártérítés

A kártérítés elvei tekintetében az Európai Bíróság által többször hivatkozott, és a legtöbb tagállam nemzeti jogrendje szerint is ismert teljes kártérítés elve irányadó lehet. Az Európai Bíróság többször hangsúlyozta, hogy ebbe a tényleges kár, az elmaradt haszon és a kamatigény is beleértendő,[627] versenyjogi esetekben ez a versenyellenes

[627] C-46/93. és C-48/93. Brasserie du Pêcheur SA kontra Bundesrepublik Deutschland és The Queen kontra Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai. 1996 EBHT I-01029. 87. 90. para, C-397/98 és 410/98 Metallgesellschaft Ltd és társai (C-397/98), Hoechst AG, Hoechst (UK) Ltd (C-410/98) kontra Commissioners of Inland Revenue, valamint HM Attorney General 1998 EBHT I-01727. 91. para, C-271/91 M. Helen Marshall kontra Southampton and South-West Hampshire Area

árnövekedésből adódó materiális kárt mindenképp jelenti, azonban néha ezt is, valamint az elmaradt hasznot is nehéz objektíve igazolni, így a kár kiszámítása, összegének bizonyítása problémás lehet. Itt merül fel a többszörös büntető kártérítés (treble damages)[628] alkalmazásának lehetősége, mely az USA versenyjogában szintén régről ismert kategória. Lehetséges kárszámítási módszer a kár pontos összegének tényleges és minden elemre kiterjedő bizonyítása nélkül bizonyos átalányösszeg, vagy általános kártérítés alkalmazása. A javasolt megoldások között szerepel az is, hogy a Bizottság olyan kárszámítási útmutatót tesz közé, melyben hasonlóan a bírságok kiszámításának elveihez, közelítő számítási módszerek, vagy a kár becslésének egyszerűsített szabályai megállapítása révén kerülhetünk közelebb a sérelem orvoslására megfelelő kártérítés összegéhez.

6.3.6. Az árnövekedés áthárítása

Gyakran előforduló helyzet, hogy a jogsértő közvetlen ügyfele a jogellenes árnövelést részben, vagy teljesen áthárította saját ügyfeleire (közvetett fogyasztók). Emiatt két irányban is szükségesnek látszik a kérdés szabályozása. Egyrészt a közvetett fogyasztók jogvédelme érdekében célszerűnek látszik megdönthető vélelmet felállítani arra, hogy a jogtalan árnövelés következményeit teljes egészében ők viselték. Ugyanakkor védekezésként a vélelem megdöntése estén eljárásjogi lehetőséget kell teremteni arra, hogy az árnövelésből származó kár megtérítése iránti igénnyel szemben az áthárításra hivatkozhasson a perelt fél.

6.3.7. Az elévülési idők

Nehézkessé válhat az igényérvényesítés olyan esetekben, ha folytatólagos vagy ismételt jogsértés állt fenn. Célszerű lenne ezért olyan igényérvényesítési közösségi határidőt szabni, ahol a különböző felfogású nemzeti eljárásjogi szabályok nem akadályozzák a kártérítési követelések érvényesítését. A jogsértések sajátosságaira, és a bizonyítás

---

Health Authority. 1993 EBHT I-04367. 31. para, C-238/78 Ireks-Arkady GmbH kontra az Európai Közösségek Tanácsa és Bizottsága. 1979 EBHT 02955 14. para; C-441/98 és C-442/98 Kapniki Mikhailidis AE kontra Idrima Kinonikon Asphaliseon (IKA) egyesített ügyek 2000 EBHT I-07145. 31. para, C-453/99 Courage Ltd kontra Bernard Crehan 2001 EBHT I-06297 30. para

[628] Massimo Motta: Versenypolitika Elmélet és gyakorlat GVH Versenykultúra Központ Budapest 2007 6. p.

nehézségeire, ezzel összefüggésben pedig a jogsértések vizsgálatával kapcsolatos eljárás esetleges elhúzódására figyelemmel az elévülési határidő kezdetét a jogsértést megállapító határozat jogerőre emelkedésétől kellene számítani. Esetleg kiegészítő szabályként támogatható, hogy ha a károsult már a jogerős határozat meghozatala előtt kétséget kizáró módon tudomást szerez olyan jogsértésről, amellyel a károkozó felhagyott, akkor az elévülési idő a jogsértéssel való felhagyástól kezdődne. Az igényérvényesítési határidő hosszát is úgy célszerű meghatározni, hogy annak tartama lehetővé tegye a hatékony jogérvényesítést (rövid elévülési határidő alatt ez bizonyosan nem érhető el).

6.3.8. A kártérítési kereset költségei

Miután a jelenlegi rendszerben az igényérvényesítés egyik reális akadálya lehet az ilyen típusú perek előre látható magas költsége, ezért a hasznos lenne a perköltség előlegezésére és viselésére vonatkozó szabályokat a károkozónál tipikusan jelentősen hátrányosabb anyagi helyzetben lévő károsultak érdekeinek nyomatékosabb figyelembe vétele mellett szabályozni. A „vesztes fizet" elv feladása nem célszerű, különösen az indokolatlan keresetek benyújtásának megakadályozása érdekében. De bizonyos költségek ellenérdekű félre történő áthárítása akkor is indokolt lehet,[629] ha a kártérítési igény teljes egészében nem alapos, azonban az érvényesített követelés jogalapja bizonyított, és az igényelt kártérítési összeg sem volt indokolatlanul eltúlzott összegű. Nagy szerepe lehet az ilyen típusú igények jelenleginél hatékonyabb érvényesítésében különböző peren kívüli – lényegesen olcsóbb – vitarendezési eljárások megteremtésének is. Erre irányuló törekvései a Bizottságnak is vannak, a közelmúltban került napvilágra az a Bizottsági Közlemény tervezet, ami az 1/2003 Tanácsi rendelet 7. és 23. cikke szerint kartellügyekben hozott határozatok elfogadása érdekében folytatott tárgyalásos rendezési eljárásokról szól.[630]

---

[629] Lásd erről: Csépai Balázs: A versenykorlátozási tilalom magánjogi érvényesítésének ... 88-93. p.

[630] Tervezet A Bizottsági Közleménye (...) az 1/2003 Tanácsi rendelet 7. és 23. cikke szerint kartellügyekben hozott határozatok elfogadása érdekében folytatott tárgyalásos rendezési eljárásokról EGT-vonatkozású szöveg elérhető a Bizottság honlapján

6.3.9. Az engedékenységi politika és a kártérítési keresetek közötti kapcsolat

A közérdekű és a magánérdekű jogérvényesítés célja nem ugyanaz, de mindkettő szempontjából egyaránt fontos az engedékenységi programok vonzerejének biztosítása.[631] Ahhoz, hogy az engedékenységi politika célzott joghatásait hatékonyan kifejtse, szükség van a bejelentővel szembeni védelmi eszközök megteremtésére a kártérítési keresetek viszonylatában. Könnyen belátható ugyanis, hogy az engedékenységért folyamodó akkor számíthat a közérdekű hátrányos jogkövetkezmények alóli mentesülésre, ha olyan mélységű az általa tett bejelentés a jogsértésben részt vevő társaival szemben, hogy a velük szembeni eljárás megindítható legyen. Másként megfogalmazva: olyan bizonyítékok, terhelő adatok kiszolgáltatására van szükség, ami a jogsértésben részt vevő valamennyi vállalkozás vonatkozásában releváns. Értelemszerűen a legtöbb terhelő adat olyan kontextusban merül fel, ami a bejelentő saját tevékenységét is érinti. Nyilvánvaló ugyanis, hogy elsősorban olyan bizonyítékok birtokában lehet az engedékenységért folyamodó, ami az ő jogsértésben való közreműködői magatartását is érinti. Ha ennek folytán a legtöbb bizonyíték az engedékenységért folyamodóval szemben áll rendelkezésre, és ezek korlátozás nélkül felhasználhatók a kártérítési perekben is, úgy ezzel az engedékenységért folyamodó gyakorlatilag kiszolgáltatja magát a magánjogi jogérvényesítésnek. Elképzelhető, hogy a magánjogi perben nagyobb összegű kártérítés megfizetésére lesz köteles, mint a közérdekű bírság várható legmagasabb összege (engedékenység nélkül), így sok vállalkozást ez a körülmény tart vissza a jogsértések feltárásától. Nyilván ez gyengíti a közérdekű jogérvényesítést is, hiszen tipikusan nagyon nehéz bizonyítékokat találni a jogsértő magatartásokra. Ha pedig kevés vállalkozás „bukik meg" a versenyfelügyeleti eljárásokban, ez gyengíti a károsultak igényérvényesítési lehetőségeit is, hiszen jogsértést kimondó versenyhatósági vagy Bizottsági határozat híján az önálló kártérítési igényérvényesítés sikeressége alaposan kétségessé tehető. Ezért szükséges egy olyan szabályozás, ami védelemben részesíti az engedékenységért folyamodókat. Ez a felelősségük kizárásával, nagymértékű korlátozásával, illetve az engedékenységgel

[631] A két jogintézmény egymáshoz való viszonyáról lásd részletesen: Hegymegi-Barakonyi Zoltán: Az engedékenységi politika és a magánjogi jogérvényesítés viszonya a modern versenyjogban In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008 101-135 p., valamint Bacher Gusztáv: opponensi vélemény Az engedékenységi politika és a magánjogi jogérvényesítés viszonya a modern versenyjogban c. tanulmányhoz In: fenti mű 136-141. p

érintett társaságra vonatkozó bizonyítékok korlátozott felhasználhatóságával, vagy azok bizonyítékok közül való teljes kizárásával biztosítható a magánjogi perben. Nyilvánvalóan ez bizonyos, engedékenységért folyamodó által szolgáltatott információk bizalmasságának kimondását is szükségessé teheti.

7. Bírói jogvédelem közvetetten: az előzetes döntéshozatali eljárás

7.1. Az előzetes döntéshozatali eljárás[632] fogalma

Az előzetes döntéshozatali eljárás egyfajta együttműködés a nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság között.[633]Lényegét abban lehet megfogalmazni, hogy a nemzeti bíróság az előtte folyamatban lévő ügyben előzetes döntést kérhet az Európai Bíróságtól, amennyiben a közösségi jog érvényessége vagy értelmezése kérdésében kételyei vannak. Ezt a nemzeti bíróság oly módon teheti meg, hogy formális végzés meghozatalával – tipikusan a saját nemzeti eljárása tárgyalásának felfüggesztése mellett - kérdéseket intéz az Európai Bírósághoz. Az Európai Bíróság a feltett kérdésekre határozatában ad választ,[634] amelyet követően a nemzeti bíróság folytatja az eljárását, és meghozza a saját nemzeti ügyében a döntést.[635] Tekintve, hogy a magánfelek közvetlen keresetek előterjesztésére való lehetőségei – a korábban bemutatottak szerint – korlátozottak, ezért az eljárás funkciója, azon túl, hogy jogbiztonságot kíván teremteni a közösségi jog egységes, egyforma értelmezése lehetőségének megteremtésével, másrészt közvetett úton egyéni jogvédelmet biztosít a magánfelek számára.[636]

Van néhány félreértés az előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatosan, ezek eloszlatására leginkább a fenti definícióból következő nemleges megállapítások szolgálhatnak megfelelő eszközül. Az Európai Bíróság nem fellebbezési fórum a nemzeti bíróságok határozataival szemben,[637] továbbá az Európai Bíróság nem dönti, és

---

[632] Az előzeted döntéshozatali eljárásról készültek átfogó monográfiák, lásd: Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben Az előzetes döntéshozatal KJK-KERSZÖV Budapest 2003, Osztovits András: Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései. KJK-KERSZÖV Budapest 2005.

[633] C-6/71 Rheinmühlen Düsseldorf kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1971 EBHT 00823. 1. para, C-496/04 Slob kontra Productschap Zuivel 2006 EBHT I-8257. 34. para, C-297/88. és C-197/89 Massam Dzodzi kontra belga állam. 1990 EBHT I-03763 33. para, C-314/96 Ourdia Djabali kontra Caisse d'allocations familiales de l'Essonne. 1998 EBHT I-01149. 17. para, C-380/01 Gustav Schneider kontra Bundesminister für Justiz 2004 EBHT I-01389. 20. para

[634] C-235/95 AGS Assedic Pas-de-Calais kontra François Dumon és Froment, mandataire liquidateur des Etablissements Pierre Gilson. 1998 EBHT I-04531. 25. para

[635] C-17/81 Pabst & Richarz KG kontra Hauptzollamt Oldenburg. 1982 EBHT 01331 12 para, C-291/05 Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie kontra R. N. G. Eind 2007 EBHT I-10719 18. para

[636] Dauses, Manfred, A.: Az előzetes döntéshozatali eljárás... 2000 46. p.

[637] Iglesias, Gil Carlos Rodríguez: Der EuGH und die Gerichte der Mitgliedstaaten – Komponenten der richterlichen Gewalt in der Europäischen Union In: Neue Juristische Wochenschrift 200 1889.p. Idézi: Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció ... 321. p.

nem döntheti el a nemzeti bíróság előtt folyó alapjogvitát.[638] Nem tartozik az Európai Bíróság hatáskörébe az alapeljárásban felmerült ténykérdések elbírálása,[639] és nem határozhat a nemzeti jogszabályok értelmezése, illetve alkalmazása vonatkozásában jelentkező véleménykülönbség tárgyában sem.[640] Lényeges megjegyezni azt is, hogy az Európai Bíróság hatásköre csak a közösségi jog értelmezése vagy érvényessége tekintetében áll fenn,[641] így nem határozhat a nemzeti szabály, érvényességéről, s a nemzeti szabályt meg sem semmisítheti, akkor sem, ha arról bebizonyosodik, hogy szemben áll a közösségi joggal. Az Európai Bíróság a közösségi jog értelmezéséről vagy érvényességéről dönt, célja a jogvita megoldása szempontjából hasznos választ adni.[642] A kérdést előterjesztő bíróság feladata levonni a válaszból a következtetéseket, adott esetben eltekintve a szóban forgó nemzeti szabály alkalmazásától.[643]

---

[638] C-17/81 Pabst & Richarz KG kontra Hauptzollamt Oldenburg. 1982 EBHT 01331 12 para, C-291/05 Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie kontra R. N. G. Eind 2007 EBHT I-10719 18. para

[639] C-211/03, C-299/03 és C-316/03-C-318/03 HLH Warenvertriebs GmbH, az Orthica BV kontra Bundesrepublik Deutschland egyesített ügyek 2005 EBHT I-05141. 96. para, C-119/05 Ministerro dell'Industria, del Commercio et dell'Artigianato kontra Lucchini Siderurgica SpA 2007 EBHT I-06199. 43. para, C-30/93 AC-ATEL Electronics 1994 EBHT I-2305. 17. para, C-326/96 B.S. Levez kontra T.H. Jennings (Harlow Pools) Ltd. 1998 EBHT I-07835.26. para, C-435/97 World Wildlife Fund (WWF) és társai kontra Autonome Provinz Bozen és társai 1999 EBHT I-05613. 32. para

[640] C-104/77 Wolfgang Oehlschläger kontra Hauptzollamt Emmerich. 1978 EBHT 00791 4. para, C-467/04 Giuseppe Francesco Gasparini, José Ma L. A. Gasparini,Giuseppe Costa Bozzo, Juan de Lucchi Calcagno, Francesco Mario Gasparini, José A. Hormiga Marrero, Sindicatura Quiebra 2006 EBHT I-09199. 41. para

[641] C-104/77 Wolfgang Oehlschläger kontra Hauptzollamt Emmerich. 1978 EBHT 00791. 4. para, C-467/04 Giuseppe Francesco Gasparini, José Ma L. A. Gasparini,Giuseppe Costa Bozzo, Juan de Lucchi Calcagno, Francesco Mario Gasparini, José A. Hormiga Marrero, Sindicatura Quiebra 2006 EBHT I-09199. 41. para

[642] C-88/99 Roquette Frères 2000 EBHT I-10465. 18. para, C-469/00 Ravil SARL kontra Bellon import SARL, Biraghi SpA 2003 EBHT I-05053. 27. para, C-286/05 Reinhold Haug kontra Land Baden-Württemberg 2006 EBHT I-04121. 17. para, C-429/05 Max Rampion, Marie-Jeanne Godard, férjezett neve: Rampion kontra Franfinance SA, K par K SAS 2007 EBHTI-08017 27. para, C-320/90–C-322/90 Telemarsicabruzzo SpA kontra Circostel és Ministero delle Poste e Telecomunicazioni és Ministero della Difesa. 1993 EBHT I-00393. 6. para

[643] Ez lehet contra legem jogalkalmazás, de különösen irányelvek esetén egyéb jogelméleti megoldások alkalmazásával is születhet határozat. A német jogelmélet egy része elismeri a nemzeti bíró azon hatáskörét, hogy megfelelő értelmezéssel oldja fel a közösségi jog és a nemzeti jog közötti direkt vagy áttételes konfliktust, abból a célból, hogy eleget tegyen a közösségi irányelv célkitűzéseinek. Lásd erről: Götz, V.: Europäische Gesetzgebung durch Richtlinien – Zusammenwirken von Gemeinschaft und Staat In : Neue Juristische Wochenschrift, 1992. 1854. p.E doktrínát elfogadók vallják, hogy a közösségi jog elsődlegessége kiterjed az értelmezésére is. Így az Európai Bíróság által adott értelmezés felette áll minden egyéb, a közösségi irányelv nemzeti implementálása körében hozott olyan jogszabálynak, és azon alapuló értelmezésnek, ami olyan helyzethez vezetne, hogy a nemzeti bírónak a nemzeti jogszabályt a közösségi jogszabály alkalmazásának biztosítása érdekében contra legem kellene értelmeznie. Lásd például: Dendrinos, A.: Rechtsprobleme der Direktwirkung der EWG-Richtlinien: unter besonderer Berucksichtigung der Rechtslage in Griechenland (European university studies. Series II, Law) P. Lang Frankfurt am Main 1989, 290-292. p., és Brechmann, W.: Die Richtlinienkonforme Auslegung, München. Beck, 1994. 160-166. p.

7.2. A Bíróság előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására vonatkozó hatásköre

Gyakran előzetes döntéshozatali eljárás címén egyetlen eljárási alaptípust emlegetnek, holott valójában az Európai Unió jogának differenciálódásával mára már több előzetes döntéshozatali eljárási sémát ismerünk. Kétség kívül a klasszikusnak nevezhető előzetes döntéshozatali eljárás az EK Szerződés 234. cikkén alapuló eljárás, amely mintául szolgál a többi előzetes döntéshozatali eljárás tekintetében is. Az EK Szerződés harmadik részének IV. címe - vízumok, menekültügy, bevándorlás és a személyek szabad mozgására vonatkozó egyéb politikák - alá tartozó területeken az EK Szerződés 68. cikke teremti meg az Európai Bíróság hatáskörét. A közösségi jog fejlődésének egyik állomásaként értelmezhetjük, hogy az EK Szerződés 225. cikkének harmadik bekezdése is teremt előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására vonatkozó elvi hatáskört, amely hatáskör jogosultja az Elsőfokú Bíróság. Ennek azért van óriási jelentősége, mert amíg az alapító szerződések rendelkezéseinek módosítására csak ritkán kerülhet sor, a tagállamok között ugyanis nagyfokú konszenzusnak kell fennállnia ahhoz, hogy ilyen szerződésmódosításra sor kerülhessen, addig az egyes intézmények Alapokmányát, Statútumát ennél jóval egyszerűbb módosítani. A szerződés 225. cikkének harmadik bekezdése módosításával megteremtődött a lehetőség arra, hogy az Európai Bíróság hatáskörét megossza az előzetes döntéshozatali eljárás tekintetében is az Elsőfokú Bírósággal. Ez a lehetőség egyelőre csak elviekben áll fenn, ez idáig nem fogadtak el olyan rendelkezéseket, amely ténylegesen is megteremtené az Elsőfokú Bíróság előzetes döntéshozatali eljárások lefolytatására vonatkozó hatáskörét.

Az előzetes döntéshozatali eljárás lehetőségét nem csupán az EK Szerződés rendezi, hanem az EU Szerződés 35. cikke is lehetőséget teremt ilyen eljárás lefolytatására. Ide a harmadik pillérbe tartozó ügyek sorolhatók, azaz a büntető ügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés kérdései. Ezen ügyek tekintetében sajátosság az, hogy az egyes tagállamoknak külön alávetési nyilatkozatot kell tenni az Európai Bíróság hatáskörének elismeréséről.[644] Magyarország a második bekezdés szerinti nyilatkozatát megtette, így a harmadik pillérbe tartozó kérdések vonatkozásában az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására vonatkozó hatásköre

[644] Az Európai Bíróság honlapján tájékoztató található arról, hogy az egyes tagállamok az EU Szerződés 35. cikkével összefüggésben milyen nyilatkozatokat tettek

fennáll. A fentieken túlmenően az Európai Atomenergia Közösség 150. cikke is lehetőséget teremt az Euratom Szerződéssel érintett ügyekben előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására, és külön egyezmények is kiköthetik az Európai Bíróság hatáskörét előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására. Ilyen ismert külön egyezmény például a Luxemburgban 1971. június 3-án aláírt, társaságok és jogi személyek kölcsönös elismeréséről szóló 1968. február 29-én aláírt egyezménynek a Bíróság általi értelmezéséről szóló jegyzőkönyv, vagy a Luxemburgban 1971. június 3-án aláírt, polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról szóló 1968. szeptember 27-i egyezménynek a bíróság általi értelmezéséről szóló jegyzőkönyv.

7.3. Az EK Szerződés 234. cikke

Az Európai Bíróság az EK Szerződés 234. cikk első bekezdése értelmében jogosult az EK Szerződés értelmezésére, a közösségi intézmények és az Európai Központi Bank jogi aktusainak érvényessége megítélésére és értelmezésére, továbbá a Tanács jogi aktusa által létrehozott szervek alapokmányának értelmezésére. A 234. cikk első bekezdésének első fordulata alapján az EK Szerződés értelmezése az Európai Bíróság feladata. Gyakran merül fel olyan helyzet, amikor az Európai Bíróság felé a nemzeti bíróság a Szerződés egyes rendelkezései, és azzal látszólag vagy ténylegesen szembenálló nemzeti szabály összeegyeztethetőségéről tesz fel kérdést. Az Európai Bíróság többször rámutatott arra, hogy az EK 234. cikk alapján indított eljárásban nem dönthet a belső jogszabályoknak a közösségi jogi rendelkezésekkel való összeegyeztethetőségéről,[645] a nemzeti és közösségi bíróságok közötti együttműködési rendszer keretében, a nemzeti rendelkezések értelmezése a nemzeti bíróságok hatáskörébe tartozik.[646] Ezzel szemben az Európai Bíróság hatáskörrel rendelkezik arra, hogy tájékoztassa a kérdést előterjesztő bíróságot minden olyan, a közösségi jog releváns értelmezésére vonatkozó szempontról, amelyek lehetővé teszik számára a belső jogszabályoknak a közösségi jogi rendelkezésekkel való összeegyeztethetőségének

[645] C-130/93 Lamaire NV kontra Nationale Dienst voor Afzet van Land- en Tuinbouwprodukten. 1994 EBHT I-03215. 10. para

[646] C-37/92. José Vanacker, André Lesage, partie civile SA Baudoux combustibles elleni büntetőeljárás. 1993 EBHT I-04947. 7. para, C-295/97 Industrie Aeronautiche e Meccaniche Rinaldo Piaggio SpA kontra International Factors Italia SpA (Ifitalia), Dornier Luftfahrt GmbH és Ministero della Difesa. 1999 EBHT I-03735 29. para

értékelését.[647] Az Európai Bíróság a fentebb hangsúlyozott elvnek megfelelően nemzeti szabályt soha nem semmisíthet meg, és annak érvénytelenségéről sem nyilatkozhat. Az Európai Bíróság csak annak megállapítására szorítkozhat, hogy az adott nemzeti szabályozáshoz hasonló jogszabály,[648] az olyan belső jogi rendelkezés,[649] melyre az előterjesztő bíróság utalt, vagy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés hátteréül szolgáló olyan szabályozás, ami az előzetes döntéshozatalra utaló határozatban szerepel,[650] illetőleg az előterjesztésben előadott tényállás[651] összeegyeztethető-e a közösségi joggal vagy sem. Burkolt megfogalmazással ugyan, de végeredményében ahhoz is segítséget ad az Európai Bíróság, hogy van-e lehetőség a közösségi jog Bíróság általi értelmezése mellett a tagállami szabályozás alkalmazására. A közösségi jog elsődlegességének szem előtt tartásával a nemzeti bíróság feladata az érintett nemzeti szabály alkalmazása vagy félretétele. Fontos azonban kimondani azt az elvet is, hogy ha az Európai Bíróság által adott válaszból az tűnik ki, hogy a nemzeti szabály nem egyeztethető össze a közösségi szabály autentikus értelmezésével, úgy a nemzeti bíróságnak lehetősége van félretenni a nemzeti szabályt, és akár a nemzeti szabállyal contra legem döntést hoznia, anélkül, hogy a nemzeti szabály megsemmisítése iránt köteles lenne a saját nemzeti alkotmánybírósága előtt eljárást kezdeményezni.[652] A közösségi jog elsődlegessége alapján nem alkalmazható ugyanis a közösségi szabállyal ellentétes nemzeti jogszabály, függetlenül attól, hogy a közösségi szabályt megelőzően vagy azt követően alkották-e.[653]

---

[647] C-130/93 10. para

[648] C-219/07 Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers VZW, Andibel VZW kontra Belgium ügyben 2008. június 19-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett) 42. para

[649] C-194/06 Staatssecretaris van Financiën kontra Orange European Smallcap Fund N. V. ügyben 2008. május 20-án hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett) 77. para

[650] C-475/99 Ambulanz Glöckner kontra Landkreis Südwestpfalz 2001 EBHT I-08089. 10. para, C-153/02 Valentina Neri kontra European School of Economics (ESE Insight World Education System Ltd) 2003 EBHT I-13555. 34. és 35. para, C-28/04 Tod's SpA és Tod's France SARL kontra Heyraud 2005. EBHT I-05781. 14. para

[651] C-454/06 pressetext Nachrichtenagentur GmbH kontra Republik Österreich (Bund), APA-OTS Originaltext-Service GmbH, APA AUSTRIA PRESSE AGENTUR registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung ügyben 2008. június 19-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett) 54. para

[652] C C-29/68 Milch-, Fett- und Eierkontor GmbH kontra Hauptzollamt Saarbrücken.1969 EBHT 00165 2. és 3. para, C-52/76 Luigi Benedetti kontra Munari F.lli s.a.s. 1977 EBHT 00163. 26. és 27. para, C- C- 69/85 Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co. kontra Németországi Szövetségi Köztársaság. 1986 EBHT 00947 13–15. para

[653] C-198/01 Consorzio Industrie Fiammiferi (CIF) kontra Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato 2003. EBHT I-08055 . 48. para

7.4. Az érintett joganyag[654]

Az Európai Bíróság az előzetes döntéshozatali eljárás során értelmezheti az írott elsődleges jogforrásokat, ide értve az alapító szerződéseket, azok valamennyi módosítását, és a társulási megállapodásokat,[655] és a Társulási Tanácsok határozatait is.[656] Az alapító szerződés, mint elsődleges jogforrás tekintetében az érvénytelenség problematikája nem merülhet fel előzetes döntéshozatali eljárás keretében, azonban a közösségi intézmények által alkotott másodlagos jog, így rendeletek, irányelvek, határozatok, ajánlások és vélemények, továbbá egyes (a származtatottnak tekinthető) nemzetközi szerződések tekintetében mind a közösségi jogi aktusok érvényességének, mind pedig értelmezésének kérdése az Európai Bíróság vizsgálódásának tárgyát képezheti. A 234. cikk első bekezdésének harmadik fordulata szerint az Európai Bíróság a Tanács által létrehozott szervek alapokmányának értelmezésére is jogosult, jogbiztonsági követelmények miatt azonban itt szintén nem merülhet fel az érvénytelenség problematikája.

7.5. Az előterjesztő szerv bíróság jellege[657]

Az Európai Bírósághoz fordulás joga nemzeti bíróságok számára adott. A közösségi jog gyakran dolgozik autonóm fogalmakkal, így a nemzeti „bíróság" fogalmának is sajátos közösségi jogi értelme van.[658] Annak a kérdésnek az elbírálásánál, hogy kik jogosultak előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezni, nem a szervezet elnevezése a döntő. Mindez azt jelenti, hogy nem csupán a bíróságnak nevezett szervezetek rendelkeznek ilyen jogosultsággal, és a bíróságnak nevezett szervezetek közül is egyesek ki vannak zárva az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének jogából, amennyiben az Európai Bíróság által a joggyakorlata során kialakított elveknek, feltételeknek nem felelnek meg. Az említett fogalmat a Bíróság az EK 234. cikk értelmében vett nemzeti bíróság fogalmára vonatkozó ítélkezési gyakorlata szerint egyes olyan tényezők

[654] A témáról részletesebben: Blutman László: Európai Bíróság – az előzetes döntési eljárás tárgyát képező jogszabályok Európai Tükör 1998 5. sz. 61-75. p.
[655] C-347/03 Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia and Agenzia regionale per lo sviluppo rurale (ERSA) kontra Ministero delle Politiche Agricole e Forestali 2005 EBHT I-03785.
[656] C-467/02 Inan Cetinkaya kontra Land Baden-Württemberg 2004 EBHT I-10895.
[657] A fogalom közösségi jogi használatáról lásd: Blutman László: Előzetes döntési eljárás az Európai Bíróságon: mi a bíróság? In: Acta Juridica et Politika Tomus LIX Fasc. 1. Szeged 1998 3-26. p.
[658] Lásd erről: Jeney Petra: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatos joggyakorlatának változásai In: Európai jog, 2002. (2. évf.) 5. sz. 25. p.

kimondásával írta körül, amelyeknek az adott fórumnak meg kell felelnie. E feltételek közé tartozik az, hogy a törvény alapján jött-e létre, állandó jelleggel működik-e, hatásköre kötelező jellegű-e, az eljárása kontradiktórius jellegű-e, és jogszabályokat alkalmaz-e,[659] valamint hogy független-e és pártatlan-e.[660]

7.5.1. A szervet jogszabály alapítja

A 234. cikk szerint előterjesztő szerv akkor a tagállam bírósága, ha azt jogszabály alapította. Ez a feltétel azonban azért vált az ítélkezési gyakorlat során helyettesíthető feltétellé, mert a Bíróság belátta, hogy a fogalom szűken vett határain kívül is lehetnek olyan jogalkalmazó szervezetek, amelyek határozataik meghozatala során figyelemmel kell legyenek közösségi jogi rendelkezésekre. Komplementer feltétellé ezért a közhatalom gyakorlásában való részvétel, illetve a közhatalom általi elismertség vált. Különösen szakmai szervezetekkel összefüggésben merült fel ugyanis, hogy a közösségi jog gyakorlati érvényesülése érdekében a Bíróságnak képesnek kell lennie arra, hogy határozzon az értelmezés és az érvényesség ilyen szervezetek előtt folyó jogvitában felmerülő kérdéseiről. Igaz ez főként akkor, ha valamely tagállam joga szerint a jogszabályok végrehajtása olyan szakmai szervezetre van bízva, amely alá van vetve bizonyos mértékű hatósági felügyeletnek, és ha e szervezet a hatáskörrel rendelkező hatóságok közreműködésével olyan jogorvoslatokat biztosít, amelyek befolyásolhatják a közösségi jog által biztosított jogok gyakorlását.[661] Erre a helyettesíthető feltételre tekintettel olyan testületek is bíróságnak minősülhetnek, amelyeket a tagállami jog nem bíróságként kezel, amennyiben azok jogvitákban harmadik félként felülvizsgálják egy másik szerv határozatát, továbbá ha úgy

---

[659] C-53/03 Farmakopoion Aitolias & Akarnanias (Syfait) és társai kontra GlaxoSmithKline plc és mások 2005 EBHT I-04609. 29. para, C-246/05 Armin Häupl kontra Lidl Stiftung & Co. KG 2007 EBHT I.-04673 16. para, C-61/65 G. Vaassen-Göbbels özvegye kontra Bestuur van Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf.1966 EBHT 00377 395. para, C-54/96 Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH kontra Bundesbaugesellschaft Berlin mbH. 1997 EBHT I-04961. 23. para, C-111/94 Job Centre Coop. ARL. 1995 EBHT I-03361. 9. para, C-195/98 Österreichischer Gewerkschaftsbund, Gewerkschaft öffentlicher Dienst kontra Osztrák köztársaság 2000 EBHT I-10497. 24. para, C-110/98–C-147/98 Gabalfrisa SL és társai kontra Agencia Estatal de Administración Tributaria (AEAT) 2000 EBHT I-01577 33. para, C-516/99 Walter Schmid 2002 EBHT I-04573. 34. para, C-416/96 Nour Eddline El-Yassini kontra Secretary of State for Home Department. 1996 EBHT I-01209. 17. para

[660] C-14/86 Pretore di Salò kontra X. 1987 EBHT 02545. 7. para, C-338/85 Fratelli Pardini SpA kontra Ministero del commercio con l'estero és Banca toscana (filiale di Lucca). 1988 EBHT 02041. 9. para, C-17/00 François De Coster v Collège des bourgmestre et échevins de Watermael-Boitsfort 2001 EBHT I-09445. 17. para

[661] C-246/80 C. Broekmeulen kontra Huisarts Registratie Commissie. 1981EBHT 02311 16. para

tekinthetők, mint amelyekre közösségi jog alkalmazását bízták.[662] Az ily módon relativizálódott feltétel miatt, amely elegendővé tette a bíróság fogalom megvalósulásához, hogy az előterjesztő szerv valamilyen formában kötődik a közhatalom gyakorlásához, érdekes helyzete van a választottbíróságoknak.[663] A Bíróság ítélkezési gyakorlata alapján a szerződésben kikötött választottbíróság nem minősül tagállami bíróságnak az EK 234. cikk értelmében, mivel a szerződő felek sem jogilag, sem ténylegesen nem kötelesek arra, hogy vitás ügyüket a választottbíróságra bízzák, és mivel az érintett tagállam hatóságainak nincs befolyásuk a választottbírósági út választására, és hivatalból sem kell beavatkozniuk a választottbíró előtt folyó eljárásba.[664]

7.5.2. A szerv állandó jelleggel működik

E feltétel nem igényel különösebb kommentárt, mivel fennállta egyszerűen eldönthető kérdésként merül fel. Tipikusan ezt a feltételt hosszasan nem is elemzi a Bíróság.[665]

7.5.3. A szerv jogszabályok alapján hozza döntését

Modern jogrendszerek esetén ez a feltétel jelenti az igazságszolgáltatási tevékenység alapvető jogbiztonsági oldalát. A bírói jellegű döntések tekintetében az indokolási kötelezettség jelenti ennek garanciális megnyilvánulását, hiszen a döntésben legalább fel kell sorolni – többek között – a döntés alapjául szolgáló, alkalmazott jogszabályokat. A jogvita érdemi eldöntése mindig megkívánja ennek a kötelezettségnek a teljesítését. Ritka eset, hogy jogszolgáltatást olyan testület végez, ami nem jogszabályok alapján köteles dönteni, habár ezzel a feltételrendszerrel összefüggésben éppen a periférián található, mondhatni inkább kivételes problémák kerültek az Európai Bíróság elé.[666] Jogvédelmi szempontokból indíttatva az Európai Bíróság akkor is el szokta ismerni az

---

[662] Magyarországon ilyennek tűnik például a Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsa, a Közbeszerzési Döntőbizottság, a kollektív munkaügyi vita esetében eljáró döntőbíró, a fogyasztói jogvita esetében eljáró Békéltető Testület, a hegyközségek hegybírája, illetve bizonyos szakmai kamarák másodfokon döntéseket hozó szervei

[663] A választottbíróság közösségi jogi értlemben vett bíróságnak minősülés kérdéseivel foglalkozik részletesebben: Nemessányi Zoltán: A Nordsee ügy, avagy mikor kérhet választottbíróság előzetes határozatot az Európai Bíróságtól? In: Európai jog, 2002. (2. évf.) 5. sz. 36-37. p.

[664] C-126/97 Eco Swiss China Time Ltd kontra Benetton International NV. 1999 EBHT I-03055. 34. para

[665] C-246/05. Armin Häupl kontra Lidl Stiftung & Co. KG (EBHT-ben még nem közzétett) ítélet 19. para

[666] C-246/80 C. Broekmeulen kontra Huisarts Registratie Commissie. 1981EBHT 02311

előterjesztő bíróság minőségét, ha e feltételnek szigorú értelemben a döntéshozó nem felel meg.

7.5.4. A szerv kontradiktórius eljárása

A bírósági eljárás tipikus eleme, hogy az ügyben a felek kifejthetik véleményüket, annak alátámasztására bizonyítékokat hozhatnak fel, és cáfolhatják a szembenálló fél álláspontját. Ezt a feltételt is tekinthetjük azonban az Európai Bíróság gyakorlatában relativizálódottnak,[667] ugyanis „ex parte" és „inter partes" eljárásokban egyaránt nyilvánított már előzetes döntéshozatalra előterjesztett ügyekben véleményt.[668] A mára részben átalakult esetjogra figyelemmel elmondhatjuk, hogy a bíróság fogalomnak nem szükségképpeni, hanem esetleges eleme a kontradiktórius eljárás.[669] Jogvédelmi szempontból az lehet problémás, ha egyébként van két érintett fél az eljárásban, de olyan időpontban kerül sor az előterjesztésre, amikor az egyik fél még ki sem fejthette álláspontját. Erre az Európai Bíróság érve az volt, hogy az EK Szerződés 234. cikke nem írja elő, hogy az előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményező bíróságnak a feleket kötelező meghallgatnia.[670] Ahhoz ugyanis, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére sor kerüljön, nem szükséges a felek kérelme, arra ex officio is sor kerülhet, továbbá miután ez egy közbeékelt eljárás, nem a nemzeti ügy lezárásáról van szó, így nem fordulhat elő, hogy a meghallgatás hiánya miatt éri jogsérelem a meg nem hallgatott felet. Mindazonáltal a nemzeti bíróság mérlegelhet úgy, hogy a kezdeményezés előtt mindkét felet meghallgatja.[671] Az Európai Bíróság nem a kontradiktóriusság minden elemének minden körülmények között való megkövetelésében látja a bírósággá minősítés problematikájának megoldását, hanem más követelmények nagyobb súllyal való megkövetelésében. Többször kifejtette, hogy még ha az EK 234. cikk nem is teszi függővé a Bíróságnál történő keresetindítást azon eljárás kontradiktórius jellegétől, amelynek során a nemzeti bíróság előzetes

---

[667] Lásd erről: Kecskés László-Lomnici Zoltán-Maczonkai Mihály: Az Európai Közösségek Bírósága Budapest 2001 152-153. p.

[668] A megkülönböztetés C-54/96 Dorsch Consult ügyből származik. Hivatkozik rá: Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció ... 331. p. és Jeney Petra: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatos joggyakorlatának változásai In: Európai jog, 2002. (2. évf.) 5. sz. 25. p.

[669] C-54/96 Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH kontra Bundesbaugesellschaft Berlin mbH. 1997 EBHT I-04961 31. para

[670] C-18/93. Corsica Ferries Italia Srl kontra Corpo dei piloti del porto di Genova. 1994 EBHT I-01783. 12. para

[671] C-10/92. Maurizio Balocchi kontra Ministero delle Finanze dello Stato. 1993 EBHT I-05105 13. para

döntéshozatalra előterjesztett kérdéseket fogalmaz meg,[672] e cikkből mindazonáltal az következik, hogy a Bírósághoz kizárólag olyan bíróság fordulhat, amely előtt eljárás van folyamatban, és amelyet igazságszolgáltatási jellegű határozat meghozatalára irányuló eljárás keretében való határozathozatal érdekében fordultak.[673]

7.5.5. A szerv kötelező hatásköre

Ez a kitétel több dolgot is takar: egyrészt azt jelenti, hogy a konkrét jogvita elbírálása kizárólag az adott szerv (szervtípus) igénybevételével történhet, másrészt res iudicata hatályú, kötelező határozatot hoz. A szerv döntésének kötelező jellege a bírósági eljárások jellegzetessége, illetve annak lényegi részét képezi. Ez az elem egyben a bírói feladatkör gyakorlásának része is. Erről a feltételről is azt kell kimondani, hogy bizonyos értelemben relativizálódott, hiszen találunk döntéseket, ahol nem kötelező erejű döntések hozatalával foglalkozó testületek bíróság minőségét is megállapította az Európai Bíróság.[674] Az Európai Bíróság törekvései jól mutatják, hogy annak érdekében lépik át időnként a megszabott feltételrendszer határait, hogy mód legyen olyan esetekben is előzetes döntéshozatali eljárás keretében megnyilatkozni, amikor egyébként arra nem lenne lehetőség az előterjesztő szerv bíróság minőségének hiánya miatt. Mindazonáltal a gyakorlat jogvédelmi szempontból azért kifogásolható, mert jogbizonytalanságot teremt a feltételek relativizálása.

7.5.6. A szerv függetlensége

A függetlenség fogalma, amely az ítélethozatali tevékenység elengedhetetlen része, mindenekelőtt azt jelenti, hogy az érintett fórum ahhoz a hatósághoz képest, amely a

---

[672] C-18/93 Corsica Ferries 1994 EBHT I-1783. 12. para C-96/04 Standesamt Stadt Niebüll kontra Stefan Grunkin, Dorothee Regina Paul 2006. EBHT I-03561 13. para

[673] C-138/80 Jules Borker. 1980 EBHT 01975 4. para, C-318/85 Regina Greis Unterweger elleni büntetőeljárás. 1986. EBHT 00955. 4. para, C-111/94 Job Centre Coop. ARL. 1995 EBHT I-03361. 9. para, C-165/03 SABU Schuh & Marketing GmbH és társai részvételével folyó Mathias Längst 2005 I-5637. 25. para

[674] C-69/96–C-79/96 Maria Antonella Garofalo (C-69/96. sz. ügy), Giovanni Pagano (C-70/96. sz. ügy), Rosa Bruna Vitale (C-71/96. sz. ügy), Francesca Nuccio (C-72/96. sz. ügy), Giacomo Cangialosi (C-73/96. sz. ügy), Giacoma D'Amico (C-74/96. sz. ügy), Giulia Lombardo (C-75/96. sz. ügy), Emanuela Giovenco (C-76/96. sz. ügy), Caterina Lo Gaglio (C-77/96. sz. ügy), Daniela Guerrera (C-78/96. sz. ügy) és Cesare Di Marco (C-79/96. sz. ügy) kontra Ministero della Sanità és Unità sanitaria locale (USL) n° 58 di Palermo. 1997 EBHT I-05603.

fellebbezéssel megtámadott határozatot hozta, kívülállónak minősüljön.[675] A függetlenség fogalma többek között két szemponttól függ. Az első, külső szempont azt feltételezi, hogy a fórum védett legyen az olyan külső beavatkozástól vagy nyomástól, amely veszélyeztetheti tagjai ítéletalkotásának függetlenségét az eléjük kerülő jogvitát illetően.[676] Az ilyen külső tényezőkkel szembeni nélkülözhetetlen szabadság megkövetel bizonyos olyan megfelelő garanciákat, mint az elmozdíthatatlanság, amelyek az ítélethozatal feladatával megbízott személyek védelmére szolgálnak.[677] A második, belső szempont a pártatlanság fogalmát öleli fel, és egyenlő távolságtartást jelent a jogvitában részt vevő felektől, illetve e felek azon érdekeitől, amelyek a jogvita tárgyát képezik. E szempont megkívánja az objektivitást,[678] valamint azt, hogy a jogvita megoldása során a jogszabály szigorú alkalmazásán kívül semmilyen más érdek ne érvényesüljön. Ezek a függetlenségi és pártatlansági garanciák olyan szabályok meglétét igénylik – különösen ami a fórum összetételét, a kinevezést, a megbízatás időtartamát, valamint az elfogultsági okokat, a kizárási okokat, és a tagok elmozdítását illeti –, amelyek az e fórum illetékessége alá tartozó személyek számára biztosítják minden jogos kétség kizárását az említett fórum befolyásolhatatlanságát illetően a külső tényezőkkel szemben, valamint semlegességét az ütköző érdekek vonatkozásában.[679]

7.5.7. A szerv igazságszolgáltatási tevékenységet gyakorol

Problematikus kérdésként merült fel a közelmúltban az egyik magyar előterjesztéssel kapcsolatosan is a bíróság fogalma.[680] Az ügyben keletkezett főtanácsnoki indítványból is arra lehet következtetni, hogy a fentiek szerinti, esetjog alapján támasztott feltételeken kívül van még egy nagyon fontos aspektusa az előzetes döntéshozatali

---

[675] C-24/92. Pierre Corbiau kontra Administration des contributions. 1993 EBHT I-01277. 15. para, C-516/99 Walter Schmid 2002 EBHT I-04573. 36. para

[676] C-103/97 Josef Köllensperger GmbH & Co. KG és Atzwanger AG kontra Gemeindeverband Bezirkskrankenhaus Schwaz. 1999 EBHT I-00551. 21. para, C-407/98 Katarina Abrahamsson, Leif Anderson kontra Elisabet Fogelqvist 2000 EBHT I-05539. 36. para; lásd még ugyanezen értelemben az EJEB Campbell és Fell v. Egyesült Királyság ügyben 1984. június 28-án hozott ítéletének [A. sorozat, 80. szám] 78. §-át

[677] C-9/97 és C-118/97 Raija-Liisa Jokela és Laura Pitkäranta. 1998 EBHT I-06267. 20. para

[678] C-407/98 32. para

[679] C-103/97 20–30. para, C-54/96 Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH kontra Bundesbaugesellschaft Berlin mbH. 1997 EBHT I-04961. 36. para, C-17/00 François De Coster kontra Collège des bourgmestre et échevins de Watermael-Boitsfort 2001 EBHT I-09445. 18-21. para, lásd még ebben az értelemben az EJEB De Cubber v. Belgium ügyben 1984. október 26-án hozott ítéletének [A. sorozat, 86. szám] 24. §-át

[680] C-210/06 Cartesio (még nem született ítélet)

eljárást előterjesztő szerv bíróság minőségének, illetve az ahhoz kapcsolódó feltételeknek. Talán ennek az előkérdésnek a nyomatékosabb vizsgálatával oldható fel a korábban említett relativizálódott feltételek kérdése is. Par excellence vizsgálandó ugyanis, hogy az előterjesztő szerv tevékenysége igazságszolgáltatási jellegű-e. Az igazságszolgáltatási tevékenység gyakorlása magában foglalja a jogvitában, a jogszabályokban rögzített jogokról és kötelezettségekről való, kötelező erővel bíró döntés hozatalát. Ha erről az oldalról közelítjük meg a kérdést, látható, hogy valójában az igazságszolgáltatási tevékenység gyakorlása az esetjogban már megfogalmazott követelmények összefoglaló eredője. Ez azért is gyakorlatiasabb megközelítésre ad lehetőséget az előfeltételek fennállása tekintetében, mert sem pusztán a szerv elnevezése, sem a fentebb felsorolt kontradiktórius eljárás léte nem minden esetben elegendő útmutató az előterjesztő szerv bíróság jellegére. A Cartesio ügyben merült fel kérdésként, hogy miután a Magyar Köztársaságban a cégek közhiteles nyilvántartását cégbíróságok végzik, akik a cégek bejegyzési és változásbejegyzési kérelmeiről első fokon döntést hoznak, e szervek, illetve a döntéseiket felülbíráló másodfokú bíróságok megfelelnek-e a bíróság sui generis közösségi fogalmának. A cégbíróságokat jogszabály alapítja, közhatalmi funkciót látnak el, állandó jelleggel működnek és jogszabályok alapján hozzák meg döntéseiket. A cégbíróságon független bírák végzik a cégekkel kapcsolatos regisztrációs tevékenységet, hatáskörük a bejegyzési és változásbejegyzési eljárásban kötelező. Megállapítható ugyanakkor, hogy a cégbíróságok eljárása nem kontradiktórius eljárásban történik, és a cégbíróság által hozott döntések jogi természetéről is kimondható, hogy az alapvetően regisztrációs tevékenységnek minősül.[681] Az Európai Bírósági gyakorlatából az is következik, hogy ha bejegyzési vagy változásbejegyzési eljárás folyik a cégbíróság előtt,[682] akkor közösségi jogi értelemben nincs jogvita.[683] A Bíróság gyakorlatából leszűrhetően ilyen esetekben is jogvita keletkezik azonban, ha az elsőfokú határozattal szemben fellebbezést nyújtanak be.[684] Erre a megállapításra jutott Maduro főtanácsnok a hivatkozott Cartesio ügyben is,

---

[681] C-182/00 Lutz GmbH és társai 2002 EBHT I-00547. 14. pontja.

[682] Hasonló helyzetet lehet megállapítani például a megyei bíróságok alapítványok és egyesületek nyilvántartásával kapcsolatos teendői ellátásánál. A felszámolási eljárás minden részmozzanata sem felel meg a „jogvita" fennállása kritériumának, így a konkrét ügy konkrét eljárási körülményei alapján lehet mérlegelni, hogy az ügyben tehető-e előterjesztés.

[683] C-24/92. Pierre Corbiau kontra Administration des contributions. 1993 EBHT I-01277, C-54/96 Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH kontra Bundesbaugesellschaft Berlin mbH. 1997 EBHT I-04961, C-65/77 Jean Razanatsimba. 1977 EBHT 02229, C-111/94 Job Centre Coop. ARL. 1995 EBHT I-03361.

[684] C-411/03 SEVIC Systems AG 2005 EBHT I-10805.

amikor a cégbírósággal kapcsolatosan kimondta: közigazgatási határozatot hozott, anélkül hogy jogvitát döntött volna el.[685]Az EK 234. cikk értelmében ez nem tekinthető igazságszolgáltatási tevékenységnek, ennek keretében tehát a cégbíróság nem terjeszthet elő előzetes döntéshozatal iránti kérelmet.[686] Ezzel szemben a cégbíróság végzése elleni fellebbezési eljárás az EK 234. cikk értelmében igazságszolgáltatási tevékenységnek minősül, függetlenül attól, hogy az eljárás ex parte zajlik.[687] Esszenciaként leszűrhető tehát, hogy jogvita, aminek az elbírálása történik az igazságszolgáltatási tevékenység során. Ez a következtetés levezethető magából az EK Szerződés 234. cikkéből, mondhatjuk, hogy a jogvita léte önálló - nem a bíróság fogalmához tartozó - szövegbeni feltétele a 234. cikknek.[688]

A fenti fejtegetések rámutattak arra, hogy időnként problematikus lehet annak a látszólag egyszerű kérdésnek a megválaszolása, hogy mit kell előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére jogosult bíróság alatt érteni. Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnok több indítványában[689] kiemelte, hogy nem kellően pontos a Bíróság ítéleteiben az EK 234. cikk szerinti bíróság fogalmának meghatározása, újfajta megközelítésre, a hangsúlyok áthelyezésére lenne szükség.[690] Javasolta, hogy e meghatározásba bele kell venni valamennyi olyan szervet, amely valamely tagállam bírósági szervezetének részét képezi, továbbá azokat is, amelyek – bár nem képezik e szervezet részét – olyan határozatokat hoznak, amelyek bírósági keresettel nem megtámadhatóak.[691] Felhívta a figyelmet arra is, hogy a fogalomhasználat pontosítása esetén szigorúan kellene alkalmazni az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában meghatározott feltételeket, különösképpen az eljárás függetlenségének és kontradiktórius jellegének feltételeit.[692]

---

[685] Poiares Maduro főtanácsnok C-210/06 Cartesio Oktató és Szolgáltató bt. ügyben 2008. május 22-én ismertetett indítványa 5. para, C-182/00 Lutz GmbH és társai 2002 EBHT I-00547. 14. para

[686] C-182/00 Lutz GmbH és társai 2002 EBHT I-00547. 13 para, C-178/99 Doris Salzmann 2001 EBHT I-04421. 15. para, C-111/94 11. para, C-447/00 Holto Ltd 2002 EBHT I-00735 17. és 18. para, C-165/03 SABU Schuh & Marketing GmbH és társai részvételével folyó Mathias Längst 2005 EBHT I-5637. 25. para, C-96/04 Standesamt Stadt Niebüll kontra Stefan Grunkin, Dorothee Regina Paul 2006. EBHT I-03561. 14. para

[687] C-111/94 11. para, C-447/00 19. para

[688] Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben ...221. p.

[689] Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnok C-246/05 Armin Häupl kontra Lidl Stiftung & Co. KG ügyben 2006. október 26-án ismertetett, valamint a C–17/00 De Coster ügyben hozott ítélet (2001 EBHT I–9445) alapjául szolgáló ügyben 2001. június 28-án ismertetett indítvány

[690] C–259/04 Emanuel ügyben hozott ítélet (2006 EBHT I–3089.) alapjául szolgáló ügyben ismertetett indítvány 26. para

[691] C-246/05 ügyben ismertetett indítvány 22. para, C–17/00 ügyben ismertetett indítvány 83. para

[692] C-246/05 ügyben ismertetett indítvány 22. para, C–17/00 ügyben ismertetett indítvány 89. para

7.6. Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének egyéb feltételei

7.6.1. A szükségesség kérdése[693]

Az EK Szerződés 234. cikk második bekezdése fogalmazza meg, hogy ha egy tagállam bírósága előtt olyan közösségi jogi értelmezési vagy érvénytelenségi kérdés merül fel, aminek az értékelésére szükség van az ítélete meghozatalához, az Európai Bírósághoz fordulhat.[694] A szükségesség tehát elsősorban relevancia kérdése, amit a nemzeti bírónak kell felmérnie, hiszen az ügy tényállásáról egyedül ő rendelkezik közvetlen ismeretekkel. Ennél fogva a határozathozatalra hivatott nemzeti bíróság hatáskörébe tartozik annak megítélése, hogy ítélete meghozatalához szükségesnek tartja-e az előzetes döntéshozatalt, és relevánsak-e a Bíróságnak feltett kérdései.[695] A döntés joga, s egyben felelőssége is a nemzeti bíróé. Abból a célból, hogy a Bíróság a Szerződéssel összhangban tudja ellátni feladatát, a nemzeti bíróságoknak az előterjesztő határozatban szükséges magyarázatot nyújtaniuk arra vonatkozóan, miért ítélik úgy meg, hogy a kérdéseikre nyújtott válasz szükséges az ítélethozatalhoz. A szükségesség feltételének fennállására vonatkozó érdemi indokolás kívánalma arra irányul, hogy a Bíróság érdemben beleszólhasson a nemzeti bíróság mérlegelésébe. A Bíróság a Foglia ügyben kifejezetten kimondta, hogy a nemzeti bíróságok e mérlegelési jogköre nem korlátlan. A szükségesség feltételének érdemi kontrollja előrevetíti azt, hogy a Bíróság felülbírálhatja a nemzeti bíróság döntését a szükségesség fennállását illetően, továbbá megállapíthatja, hogy a nemzeti bíróság mérlegelésével ellentétben mégsem szükséges a feltett kérdés megválaszolása az ítélethozatalhoz.[696] A szükségesség követelményének gyakorlati megvalósulása tekintetében sajátos hatáskör megosztás érvényesül a konkrétan eljáró nemzeti bíró és az Európai Bíróság között. Ez adott estben járhat olyan következményekkel, hogy ha a nemzeti bíró szükségesnek ítéli az előterjesztés

---

[693] Blutman László: Előzetes döntési eljárás az Európai Bíróságon: a szükségesség feltétele Jogtudományi Közlöny 1999 (53. évf.) 12. sz. 541-548. p.

[694] C-231/89 Krystyna Gmurzynska-Bscher kontra Oberfinanzdirektion Köln. 1990EBHT I-04003. 9. para

[695] C-83/91 Wienand Meilicke kontra ADV/ORGA F. A. Meyer AG. 992. EBHT I-4871. 23. para, C-412/93 Société d'importation Edouard Leclerc-Siplec kontra TF1 Publicité SA és M6 Publicité SA. 1995 EBHT I-00179. 10. para, C-314/01 Siemens AG Österreich, ARGE Telekom & Partner kontra Hauptverband der österreichischen Sozialversicherungsträger 2004 EBHT I-2549. 34. para

[696] C-244/80 Pasquale Foglia kontra Mariella Novello. 1981 EBHT 03045 18. para

megtételét, ezt az Európai Bíróság felülmérlegelheti, visszautasítva a választ, ugyanezen jog azonban a felsőbb szinten eljáró nemzeti bíróságot nem illeti meg, mert ez az előterjesztő bíróság, és rajta keresztül az ügyben érintett felek közösségi joghoz, jogvédelemhez való hozzájutását korlátozza. A szükségesség követelményével összefüggésben fontos, hogy nemzeti eljárási szabályok az előterjesztő bírót nem korlátozhatják abban, hogy az általa megítélt szükségesség esetén kérdéseivel az Európai Bírósághoz forduljon.[697]

7.6.2. Az elfogadhatóság kérdései, avagy az Európai Bíróság hatáskörének vizsgálata

Az EK 234. cikk célja annak megelőzése, hogy a nemzeti bíróságok által alkalmazandó közösségi jogot eltérő módon értelmezzék, valamint annak biztosítása minden körülmények között, hogy a közösségi jognak az összes tagállamban azonos hatálya legyen,[698] s megakadályozza, hogy bármely tagállamban a közösségi jog szabályaival összhangban nem álló nemzeti ítélkezési gyakorlat alakuljon ki.[699] Ennél fogva, ha a nemzeti bíróságok által feltett kérdés valamely közösségi jogi rendelkezés értelmezésére vonatkozik, a Bíróság főszabály szerint köteles a kérelemről határozni.[700] Kivételes esetekben azonban a Bíróság jogosult saját hatáskörének megállapítása céljából megvizsgálni azokat a körülményeket, amelyek mellett a nemzeti bíróság hozzá fordult. Így a Bíróság elutasítja a határozathozatalt a nemzeti bíróság által előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésről, ha a közösségi jog kért értelmezése nyilvánvalóan nem áll kapcsolatban az alapjogvita tényeivel vagy tárgyával, ha a probléma hipotetikus, vagy ha nem állnak a Bíróság rendelkezésére azon ténybeli és jogi körülmények, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a feltett kérdésekre hasznos

---

[697] C-146/73. Rheinmühlen-Düsseldorf kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1974. EBHT 00139

[698] C-166/73. 2. para

[699] C-337/95 Parfums Christian Dior SA és Parfums Christian Dior BV kontra Evora BV. 1997 EBHT I-06013. 25. para, C-393/98 Ministério Público, António Gomes Valente kontra Fazenda Pública2001 EBHT I-01327. 17. para, C-99/00 Kenny Roland Lyckeskog 2002. EBHT I-04839. 14. para, C-495/03 Intermodal Transports BV kontra Staatssecretaris van Financien 2005 EBHT I-08151. 29. és 38. para

[700] C-83/91 Wienand Meilicke kontra ADV/ORGA F. A. Meyer AG. 992. EBHT I-4871. 24. para, C-412/93 Société d'importation Edouard Leclerc-Siplec kontra TF1 Publicité SA és M6 Publicité SA. 1995 EBHT I-00179. 11. para, C-200/98 X AB, Y AB kontra Riksskatteverket 1999 EBHT I-08261. 19. para

módon válaszolhasson.[701] A visszautasítás okai alapvetően három körbe sorolhatók: első a joghatással nem bíró vagy még ki sem bocsátott normákra vonatkozik, a második az előterjesztő bíróság előtti eljárás befejeződésével függ össze, a harmadik pedig abban foglalható össze, hogy nincs összefüggés az ügy tárgya és az értelmezendő közösségi norma között.[702]

A ki nem bocsátott aktusok vizsgálatának visszautasítása arra ad lehetőséget, hogy az Európai Bíróság politikai jellegű vitáktól távol tartsa magát. A kérdés relevanciájának értékelése a kérdést előterjesztő bíróság hatásköre,[703] amelyet a közösségi bíróság nem vizsgálhat felül, kivéve akkor, ha kívül esik az uniós jog hatályán, így a Bíróság kimondta, hogy nincs hatásköre olyan jogszabályok értelmezésére, amelyeket a Közösség még nem fogadott el.[704] Okafogyottságra hivatkozással olyankor is megtagadja az Európai Bíróság a válaszadást, ha az ügy az előterjesztő bíróság előtt már befejeződött.[705] Az EK 234. cikk szövegéből is, és rendszeréből is az következik ugyanis, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás előfeltétele a nemzeti bíróság előtt ténylegesen folyamatban lévő jogvita, amelynek keretében a nemzeti bíróságnak az előzetes döntést tekintetbe vevő határozatot kell hoznia.[706] Azt is többször hangsúlyozta az Európai Bíróság, hogy csak akkor utasíthatja el a határozathozatalt a nemzeti bíróság által előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésről, ha a közösségi jog kért értelmezése nyilvánvalóan nem áll kapcsolatban az alapjogvita tényeivel vagy tárgyával,[707] ha a probléma hipotetikus, vagy ha nem állnak a Bíróság rendelkezésére

---

[701] C-244/80 Pasquale Foglia kontra Mariella Novello. 1981 EBHT 03045 21. para, C-379/98 PreussenElektra AG kontra Schleswag AG 2001 EBHT I-02099. 39. para, C-390/99 Canal Satélite Digital SL and Administracíon General del Estado, intervener: Distribuidora de Televisión Digital SA (DTS), kontra Administración General del Estado 2002 EBHT I-00607. 19. para

[702] C-343/90 Manuel José Lourenço Dias kontra Director da Alfândega do Porto. 1992 EBHT I-04673.

[703] C-53/79 Office national des pensions des travailleurs salariés (ONPTS) kontra Fioravante Damiani. 1970 EBHT 00273

[704] C-93/78 Lothar Mattheus kontra Doego Fruchtimport und Tiefkühlkost eG. 1978 EBHT 02203 ügyben a Bíróság kimondta, hogy nincs hatásköre olyan jogszabályok értelmezésére, amelyeket a Közösség még nem fogadott el.

[705] C-338/85 Fratelli Pardini SpA kontra Ministero del commercio con l'estero és Banca toscana (filiale di Lucca). 1988 EBHT 02041 11. para

[706] C-422/93–C-424/93 Teresa Zabala Erasun, Elvira Encabo Terrazos és Francisco Casquero Carrillo kontra Instituto Nacional de Empleo. 1995 EBHT I-01567. 28. para, C-314/96 Ourdia Djabali kontra Caisse d'allocations familiales de l'Essonne. 1998 EBHT I-01149 18. para

[707] C-244/80 Pasquale Foglia kontra Mariella Novello. 1981 EBHT 03045 21. para, C-390/99 Canal Satélite Digital SL and Administracíon General del Estado, intervener: Distribuidora de Televisión Digital SA (DTS), kontra Administración General del Estado 2002 EBHT I-00607. 19. para, C-167/01 Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam kontra Inspire Art Ltd 2003 EBHT I-10155. 44. és 45. para, C-314/01 Siemens AG Österreich, ARGE Telekom & Partner kontra Hauptverband der österreichischen Sozialversicherungsträger 2004 EBHT I-02549. 35. para, C-446/93 SEIM - Sociedade de

azon ténybeli és jogi körülmények, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a feltett kérdésekre hasznos módon válaszolhasson.[708] Az esetjog alapján kikristályosodott, hogy az Európai Bíróság nem ad választ előzetes döntéshozatali eljárás keretében a feltett kérdésekre olyankor, ha az alapeljárásban nincs valós jogvita. [709] A valódi jogvita meghatározása nem könnyű feladat, de erre utaló szimptómák következtethetők általában az eljárásjogi szabályokból. Nyilvánvalóan nincs jogvita, ha az ellenérdekű fél nem vitatja a másik fél állításait.[710] Gyakori visszautasítási ok a feltett kérdés, vagy a megjelölt tényállás hipotetikus jellege is.[711] Olyankor is visszautasíthatja a Bíróság a választ, ha a megkereső bíróság nem közöl elegendő adat,[712] vagy a feltett kérdés homályos. Általánosságban is elmondható, hogy a bírói határozatokkal szemben támasztható alapvető követelmény, hogy azok érthetőek, világosak, pontosak legyenek, azok tartalmát laikus is képes legyen megérteni. Az Európai Bírósághoz utalt előzetes döntéshozatali kérdések tekintetében különös súllyal érvényesül ez a követelmény, figyelemmel arra, hogy a nemzeti bíróság által feltett kérdéseket az Európai Bíróság nyelvére kell fordítani, gyakran a nemzeti bíróság által használt nyelvhez képest közvetítő nyelvek segítségül hívása mellett. Amennyiben a nemzeti bíróság határozatában nem fejtette ki a kérdéseket kellő világossággal, vagy olyan bonyolult megfogalmazást tett, ami - különös figyelemmel a többszörös fordítások szükségességére - az Európai Bíróság elé olyan formában kerül, hogy a Bíróság arról a közösségi jog hasznos értelmezését nem tudja megadni, úgy az ilyen esetekben is visszautasításra kerül a feltett kérdésre adandó válasz. A hasznos válasz elve azonban

---

Exportação e Importação de Materiais Ldª kontra Subdirector-Geral das Alfândegas. 1996 EBHT I-00073 28. para

[708] C-379/98 PreussenElektra AG kontra Schleswag AG 2001 EBHT I-02099. 39. para, C-390/99 19. para, C-419/04 Conseil général de la Vienne kontra Directeur général des douanes et droits indirects 2006 EBHT I-05645. 20. para

[709] C-244/80 18. para

[710] C-408/95 Eurotunnel SA és társai kontra SeaFrance.1997 EBHT I-06315. 22. para

[711] C-306/99 Banque internationale pour l'Afrique occidentale SA (BIAO) kontra Finanzamt für Großunternehmen in Hamburg 2003 EBHT I-00001. 88. para, C-415/93. Union royale belge des sociétés de football association ASBL kontra Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA kontra Jean-Marc Bosman és társai és Union des associations européennes de football (UEFA) kontra Jean-Marc Bosman. 1995. EBHT I.-04921. 59–61. para, C-369/95 Somalfruit SpA és Camar SpA kontra Ministero delle Finanze és Ministero del Commercio con l'Estero. 1997 EBHT I-06619. 40–41. para, C-36/99 Idéal tourisme SA konta Belga állam 2000 EBHT I-6049. 20. para, C-17/03 Vereniging voor Energie, Milieu en Water és társai kontra Directeur van de Dienst uitvoering en toezicht energie 2005 EBHT I-04983. 34. para

[712] A C-320/90–C-322/90 Telemarsicabruzzo SpA kontra Circostel és Ministero delle Poste e Telecomunicazioni és Ministero della Difesa. 1993 EBHT I-00393. 6. para, C-157/92 Giorgio Domingo Banchero elleni büntetőeljárás. 1993 EBHT I-01085. 4. para, C-128/97. és C-128/97 és C-137/97. Italia Testa és Mario Modesti elleni büntetőeljárás, Società Italiana degli Autori ed Editori (SIAE) részvételével. 1998 EBHT I-02181. 4. para

sokszor segít az ilyen esetekben is, ha ugyanis a feltett kérdés nem kellően precíz ugyan, de abból a kérdés lényege megállapítható,[713] úgy az Európai Bíróság, aki hatékony segítséget kíván adni a megkereső bíróságnak, a kérdés átfogalmazásával is adhat választ.[714] A hasznos válasz adásának követelménye, ami a nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság közötti együttműködésből következik, feladatul szabja az Európai Bíróságnak azt is, hogy a közösségi jog minden olyan rendelkezését értelmezze, amelyre a nemzeti bíróságoknak az eléjük terjesztett jogviták eldöntése érdekében szükségük van, még akkor is, ha e bíróságok az általuk feltett kérdésekben nem jelölik meg kifejezetten ezeket a rendelkezéseket.[715]

A szükségesség és a hasznos válasz Bíróság által kifejlesztett elvére tekintettel jogvédelmi szempontból erősen kifogásolható a magyar felsőbíróságok előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatos gyakorlata. A BH 2006/216, BH 2006/18, EBH 2005/1320 számokon közzétett, és a magyar bírói kar számára iránymutatónak szánt állásfoglalások kifejezetten ellentétesek az Európai Bíróság gyakorlatával, ugyanis az EK Szerződés 234. cikke az Európai Bíróság kizárólagos feladatává teszi az előzetes döntéshozatali eljárásban előterjesztett kérdések érdemi elbírálását, és a hatáskörmegosztás fentebb részletezett sajátosságaira tekintettel kizárólag ez a Bíróság jogosult a szükségesség kérdésében is vizsgálatot folytatni.[716]

---

[713] C-475/99 Ambulanz Glöckner kontra Landkreis Südwestpfalz 2001 EBHT I-08089. 10. para és a C-136/03 Georg Dörr kontra Sicherheitsdirektion für das Bundesland Kärnten és Ibrahim Ünal v Sicherheitsdirektion für das Bundesland Vorarlberg 2005 EBHT I-04759. 46. para

[714] C-467/04 Giuseppe Francesco Gasparini, José Ma L. A. Gasparini,Giuseppe Costa Bozzo, Juan de Lucchi Calcagno, Francesco Mario Gasparini, José A. Hormiga Marrero, Sindicatura Quiebra 2006 EBHT I-09199

[715] C-280/91. Finanzamt Kassel-Goethestrasse kontra Viessmann KG. 1993 EBHT I-00971. 17. para, C-42/96 Società Immobiliare SIF SpA kontra Amministrazione delle finanze dello Stato. 1997 EBHT I-07089. 28. para, C-45/06 Campina Gmbh & Co., anciennement TUFFI Campina emzett GmbH kontra Hauptzollamt Frankfurt (Oder) 2007 EBHT I-02089. 30. és 31. para

[716] Álláspontomat megerősíti: Az Európai Unió alapító szerződéseinek magyarázata 1. kötet CompLex Budapest 2008 (Szerkesztette: Osztovits András) 1480-1483. p.

7.7. Néhány – jogvédelmi szempontból lényeges - eljárási kérdés

7.7.1. Előterjesztési jogosultság

A 234. cikk második bekezdése teremti meg a lehetőséget arra, hogy valamennyi tagállami bíróság előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezzen az Európai Bíróság előtt, amennyiben úgy ítéli meg, hogy az előtte folyamatban lévő ügy eldöntéséhez szükséges. Világosan és egyértelműen kívül esik azonban a 234. cikk hatókörén a nem tagállami bíróságok által tett előterjesztések köre.[717] A Közösségen kívüli államok bírósága abban az esetben sem terjeszthet elő előzetes döntés iránti kérelmet az Európai Bíróságnál, ha a Közösség és a saját államuk által kötött nemzetközi egyezmény értelmezéséről lenne szó. A Bíróság a tagállami feltétellel kapcsolatban további pontosítást tett abban az irányban, hogy a tagállamok által létrehozott nemzetközi bíróságoktól is elfogad előterjesztést, amennyiben az közösségi jogot is alkalmaz.[718] Ez azt jelenti, hogy a tagállamok által létrehozott nemzetközi bíróság tagállami bíróságnak minősül a 234. cikk értelmében. A tagállamhoz tartozás azt is jelenti, hogy még egy tagállamon belül működő szervnek is, legalább valamilyen mértékig közhatalmi jogosítványokat kell gyakorolnia, nem lehet teljes egészében magánjellegű konfliktus megoldó szerv. Ez a tagállamhoz tartozás feltételének másik vonatkozása.

A 234. cikk a tagállamok valamennyi bírósága számára előterjesztési jogosultságot jelent, ez a jog sem nemzeti eljárási szabályokkal, sem pedig felsőbb bíróságok gyakorlata révén nem korlátozható.[719] Az előterjesztés szabadsága a felekkel szemben is érvényesül. E kérdésekről a későbbiek során még szó lesz.

7.7.2. Kötelező előterjesztés

A 234. cikk /3/ bekezdése bizonyos nemzeti bíróságok tekintetében nem pusztán lehetőséget teremt az Európai Bírósághoz fordulásra, hanem egyenesen kötelezettségként írja elő az eljárás kezdeményezését. Ebbe a körbe azon tagállami

[717] C-100/89. és C-101/89 Peter Kaefer és Andréa Procacci kontra francia állam. 1990 EBHT I-04647
[718] C-265/00 Campina Melkunie BV kontra Benelux-Merkenbureau 2004 I-01699.
[719] C-146/73. Rheinmühlen-Düsseldorf kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1974. EBHT 00139 3. para, C-166/73. Rheinmühlen-Düsseldorf kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1974. EBHT 00033. 4. para

bíróságok tartoznak, amelyek határozatai ellen a belső jog értelmében nincs jogorvoslati lehetőség. Abban a kérdésben azonban, hogy mi minősül jogorvoslatnak, több teória létezik. Az objektív elmélet szerint csak azon nemzeti bíróságoknak van előterjesztési kötelezettsége, amelyek egyetlen határozata ellen sincs lehetőség jogorvoslatra. Ez a jogorvoslati lehetőséget általánosságban felfogó elmélet lényegében leszűkíti az ilyen bíróságok körét a tagállami Legfelsőbb Bírósági szintre.[720] A másik nézetrendszer szerint nem objektív módon kell tekinteni a jogorvoslati lehetőség kizártságát, hanem arra kell figyelemmel lenni, hogy az adott ügyben konkrétan van-e helye jogorvoslatnak vagy sem.[721] A tagállamok gyakorlata abba az irányba mutat, hogy nem az objektív teória szerint kell a jogorvoslati lehetőség kizártságát figyelembe venni, hanem a szubjektív elmélet szerint kell vizsgálni, hogy az adott konkrét ügyben van-e helye jogorvoslatnak, vagy sem.[722] Már a Közösség eddigi történetében igazolódott, hogy ez a látszatra egyszerűen eldönthető kérdés több buktatót hoz magával, nevezetesen nem könnyű konkrét szituációkban eldönteni azt, hogy melyik az a bíróság, amelyik végső fokon jár el. Más felfogások a struktúra-funkció elv alapján tesznek megkülönböztetést. A strukturális felfogás szerint azt a bíróságot kell végső fokon eljáró bíróságnak tekinteni, amelynek határozata ellen strukturális okokból nincs helye jogorvoslatnak, azaz az adott állam legfelsőbb bírói testületét. Az Európai Bíróság gyakorlatából inkább a konkrét ügyre vonatkozó jogorvoslat elméleti megközelítés ismerhető fel.[723]

Fontos megemlíteni, hogy a Foto-Frost ügyből nyert tapasztalataink szerint ezen túlmenően az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése akkor is kötelezőnek tekinthető, ha az alapügyben a közösségi jogi aktus érvényességének kérdése merül fel – bármely fokon ítélkező nemzeti bíróság előtt. A nemzeti bíróságoktól ugyanis főszabály szerint kérni lehet valamely közösségi jogi aktus érvényességének vizsgálatát, e bíróságok azonban nem rendelkeznek hatáskörrel arra, hogy maguk állapítsák meg a közösségi intézmények jogi aktusainak érvénytelenségét.[724] Csak az Európai Bíróság rendelkezik hatáskörrel valamely közösségi jogi aktus érvénytelenségének

[720] Brown & Kennedy: The Court of Justice.... 214. p.
[721] Wyatt, D-Dashwood A.A.: European Community Law Sweet & Maxwell London 1993 149-150 p.
[722] General Report 3.5. Idézi: Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben ...307. p.
[723] C-6/64. Flaminio Costa kontra E.N.E.L.1964. EBHT 01141, C-337/95 Parfums Christian Dior SA és Parfums Christian Dior BV kontra Evora BV. 1997 EBHT I-06013. 25. para, C-99/00 Kenny Roland Lyckeskog 2002. EBHT I-04839. 14. és 15. para
[724] C-314/85 Foto-Frost kontra Hauptzollamt Lübeck-Ost. 1987 EBHT 04199

megállapítására.[725] A nemzeti bíróságoknak arra van hatáskörük, hogy az előttük felhozott közösségi jog érvénytelenségére irányuló érvénytelenségi kifogást elutasítsák.

7.7.3. Kivételek az előterjesztési kötelezettség alól

Előfordulhat olyan helyzet, hogy érintve van egy ügyben közösségi jogi kérdés, azonban annak értelmezése nem előfeltétele a nemzeti ügy eldöntésének. Ilyen esetekben nyilvánvalóan nem keletkezik előterjesztési kötelezettség még a végső fokon eljáró bíróság számára sem.[726] Vannak olyan esetek is, amikor közösségi jogi szabályok használatára van szükség az ügy eldöntéséhez, de előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére még sincs szükség. Ez előfordulhat azért, mert az Európai Bíróság a kérdést korábban már eldöntötte, a nemzeti bíró pedig ezt az értelmezést felhasználja döntése meghozatalánál, vagy azért, mert a kérdésre adható válasz evidens. E két szituációt két elvvel szoktuk leírni, az első az acte éclaire, a második pedig az acte claire[727] doktrínája. Az acte éclaire doktrína úgy írható körül, hogy az Európai Bíróság azonos tárgyú korábbi döntései, melyek bármely nemzeti bíróság kezdeményezésére, illetve bármilyen eljárásban születtek, iránymutatásul szolgálhatnak a nemzeti bíróságok számára. Az ilyen korábbi döntések megléte, és azok nemzeti bírák általi ismerete azonban nem akadálya annak, hogy a nemzeti bíróság új ténybeli körülmények, vagy jogi érvek alapján, vagy egyszerűen a jogfejlődés időközben bekövetkezett eredményei miatt ugyanazon kérdésben is az Európai Bírósághoz forduljon.[728] Ez a megállapítás igaz akkor is, ha a már eldöntött jogkérdés nem pontosan egyezik az alapügyben felmerült esettel.[729] Az acte claire doktrínája szerint olyan esetekben sem kell az Európai Bírósághoz fordulni, ha az alkalmazandó közösségi norma szövege kétséget kizáró módon, evidensen csak egyféleképpen értelmezhető, annak szövege világos és

---

[725] C-143/88. és C-92/89. Zuckerfabrik Süderdithmarschen AG kontra Hauptzollamt Itzehoe és Zuckerfabrik Soest GmbH kontra Hauptzollamt Paderborn. 1991 EBHT I-00415. 17. para, C-344/04 The Queen kontra Department for Transport ügyben 2006 EBHT I-00403. 27. para

[726] C-283/81 Srl CILFIT és Lanificio di Gavardo SpA kontra Ministero della sanità. 1982 EBHT 03415. 10. para

[727] Az acte clair-tan valóságos tartalmi kérdéseivel kapcsolatosan lásd: Várnay Ernő: Az ACTE CLAIR-tan és a CILFIT-feltételek, avagy az előzetes döntéshozatalra irányuló előterjesztési kötelezettség korlátozott korlátozása In: Magyar jog 2005. (52. évf.) 2. sz. 95-108. p., Osztovits András: A nem létező acte clair tan az Európai Közösségek Bíróságának gyakorlatában In: Magyar jog 2004. (51. évf.) 5. sz. 292-299. p.

[728] C-28/62–30/62 Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV kontra Administration fiscale néerlandaise. 1963 EBHT 00061 76. para

[729] C-283/81 14. para

értelmezése tekintetében semmilyen kétség nem merülhet fel. Mindez azt jelenti, hogy olyan esetekben sem szükséges az Európai Bírósághoz fordulni, ha az Európai Bíróság a kérdéses normát korábban nem értelmezte, azonban a válasz az Európai Bíróság és a nemzeti bíróságok számára is egyaránt nyilvánvaló.[730] Annak mérlegelésekor, hogy alkalmazni lehet-e az acte claire doktrínát vagy sem, azaz szükséges-e az Európai Bírósághoz fordulni értelmezés végett, vagy ennek híján a nemzeti bíró is megfelelően, evidens módon tudja értelmezni a közösségi szabályt, az alábbi, az Európai Bíróság által felhívott, körülményekre kell figyelemmel lenni. A közösségi jogi aktus különböző nyelvi verziói eltérhetnek egymástól, ami egyben azt a kötelezettséget is jelenti a nemzeti bírák számára, hogy ha az acte claire doktrínát alkalmazni kívánják, úgy – különösen kétség esetén – össze kell vetniük az egyes nyelvi változatokat, és csak abban az esetben alkalmazhatják a közösségi normát, ha meggyőződtek arról, hogy más nyelvi változat alapján sincs a norma rendelkezéseinek értelmezése tekintetében semmilyen kétely. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy a közösségi jog sajátos terminológiával operál, így gyakran olyan a nemzeti jogban evidens és kikristályosodott értelmezést sem lehet a közösségi norma értelmezésének alapjául elfogadni, ami tekintetében a nemzeti jog szempontjából semmilyen kétség nem merül fel. Fontos kérdés ugyanis, hogy a közösségi jogot valamennyi tagállamban egységesen, egyformán kell értelmezni, így ha felmerül annak a lehetősége, hogy az egyébként a nemzeti jogban is ismert jogintézményt, legális definíciót a közösségi jog más értelemben használja, úgy az Európai Bírósághoz fordulás nem mellőzhető.

A fentiekből következik egy másik jellegzetesség, nevezetesen az egyes jogi fogalmak különböző tartalmat takarhatnak az egyes jogrendszerekben. A közösségi jogrendszer sui generis jellegű, önálló, így habár építkezik az egyes tagállamok nemzeti jogrendszereinek hagyományaiból, mégis azoktól különálló rendszert alkot. Veszélyes lehet egy olyan terminológia nemzeti értelemben történő használata, amely egy másik jogrendszerben, másik tagállam jogában, vagy a közösségi jogban eltérő tartalmat takar, ez ugyanis alapvetően eltérő értelmezési eredményre vezethet. Talán az egyik leglényegesebb eleme az értelmezésnek, hogy a közösségi jogi szabályt összefüggéseiben és mindig céljára tekintettel, azaz teleologikus módon kell értelmezni. Az Európai Bírósághoz fordulás akkor mellőzhető, ha a jogalkalmazó nemzeti bíró nem

[730] C-283/81 Srl CILFIT és Lanificio di Gavardo SpA kontra Ministero della sanità. 1982 EBHT 03415. 16. para

fosztja meg értelmezésével - az egyébként szó szerinti értelme szerint evidens közösségi szabályt - kontextusától és a jogalkotás céljától. Ezért indokolt minden kétségesnek tűnő szituációban az Európai Bírósághoz fordulni, a jogvédelem szempontjai így nem szenvedhetnek csorbát. Az Európai Bíróság túlterhelését sem jelenthetik az ilyen kétséges szituációban tett megkeresések, mert abban az esetben amennyiben az Európai Bírósághoz előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés azonos egy olyan kérdéssel, amelyről az Európai Bíróság korábban már határozatot hozott, vagy az ilyen kérdésre a válasz egyértelműen levezethető az esetjogból, illetve a kérdésre adandó válasz ésszerű kétségnek nem enged teret, az Európai Bíróság a kérdést előterjesztő bíróság tájékoztatását és az alapokmánya 23. cikkében meghatározott érdekeltek által előadott észrevételek, valamint a főtanácsnok meghallgatását követően indokolt végzéssel is határozhat, amelyben visszautal a korábbi ítéletére, vagy vonatkozó esetjogára.[731]

7.7.4. Kérelemre vagy ex officio

E tekintetben mindenekelőtt hangsúlyozni kell, hogy az EK 234. cikkel bevezetett rendszer annak érdekében, hogy biztosítsa a közösségi jog egységes értelmezését a tagállamokban, közvetlen együttműködést hoz létre a Bíróság és a nemzeti bíróságok között egy, a felek kezdeményezésétől független eljárás keretében.[732] Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem, bíróság és bíróság közötti párbeszéden alapszik, amelynek az előterjesztése teljes mértékben a nemzeti bíróságnak az említett kérelem helytállóságára és szükségességére vonatkozó mérlegelésétől függ.[733] Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére sor kerülhet a felek kérelme alapján, de minden bíróság ex officio is dönthet az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése mellett.[734] Az Európai Bíróság elé kerülő ügyekből levonható következtetések szerint igen nagy arányban jut kezdeményező szerep a nemzeti bíróságoknak, azonban a felek is gyakran élnek az előzetes döntési eljárás iránti kezdeményezés jogával, hiszen végeredményében ez az eljárás is a felek jogvitájának eldöntését fogja segíteni. Ha a

---

[731] Eljárási Szabályzat 104. cikk /3/ bekezdés

[732] C-28/62–30/62 Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV kontra Administration fiscale néerlandaise. 1963 EBHT 00061 76. para, C-62/72 Paul G. Bollmann kontra Hauptzollamt Hamburg-Waltershof. 1973 EBHT 00269 4. para, C-261/95 Rosalba Palmisani kontra Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS). 1997 EBHT I-04025. 31. para

[733] C-126/80. Maria Salonia kontra Giorgio Poidomani és Franca Giglio, Baglieri özvegye. 1981 EBHT 01563 7. para

[734] C-283/81 Srl CILFIT és Lanificio di Gavardo SpA kontra Ministero della sanità. 1982 EBHT 03415.

felek élnek az előterjesztés iránt kérelemmel, a bíróság ehhez nincs kötve, nem csupán e kérdésekkel fordulhat az Európai Bírósághoz, hanem ekkor is van lehetősége hivatalból is kezdeményezni - más általa értelmezésre szoruló kérdések tekintetében - az előzetes döntéshozatali eljárást.

7.7.5. Az utaló végzéssel szembeni jogorvoslatok

Az EK 234. cikke értelmében a tagállamok bármely bírósága jogosult arra, hogy előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel forduljon a Bírósághoz.[735] A nemzeti bíróságok előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztéséhez való joga magából a Szerződésből vezethető le. A nemzeti bíróságok széles mérlegelési jogkörrel rendelkeznek abban, hogy az adott tényállás mellett előzetes döntéshozatalra utalnak-e kérdéseket az Európai Bíróság elé.[736] Az Európai Bíróság számos ügyben kimondta, hogy a 234. cikk az Európai Bíróság és a tagállamok bíróságai közötti hatáskörmegosztást testesíti meg.[737] Ez a nemzeti bíróságoknak lehetővé teszi, hogy szabadon tegyenek előzetes döntés iránti előterjesztést, ezt a hatáskört és döntési autonómiát a tagállam jogalkotása, vagy magasabb szintű nemzeti bíróság nem korlátozhatja.[738] Az Európai Bíróság arról is véleményt nyilvánított már, hogy alacsonyabb szintű bíróságok előzetes döntéshozatalra utaló határozata sem vonható ki a közösségi jog alapján a nemzeti jog által rendes körülmények között biztosított jogorvoslati lehetőségek alól, azaz maga a 234. cikk nem zárja ki az előzetes döntéshozatalra utaló döntés elleni elvi fellebbezési lehetőséget. Ez a szabályozási lehetőség a belső jogra tartozik.[739] Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy vannak olyan nézetek, sőt olyan tagállami bírói gyakorlat is, amely szerint az előterjesztési döntés elleni fellebbezés lehetőségének biztosítása sértheti a 234. cikket. Amennyiben az utaló végzéssel szemben fellebbezést nyújtanak be, döntő kérdés az utaló nemzet bíróság,

---

[735] C-106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato kontra Simmenthal SpA. 1978 EBHT 00629

[736] C-166/73. Rheinmühlen-Düsseldorf kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1974. EBHT 00033. 4. para

[737] C-83/91 Wienand Meilicke kontra ADV/ORGA F. A. Meyer AG. 992. EBHT I-4871. 23. para, C-412/93 Société d'importation Edouard Leclerc-Siplec kontra TF1 Publicité SA és M6 Publicité SA. 1995 EBHT I-00179. 10. para, C-314/01 Siemens és ARGE Telekom 2004 EBHT I-02549. 34. para

[738] C-348/89 Mecanarte - Metalúrgica da Lagoa Ldª kontra Chefe do Serviço da Conferência Final da Alfândega do Porto. 1991 EBHT I-03277, C-166/73. Rheinmühlen-Düsseldorf kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1974. EBHT 00033. 4. para

[739] C-146/73. 3. para, C-13/61 Kledingverkoopbedrijf de Geus en Uitdenbogerd kontra Robert Bosch GmbH és Maatschappij tot voortzetting van de zaken der Firma Willem van Rijn. 1962 EBHT 00089 102. para

fellebbezést elbíráló nemzeti bíróság és Európai Bíróság viszonyrendszerében, hogy a nemzeti eljárási szabályok milyen kötelezettséget rónak az alsóbb szinten eljáró bíróságra, ez érinti, érintheti-e az Európai Bírósághoz utalt kérdés jogi sorsát. Másként megfogalmazva: keletkezik-e a belső jog szabálya alapján kötelezettség arra, hogy a kérdést előterjesztő bíróság visszavonja a kezdeményezést az Európai Bíróságon, ha ellentétes tartalmú döntés születik a fellebbezés elbírálása során. Ez a problematika a Cartesio ügyben is felmerült. A főtanácsnok érvei egyértelműek: a nemzeti jog semmiféle kötelezettséget nem írhat elő, amely csorbítaná az alacsonyabb szintű nemzeti bíróság azon jogát, hogy előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel forduljon a Bírósághoz.[740] Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése elemi fontosságú a nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság közötti együttműködésben annak érdekében, hogy a közösségi jog egységes és hatékony érvényesülése megvalósulhasson.[741] Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések révén a nemzeti bíróság a közösségi jogról folytatott eszmecsere részesévé válik, anélkül hogy bármely más nemzeti hatalomtól vagy a bírósági szervezettől függne.[742] Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem szükségességének kérdésében hatáskör-megosztás a kérdést előterjesztő bíróság és az Európai Közösségek Bíróság között állhat fenn, amennyiben a szükségességről az előterjesztő bíróságnak kell indokolt döntéssel határoznia, és az Európai Bíróság szükség esetén saját hatásköre vizsgálata körében jogosult visszautasítani a döntéshozatalt. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem elfogadhatóságáról végső soron tehát az Európai Bíróság dönt, nem pedig a nemzeti eljárásjog értelmében a kérdést előterjesztő bíróságnál magasabb szintű nemzeti bíróság. Ellenkező esetben előfordulhatna, hogy valamely nemzeti szabály vagy gyakorlat alapján az alacsonyabb szintű bíróság előzetes döntéshozatalra utaló határozatát következetesen megfellebbeznék, olyan helyzetet teremtve, amelyben, legalábbis de facto, kizárólag a nemzeti jog alapján végső fokon eljáró bíróság kezdeményezhetne előzetes döntéshozatali eljárást.[743] Összefoglalva, a közösségi jog bármely tagállam bármely bírósága számára felhatalmazást ad arra, hogy előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel forduljon a Bírósághoz. E felhatalmazást a nemzeti jog

---

[740] Poiares Maduro főtanácsnok C-210/06 Cartesio Oktató és Szolgáltató bt. ügyben 2008. május 22-én ismertetett indítványa 17. para, melyben idézi Warner főtanácsnok a Rheinmühlen-ügyekre vonatkozó indítványában foglaltakat

[741] Poiares Maduro főtanácsnok C-210/06 ügyben ismertetett indítványa 19. para

[742] D. Sarmiento, Poder Judicial e integración europea, Thomson-Civitas, Madrid, 2004, 58. p, idézi: Poiares Maduro főtanácsnok C-210/06 ügyben ismertetett indítványa 19. para

[743] Poiares Maduro főtanácsnok C-210/06 ügyben ismertetett indítványa 20. para

nem korlátozhatja. Ezért az EK 234. cikk eleve kizárja azon nemzeti jogszabályok alkalmazását, amelyek alapján a nemzeti bíróság köteles volna előzetes döntéshozatal iránti kérelmét felfüggeszteni vagy visszavonni.[744]

Magyarországon a vitatható eljárási szabályozást, a Pp. 155/A és 249/A §-t megállapító szöveget a 2003. évi XXX. törvény[745] 3. §-a iktatta be. Elismerve azt a jogalkotói célt, amely jogvédelmi szempontból is helyesen azzal bővítette a felek eljárási jogait, hogy a magyar szabályozásba is bevette az Európai Bírósághoz fordulás jogát, meg kell állapítani, hogy a szabályozás jelenlegi formája több problémát vetett fel, mint amennyit megoldott. Azt a jogosultságot ugyanis, hogy a nemzeti bíróság a közösségi jog értelmezése érdekében az Európai Bírósághoz fordulhat, minden további nemzeti szabályozás nélkül is megalapozza a Római Szerződés 234. cikke.[746] Ugyanakkor, amíg a Római Szerződés 234. cikke semmiféle korlátozást nem tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a nemzeti bíróság az Európai Bírósághoz fordulhasson, a magyar eljárásjogi szabály a végzés elleni fellebbezési jog biztosításával - úgy tűnhet - korlátozhatja ezt a jogosultságot. Amennyiben ugyanis az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezéséről döntő végzés ellen fellebbezés előterjesztésére kerül sor, úgy a fellebbezés elbírálására jogosult felsőbb szinten eljáró bíróság a végzést jogosult megváltoztatni, mellőzni az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezését, és utasítani a végzést meghozó bíróságot a felfüggesztett nemzeti eljárás folytatására. A fellebbezést elbíráló bíróság döntése köti az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezéséről határozó bíróságot, így előfordulhat olyan eset, hogy habár a közösségi jog értelmezésére lenne szükség a jogvita elbírálásához, azonban az előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményező végzéssel szembeni fellebbezést elbíráló bíróság megakadályozhatja az előterjesztő bíróságot abban, hogy az Európai Bíróság értelmezését kérje. Ez pedig végeredményében nem csupán az előterjesztő bíróság lehetőségeit korlátozza, hanem megfosztja az ügyben érintett feleket a törvényes

[744] Poiares Maduro főtanácsnok C-210/06 ügyben ismertetett indítványa 21. para

[745] A törvény jogalkotási koncepciójáról lásd: Wallacher Lajos - Jeney Petra - Bozzay Erika - Simon Balázs: Az előzetes döntéshozatali eljárás koncepciója a 2003. évi XXX. Törvényben In: Európai jog 2003. (3. évf.) 5. sz. 4-11. p, a törvényhez fűzött kommentár: Osztovits András: Jogharmonizációs délibáb - megjegyzések a 2003. évi XXX. törvényhez In: Európai jog 2003. (3. évf.) 5. sz. 21-27. p.

[746] Emellett a magyar jogi hagyományokra tekintettel azt célszerűnek látszott a Pp. Szintjén rendezni, hogy az eljárást fel kell függeszteni az előzetes döntéshozatali eljárás időtartamára. Lásd erről a kérdésről: Gombos Katalin: Javaslatok a polgári eljárásjog hazai módosításához az uniós csatlakozás küszöbén In: Európai műhelytanulmányok 2004. 95. 37-43. p

bíróhoz való joguk maradéktalan érvényesítésében.[747] Ez a helyzet pedig jogvédelmi szempontból erősen kritizálható.

7.7.6. Az előzetes döntéshozatali kérdés előterjesztésének időpontja

A nemzeti bíróság van leginkább abban a helyzetben, hogy megítélje, az eljárás mely szakaszában célszerű az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése.[748] A hasznos válasz érdekében előfordul, hogy az Európai Bíróság elfogad egy olyan elé tárt vélelmezett tényállást, amit az előterjesztő bíróság tételezett, olyan esetekben, ha meggyőződik arról, hogy a kérdésre adandó válasz nem nyilvánvalóan irreleváns, és rendelkezik annyi információval, ami a hasznos válasz megadása érdekében elégséges.[749] Ilyen esetekben ugyanakkor felhívhatja a nemzeti bíróság figyelmét arra, hogy szükségessé válhat a nemzeti tényállás elemeinek pontosítása. Nem ez azonban a tipikus helyzet. Főszabályként ki lehet mondani: kívánatos, hogy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés előterjesztésére az eljárás olyan szakaszában kerüljön sor, amikor a bíróság képes a probléma nemcsak jogi, hanem ténybeli hátterének meghatározására annak érdekében, hogy a Bíróság rendelkezzen valamennyi olyan adattal, amely adott esetben annak ellenőrzéséhez szükséges, hogy a közösségi jog alkalmazandó-e az alapeljárásban.[750] Az előzetes döntéshozatalra utaló határozatokban előadott információknak továbbá nemcsak azt kell lehetővé tenniük, hogy a Bíróság érdemi választ adjon, hanem azt is, hogy a tagállamok kormányai, valamint az egyéb érdekelt felek a Bíróság alapokmánya 20. cikkének megfelelően benyújthassák észrevételeiket.[751] A hatékony igazságszolgáltatás érdekében is kívánatos lehet, hogy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés előterjesztésére csak egy

---

[747] Lásd az ezzel kapcsolatos elmélet részletezését: Bohátka Zsófia Ráhel: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásának kezdeményezése, mint a törvényes bíróhoz való jog érvényesülése a Német Szövetségi Alkotmánybíróság joggyakorlatában In: Magyar jog, 2007. (54. évf.) 5. sz. 308-313. p.

[748] C-36/80. és 71/80 Irish Creamery Milk Suppliers Association és társai kontra Írország kormánya és társai és Martin Doyle és társai kontra An Taoiseach és társai. 1981 EBHT 00735 5. para, C-236/98 Jämställdhetsombudsmannen kontra Örebro läns landsting. 2000 EBHT I-02189. 30. para

[749] C-127/92 Dr. Pamela Mary Enderby kontra Frenchay Health Authority és Secretary of State for Health. 1993 EBHT I-05535. 12. para

[750] C-134/03 Viacom Outdoor Srl konta Giotto Immobilier SARL 2005. EBHT I-01167. 22. para, C-217/05 Confederación Espanñola de Empresarios de Estaciones de Servicio kontra Compañía Española de Petróleos SA 2006 EBHT I-11987. 26. para

[751] C-422/98 Colonia Versicherung AG Zweigniederlassung München és társai kontra Belga állam 1999 EBHT I-01279. 5. para, C-20/05 Karl Josef Wilhelm Schwibbert 2007 EBHT I-09447 21. para

kontradiktórius vität, az ügy tényállására lefolytatott megfelelő bizonyítási eljárást követően kerüljön sor.[752]

7.8. Az Európai Bíróság előtti eljárás nyelve

A konkrét eljárás nyelve mindig az előterjesztő tagállam hivatalos nyelve. Ez azt jelenti, hogy jogvédelmi aggályok a nyelvhasználat miatt nem vetődhetnek fel, mert minden iratot saját anyanyelvén jogosult az Európai Bíróság elé terjeszteni az utaló bíróság. Az Európai Bíróság nyelve a francia, a bírói tanácskozások ezen a nyelven folynak, és minden releváns iratot - a nem nyilvános iratokat is - erre a nyelvre fordítanak le az eljárás során. Az ítélet francia nyelven és az eljárás nyelvén készül, de azt a kihirdetést követően az EU valamennyi hivatalos nyelvére is lefordítják. A fordításról az Európai Bíróság gondoskodik, az nem a felek vagy az előterjesztő bíróság kötelezettsége. Érdekes problémákat azonban felvethetnek a fordítások.[753] Jogvédelmi szempontból erre garanciát a különböző nyelvi változatok összevetése jelenthet, tagadhatatlan ugyanis, hogy fordítási hibák előfordulhatnak.

7.9. Az előzetes döntés joghatása

Az Európai Bíróság ítéletei megtámadhatatlanok, végérvényesen eldöntik az adott jogkérdést, ellenük nincs helye jogorvoslatnak. Az Európai Bíróság döntéseinek - a döntés rendelkező részének és indokolásának is - kötelező ereje van az előterjesztő bíróság számára.[754] Érvénytelenség tekintetében feltett kérdéseknél ez azt jelenti, hogy ha az Európai Bíróság nem tekinti érvénytelennek a jogkérdésben felvetődő közösségi jogi rendelkezést, akkor az előterjesztő bíróság azt köteles alkalmazni az előtte folyamatban lévő ügyben.[755] Másik oldalról viszont, amennyiben megállapítja az

---

[752] C-106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato kontra Simmenthal SpA. 1978 EBHT 00629

[753] Általában a fordítások problematikájával foglalkozik Somssich Réka: A jogfogalmi megfeleltetés problémái a közösségi jogban az irányelvek átültetésének szintjén - a jogi „fordítás" sajátos formája (In: Magyar jog 2003. (50. évf.) 12. sz. 746-753. p.) című tanulmányában. A kérdés sok tekintetben hasonló az előzetes döntéshozatali eljárásban született dokumentumokkal kapcsolatban is.

[754] C-29/68 Milch-, Fett- und Eierkontor GmbH kontra Hauptzollamt Saarbrücken.1969 EBHT 00165. 2. és 3. para, C-52/76 Luigi Benedetti kontra Munari F.lli s.a.s. 1977 EBHT 00163. 26. és 27. para, C- 69/85 Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co. kontra Németországi Szövetségi Köztársaság. 1986 EBHT 00947. 13–15. para, a Bíróság 1991. december 14-i 1/91. sz. véleményének (1991 EBHT I-6079.) 61. para, C-135/77. Robert Bosch GmbH kontra Hauptzollamt Hildesheim. 1978 EBHT 00855. 4. para

[755] C-314/85 Foto-Frost kontra Hauptzollamt Lübeck-Ost. 1987 EBHT 04199.

érvénytelenséget, az előterjesztő bíróság a közösségi szabályt nem veheti figyelembe az alapeljárásban hozott döntésénél.[756] Az értelmező döntésnél az előterjesztő bíróság az előzetes döntésben meghatározott tartalommal köteles a közösségi jogi normát alkalmazni. Az előzetes döntés nemcsak az előterjesztő bíróságra kötelező, hanem az ugyanazon ügyben eljáró fellebbviteli bíróságra is.[757]

Annak a kérdésnek a vizsgálatánál, hogy az előzetes döntés hatálya csak az adott ügyben szereplő felekre terjed-e ki, vagy normatív ereje mindenkire kihat, meg kell különböztetni a relatív és erga omnes hatályt. Annak a kérdésnek a megítélésénél, hogy az Európai Bíróság döntéseihez általános, vagy relatív hatály kapcsolható, a jogirodalmi álláspontok eltérőek.[758] Többségi vélemények alapján azonban azt esszenciaként leszűrhetjük, hogy számunkra legfontosabb kérdés az, hogy egy nemzeti bíróságnak követnie kell-e másik hasonló ügyben hozott előzetes döntést, vagy attól van lehetősége eltérnie. A Bíróság sok döntésében alapvető érdeknek tekintette, hogy a közösségi jog egységesen kerüljön alkalmazásra minden tagállamban,[759] ellenkező esetben ugyanis a közösségi jog nem töltheti be megfelelően feladatát. Ennek a célnak az az elv felel meg, ami az előzetes döntések más ügyekben, más bíróságokra vonatkozó kötelező erejét, hatását mondja ki. Az Európai Bíróság sok esetben magasabb elvekre vezeti vissza az előzetes döntések nemzeti bíróságokra kiterjedő általános és kötelező hatályát.[760] A magasabb elvek között a Bíróság hivatkozott a közösségi jog megsértéséért a magánfél irányában keletkező tagállami kárfelelősség elvére,[761] a közösségi jog maradéktalan és hatékony érvényesülésére,[762] az e körben biztosított jogok hatékony védelmére,[763] és a

---

[756] C-66/80 SpA International Chemical Corporation kontra Amministrazione delle finanze dello Stato. 1981 EBHT 01191 12. és 13. para

[757] C-143/88. és C-92/89. Zuckerfabrik Süderdithmarschen AG kontra Hauptzollamt Itzehoe és Zuckerfabrik Soest GmbH kontra Hauptzollamt Paderborn. 1991 EBHT I-00415. 52. para

[758] A különböző jogirodalmi nézeteket és a hozzájuk tartozó érvrendszert ismerteti: Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben ... 402-424. p.

[759] C-461/03 Gaston Schul Douane-expediteur BV kontra Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 2005 EBHT I-10513. 27. para

[760] C-166/73. Rheinmühlen-Düsseldorf kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1974. EBHT 00033. 2. para

[761] C-424/97 Salomone Haim kontra Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein. 2000 EBHT I-05123. 36. para, C-63/01 Samuel Sidney Evans kontra The Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions, and The Motor Insurers' Bureau 2003 EBHT I-14447. 83. para

[762] C-30/02 Recheio - Cash & Carry SA kontra Fazenda Pública/Registo Nacional de Pessoas Colectivas 2004 EBHT I-06051. 17. para, C-222/05-C-225/05 J. van der Weerd, a Maatschap Van der Bijl, J.W. Schoonhoven (C-222/05), id. H. de Rooy, ifj. H. de Rooy (C-223/05), a Maatschap H. en J. van 't Oever, a Maatschap F. van 't Oever en W. Fien, B. van 't Oever, a Maatschap A. en J. Fien, a Maatschap K. Koers en J. Stellingwerf, H. Koers, a Maatschap K. en G. Polinder, G. van Wijhe (C-224/05), B. J. van Middendorp (C-225/05) kontra Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit egyesített ügyek 2007 EBHT I-04233. 28. para

234. cikk alapvető funkciójára, azaz a közösségi jog egységes alkalmazására valamennyi tagállamban.[764] Hivatkozási elv továbbá a jogbiztonság követelménye is.[765] E magasabb elvek képezhetik alapját annak a megállapításnak, hogy az Európai Bíróság előzetes döntései általánosan kötelezőek minden tagállami bíróságra.

7.10. A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége vonatkozásában alkalmazandó új eljárás: a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás

A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége egyike azon területeknek, amelyre vonatkozóan az utóbbi években fokozott jogalkotási tevékenység alakult ki. A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térségéhez tartoznak az Európai Unióról szóló szerződés VI. címe (a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés), illetve az EK-Szerződés harmadik részének IV. címe (vízumok, menekültügy, bevándorlás és a személyek szabad mozgására vonatkozó egyéb politikák, különösen a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés) által szabályozott jogterületek. Ezekben az ügyekben is fontos az uniós jog egységes érvényesülésének követelménye, azonban sokszor az ügyek szenzibilis jellege miatt visszatartotta a nemzeti bíróságokat az Európai Bírósághoz fordulástól az előzetes döntéshozatali eljárás hosszúnak tűnő időtartama. Könnyen belátható, hogy például egy gyermekelhelyezéssel kapcsolatos vitában, vagy olyan büntető ügyben, ami személyes szabadság korlátozásával, elvonásával jár, az időtényezőnek fokozott szerepe van a jogvédelemben. Ezért örvendetes, hogy 2008. március 1. napjától új eljárási szabályok léptek hatályba, amelyek az előzetes döntéshozatali eljárás sajátos, rövidített lefolytatását teszik lehetővé. A hatályba lépett rendelkezések három lényeges ponton különböznek a klasszikus előzetes döntéshozatali eljárástól. Az első az, hogy a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás során a gyors lefolytatás érdekében az eljárás

---

[763] C-432/05 Unibet (London) Ltd, Unibet (International) Ltd kontra Justitiekanslern 2007EBHT I-02271. 37. és 38. para

[764] C-28/62–30/62 Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV kontra Administration fiscale néerlandaise. 1963 EBHT 00061 76. para, C-62/72 Paul G. Bollmann kontra Hauptzollamt Hamburg-Waltershof. 1973 EBHT 00269 4. para, C-261/95 Rosalba Palmisani kontra Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS). 1997 EBHT I-04025. 31. para

[765] C-143/93 Gebroeders van Es Douane Agenten BV kontra Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen. 1996 EBHT I-00431. 27. para, C-110/03 Belgium kontra Bizottság 2005 EBHTI-02801. 30. para

írásbeli és szóbeli szakaszában résztvevő felek köre eltér. Ezen új eljárás során ugyanis csak az alapeljárás felei, a kérdést előterjesztő bíróság székhelye szerinti tagállam, az Európai Bizottság, és adott esetben – ha valamelyik aktusukról van szó – a Tanács és az Európai Parlament nyújthat be az eljárás nyelvén és szoros határidőn belül írásbeli észrevételt. Az egyéb érdekelteknek, és különösen a kérdést előterjesztő bíróság székhelye szerinti tagállamon kívüli tagállamoknak erre nincs lehetőségük, de részt vehetnek a tárgyaláson, ahol előadhatják a nemzeti bíróság által feltett kérdésekre és a benyújtott írásbeli észrevételekre vonatkozó esetleges szóbeli észrevételeiket.

A második különbség az, hogy az ebben az új eljárásban elbírált ügyek belső intézése jelentősen felgyorsul, mivel a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térségével kapcsolatos valamennyi ügyet – már a Bírósághoz való érkezésükkor – egy olyan, egyéves időtartamra kijelölt, öt bíróból álló különtanácsnak osztanak ki, aminek feladata kiválasztani és elbírálni ezeket az ügyeket. Ha e tanács úgy határoz, hogy helyt ad a sürgősségi eljárás lefolytatása iránti kérelemnek, a tárgyalás megtartását és a főtanácsnok meghallgatását követően rövid időn belül dönt. Végezetül, a célként kitűzött gyorsaság biztosítása érdekében az eljárás a gyakorlatban főként elektronikus úton folyik. A Bíróság, valamint a nemzeti bíróságok, az alapeljárás felei, a tagállamok és a közösségi intézmények közötti iratváltásokra, amennyire lehetséges, a kapcsolattartás e formájában kerül sor.[766] Azt már az eddigi rövid gyakorlat is igazolta, hogy ez a terület igazi sikertörténete a jogvédelemnek, nőtt az ilyen előterjesztések száma, ugyanakkor a recept jól működik, az Európai Bíróság már adott is tanácsot megkereső nemzeti bíróságnak sürgősségi előzetes döntéshozatal keretében.[767]

[766] Az eljárással kapcsolatos tájékoztató elérhető az alábbi címen: *http://curia.europa.eu/hu/instit/txtdocfr/txtsenvigueur/noteppu.pdf*

[767] C-195/08 PPU Inga Rinau ügyben 2008. július 11-én született ítélet (EBHT-ben még nem tették közé), míg C-296/08 PPU Ignacio Pedro Santesteban Goicoechea ügyben 2008. augusztus 12-én született ítélet (EBHT-ben még nem tették közé)

8. A jogvédelem kiteljesedése: harmonizációs lépések az egységes eljárási szabályok irányában: a polgári jogi igazságügyi együttműködés fejleményei

8.1. Polgári eljárásjogi harmonizáció lehetősége és szükségessége

A polgári eljárásjog harmonizációjának gondolata az integráció kezdetétől fogva napirenden lévő kérdés. Az 1970-es években került igazán előtérbe az igazságszolgáltatás hozzáférhetőségének (acces to justice) [768] alapvető problémája.[769] Az acces to justice mozgalom[770] a perek idő- és költségtényezőit, valamint a felek esélyegyenlőségének kérdéseit vizsgálta leginkább.[771] A költségtényezők alapja a legegyszerűbb gazdasági racionalitás, és a forgalom biztonságához fűződő alapértékek. A költségtényezők vizsgálata igazolta, hogy a rosszabb anyagi körülmények között élők egyértelmű hátrányt szenvednek abban, hogy a jogot és az igazságszolgáltatás intézményeit kihasználják,[772] ezért megfelelő jogi eszközökkel kell ezt a hátrányt kiegyenlíteni. A tényleges esélyegyenlőség a fegyveregyenlőség különböző aspektusain keresztül biztosítható. Az acces to justice mozgalom érdeme, hogy a dogmatikai problémák mellett a jogérvényesítés ténylegességére,[773] azaz a jogvédelem hatékonyságának problémáira ráirányította a figyelmet. A mozgalom nyomán kodifikációs reformok születtek, az ésszerű tartamú per mára az igazságszolgáltatás egyik alapkövetelménye lett, ennek megfelelően Európa-szerte előtérbe kerülnek az eljárások egyszerűbbé és gyorsabbá tételére vonatkozó törekvések. Ez a tendencia az Európai Unióban is nyomon követhető a harmonizációs lépések kapcsán. A bírósági

---

[768] A XX. század második felében Mauro Capelletti nevével fémjelzett irányzat is épült erre a problematikára. Hivatkozik rá: Wopera Zsuzsa: Hatékony jogvédelem ...155. p.

[769] Kengyel Miklós: A polgári eljárásjog az ezredfordulón In: Magyar jog 2000. (47. évf.) 12. sz. 711. p. Hivatkozik rá: Wopera Zsuzsa: Hatékony jogvédelem ... 155. p.

[770] A mozgalom terebélyesre duzzadt, annak napjainkban is vannak jeles képviselői. Lásd például: Rhode, Deborah L.: Access to justice. New York: Oxford University Press, 2004

[771] Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Osiris, Budapest 2003 304. p. Megállapításai alapja: Cappelletti, Mauro: Acces to justice. Comparative General Report. 1976. Rabels Zeitschrift, 40. Jahrg. 669-717 p.

[772] Cappelletti, Mauro: Acces to justice. Comparative General Report. 1976 Rabels Zeitschrift, 40. Jahrg. 671. p. Idézi: Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Osiris, Budapest 2003 304. p.

[773] Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Osiris, Budapest 2003 305. p.

jogérvényesítés elősegítése érdekében az igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzájutásnak leginkább három aspektusa vetődik fel:

1. ún. szegénységi jogon alapuló kedvezmények (az igazságszolgáltatás hozzáférhetősége érdekében a hátrányos helyzetűek számára pl. kirendelt vagy pártfogó ügyvéd, költség- és illetékmentességet, stb.)

2. bizonyos társadalmi alapértékek érvényesítése érdekében egyszerűsített igényérvényesítés lehetővé tétele

3. olyan speciális intézmények és eljárások bevezetése (békítő, egyeztető fórumok, mediáció), amelyek a bírósági eljárás elkerülését szolgálják.

Megállapíthatjuk, hogy az európai integráció elsődleges célja gazdasági együttműködés létrehozása, az egységes belső piac megteremtése volt a tagállamok között. A Római Szerződésben megjelenik a négy alapszabadság, az arra vonatkozó közösségi szabályok gyakorlati érvényesülésével kapcsolatosan azonban a tagállamok eljárási szabályai jelentenek érvényesülési közeget. Többek közt nem jött létre ugyanis az EGK-n belül egységes bírósági szervezet, amely minden tagállamra kiterjedően a határokon átnyúló tényállási elemeket is tartalmazó polgári jogvitákat minden államban egyformán bírálná el. Eleinte olyan közösségi jogszabályok egyáltalán nem voltak, amik egységesítették volna az e tényállásokkal kapcsolatban felmerülő problémákat. Erre az igény megvolt, ezért első lépésként több nemzetközi szerződés jött létre, ami elsősorban eljárásjogi, és bizonyos anyagi jogi kérdéseket rendezett a részes tagállamok közötti nemzetközi magánjogi tényállásokat megvalósító jogvitákban. E nemzetközi szerződések – ahogyan a jogforrások bemutatásánál láthattuk – szoros értelemben nem közösségi jogi jellegűek, klasszikus nemzetközi jogi normák azzal a sajátossággal, hogy ahhoz csak az EU tagállamai, illetve bizonyos szerződések esetén az EEA (Egységes Európai Térség) államai csatlakozhatnak. Ilyen főbb nemzetközi szerződések például:

A polgári és kereskedelmi bíráskodásról, és az ítéletek végrehajtásáról szóló 1968. szeptember 27. napján kelt Brüsszel (I.) Egyezmény; az Egyezmény értelmezéséről szóló 1971. június 3. napján kelt Luxemburgi Jegyzőkönyv.

A polgári és kereskedelmi ügyekben hozott bírósági ítéletek kölcsönös elismeréséről és végrehajtásáról szóló 1988. szeptember 16. napján kelt Lugánói Egyezmény[774]

[774] Ratifikációkat követően 1992. január 1. és 1996. szeptember 1. között lépett hatályba. A luganói egyezmény jelentősége: a Nyugat-Európai gazdasági térség számára megteremtette az egységes joghatósági szabályokat. Jelenleg is hatályban van az EU tagállamai, valamint Norvégia, Svájc és Izland

A polgári eljárásokról szóló 1954. március 1. napján kelt, továbbá a polgári és kereskedelmi ügyekben külföldön történő bizonyítás-felvételről szóló 1970. március 18. napján kelt Hágai Egyezmények.

Az Európai Unió tagállamai között külföldre irányuló kézbesítés szabályait rendező 1965. november 15. napján kelt Hágai Egyezmény.

A szerződéses kötelmekről szóló 1980. június 19. napján kelt Róma (I.) Egyezmény; az ahhoz csatolt 1988. december 19. napján kelt Brüsszeli (I.) és Brüsszeli (II.) Jegyzőkönyv.

A szerződésen kívüli kötelmekről szóló Róma (II.) Egyezmény

Említeni kell továbbá a házassági ügyekben eljáró bíróságok fennhatóságáról, illetékességéről és a házassági perekben született bírói döntések végrehajtásáról szóló Brüsszeli (II.) Egyezmény tervezetét is, amely az előrehaladott közösségi jogalkotásra tekintettel mára már kisebb jelentőségű. Ezeknek az átfogó kérdéseket rendező egyezményeknek az Amszterdami Szerződéshez fűzött, egyes tagállamokat érintő fenntartások, opt out formulák miatt ma is van jelentőségük.

A klasszikus nemzetközi szerződésekkel való jogalkotás - különböző nem uniós, de részben azok tagállamainak együttműködésével megvalósuló nemzetközi szerveződéseken[775] keresztül - egyes speciális jogterületek lefedésére is törekedett, így szektorális kérdéseket rendező dokumentumok például:

A gyermektartási kötelezettségre alkalmazandó jogról szóló 1956. október 24-i egyezmény [776]

A végrendeleti rendelkezések formájával kapcsolatos kollízióról szóló 1961. október 5-i egyezmény[777]

A közúti balesetekre alkalmazandó jogról szóló 1971. május 4-i egyezmény[778]

---

között. Magyarország is megtette a diplomáciai lépéseket az egyezményhez történő csatlakozáshoz, azonban az Amszterdami Szerződés hatályba lépését követően megváltozó közösségi jogalkotás eredményei révén Magyarország végül nem csatlakozott az egyezményhez.

[775] Ilyen például a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia, az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (UNCITRAL), vagy a Nemzetközi Személyi Jogállapoti Bizottság. Ezek közül legnagyobb jelentősége a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferenciának van, amely céljául a nemzetközi magánjogi szabályok világszerte történő összehangolását tűzte ki. Mára körülbelül harminc nemzetközi egyezményt fogalmazott meg, amelyek közül körülbelül húsz hatályos, és amelyek legtöbbje kizárólag kollíziós szabályokkal foglalkozik

[776] Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia

[777] Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia

[778] Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia

A termékfelelősségre alkalmazandó jogról szóló 1973. október 2-i egyezmény[779]

A tartási kötelezettségre alkalmazandó jogról szóló 1973. október 2-i egyezmény

A házassági vagyonjogi rendszerekre alkalmazandó jogról szóló 1978. március 14-i egyezmény[780]

A képviseletre alkalmazandó jogról szóló 1978. március 14-i egyezmény [781]

Az elhunyt személyek vagyonának öröklésére alkalmazandó jogról szóló1989. augusztus 1-jei egyezmény[782]

A nemzetközi kereskedelemben a követelések átruházásáról szóló 2002. január 31-i egyezmény[783]

A házasság útján történő törvényesítésről szóló 1970. szeptember 10-i 12. római egyezmény[784]

Amellett, hogy az egyre több jogterületre kiterjedő, klasszikus nemzetközi szerződésekkel való jogalkotás kiteljesedése örvendetes, könnyen magától értetődő, hogy fokozott igények jelentek meg az Európai Unióban saját jogvédelmi rendszer kiépítésére, saját, harmonizált szabályok megteremtésére.[785] Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a piac hatékony működése érdekében a közösségi jog védelmi erejével felruházott, könnyebben kikényszeríthető, hatékonyabban érvényesülő normák elfogadása indokolt nem pusztán a gazdaság területét érintő anyagi jogi szabályokat megalkotásával, hanem biztosítani kell mindenekelőtt azt, hogy lehetőség szerint az eljárási szabályok tekintetében se legyenek nagy különbözőségek az egyes tagállamok nemzeti szabályaiban, ez ugyanis nagymértékben leronthatja a közösségi szabályozás alá vont jogterületek hatékony érvényesülését. Az Európai Unió polgárai a Közösség területén belül szabadon utazhatnak, bárhol letelepedhetnek, vagy munkát vállalhatnak. E jogukat azonban csak akkor élvezhetik maradéktalanul, ha az Unió egész területén egyenlő mértékben vehetik igénybe az igazságszolgáltatást, és alapvető jogaikat minden tagországban egyformán érvényesítik Az egységes európai igazságügyi térség gondolata

---

[779] Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia
[780] Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia
[781] Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia
[782] Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia
[783] UNCITRAL
[784] Nemzetközi Személyi Jogállapoti Bizottság
[785] Kecskés László: A civilisztikai jogalkalmazást érintő újabb EU jogalkotással kapcsolatos néhány elméleti kérdés In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 5. sz. 3-13. p.

az a határok nélküli Európa eszméjéből született.[786] Az Amszterdami Szerződés – témánk szempontjából – legfontosabb vívmánya: a szabadság, biztonság és jog érvényesülésének térsége létrehozása. A szabadság, biztonság és jog térségének az Amszterdami Szerződésben lefektetett gondolatát a Tanács és a Bizottság 1998-as cselekvési terve tölti ki tartalommal. E szerint a "szabadság" érvényesülése nem csupán a személyek szabad mozgását jelenti, de alapvető jogaik védelmét, és a mindenfajta megkülönböztetés elleni küzdelmet is. A "biztonság" érvényesülésén lényegében a bűnözés elleni küzdelmet, annak visszaszorítását kell érteni, míg a "jog" érvényesülése ebben a kontextusban az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférést öleli fel. Az Amszterdami Szerződés a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködést kiemelte Unió III. pillérének keretei közül, és integrálta azt a közösségi pillérbe, tekintettel arra, hogy a polgári- és kereskedelmi jogi környezet közvetlen hatással van a belső piac megfelelő működésére. A kormányközi együttműködést tehát ezen a területen felváltotta a közösségi jellegű együttműködés. Ennek eredményeképp az addig jellemzően nemzetközi egyezményekkel történő szabályozást - többségében - felváltotta a rendeleti szabályozás. Az Európai Tanács 1999-es Tamperei csúcsértekezletén ambiciózus öt éves programot fogadtak el, ami 2004 novemberében kiegészül a további időszak feladatait meghatározó „Hágai Programmal". Ez a program a szabadság, biztonság és jog érvényesülésének térsége minden aspektusával foglalkozik, meghatározza többek között az egységesülő polgári eljárásjog különböző területeire a célzott jogalkotási programot. Kiemelt céljai közé tartozik, többek között, a polgári és kereskedelmi ügyekben hozott bírósági határozatok kölcsönös elismerésének továbbvitele. A Hágai Program elfogadásával egyidejűleg a Tanács felkérte a Bizottságot, hogy dogozzon ki egy konkrét intézkedéseket tartalmazó Cselekvési Tervet, a programban foglalt célok végrehajtása érdekében. A Bizottság által előterjesztett Cselekvési Terv ennek megfelelően tíz fejezetbe foglaltan részletesen meghatározza a következő öt év intézkedési ütemtervét.[787]

Az első lépéseket e jogterület közösségiesítésére az Amszterdami Szerződés tette meg. E módosítások folytán vált lehetővé az Európai Közösség szerveinek jogalkotása.

[786] Sámik Beáta: Brávácz Ottóné - Szőcs Tibor: Jogviták határok nélkül In: Magyar jog 2005. (52. évf.) 5. sz. 315-316. p.

[787] Az igazságügyi együttműködésben eddig elért eredményeket és várható szabályozási területeket tekinti át: Wagner, Rolf: A nemzetközi eljárásjog aktuális helyzetéről In: Magyar jog, 2007. (54. évf.) 9. sz. 551-562. p.

Általános jogalap a másodlagos jogalkotásra az EK Szerződés 95. cikke, ami a jogszabályok közelítésének kötelezettségét írja elő. A másodlagos jogforrások kibocsátásának konkrét jogalapját az EK Szerződés 61. cikk c./ pontja és - 67. cikkére figyelemmel - 65. cikke teremti meg. Nagy előrelépés a jogvédelem kiteljesítésében, hogy az e jogterületen alkotott másodlagos jogforrások értelmezése az Európai Bíróság kizárólagos hatáskörébe tartozik. A 234. cikk általános szabályához képest speciális rendelkezés a Római Szerződés 68. cikke, amely megteremti az EK Szerződés IV. címe alá tartozó ügyekben az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásának lehetőségét. A polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés alapvető szabályairól az EK Szerződés 65. cikke rendelkezik. E szerint az együttműködés - a belső piac megfelelő működéséhez szükséges mértékben - az alábbi területekre terjed ki: a bírósági és bíróságon kívüli iratok határokon túlra történő kézbesítésének rendszere, együttműködés a bizonyításfelvétel terén, a polgári és kereskedelmi ügyekben hozott határozatok, köztük a nem bírósági ügyekben hozott határozatok elismerése és végrehajtása, kollíziós, illetve joghatóságra vonatkozó szabályok összeegyeztetése, a polgári eljárások megfelelő lefolytatását akadályozó tényezők kiküszöbölése, szükség esetén a tagállamokban alkalmazandó polgári eljárási szabályok összeegyeztetése. Az igazságügyi együttműködés legfőbb szervező elve a Cassis de Dijon ügy nyomán kialakult kölcsönös bizalom elve, amely lehetővé teszi, hogy egy másik tagállamban lefolytatott bírósági eljárás, az ügyben hozott bírósági ítélet ugyanolyan értékű legyen, mint ha azt a saját tagállam bírósága hozta volna. Az Európai Unión belül egységes igazságügyi térség létrehozása a cél. A cél eléréséhez legfontosabb jogi eszköz a rendeletek útján történő szabályozás,[788] azonban az irányelv és a határozat is az uniós jogforrástár részei.

Vitatott pontja a jelenlegi rendszernek bizonyos tagállamok különállása. Az Egyesült Királyság Írország és Dánia ugyanis kiegészítő jegyzőkönyvet csatolt az Amszterdami Szerződéshez, melyben a szerződés 61. cikk c./ pontja és 65. cikke alapján hozandó intézkedések hatálya alól kizárták magukat. Az Egyesült Királyság és Írország nem zárkózott el teljesen a IV. cím alapján meghozott közösségi jogszabályok alkalmazásától, hanem a Jegyzőkönyv az Egyesült Királyság és Írország helyzetéről

[788] Vincze Andrea: A nemzetközi magánjog fejlődése és egységesítése az Európai Unióban az Amszterdami Szerződés után In: Magyar jog, 2005. (52. évf.) 6. sz. 362-373. p.

elnevezésű dokumentumban[789] fenntartották maguknak a jogot, hogy valamely e jogterületet érintő javaslat benyújtását követő három hónapon belül írásban bejelenthessék, részt kíván venni egy ilyen javasolt intézkedés meghozatalában és alkalmazásában. Amennyiben ilyen bejelentéssel nem élnek, úgy a IV. cím alapján elfogadott intézkedések, és az Európai Bíróság értelmező határozatai nem kötelezőek, illetve nem alkalmazhatóak az Egyesült Királyságra vagy Írországra. A IV. cím alapján elfogadott közösségi normák preambulumából kiderül, hogy az intézkedéshez való csatlakozásuk megtörtént-e. Az Egyesült Királyság é Írország a 65. cikk alapján elfogadott, a polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködéssel kapcsolatban eddig meghozott összes közösségi jogi normát elfogadta. Dánia viszont eddig az együttműködést ezen a területen elutasította. A legutóbbi idők terméke, hogy bizonyos jogforrásokhoz kapcsolódóan Dánia is párhuzamos megállapodásokat kötött a jogforrás Dániában történő alkalmazhatósága érdekében, így a korábbi merev elutasító álláspontban változás látszik beállni.

A polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés legfontosabb másodlagos jogforrásai az alábbiak:

- A Tanács 44/2001/EK rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról.
- A Tanács 1206/2001/EK rendelete a tagállamok bíróságai közötti együttműködésről a bizonyítás-felvétel területén a polgári és kereskedelmi ügyekben.
- A Tanács 1393/2007/EK rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben keletkezett bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről.
- A Tanács 1347/2000/EK rendelete a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekekkel kapcsolatos szülői felügyeletére vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint határozatok elismeréséről és végrehajtásáról; valamint a Tanács 2201/2003/EK rendelete a házassági ügyekben és a szülői felügyeletre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve a 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.
- A Tanács 1346/2000/EK rendelete a fizetésképtelenségi eljárásokról.
- Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelet a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról.

[789] A csatolt Jegyzőkönyv 3. cikke

- Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról („Róma II.").
- Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról.
- Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről.
- Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.)
- A Tanács 2003/8/EK irányelve a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimum szabályok megállapításáról.
- A Tanács 2004/80/EK irányelve a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól.
- A Tanács 2001/470/EK határozata az Európai Igazságügyi Hálózat felállításáról polgári és kereskedelmi ügyekben.

8.2. A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. december 22-i 44/2001/EK tanácsi rendelet (Brüsszel I. rendelet)[790]

A 44/2001/EK Tanácsi rendelet alapjául az EK-Szerződés 293. cikke szolgál, amely a bírói döntések kölcsönös elismerésére és végrehajtására vonatkozó alakszerűségek egyszerűsítését írja elő. A tagállamok ezen elvárásnak eredetileg az 1968. szeptember 27-én aláírt Brüsszel (I.) Egyezmény megalkotásával kívántak eleget tenni, majd később indokolttá vált ennek a rendszernek az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) tagállamaira való kiterjesztése is, ennek eredményeként született meg 1988. szeptember 16. napján a Brüsszeli (I.) Egyezménnyel szinte szó szerint megegyező Luganói

[790] Terjedelmi okok miatt itt csak a rendelet jelenlegi szabályozási rédje kerül bemutatásra, habár az eddigi rövid története arra is rámutatott, hogy mely pontokon tekinthető problematikusnak a szabályozás. A rendelet preambulumának 28. pontja, valamint a rendelet 78 cikke alapján indult empirikus kutatások eredményeire, a rendelettel összefésülendő magyar szabályozásra, így véleményem szerint e kérdésben a jövőre vonatkozó megállapítások tehetők az alábbi tanulmány alapján: Kengyel Miklós: A Tanács 44/2001/EK (Brüsszel-I.) rendeletének alkalmazása a hazai joggyakorlatban. Egy empirikus vizsgálat tapasztalatai In: Európai jog, 2007. (7. évf.) 2. sz. 37-45. p..

Egyezmény. A két párhuzamos egyezmény a polgári eljárásjog területén egyértelmű szabályozást nyújt a bírósági joghatóságról, az ítéletek elismeréséről és a határozatok végrehajtásáról. A Tamperei Csúcstalálkozó az Európai Unió polgárainak az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférése érdekében döntött az egyébként sikeres Brüsszel (I.) Egyezmény intézményrendszerének a közösségi jog általi átvételéről.[791] Ennek jogi formája - az EK-Szerződés 61. cikkének c./ pontja alapján - figyelemmel az EK-Szerződés 65. cikkére is – a 44/2001/EK Tanácsi rendelet megalkotása.[792] A rendelet az Európai Unió tagállamai közötti viszonylatban kell alkalmazni, 2007. július 1. óta Dánia vonatkozásában is, aki korábban nem vett részt a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködésben, így az ő vonatkozásában 2007. július 1. napjáig csak a Brüsszel I. Egyezményt lehetett alkalmazni. Dánia azonban párhuzamos megállapodást kötött az Európai Közösséggel a 44/2001/EK rendeletről, így vált lehetővé a rendelet Dániában történő közvetlen alkalmazása is. A Luganói Egyezmény szabályait akkor kell alkalmazni, ha valamely uniós tagállam és a Luganói Egyezmény másik részes tagállama közötti joghatósági kérdésről van szó, avagy a bírósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.

A 44/2001/EK Tanácsi rendelet 2002. március 1.-én lépett hatályba, az új tagállamok a csatlakozás időpontjából kötelesek rendelkezéseit alkalmazni.[793] Személyi hatálya tekintetében természetes személyek esetén főszabály nem azok állampolgársága, hanem lakóhelye, jogi személyeknél azok székhelye vagy fióktelepe. Amennyiben legalább az egyik fél az EU tagállamában lakik, úgy a jogszabály hatálya kiterjed a vele kapcsolatos jogvitára. Ha az alperes nem EU tagállamban lakik, akkor a tagállam bíróságainak joghatóságát az adott tagállam nemzeti joga határozza meg. A rendelet két esetben terjeszti ki hatályát olyan jogvitákra, ahol egyik fél sem rendelkezik lakóhellyel,

---

[791] Ez egyben azt is jelentette, hogy a Brüsszel I. Egyezmény joggyakorlatát bemutató kommentárok használhatók a rendelet szabályainak elemzésére is. Jelentősebb kommentár: Peter Schlosser: Bericht zum 1. Beitrittsübereinkommen mit Dänemark, Irland und dem Vereinigten Königreich Abl. EG 1979 Nr. C 59-71. p.

[792] Junker, Abbo: A Brüsszeli Egyezménytől a Brüsszeli Rendeletig - a nemzetközi polgári eljárásjog változása In: Magyar jog, 2003. (50. évf.) 6. sz. 366-372. p..

[793] A rendelet egyes cikkelyeinek elemzésére terjedelmi okokból itt most nem térek ki. Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. Kommentár a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés keretében elfogadott közösségi normákhoz (Szerk: Wopera Zsuzsa és Wallacher Lajos) CompLex Budapest 2006. 43-211. p., Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 63-90. p., 183-299. p. és 385-498. p., Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. (Szerk: Wopera Zsuzsa) CompLex Budapest 2007. 39-109. p.

székhellyel, vagy telephellyel az EU valamelyik tagállamában: ha valamely tagállami bíróság joghatóságát olyan felek kötötték ki, akik egyike sem rendelkezik valamely tagállamban lakóhellyel, a másik eset pedig, ha lakóhelyre tekintet nélkül az olyan eljárásokra, melyeknek tárgya ingatlanon fennálló dologi jog vagy ingatlan bérlete, illetve haszonbérlete, annak a tagállamnak a bíróságai rendelkeznek kizárólagos joghatósággal, ahol az ingatlan található. A rendelet tárgyi hatálya a polgári és kereskedelmi ügyekre terjed ki.[794] A polgári és kereskedelmi ügyek meghatározást[795] nem nemzeti jogi értelemben, hanem önálló fogalomként, az egyezmény céljára és felépítésére, valamint a nemzeti jogrendszerek összességéből következő alapelvekre hivatkozással kell értelmezni.[796] Egyes olyan jogviták, amelyekben valamely hatóság áll szemben egy magánszeméllyel, a rendelet tárgyi hatálya alá tartozhat, ez nem vonatkozik azonban azokra az esetekre, amikor a hatóság közhatalmat gyakorol.[797].Kivétel ez alól a természetes személyek személyállapoti perei, a házassági vagyonjogi perek,[798] a végrendelettel és örökléssel kapcsolatos eljárások, a csődeljárás,[799] kényszeregyezség és hasonló eljárások, továbbá a szociális biztonságra,[800] valamint a választottbíráskodásra vonatkozó szabályok. E jogterületekre részben más közösségi jogforrások terjednek ki, részben előrehaladott tárgyalások folynak közösségi jogforrások létrehozásáról, míg a választottbírósági kikötés a nemzeti eljárási szabályokhoz hasonlóan olyan különálló vitarendezési lehetőség, amire a klasszikus polgári eljárási szabályok csak eltéréssel alkalmazhatók. Ezen kívül kiveszi a rendelet tárgyi hatálya alól az adó- vám- és közigazgatási ügyeket, annak értelmező gyakorlata azonban már az Európai Bíróságra maradt, hogy ezen ügyek alatt mit kell

---

[794] Kengyel Miklós: A „polgári és kereskedelmi ügyek" fogalma az európai polgári eljárásjogban In: Magyar jog, 2005. (52. évf.) 8. sz. 485-494. p..

[795] Geimer, Reinhold – Schütze, Rolf: Europäisches Zivilverfahrensrecht. 2. kiadás München 2004. 67. p, Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 64. p.

[796] C-433/01 Freistaat Bayern kontra Jan Blijdenstein 2004 EBHT I-00981. 24. para, C-29/76 LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG kontra Eurocontrol. 1976. EBHT 01541. 3. és 5. para, C-814/79 Holland állam kontra Reinhold Rüffer. 1980 EBHT 03807 7. para, C-271/00 Gemeente Steenbergen kontra Luc Baten 2002. EBHT I-10489. 28. para, C-266/01 Préservatrice foncière TIARD SA kontra Holland állam 2003 EBHT I-04867. 20. para, C-343/04 Land Oberösterreich kontra ČEZ, a.s. 2006 EBHT I-04557. 22. para

[797] C-29/76 LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG kontra Eurocontrol. 1976. EBHT 01541. 4. para, C-814/79 Holland állam kontra Reinhold Rüffer. 1980 EBHT 03807 8. para, C-271/00 Gemeente Steenbergen kontra Luc Baten 2002. EBHT I-10489. 30. para, C-266/01 Préservatrice foncière TIARD SA kontra Holland állam 2003 EBHT I-04867. 22. para, C-167/00 Verein für Konsumenteninformation kontra Karl Heinz Henkel 2002 EBHT I-08111. 26. para, C-265/02 Frahuil SA kontra Assitalia SpA2004. EBHT I-01543. 21. para

[798] C-143/78 Jacques de Cavel kontra Louise de Cavel. 1979 EBHT 01055.

[799] C-133/78. Henri Gourdain kontra Franz Nadler. 1979 EBHT 00733

[800] C-398/92. Mund & Fester kontra Hatrex Internationaal Transport. 1994 EBHT I-00467

érteni. Az Európai Bíróság joggyakorlata alapján nem minősül polgári vagy kereskedelmi ügynek: közigazgatási szerv kereseti kérelme egy közhivatal szolgáltatásainak és intézményeinek igénybevétele költségeinek megfizetése iránt. A hivatali kötelesség megszegésével okozott károk megtérítése iránti keresetek abban az esetben, ha a hivatali kötelesség közjogi szabályokon alapult. Amennyiben a közigazgatási szerv a rá kizárólagosan vonatkozó jogszabály túllépésével indít pert. Polgári ügynek minősül ezzel szemben a versenyjogi cselekvéstől eltiltás iránti igénynek fogyasztóvédelmi egyesület általi érvényesítése, valamint a szabadalmak engedélyezésével és egyéb ipari jogvédelemmel kapcsolatos jogvita. A tárgyi hatályt pontosítja az 5. cikk 4. pontja is, mely szerint a jogszabály alkalmazható a büntetőeljárásokban előterjesztett polgári jogi igényekre is.

A joghatóság vizsgálata az eljáró nemzeti bíróságok feladata. Két esetben hivatalból kell a joghatóság hiányát észlelni. Amennyiben olyan keresettel fordulnak a bírósághoz, melyre más tagállamnak van kizárólagos joghatósága. A másik eset alapja, hogy senki nem köteles olyan bíróság előtt perbe bocsátkozni, amelyik nem rendelkezik joghatósággal. Ezért amennyiben olyan tagállamban indítanak valaki ellen pert, ahol nem rendelkezik lakóhellyel, és ezért alperesként nem jelenik meg e bíróság előtt, úgy ennek a bíróságnak hivatalból kell megállapítania saját joghatóságnak hiányát, kivéve, ha a rendelet egy másik szabálya folytán egyéb joghatósági ok áll fenn. A joghatósági szabályok csoportosíthatók általános, különös, speciális, kizárólagos és alávetéses rendelkezések, joghatósági szabályok alapján lehet különböztetni. Általános joghatóságot a lakóhely szerint lehet megállapítani. Ennek dogmatikailag azért van jelentősége, mert amíg klasszikusan a szabályozás elve az állami fennhatósághoz kötődve az állampolgársági alapú elsődleges joghatóság szabálya, addig a személyek szabad mozgásának közösségi jogi elvét, és a más tagállamok bíróságaival szembeni kölcsönös bizalom elvét érvényesítve a lakó- illetve tartózkodási hely határozza meg a bírói fórum általános eljárási jogosultságát. Különös joghatóság szabályok érvényesülhetnek szerződéses igények[801] érvényesítése esetén, amikor a kötelezettség

[801] C-34/82. Martin Peters Bauunternehmung GmbH kontra Zuid Nederlandse Aannemers Vereniging. 1983 EBHT 00987. 9. és 10. para, C-9/87 SPRL Arcado kontra SA Haviland. 1988 EBHT 01539. 10. és 11. para, C-26/91 Handte Jakob Handte & Co. GmbH kontra Traitements mécano-chimiques des surfaces SA. 1992 EBHT I-03967. 10. para, C-51/97 Réunion européenne SA és társai kontra Spliethoff's Bevrachtingskantoor BV és Capitaine commandant le navire "Alblasgracht V002". 1998 EBHT I-06511. 15. para, C-334/00 Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA kontra Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS) 2002 EBHT I-07357 . 35. para

teljesítésének helye[802] szerinti bíróság is eljárhat a felperes választása szerint.[803] A jogvédte érdekek fontossága miatt, a tartással kapcsolatos ügyekben a jogosult lakhelye szerinti bíróság is eljárhat. Jogellenes károkozás esetén[804] a kár bekövetkezésének helye szerinti bíróság is eljárási jogosultságot kaphat, elsősorban jogvédelmi szempontokra tekintettel. Bűncselekménnyel összefüggő kártérítési igény esetén a büntetőeljárásban eljáró bíróság jogosult a polgári jogi igény elbírálására is.[805] Fióktelep, képviselet vagy más telephely helyének bírósága, célvagyon (trust) helye szerinti bíróság szintén ésszerű jogvédelmi okok miatt lehet eljáró bíróság. Kármentesítéssel kapcsolatban előfordulnak speciális megtérítési igények, erre pedig indokolt különös joghatósági szabályokat érvényesíteni. A különös joghatósági szabályok közös sajátossága, hogy a felperes választása szerinti vagylagos joghatósági okokat jelentenek az általános joghatósági szabályok mellett. Ilyenkor az alperes jogainak védelmét sem szabad azonban figyelmen kívül hagyni.[806] A biztosítási ügyekben, a fogyasztói szerződések esetén, továbbá az egyedi munkaszerződések tekintetében irányadó speciális joghatósági szabályok úgy foglalhatók össze, hogy amíg az általános szabály szerint az ellenérdekű felet a lakhelyén kell perelni, úgy a fogyasztó, a munkavállaló, a biztosított saját lakóhelyén is indíthat pert a kötelezettel szemben. Az ilyen jogviszonyok esetén ugyanis a „gyengébb fél" védelme joghatósági szabályok megteremtésével is indokolt. A kizárólagos joghatósági szabályoknak racionális okai vannak. Így ingatlannal összefüggő perek tekintetében indokolt a peres eljárás azon tagállamban való lefolytatása, ahol az ingatlan található. Gazdasági társaságokkal, jogi személyekkel szemben létesítő okiratuk érvénytelensége, szervei által hozott határozatok érvényessége tekintetében a társaság székhelye szerinti bíróság eljárási jogosultságát indokolt megállapítani. Olyan eljárásra, amelynek tárgya közhitelű nyilvántartásba történő bejegyzés érvényessége, annak a tagállamnak a bíróságát ésszerű meghatározni,

---

[802] C-12/76 Industrie Tessili Italiana Como kontra Dunlop AG.1976. 1976 EBHT 01473 13. para, C-14/76 A. De Bloos, SPRL kontra Société en commandite par actions Bouyer. 1976 EBHT 01497. 11. és 13. para

[803] C-56/79 Siegfried Zelger kontra Sebastiano Salinitri. 1980 EBHT 00089. 3. para, a 6. cikk (1) bekezdése kapcsán, több alperes esetén a C-189/87. Kalfelis 1988 EBHT 5565. 11. para

[804] C-21/76 Handelskwekerij G. J. Bier BV kontra Mines de potasse d'Alsace SA.1976 EBHT 01735. 11. para

[805] C-172/91 Volker Sonntag kontra Hans Waidmann, Elisabeth Waidmann és Stefan Waidmann. 1993 EBHT I-01963, C-7/98 Dieter Krombach kontra André Bamberski 2000 EBHT I-01935 106/98. 25. para, C-271/00 Gemeente Steenbergen kontra Luc Baten 2002. EBHT I-10489.

[806] C-440/97 GIE Groupe Concorde és társai kontra Capitaine commandant le navire "Suhadiwarno Panjan" és társai 1999 EBHT I-06307. 24. para, C-256/00 Besix SA kontra Wasserreinigungsbau Alfred Kretzschmar GmbH & Co. KG (WABAG), Planungs- und Forschungsgesellschaft Dipl. Ing. W. Kretzschmar GmbH & Co. KG (Plafog) 2002 EBHT I-01699. 26. para, C-281/02 Andrew Owusu kontra N.B. Jackson, trading as 'Villa Holidays Bal-Inn Villas' and Others 2005 EBHT I-01383 . 40. para

ahol a nyilvántartást vezetik. Szabadalom, védjegy, egyéb szellemi tulajdon esetén pedig hasonló ésszerűségi szempont indokolja azon bíróság joghatóságának kimondását, ahol ezek lajstromozása rendelkezésre áll. Amennyiben végrehajtással összefüggő igények érvényesítésére kerül sor, célszerű azt a határozatot végrehajtó bíróság előtt érvényesíteni. A felek közötti megállapodással alávetéses joghatóság is keletkezhet. Az ilyen joghatóság a felek eltérő megállapodásának hiányában kizárólagos.

Tekintettel arra, hogy azonos jogalapból származó azonos felek között folyamatban lévő jogviták indulhatnak különböző tagállam bíróságai előtt, így szükséges a perfüggőséggel (lis pendence) szabályainak pontos lefektetése[807] annak érdekében, hogy a párhuzamos eljárások elkerülhetők legyenek. Fenyegető kár, vagy egyéb gyors intézkedést igénylő esetekben szükség van az ideiglenes intézkedések és biztosítási intézkedések tételére való jogosultság szabályozására is.

Bírósági határozatok elismerését gyakran emlegetik a bírói ítéletek szabad áramlásaként (free movement of judgments). Ennek jelentése, hogy az egyik tagállamban hozott bírósági határozatot külön eljárás nélkül, ipso iure el kell ismerni a többi tagállamban is. A kölcsönös bizalom elvéből adódik, hogy a másik tagállamban hozott határozat – elnevezésétől függetlenül – más tagállamban úgy kell elismerni, hogy a külföldi határozat érdemben nem vizsgálható felül. Az elismerés megtagadására csak nagyon szűk körben, a jogforrásokban taxatíve is megjelölt esetekben kerülhet sor. Így, ha az elismerés annak a tagállamnak a közrendjével ellentétes, ahol az elismerést kérik. Ezen túl, ha a határozatot távollévő alperessel szemben a kézbesítési szabályok megszegésével hozták. Olyan esetekben is, ha a határozat összeegyeztethetetlen az azonos felek közötti jogvitában, abban a tagállamban hozott határozattal, amelyben az elismerést kérik. Végül, ha a határozat összeegyeztethetetlen más tagállamban vagy harmadik államban azonos jogalapból származó, azonos felek közötti eljárásban hozott korábbi határozattal, feltéve, hogy a korábbi határozat a címzett tagállamban az elismerés feltételeinek megfelel.

[807] Lásd erről a témakörről átfogóan: Wopera Zsuzsa: A perfüggőség szabályozása a magyar és az európai polgári eljárásjogban In: Európai jog 2005. (5. évf.) 6. sz. 9-14. p..

A bírói ítéletek szabad áramlása[808] akkor valósulhat meg akadály nélkül az Európai Unióban, ha nem csupán elismerik a másik tagállamban hozott határozatot, hanem szükség esetén biztosítják a határozat végrehajtását is.[809] Ennek érdekében a rendelet meghatározza a végrehajtási kérelem elintézésére vonatkozó szabályokat, az illetékes bíróságokat és tagállamonként felsorolja a végrehajtási záradék kiadására hatáskörrel rendelkező bíróságokat is. A végrehajthatóság elismerése nem peres eljárás szabályai szerint történik, az eljárás e szakában a határozat érdemi felülvizsgálatára szintén nincs lehetőség. A másik tagállam bírósága által meghozott határozatok automatikus elismerésével szemben annak végrehajtásáról (az Egyesült Királyság kivételével, ahol elégséges a határozat nyilvántartásba vétele) külön eljárásban kell dönteni.[810] Az eljáró bíróság illetékességét annak a félnek a lakóhelye határozza meg, akivel szemben a végrehajtást kérték, vagy ahol a végrehajtható vagyontárgy található. Hatáskörrel a rendelet II. mellékletében felsorolt bíróságok rendelkeznek. A rendelet egyetlen kivétellel nem tartalmaz kötelező előírásokat ezen eljárásra vonatkozóan, hanem azt az adott tagállam belső jogára bízza. Az egyetlen formai szabály,[811] hogy a végrehajthatóság megállapítását kérelmező félnek be kell szereznie a határozathozatal helye szerinti tagállam bíróságától a rendelet V. mellékletében szereplő kitöltött formanyomtatványt, és ezt be kell mutatnia a végrehajthatóságról döntő bíróságnak. Amennyiben ez megvan, úgy az eljáró bíróságnak a nyomban végrehajthatónak kell nyilvánítania a kért bírósági határozatot.

---

[808] C-414/92 Solo Kleinmotoren GmbH kontra Emilio Boch. 1994. EBHTI-02237. 20. para, C-267/97 Eric Coursier kontra Fortis Bank és Martine Bellami, férjezett neve Coursier. 1999 EBHT I-02543 25. para

[809] Nagy Csongor István: Az Európai Unió Nemzetközi Magánjoga. hvgorac, 2006, Budapest; 15. p.

[810] A rendelet 38. cikk első bekezdése alapján erre irányuló kérelem esetén

[811] 53. cikk második bekezdés

8.3. A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági jogi ügyekben és a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel IIA Rendelet)[812]

Elöljáróban meg kell említeni, hogy a Tanács 2000. május 29-én fogadta el a 1347/2000. EK rendeletet a házassági ügyekben és a szülői felügyeletre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. A 1347/2000/EK rendelet a Brüsszel (II.) Egyezményen[813] alapul, szokás is Brüsszel II. rendeletként emlegetni. A rendelet gyorsan módosításra került: a szülői felügyelettel kapcsolatos szabályok kibővítése érdekében, így a 2003. november 27-én elfogadott 2201/2003. EK rendelet a 1347/2000. EK rendeletet hatályon kívül helyezte. A 2005. március 1. napján hatályba lépő új rendelet (Brüsszel IIA Rendelet) annak érdekében, hogy minden gyermek számára egyenlőséget biztosítsanak, hatályát kiterjeszti a szülői felügyeletre vonatkozó valamennyi határozatra, beleértve a gyermekek védelmére vonatkozó intézkedéseket is, függetlenül attól, hogy azok házassági jogi eljárásokhoz kapcsolódnak-e vagy sem.[814] Az új rendelet hatálya a házasság felbontására, különválásra vagy a házasság érvénytelenítésére vonatkozó eljárások mellett kiterjed a szülői felügyelet megállapítására, gyakorlására, átruházására, korlátozására, vagy megszüntetésére is, így különösen a következőkre: felügyeleti és láthatási jog; gyámság, gondnokság és hasonló intézmények; a gyermek személyének, illetve vagyonának gondozásával megbízott olyan személyek, vagy szervezetek kijelölése és feladatai, amelyek képviselik vagy támogatják a gyermeket; a gyermek nevelőszülőknél való elhelyezése, vagy intézményi gondozásba helyezése; a gyermek védelmét célzó intézkedések a gyermek vagyonának kezelésével, megóvásával, vagy rendelkezésre bocsátásával kapcsolatban.[815] Nem érinti viszont a rendelet a szülői jogállás

---

[812] A rendelet egyes cikkelyeinek elemzésére terjedelmi okokból itt most nem térek ki. Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. ... 213-253. p., Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 91-120. p. és 525-604. p., Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. ... 111-125. p.

[813] Ami valójában aláírásra került ugyan, de soha nem lépett hatályba

[814] A Brüsszel II. és Brüsszel IIA rendelet alkotásával és alkalmazásával kapcsolatos összegzést lásd: Brávácz Ottóné: Családjogi tárgyú közösségi jogszabályok a magyar jogalkalmazásban In: Magyar jog 2007. (54. évf.) 12. sz. 729-735. p.

[815] A családi jog területén eddig lezajlott harmonizációról, valamint a közösségi szabályozás és a Hágai Magánjogi konferencia összefüggéseiről ad átfogó képet: Czigler Dezső Tamás: Európai családi jog – az

megállapításával, az örökbefogadással, a névviseléssel, a célvagyonnal (trust), a nagykorúvá válással, és a gyermekek által elkövetett bűncselekmények következtében foganatosított intézkedésekkel kapcsolatos ügyeket. Fontos kiemelni, hogy a házassági vagyonjog kérdései nem tartoznak a rendelet hatálya alá. A rendelet részletes szabályokat ad a szülői felügyelettel kapcsolatos eljárásokat illetően a joghatóságra, határozatok elismerésre és végrehajtásra.[816] A családjog területén óriási eltérések vannak a tagállami jogok között, ezért fontos, hogy a rendelet az eljárásjogok területén fennálló konfliktusok feloldására szabályokat fogalmaz meg.[817] E rendelet a 44/2001/EK rendelet szerkesztési elvét követi, hasonlóan a polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó joghatósági szabályokhoz általános, különös és kizárólagos illetékességi szabályokat határoz meg. Hasonlóan a 44/2001/EK rendelethez, e másodlagos jogforrás alá tartozó témakörökben is lehetőség van arra, hogy sürgős esetben az egyes tagállamok bíróságai ideiglenes intézkedéseket és biztosítási intézkedéseket hozzanak olyan esetekben is, ha a rendelet szerint más tagállam bírósága rendelkezik joghatósággal az ügy érdemében. A Brüsszel (I.) Egyezmény által megfogalmazott joghatósági szabályokhoz képest speciális az ún. reziduális joghatóság szabálya, olyan esetben kerül sor ennek alkalmazására, ha valamelyik házasfél nem az Unió állampolgára. Ebben az értelemben tehát extraterritoriális közösségi joghatóságról beszélhetünk. A határozatok elismerése tekintetében sajátos szabály a Brüsszel (I.) Egyezményhez képest, hogy a határozat elismerését azzal az indokkal is el lehet utasítani, ha a gyermek jogait megsértették (például a gyermek meghallgatására nem került sor).

A valamely tagállamban hozott határozatot a többi tagállamban külön eljárás nélkül el kell ismerni.[818] A valamely tagállamban hozott és abban az államban végrehajtható határozatot a másik tagállamban végre kell hajtani, ha bármely érdekelt fél kérelmére ott végrehajthatóvá nyilvánították. A láthatási jog és a gyermek visszavitele tárgyában hozott határozatokat a többi tagállamban a végrehajthatóvá nyilvánítás szükségessége nélkül ismerik el és hajtják végre, feltéve, hogy a határozatot egy igazolás kíséri.

Európai Unió és a Hágai Nemzetközi magánjogi konferencia családjogi rendszerének összefüggései In: Állam- és Jogtudomány 2007 (68. évf.) 3. sz. 411-439. p.

[816] Wopera Zsuzsa: A házassági és a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyek új eljárási szabályai a bővülő Európai Unióban In: Magyar jog, 2004. (51. évf.) 8. sz. 486-495. p.

[817] Szeibert Orsolya: Az Európai Unió jogalkotása a családjog területén In: Európai jog 2005. (5. évf.) 6. sz. 32-40. p.

[818] Harsági Viktória: A házassági ügyekben, valamint a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban hozott határozatok elismerése az Európai Unióban In: Magyar jog, 2006. (52. évf.) 3. sz. 169-176. p.

Mindegyik tagállam kijelöl legalább egy központi hatóságot, amelynek feladata a rendelet alkalmazásának elősegítése. A rendelet területi hatálya Dániára nem terjed ki.

8.4. A tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben keletkezett bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről, a Tanács 1348/2000/EK[819] és 1393/2007/EK rendelete

A Tanács 1348/2000/EK számon 2000. május 29.-én rendeletet fogadott el a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről. A rendelet 2001. május 31. napja óta hatályos, annak rendelkezéseit az Amszterdami Szerződéshez fűzött jegyzőkönyv alapján Dániában 2007. június 30. napjáig nem lehet alkalmazni. Ezen tagállam tekintetében irányadó volt a 2001. május 31. napját megelőző időszakban az Európai Unió tagállamai között külföldre irányuló kézbesítés szabályait rendező 1965. november 15. napján kelt Hágai Egyezmény. Ma már a rendelet az Európai Unió minden tagállamára vonatkozik, ideértve Dániát is, amely párhuzamos megállapodást kötött az Európai Közösséggel az 1393/2007/EK rendeletről. Ez a megállapodás 2007. július 1-jén lépett életbe.

A rendelet célja a polgári ügyek bírósági eljárásai hatékonyságának és gyorsaságának biztosítása érdekében a bírósági és bíróságon kívüli iratok továbbításának közvetlen módja lehetővé tétele tagállamok által kijelölt helyi testületek között. A rendelet az iratok továbbításának és kézbesítésének különböző módjairól rendelkezik: továbbítás áttevő és átvevő intézmények közreműködésével, továbbítás konzuli vagy diplomáciai úton, kézbesítés postai úton vagy közvetlenül. A rendelet fenntartja a tagállamoknak azt a jogot, hogy csak egy átvevő, vagy áttevő intézményt, vagy mindkét feladatot ellátó intézményt jelöljenek ki öt éves időtartamra. Az áttevő intézmények más tagállamba kézbesítendő bírósági és bíróságon kívüli iratok továbbítására rendelkeznek hatáskörrel. Az átvevő intézmények más tagállamból származó bírósági és bíróságon kívüli iratok átvételére rendelkeznek hatáskörrel. A központi szerv feladata az áttevő intézmények tájékoztatása és megoldások keresése a kézbesítendő iratok továbbítása során felmerülő nehézségekre. A rendelet lehetővé teszi az iratok kézbesítésére minden alkalmas

[819] A rendeletről lásd részletesebben: Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában... 333-374. p, Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. ... 145-156. p.

módszer alkalmazását. A kézbesítés eredményességének biztosítása érdekében az iratokat kísérő formanyomtatvánnyal kell megküldeni a kézbesítés helye szerinti tagállamnak a küldemény átvételének visszautasítására csak kivételes esetekben van a fogadó tagállamnak lehetősége. Fontos szempont a kézbesítés megbízhatóságán túl annak gyorsasága is, ezért az átvevő intézménynek a kézbesítés sikertelenségéről haladéktalanul értesítenie kell az áttevő intézményt. A rendelet hatálya nem terjed ki olyan esetekre, amikor a címzett tartózkodási helye ismeretlen.

Az egyes tagállamok – eltérő eljárási szabályaikra figyelemmel – a rendelethez fenntartásokat fűzhetnek, melyeket az Európai Bizottság az Európai Unió hivatalos lapjában közzétesz. (Ilyen előírások lehetnek például a fordításra vonatkozó tagállami szabályok, illetve például az iratok átvételének megtagadására nyitva álló időtartam meghatározása is.) A tagállamok által tett közlések, fenntartások az Európai Unió honlapjáról is megismerhetők.

A Tanács a rendelet működésének tapasztalatai alapján módosításokat látott szükségesnek, ezért 2007. november 13-án elfogadta a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről szóló1393/2007. tanácsi rendeletet Az új rendelet 2008. november 13-tól alkalmazandó, annak szabályai Dániára nem terjednek ki. 1393/2007. tanácsi rendelet célja az, hogy javítsa és gyorsítsa a bírósági és bíróságon kívüli iratoknak a tagállamok közötti kézbesítés céljából történő továbbítását. Ennek érdekében a központi átvevő hatóságnak minden szükséges lépést meg kell tennie a kézbesítés gyorsasága és hatékonysága érdekében. A kézbesítésnek egy hónapon belül meg kell történnie. A címzettek jogvédelmének könnyítésére új formanyomtatványok állnak rendelkezésre arra, hogy milyen esetekben, milyen feltételek bekövetkezése esetén van lehetőség az átvétel megtagadása jogának gyakorlására (egy héten belül, amennyiben az a címzett által nem értett nyelven, vagy nem a kézbesítés helyének hivatalos nyelvén, illetve hivatalos nyelvei egyikén készült a kézbesítendő irat). Valamely más tagállamból származó bírósági irat kézbesítéséért nem követelhető az átvevő tagállamban kézbesítési illeték, költség kifizetése vagy megtérítése. A megtérítendő egyéb költségek (bírósági tisztviselő, illetve az átvevő tagállam joga szerint illetékes személy eljárásával, vagy különös kézbesítési móddal összefüggő költségek) is csak olyan mértékűek lehetnek, amik arányban állnak az elvégzett jogcselekményekre fordított munkával,

megkülönböztetés-mentesek, és a megtérítendő költségeket oly módon kell maximálni, hogy ez ne akadályozhassa senki igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzájutásának jogát. A kézbesítés biztonsága érdekében ügyelni kell arra, hogy az iratokat egységes formanyomtatványok kísérjék, melyek megfelelő kitöltése igazolja a kézbesítés szabályszerűségét. Minden tagállamnak rendelkeznie kell azzal a lehetőséggel, hogy az iratokat más tagállamban lakóhellyel rendelkező személyeknek közvetlenül postai szolgáltatás útján, tértivevényes ajánlott levélben vagy ennek megfelelő módon kézbesítsék.

8.5. A tagállamok bíróságai közötti együttműködésről a bizonyítás-felvétel területén a polgári és kereskedelmi ügyekben

A tamperei Európai Tanács rendelkezéseinek megfelelően született meg a bizonyításfelvételről szóló 1206/2001/EK rendelet.[820] Ez a rendelet a polgári és kereskedelmi ügyekben egyszerűbbé és gyorsabbá tette a határokon átnyúló bizonyítási eljárást. A rendelet célja az, hogy a bíróságok között a bizonyításfelvétel tekintetében történő együttműködést javítsa, egyszerűsítse és gyorsítsa. A rendeletet Dánia kivételével az Európai Unió valamennyi tagállama között alkalmazni kell. Dánia és a többi tagállam viszonylatában a polgári és kereskedelmi ügyekben külföldön történő bizonyításfelvételről szóló 1970. évi egyezményt kell alkalmazni. Miután a rendelet szabályait csak a polgári és kereskedelmi ügyekben lehet alkalmazni, ezért az Európai Bíróság jogértelmező gyakorlatára volt szükség annak tisztázására, hogy mit lehet polgári és kereskedelmi ügynek tekinteni. Általánosságban leszögezhetjük, hogy nem tekinthető az ügy polgári, illetve kereskedelmi jellegűnek, ha valamely közjogi elemet tartalmaz.[821]

A rendelet tárgyi hatálya azon kérelmekre terjed ki, amellyel valamely tagállam bírósága egy másik tagállam megkeresett bíróságát kéri bizonyítás közvetlen lefolytatására. A rendelet a tagállamok közötti bizonyításfelvétel két módjáról rendelkezik: a megkeresések bíróságok közötti közvetlen továbbításáról és a megkereső

---

[820] A rendeletről lásd részletesebben: Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. .... 375-405. p, Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. ...157- 167. p.

[821] A fogalom-meghatározásra lásd a Brüsszel I. Rendeletnél írtakat

bíróság közvetlen bizonyítás felvételéről. A megkereső bíróság az a bíróság, amely előtt az eljárást megkezdték, illetve megindítani szándékoznak. A megkeresett bíróság valamely más tagállamnak a bizonyításfelvétel elvégzésére illetékes bírósága. A központi szerv feladata a tájékoztatás, valamint törekvés a megkeresésekkel kapcsolatban esetlegesen felmerülő nehézségek megoldására. A bizonyítás-felvétel tekintetében történő segítségnyújtás a közvetlenség elvén alapul, azaz az egyes tagállami bíróságok a kérelmeket a megkeresett bírósághoz közvetlenül juttatják el, azonban a rendelet bizonyos mértékű centralizációra lehetőséget ad.[822] A megkeresett bíróságok gyors és ésszerű határidőn belül (legkésőbb a kérelem átvételét követő 90 napon belül) kötelesek a bizonyítás felvételére, főszabály szerint saját tagállami bizonyítási eljárásra vonatkozó szabályai szerint. Kivételesen a megkereső bíróság kérheti, hogy a bizonyítást különös eljárás keretében, azaz a megkereső bíróság joga szerint hajtsák végre. A megkeresett bíróság által végzett bizonyítás-felvétel során a feleknek és képviselőiknek joguk van a különböző eljárási cselekmények lefolytatásánál jelen lenni, és ez a jogosultság a megkereső bíróság képviselőit is megilleti. A bizonyítás-felvételre irányuló kérelem csak a rendeletben taxatíve felsorolt esetekben tagadható meg. Így, ha a kérelem nem tartozik a rendelet hatálya alá, a kérelem végrehajtása a megkeresett bíróság tagállamának joga szerint nem tartozik az igazságszolgáltatás feladatkörébe. Megtagadható a kérelem teljesítése akkor is, ha a megkereső bíróság hiányos adatokat közöl, ez alapján a bizonyítás lefolytatására lehetőség nincs, és pótlólag tűzött 30 napos határidőn belül sem tesz eleget a megkereső bíróság a hiányok pótlásának, továbbá ha a megkereső bíróság a megkeresett bíróság letétbe helyezésre, illetve előlegfizetésre irányuló kérését 60 napon belül nem teljesíti. Mindazonáltal a megkeresett bíróság a kérelem teljesítésének feltételeként főszabály szerint nem írhat elő előlegfizetési, illetve letétbe helyezési kötelezettséget, kivétel ez alól, ha szakértői vélemény beszerzésének szükségessége merül fel, ami magasabb összeggel jár, vagy a megkereső bíróság kérése alapján igénybe vett kommunikációs technikák magasabb költségei merülnek fel.

A másik tagállam bíróságának a bizonyítás-felvétel tekintetében történő segítségnyújtása mellett arra is lehetőség van a rendelet alapján, hogy a megkereső

[822] Magyarországon 2004. május 1. napja óta a bizonyítás-felvételre irányuló kérelem teljesítésére a megyei bíróságok székhelyén működő helyi bíróságok vannak kijelölve.

bíróság más tagállamban közvetlenül folytathasson le bizonyítást abban az esetben, ha a bizonyítás-felvétel önkéntes alapon, kényszerítő intézkedések szükségessége nélkül végrehajtható. Ez esetben is segítséget nyújtanak a megkeresett tagállam szervei a bizonyítás lefolytatásához.

A rendelet hatálya alá tartozó megkereséseket, azok visszaigazolását kizárólag a bizonyítás-felvétel iránti jogsegélyforgalomban használatos formanyomtatványok segítségével lehet teljesíteni. A formai követelmények elősegítésére a Bizottság egy elektronikusan is elérhető kézikönyvet (Manual) állít össze, amelyet rendszeresen frissít. A rendelet hatálya alá tartozó ügyekben a tagállamoknak elsődlegesen a rendelet szabályait kell alkalmazni, annak azonban nincs akadálya, hogy a tagállamok bi- vagy multilaterális egyezményeket kössenek a bizonyítás-felvétel könnyítése érdekében – feltéve, ha a megállapodások a rendelettel összeegyeztethetők. Az 1954. március 1-i polgári eljárásokról szóló, továbbá az 1970. március 18-i polgári és kereskedelmi ügyekben külföldön történő bizonyítás-felvételről szóló Hágai Egyezmények alkalmazását a rendelet szabályai megelőzik, a nemzetközi szerződések alkalmazására csak akkor van lehetőség, ha a rendelet hatálya alá nem tartozó államban kell a bizonyítás-felvételhez segítséget kérni, illetve nyújtani.

8.6. A fizetésképtelenségi eljárásokról szóló 1346/2000/EK rendelet[823]

A fentebb részletezettek szerint a 44/2001/EK rendelet hatálya nem terjed ki a fizetésképtelenségi eljárásokra, így e tárgykörben a tanács külön rendeletet alkotott. A belső piac megfelelő működését gyakorta akadályozza az, hogy gazdasági élet fizetésképtelenné vált szereplői a kedvezőbb jogi helyzet elérése érdekében vagyonukat, vagy az eljárást áthelyezik egy másik tagállamba (forum shopping). Ezért vált szükségessé ezen a jogterületen is közösségi joghatósági és kollíziós szabályok megalkotására. Az 1346/2000/EK rendelet, amely ugyan nem vezetett be egységes eljárást, de megteremti az eltérő tagállami normák összhangját.[824] A fizetésképtelenségi eljárásokra vonatkozó szabályok valamennyi tagállam jogában sajátos, komplex, más

[823] A rendeletről lásd részletesebben: Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. ... 255-332. p, Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. ...127-144. p.

[824] A rendelet főbb szabályainak bemutatását lásd: Nagy Adrienn: A határon átívelő fizetésképtelenségi eljárások egyes eljárási kérdései az Európai Unió jogában In: Magyar Jog 2006 (53. évf.) 36-41. p.

jogterületektől mind anyagi, mind eljárásjogi szabályaiban lényegesen különböző jogterületet alkotnak, ez indokolta a közösségi jogban is a szabályozási tárgykör önálló rendeletben történő szabályozását.

A globalizálódó világban gyakran előfordul, hogy egy vállalkozásnak több országban is vannak érdekeltségei, vagyontárgyai. Ilyenkor a fizetésképtelenségi eljárás fő szabálya, hogy az egyik tagállamban megindított eljárás hatálya kiterjed a többi tagállamra is. A többi érintett tagállam lehetősége: a másodlagos fizetésképtelenségi eljárás megindítása. A fizetésképtelenségi eljárás megindítására azon tagállam bíróságainak van joghatósága, ahol az adós fő érdekeltségei találhatók. Ebben a tagállamban indulhat az ún. elsődleges eljárás. Ha az adós fő érdekeltségeinek központja az egyik tagállam területén helyezkedik el, ugyanakkor az adós telephellyel rendelkezik a másik tagállam területén is, a másik tagállam bírósága másodlagos eljárás párhuzamos lefolytatására rendelkezik joghatósággal. E másodlagos eljárás hatálya az adósnak az utóbbi tagállam területén található vagyontárgyaira korlátozódik. Főszabály szerint először az elsődleges fizetésképtelenségi eljárás megindítására van lehetőség. A másodlagos fizetésképtelenségi eljárást a fizetésképtelenségi főeljárás megindítása előtt csak akkor lehet kezdeményezni, ha azok miatt a feltételek miatt, amelyeket az elsődleges eljárás megindítására jogosult tagállam jogszabályai megállapítanak, az elsődleges eljárás megindítására jogosult tagállamban nem lehet megindítani a fizetésképtelenségi eljárást; vagy olyan hitelező kéri a másodlagos fizetésképtelenségi eljárás megindítását, akinek az állandó lakóhelye, szokásos tartózkodási helye, vagy székhelye abban a tagállamban van, amelynek a területén a telephely található, vagy akinek a követelése a telephely működéséből fakad. A főszabály alóli eltérés esetén a másodlagos fizetésképtelenségi eljárás megindítására természetesen csak akkor van lehetőség, ha az adóssal szemben a fizetésképtelenség feltétele fennáll. Amennyiben már az elsődleges fizetésképtelenségi eljárás folyamatban van, úgy utóbb a másodlagos fizetésképtelenségi eljárás megindításához a fizetésképtelenség feltételét már nem kell vizsgálni.

A rendelet részletes szabályozást tartalmaz az alkalmazandó jogra. Főszabály azon tagállam jogának alkalmazása, amelynek területén a fizetésképtelenségi eljárást megindítják. Fizetésképtelenségi eljáráson a rendelet mellékletében felsorolt eljárásokat kell érteni (Magyarországon a csőd és felszámolási eljárást. Külön szabályok irányadók viszont a dologi jogokra, a beszámításra, a munkaszerződésekre, a tulajdonjog

fenntartásra, a nyilvántartásba vett jogokra, az ingatlanokkal kapcsolatos szerződésekre. A fizetésképtelenségi eljárás hatálya alatt álló társaság vagyonával kapcsolatos, folyamatban lévő perekre annak a tagállamnak a joga az irányadó, ahol a per folyik. A fizetésképtelenségi eljárás lefolytatására joghatósággal rendelkező bíróságnak a fizetésképtelenségi eljárást megindító határozatát minden tagállamban el kell ismerni. Ezen túlmenően el kell ismerni azokat a határozatokat is, amelyeket az eljárást megindító bíróság hozott a fizetésképtelenségi eljárás lefolytatása és befejezése tárgyában, továbbá a fizetésképtelenségi eljárásokból közvetlenül származó és hozzájuk szorosan kapcsolódó határozatokat is, valamint a jóváhagyott egyezségeket is. E határozatokat a 44/2001/EK rendelet szabályai szerint kell végrehajtani. A másik tagállamban indított fizetésképtelenségi eljárás elismerését, vagy az ilyen eljárással kapcsolatosan hozott határozat végrehajtását egy tagállam akkor utasíthatja el, ha az elismerés, vagy a végrehajtás hatása nyilvánvalóan ellentétes az adott tagállam közrendjével, különösen az alapvető elvekkel, vagy az alkotmányos jogokkal és az egyéni szabadságjogokkal.

8.7. Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete (2004. április 21.) a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról[825]

A nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat szabályait állította fel a 805/2004/EK rendelet[826] azzal, hogy megteremtette a nem vitatott követelésekre vonatkozó határozatok, egyezséget tartalmazó, illetve más közokiratok Unión belüli szabad mozgását.[827] A rendelet eredményeképp a más tagállamban történő végrehajtás során a továbbiakban nincs szükség semmilyen közbenső eljárásra. A rendelet - amennyiben az adósság jellege és mértéke igazolhatóan nem vitatott - bizonyos feltételek mellett eltekint a végrehajtás helye szerinti tagállamban szükséges valamennyi olyan közbenső intézkedéstől, amely a valamely másik tagállamban hozott döntések esetében eddig szükséges volt. A feltételek főként az iratoknak a mulasztási ítélet

[825] A rendeletről lásd részletesebben: Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. ... 421-452. p, Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. ... 169-184. p.

[826] A rendelet jelentőségéről: Molnár Judit: A „nem vitatott" követelések jelentősége és meghatározása a 805/2004//EK Rendelet és előzményei tükrében In: Magyar Jog 2006. (53. évf.) 1. sz. 31-35. p.

[827] Harsági Viktória: A nem vitatott követelések végrehajtása az Európai Igazságügyi Térségben In: Európai jog, 2005. (5. évf.) 6. sz. 23-31. p.

esetében történő kézbesítésére vonatkoznak. A végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás eltörlése lehetővé teszi, hogy a hitelezők külföldön gyors és eredményes végrehajtáshoz jussanak anélkül, hogy a végrehajtás kérelmezésének helye szerinti tagállam bíróságainak hosszadalmas és költséges alakiságokkal kellene foglalkozniuk. A rendeletet Dánia kivételével az Európai Unió valamennyi tagállama között alkalmazni kell.

8.8. Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról („Róma II.")[828]

Az Európai Parlament és a Tanács 2007. július 11-én fogadta el a 864/2007/EK rendeletet, amelynek szabályait – Dánia kivételével - 2008. november 13-tól kell alkalmazni a tagállamokban. A belső piac megfelelő működése – annak érdekében, hogy előreláthatóbbá váljon a jogviták kimenetele, valamint hogy javuljon az alkalmazandó joggal kapcsolatos biztonság és az ítéletek szabad mozgása – szükségessé teszi azt, hogy a tagállamokban hatályos kollíziós szabályok ugyanazt a nemzeti jogot határozzák meg, függetlenül attól, hogy melyik országban található az a bíróság, amely előtt keresetet indítanak. [829] Ezért volt szükség az egységes közösségi szabályozás létrehozására. A rendelet tárgyi hatálya összhangban áll a 44/2001/EK tanácsi rendelettel (Brüsszel I.) és a szerződéses kötelmi viszonyokra alkalmazandó joggal foglalkozó jogi eszközökkel. A rendeletet a polgári és kereskedelmi ügyek területét érintő, olyan szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra kell alkalmazni, amelyek több állam jogához kapcsolódnak.[830] A joghatósági szabályokhoz hasonlóan ezt a rendeletet sem lehet alkalmazni adó-, vám- vagy közigazgatási ügyekre, illetve az állami közhatalom gyakorlása során megtett intézkedésekkel és elkövetett mulasztásokkal

---

[828] A rendelet kibocsátását megelőző nagy várakozásokra utal, hogy arról már a tervezet szintjén ismertető írások jelentek meg. Lásd például: Dámosy Bálint: Az Európai Unió a szerződésen kívüli kötelmi jogviszonyokra alkalmazandó jogról szóló Római II rendelet tervezete In: Magyar jog, 2005. (52. évf.) 11. sz. 681-690. p.

[829] A rendelet várható hatásainak bemutatására, a magyar igazságszolgáltatás előtt álló kihívások bemutatására vállalkozik a magyar kollíziós jog és a rendelet összehasonlító elemzésével: Császár Mátyás: Szerződésen kívüli kötelmek kollíziós joga: Róma II. v. magyar Kódex In: Európai jog 2008. (8. évf.) 2. sz. 18-27. p., Palásti Gábor: Nemzetközi magánjog az Európai Unióban In: Jogtudományi Közlöny 2008. (63. évf.) 7-8. sz. 341-351. p.

[830] Nagy Csongor István: Az egységes fogalomértelmezés következménye a formálódó közösségi nemzetközi magánjogban, különös tekintettel a polgári és kereskedelmi ügy, a szerződés és a szerződésen kívüli kötelem fogalmára In: Európai jog, 2008. (8. évf.) 2. sz. 3-12. p.

kapcsolatos állami felelősségre (acta iure imperii). A rendelet hatálya nem terjed ki a családi kapcsolatokból és hasonló joghatásúnak tekintett kapcsolatokból – beleértve a tartási kötelezettséget is – eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra, a házassági vagyonjogból eredő és hasonló joghatásúnak tekintett kapcsolatokra alkalmazandó vagyonjogi jogszabályokból, továbbá a végrendeletből és öröklésből eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra. Ugyancsak nem alkalmazhatók szabályai a váltókból, csekkekből, más átruházható értékpapírokból eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra, a társasági jogból, valamint más jogi személyekre vagy jogi személyiség nélküli szervezetekre vonatkozó jogból eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra.[831] Nem alkalmazhatók szabályai az önkéntesen létrehozott célvagyon ("trust") kötelezettségvállalói, vagyonkezelői és kedvezményezettjei közötti kapcsolatból eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra. Kívül esik a tárgyi hatály körén az atomkárokból származó szerződésen kívüli kötelmek köre. Nem alkalmazhatók továbbá a rendelet szabályai a magánélet és a személyiségi jogok – többek között a jó hírnév – megsértéséből eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra

Miután a szerződésen kívüli kötelmi viszonyok fogalma tagállamonként eltérő, ezért a rendelet alkalmazásában a szerződésen kívüli kötelmet autonóm fogalomként kell értelmezni.[832] A rendeletben meghatározott kollíziós szabályok alkalmazandók az objektív felelősségen alapuló, és a valószínűleg felmerülő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra is. A károkozó magatartás magában foglalja a valószínűleg bekövetkező károsodást okozó eseményeket is. A rendelet alkalmazásában a kár szintén autonóm fogalom, magában foglalja a jogellenes károkozásból, a jogalap nélküli gazdagodásból, a megbízás nélküli ügyvitelből vagy a culpa in contrahendóból származó valamennyi következményt, és a valószínűleg bekövetkező kárt is.

Szinte az összes tagállamban a lex loci delicti commissi elve az alapmegoldás a szerződésen kívüli kötelmi viszonyok esetében,[833] amikor azonban az ügyet alkotó

[831] Például a társaságok és más jogi személyek vagy jogi személyiség nélküli szervezetek bejegyzés útján vagy más módon történő létrehozásával, jogképességével, belső szervezetével vagy feloszlásával kapcsolatos kérdésekben, a tisztviselőknek és tagoknak a társaság vagy szervezet kötelezettségeiért való személyes felelősségéből, továbbá a számviteli iratok jog szerinti könyvvizsgálata során a könyvvizsgálóknak a társasággal vagy annak tagjaival szembeni személyes felelősségéből származó szerződésen kívüli kötelmi viszonyok

[832] Nagy Csongor István: Az egységes fogalomértelmezés... 3-12. p.

[833] Nagy Csongor István: A jogellenes károkozás kollíziós szabályai a Róma II. Rendeletben In: Magyar Jog 2008. (55. évf) 8. sz. 542-544. p.

különböző tényezők több ország között oszlanak meg. Az egységes, alkalmazandó jogra vonatkozó szabályoknak a bírósági határozatok kiszámíthatóságát kell erősíteniük, valamint biztosítaniuk kell a felelősnek tekintett, és a kárt elszenvedő személy érdekei közötti ésszerű egyensúlyt. Az azon országgal való kapcsolat, amelyben a tényleges káresemény bekövetkezik (lex loci damni), méltányos egyensúlyt teremt a felelősnek tekintett személy és a kárt elszenvedő személy érdekei között, továbbá a polgári jogi felelősség modern megközelítését és az objektív felelősség rendszereinek fejlődését is tükrözi. Azonban a jogbiztonság követelménye és az egyedi ügyekben az igazságtétel iránti igény a jog érvényesülésén alapuló térség alapvető elemei. Ezért a rendelet azon kapcsoló tényezőkről is rendelkezik, amelyek e cél elérését a legmegfelelőbben biztosítják. Ezért e rendelet az általános szabály mellett különös szabályokról is rendelkezik, és egyes rendelkezésekben „menekülési záradékot" tartalmaz, amely eltérést enged e szabályoktól, amikor az eset összes körülménye alapján egyértelmű, hogy a jogellenes károkozás nyilvánvalóan szorosabban kapcsolódik egy másik országhoz. E szabálycsoport a kollíziós szabályok rugalmas keretét alkotja. Egyben az eljáró bíróság számára lehetővé teszi az egyedi ügyek megfelelő elbírálását.

Különös szabályokat állapít meg olyan különleges jogellenes károkozások[834] esetére, amelyekben az általános szabály nem teszi lehetővé az érintett érdekek közötti ésszerű egyensúly megteremtését, így különösen a termékfelelősség, a tisztességtelen versennyel összefüggő esetekben. Sajátos szabályok érvényesülnek a környezeti károk[835] tekintetében, ahol a Szerződés 174. cikke – amely kimondja, hogy az elővigyázatosság és a megelőzés elve, a környezeti károk elsődlegesen a forrásuknál történő elhárításának elve, valamint a „szennyező fizet" elv alapján magas szintű védelmet kell biztosítani – teljes mértékben indokolttá teszi a károsult személy javára történő megkülönböztetés elvének alkalmazását. A szellemi tulajdonjogok[836] megsértése esetén érvényesül a lex loci protectionis általánosan elismert elve. E Különös szabályokat kell megállapítani a jogellenes károkozásnak nem minősülő

[834] Nagy Csongor István: A jogellenes károkozás ... 545-547. p.

[835] A „környezeti kár" fogalma úgy értelmezendő, mint a természeti erőforrásokban, mint például a vízben, földben vagy levegőben bekövetkezett kedvezőtlen változás, vagy egy természeti erőforrás által más természeti erőforrás vagy a köz javára betöltött funkcióban beálló romlás, vagy az élő szervezetek változatosságának csökkenése.

[836] A rendelet alkalmazásában a „szellemi tulajdonjog" kifejezést például a szerzői és a szomszédos jogokra, az adatbázisok védelmére vonatkozó sui generis jogra, valamint az ipari tulajdonjogra vonatkozó fogalomként kell értelmezni.

esetekre, így például a jogalap nélküli gazdagodásból, a megbízás nélküli ügyvitelből vagy a culpa in contrahendóból eredő károkozások esetére is. A culpa in contrahendo a rendelet alkalmazásában önálló fogalom, és nem szükségszerűen a nemzeti jogban használt fogalom alapján értelmezendő.

A rendelet fontos feladatnak tekinti a magánautonómia érvényesítését. Ezért a jogbiztonság érdekét első sorban szem előtt tartva lehetővé teszi a felek számára, hogy megválaszthassák a szerződésen kívüli kötelmi viszonyra alkalmazandó jogot. E jogválasztásnak kifejezettnek, vagy annak az eset körülményeiből kellő bizonyossággal megállapíthatónak kell lennie. A bíróságnak a megállapodás fennállásának megállapításakor tiszteletben kell tartania a felek szándékát. A gyengébb felek védelmében a választást bizonyos feltételekhez kell kötni.

A közúti balesetek áldozatainak megítélt kártérítésre vonatkozó jelenlegi nemzeti szabályoknak megfelelően, a személyi sérüléssel kapcsolatos kár számszerűsítésekor olyan esetekben, ha a baleset az áldozat szokásos lakóhelyétől eltérő államban következik be, az eljáró bíróságnak figyelemmel kell lennie az adott áldozat tényleges körülményeire, beleértve különösen a tényleges veszteséget, valamint az utókezelés és az orvosi kezelés költségeit.

8.9. Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról[837]

Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-én fogadta el a 1896/2006/EK rendeletet az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról. Ezt a rendeletet 2008. december 12.-től kell alkalmazni Dánia kivételével az Unió valamennyi tagállamában. A rendelet elfogadásának motívuma, hogy a Közösség célul tűzte ki, hogy fenntartja és továbbfejleszti a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget, amelyben biztosított a személyek szabad mozgása. Egy ilyen térség fokozatos létrehozása céljából a Közösségnek többek között el kell fogadnia a határokon átnyúló polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködéssel kapcsolatos, és a belső piac

[837] A rendeletről lásd részletesebben: Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. ...199-208. p.

megfelelő működéséhez szükséges intézkedéseket. A Szerződés 65. cikke c) pontjának megfelelően ezen intézkedések magukban foglalják a polgári eljárások megfelelő lefolytatását akadályozó tényezők kiküszöbölését szolgáló intézkedéseket is, szükség esetén a tagállamokban alkalmazandó polgári eljárási szabályok összeegyeztethetőségének előmozdításával. Az olyan követelések gyors és hatékony behajtása, amelyek tekintetében nincs jogvita, az Európai Unióban tevékenykedő gazdasági szereplők számára kiemelkedően fontos, mivel a késedelmes kifizetések képezik a vállalkozások, különösen a kis- és középvállalkozások fennmaradását veszélyeztető fizetésképtelenség fő okát.[838] A hatékony igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés javítása érdekében a rendelet célja, egy európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozása révén, a nem vitatott pénzkövetelésekre vonatkozó határokon átnyúló jogviták egyszerűsítése, felgyorsítása[839] és azok költségeinek csökkentése, valamint az európai fizetési meghagyások tagállamok közötti szabad áramlásának lehetővé tétele olyan minimumszabályok megállapítása révén, amelyek betartása szükségtelenné tesz bármely, az elismerést és végrehajtást megelőző köztes eljárást a végrehajtás szerinti tagállamban.[840] A rendelet által megállapított eljárás kiegészítő és szabadon választható eszközként áll a jogosult rendelkezésére, akinek továbbra is jogában áll a nemzeti jogban előírt eljárást igénybe venni. Ennek megfelelően a rendelet nem lép a nem vitatott követelések behajtására szolgáló, nemzeti jog szerint létező mechanizmusok helyébe, és nem is hangolja azokat össze.

A rendeletet határokon átnyúló polgári és kereskedelmi ügyekben kell alkalmazni, tekintet nélkül a bíróság jellegére. Határokon átnyúló ügynek minősül az, amelyben legalább az egyik fél az eljáró bíróság székhelye szerinti tagállamtól eltérő tagállamban rendelkezik állandó lakóhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel. A rendelet alkalmazásában a joghatóságot a közösségi jog vonatkozó szabályaival, különösen a 44/2001/EK rendelettel összhangban kell meghatározni. Hatálya nem terjed ki különösen az adó-, vám- és közigazgatási ügyekre, illetve az államnak az államhatalom

[838] Megjegyzendő, hogy ebbe a sorba illeszthető az Európai Parlament és a Tanács 2000/35/EK irányelve (2000. június 29.) is a kereskedelmi ügyletekhez kapcsolódó késedelmes fizetések elleni fellépésről

[839] Harsági Viktória: Az időtényező szerepe a határon átnyúló jogvitákat szabályozó európai közösségi jogforrásokban In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007 102-103 p.

[840] Molnár Judit: Európai fizetési meghagyásos eljárás – az uniós szabályozás a változások tükrében In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007 241-243. p.

gyakorlása során hozott aktusai vagy elkövetett mulasztásai miatti felelősségére ("acta iure imperii"). A rendelet nem alkalmazható a házassági vagyonjogon, végrendeleten és öröklésen alapuló jogokra, csődeljárásra, fizetésképtelen társaságok vagy más jogi személyek felszámolására vonatkozó eljárásokra, csődegyezségre, kényszeregyezségre és hasonló eljárásokra, továbbá a szociális biztonság, és főszabály szerint a szerződésen kívüli kötelmekből eredő követelésekre.

Az európai fizetési meghagyásos eljárásban a felek és a bíróság közötti kapcsolattartásban – a lehető legnagyobb mértékben – a rendelet mellékletében megjelölt formanyomtatványokat kell használni az eljárás lefolytatásának megkönnyítése és az automatizált adatfeldolgozás lehetővé tétele érdekében. Az eljárásban a határidőn belül benyújtott ellentmondás megszünteti az európai fizetési meghagyásos eljárást, és az ügy automatikusan átalakul polgári peres eljárássá, kivéve, ha a jogosult kifejezetten kérte erre az esetre az eljárás megszüntetését. A polgári peres eljárás fogalmát nem feltétlenül a nemzeti jog szerint kell értelmezni.
Az egyik tagállamban kibocsátott, végrehajtható európai fizetési meghagyást a végrehajtás tekintetében úgy kell tekinteni, mintha abban a tagállamban bocsátották volna ki, amelyben annak végrehajtását kérték. A származási tagállamban végrehajthatóvá vált európai fizetési meghagyást a többi tagállamban végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás, és az elismerés kifogásolásának bármilyen lehetősége nélkül el kell ismerni, és végre kell hajtani. A tagállamok igazságszolgáltatásába vetett kölcsönös bizalom kellő alapul szolgál a tagállami bíróság azon megállapításához, hogy az európai fizetési meghagyás kibocsátásának valamennyi feltétele teljesült ahhoz, hogy az minden más tagállamban végrehajtható legyen anélkül, hogy bírósági felülvizsgálatnak vetnék alá az eljárási minimumszabályok megfelelő alkalmazását a meghagyás végrehajtása szerinti tagállamban. A végrehajtás elutasítására csak akkor kerülhet sor, ha az európai fizetési meghagyás összeegyeztethetetlen valamely tagállamban vagy harmadik országban hozott bármely korábbi határozattal vagy meghagyással, feltéve, hogy a korábbi határozat ugyanazon jogalap tárgyában, ugyanazon felek között született, és a korábbi határozat megfelel a végrehajtás szerinti tagállamban való elismeréséhez szükséges feltételeknek, és az összeegyeztethetetlenséget a származási tagállamban bírósági eljárás keretében nem lehetett volna kifogásként felhozni. A végrehajtást kérelemre szintén el kell utasítani, ha és amennyiben a kötelezett megfizette a jogosultnak az európai fizetési meghagyásban megítélt összeget. Egyéb esetekben a

végrehajtás szerinti tagállamban az európai fizetési meghagyás érdemi felülvizsgálatának nincs helye.

Különleges esetekben helye van a jogerős európai fizetési meghagyás felülvizsgálatának. Ekkor a bíró kérelemre a végrehajtási eljárást biztosítási intézkedésekre korlátozhatja, vagy a végrehajtást egy általa meghatározott biztosíték adásától teheti függővé, illetve kivételes körülmények között felfüggesztheti a végrehajtási eljárást.

8.10. Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről

Az Európai Parlament és a Tanács 2007. július 11.-én fogadta el a 861/2007/EK rendeletet a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről, melynek szabályait 2009. január 1-jétől kell alkalmazni. A „kis értékű követelések" közös szabályainak megalkotását indokolta, hogy a kis értékű követelésekre folyó perrel kapcsolatos költségek, időveszteségek és a perek bonyolultsága nem szükségszerűen arányosak a követelés értékével. Határokon átnyúló ügyek esetén a gyors és olcsó ítélethozatal akadályai hatványozottak. Így tehát szükségessé vált egy olyan európai eljárás bevezetése, melynek célja az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése. A kis értékű követelések európai eljárása bevezetésének célja, a költségek csökkentése mellett, egyszerűbbé tenni és felgyorsítani a határokon átnyúló ügyekben a kis értékű követelések elbírálását. A rendeletet – tekintet nélkül az eljáró bíróság jellegére – azokban a határokon átnyúló polgári és kereskedelmi ügyekben kell alkalmazni, amelyeknél a követelés értéke a keresetlevél hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság általi kézhezvételekor nem haladja meg a 2000 EUR összeget, az összes kamat, kiadás és költség nélkül. Ez az eljárási rend nem érvényesül, ha a kötelezett olyan összegű viszontigénnyel lép fel, ami meghaladja a 2000 eurót. Határokon átnyúló ügynek minősül az, amelyben legalább az egyik fél az eljáró bíróság székhelye szerinti tagállamtól eltérő tagállamban rendelkezik állandó lakóhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel.

A rendelet hatálya nem terjed ki különösen az adó-, vám- és közigazgatási ügyekre, vagy az államnak az államhatalom gyakorlása során hozott aktusai vagy elkövetett mulasztásai miatti felelősségére ("acta iure imperii"). Ez a rendelet nem alkalmazható természetes személyek személyi állapota, jog- és cselekvőképessége, házassági vagyonjogon, tartási kötelezettségeken, valamint végrendeleten és öröklésen alapuló jogok, csődeljárás, fizetésképtelen társaságok vagy más jogi személyek felszámolására vonatkozó eljárások, csődegyezség, kényszeregyezség és hasonló eljárások esetén. A rendelet szabályai nem érvényesülnek a szociális biztonság, választottbíráskodás, munkajog területein. Nem alkalmazható továbbá ingatlan bérletével kapcsolatos vitákra, a pénzbeli követelésekre irányuló keresetek kivételével, vagy a magánélet tiszteletben tartásához való jog és a személyiségi jogok megsértése iránti igényekre, beleértve a rágalmazást is. A rendelet területi hatálya Dániára nem terjed ki.

Az eljárás elsősorban írásban zajlik, formanyomtatványok kitöltésével. Szükség esetén rendel el a bíró tárgyalás tartását, bizonyítás lefolytatását. A bíróságnak ugyanis biztosítania kell a tisztességes tárgyaláshoz való jogot, és a kontradiktórius eljárás elvének érvényesülését, különösen a tárgyalás szükségességéről, a bizonyítási eszközökről és a bizonyításfelvétel terjedelméről való döntéshozatalnál.

A rendelet egyszerűsíti a kis értékű követelések európai eljárása keretében valamely másik tagállamban hozott határozatok elismerését és végrehajtását is.

8.11. Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.)

A szerződéses kötelezettségek esetén alkalmazandó jog szabályait az 1991. április 1-jén hatályba lépett 1980. évi Római Egyezmény szabályozza. A Római Egyezmény szabályai azon uniós tagállamok mindegyikében hatályban vannak, ideértve Dániát is, akik 2004. május 1. napját megelőzően már tagállamai voltak az Európai Uniónak. A később csatlakozott 10 új tagállam Brüsszelben, 2005. április 14-én Egyezményt írt alá a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, Rómában, 1980. június 19-én aláírásra megnyitott egyezményhez, valamint az egyezménynek az Európai Közösségek Bírósága által történő értelmezéséről szóló első és második jegyzőkönyvhöz történő csatlakozásáról. Magyarországon az Egyezményt a 2006. évi XXVIII. törvény hirdette ki. E jogterület újdonsága, hogy az Európai Parlament és a

Tanács 2008. június 17-én rendeletet fogadott el, melyet 2009. december 17-től kell alkalmazni. [841] Miután a rendelet kidolgozásában Dánia és az Egyesült Királyság nem vett részt, rájuk a rendelet hatálya nem terjed ki, így a nemzetközi egyezménynek e két ország viszonylatában a jövőben is lesz szerepe.

A rendeletet olyan szerződéses kötelezettségekre kell alkalmazni polgári és kereskedelmi ügyekben, amikor különböző országok joga közötti kollízió merül fel. Szabályait nem lehet alkalmazni az adó-, vám- és közigazgatási ügyekre. A rendelet tárgyi hatálya alól kizártak még a természetes személyek személyi állapotával, illetve jog- és cselekvőképességével összefüggő kérdések, a családi és más hasonló kapcsolatokból eredő kötelezettségek, a házassági vagyonjogból eredő és más hasonló joghatású kapcsolatokra alkalmazandó vagyonjogi jogszabályokból, továbbá a végrendeletből és öröklésből eredő kötelezettségek, a váltók, csekkek, egyéb átruházható értékpapírok alapján létrejövő kötelezettségek, a választottbírósági megállapodások és joghatósági kikötések, társasági jogi kérdések, a célvagyon ("trust") alapítása, és az alapítók, vagyonkezelők ("trustee") és kedvezményezettek közötti jogviszonyok, a szerződés megkötését megelőzően folytatott tárgyalásokból fakadó kötelezettségek, bizonyos életbiztosítási jogviszonyok. Tárgyi hatálya és rendelkezései egyebekben is összhangban vannak a Brüsszel I, valamint a Róma II. rendelettel. Főszabály, hogy a szerződéssel érintett felek szabadon választhatják meg a szerződésükre alkalmazandó jogot. A felek bármely jogot választhatják, még azt is, aminek semmilyen objektív kapcsolata nincs a szerződéssel. Amennyiben a felek nem határozták meg a szerződésükre alkalmazandó jogot, arra azon ország jogát kell alkalmazni, amellyel a szerződés a legszorosabb kapcsolatot mutatja. A legszorosabb kapcsolat azzal az állammal állapítható meg, ahol azon fél szokásos tartózkodási helye van, aki a „meghatározó szolgáltatást" nyújtja. A fogalmi egység érdekében a rendelet a szokásos tartózkodási helyet definiálja is,[842] aminek azért van jelentősége, mert részben eltér a korábbi rendeletek, illetve nemzeti jogokban megszokott legális definíciók konjunktív fogalmi elemeitől.

---

[841] Már a rendelet elfogadását megelőzően a jogirodalom élénk érdeklődést mutatott e joganyag „közösségiesítése" iránt. Itt kell utalni arra, hogy 2008 februárjában a Seillier kiadó gondozásában megjelent az európai szerződési jog alapelveinek gyűjteménye. Jelentőségéről lásd: *Vörös Imre-Czigler Dezső Tamás*: Megjelent az európai szerződésjogra vonatkozó közös referenciakeret vázlata In: Magyar Jog. 2008. 8. sz. 563-568. A rendelet tervezetének hazai ismertetésére lásd: *Csöndes Mónika - Nemessányi Zoltán*: Jogválasztás a Római Egyezménytől a Római I. rendelet tervezetéig In: Jogtudományi közlöny. 2008. 5. sz. 239-250.

[842] 19. cikk

A Brüsszel I. rendelethez hasonlóan a Római Egyezmény is különleges szabályokat tartalmaz a jogvédelem szempontjából „gyengébb" fél, azaz a fogyasztók és a munkavállalók védelmére. Nevesítetten a rendeletben a fuvarozási szerződésekre, a fogyasztói szerződésekre, a biztosítási szerződésekre, az egyéni munkaszerződésekre vonatkozó különös szabályokat találunk. Ezen kívül a rendelet a szerződések anyagi és alaki érvényességére vonatkozó minimum előírásokat tartalmaz. Kitér továbbá imperatív rendelkezésekre, a többpólusú jogviszonyokra, az engedményezés szabályaira. Fontos a bizonyítási teherre és a szerződésre alkalmazandó jog hatályára vonatkozó normatív rendelkezése is. Tisztázza az egynél több jogrendszerrel rendelkező államok esetén a jogválasztás, illetve az alkalmazandó jog kérdéseit, a közösségi jog egyéb rendelkezéseivel, és a meglevő nemzetközi egyezményekkel való kapcsolatot.

8.12. A Tanács 2003/8/EK irányelve a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimum szabályok megállapításáról[843]

A Tanács a címben megjelölt célkitűzés megvalósítására a 2003/8/EK irányelvet alkotta. A tagállamoknak jogi segítséget kell nyújtaniuk az irányelv értelmében más tagállamok állampolgárainak, továbbá harmadik ország állampolgárainak is, ha valamely tagállamban laknak. Az irányelv a határon átnyúló jogviták esetén a költségmentesség alkalmazását kívánja előmozdítani az elegendő forrással nem rendelkező személyek számára, amennyiben támogatás szükséges az igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférés biztosításához. Határon átnyúlónak az az ügy minősül, amelyben a félnek a lakóhelyétől különböző tagállam bírósága előtt kell eljárnia. A jogi segítségnyújtást már a pert megelőző időszakban is biztosítani kell (2006. május 30. után), továbbá a fél bíróság előtti jogi képviseletét illetően és a perköltség kedvezmények körében. A jogi segítségnyújtás alapelve a diszkriminációmentesség. A bírósághoz való hozzájutás, mint a szakszerű jogszolgáltatáshoz való alapjog, biztosíthatósága érdekében szükség van a jogi

[843] A rendeletről lásd részletesebben: Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. ... 453-477. p, Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. ...185-197. p.

segítségnyújtást könnyítendő valamennyi tagállamban[844] megjelölni egy olyan szervezetet, ahol a határon átnyúló jogvita tekintetében a másik tagállamban lakó fél a jogi segítséget igénybe veheti. Az irányelv implementálására 2004. november 30-ig volt lehetősége a tagállamoknak, a Magyar Köztársaságban a 2003. évi LXXX. törvény[845] tett eleget e kötelezettségnek. Magyarországon az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálata nyújt segítséget a kérelmezők számára. Az irányelvet Dánia kivételével az Európai Unió valamennyi tagállama között alkalmazni kell. Dánia és egyes tagállamok között a költségmentesség iránti kérelmek továbbításáról szóló, 1977. évi európai megállapodást kell alkalmazni.

8.13. A Tanács 2004/80/EK irányelve (2004. április 29.) a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről

Valamennyi tagállam gondoskodni köteles arról, hogy a területén szándékosan elkövetett erőszakos bűncselekmények áldozatai számára igazságos és megfelelő kárenyhítést biztosító nemzeti jogszabályok kerüljenek elfogadásra.[846] Kárenyhítésnek az államterületen belüli és a határokon átnyúló tényállások esetében egyaránt rendelkezésre kell állnia, vagyis függetlenül attól, hogy mely országban van az áldozat lakóhelye, és mely tagállamban követték el a bűncselekményt. Az irányelv együttműködési rendszert hoz létre a nemzeti hatóságok között a kárenyhítés iránti kérelmeknek a határokon átnyúló tényállások esetében történő továbbítása céljából. Azok, akik a szokásos tartózkodási helyük szerinti tagállamon kívül váltak bűncselekmény áldozatává, saját tagállamuk hatóságához (támogató hatóság) nyújthatják be a kérelmet, és attól kaphatnak segítséget a gyakorlati és adminisztratív alaki követelményekkel kapcsolatban. A szokásos tartózkodási hely szerinti tagállam hatósága közvetlenül továbbítja a kérelmet a bűncselekmény elkövetési helye szerinti tagállam hatóságának (döntéshozó hatóság), amely a kérelem elbírálásáért és a kárenyhítés kifizetéséért felelős. Az irányelvet az Európai Unió valamennyi tagállamában alkalmazni kell.

---

[844] A kérdés nemzetközi áttekintését lásd: Király Lilla: A polgári jogvitákban a jogi segítségnyújtás nemzetközi történeti áttekintése, rendszere, hatályos magyar szabályozása és perspektívái In: Magyar jog, 2004. (51. évf.) 8. sz. 449-463. p.

[845] Juhász Edit: „Nép ügyvédje": avagy a jogi segítségnyújtás hazai reformja In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2004. (15. évf.) 3. sz. 3-23. p.

[846] Az egyes tagállamok gyakorlatát tekinti át: Schweighardt Zsanett: Az áldozatsegítés megvalósulási formái az Európai Unió egyes tagállamaiban In: Jogtudományi Közlöny 2008. (63. évf.) 5. sz. 299-310. p.

8.14. Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól

A Tanács ezt az irányelvet a Parlamenttel közösen 2008. május 21. napján fogadta el. Miután a közösség célul tűzte ki a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megvalósítását és fenntartását, ahol a személyek szabad mozgása biztosított, ennek érdekében volt szükség alternatív, bíróságon kívüli eljárások kidolgozására, létrehozására vonatkozó keretszabályok megalkotására. Az igazságszolgáltatáshoz való jobb hozzáférés biztosításának a bírósági és a bíróságon kívüli vitarendezési módszerekhez való hozzáférést egyaránt magában kell foglalnia.[847] A közvetítés a polgári és kereskedelmi ügyekben a viták takarékos és gyors, bíróságon kívüli rendezését biztosíthatja, a felek igényei szerint kialakított eljárások révén. A közvetítés eredményeképpen létrejött megállapodásokat a felek nagyobb valószínűséggel tartják be önként, és az is valószínűbb, hogy a felek között korrekt és fenntartható kapcsolat marad meg. Ezek az előnyök még inkább szembe tűnőbbek a határon átnyúló elemeket is tartalmazó helyzetekben. A tagállamoknak legkésőbb 2011. május 21.-ig kell azokat a törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket megtenni (implementáció), amelyek szükségesek ahhoz, hogy az irányelvben foglalt célok minden tagállamban megfelelően megvalósuljanak.

8.15. A Tanács 2001/470/EK határozata (2001. május 28.) az Európai Igazságügyi Hálózat felállításáról polgári és kereskedelmi ügyekben[848]

A polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés területén kulcsfontosságú szerepet tölt be a Tanács 2001/470/EK határozata (2001. május 28.) az Európai Igazságügyi Hálózat felállításáról polgári és kereskedelmi ügyekben. A Hálózat létrehozásának célja az igazságügyi együttműködés javítása, egyszerűsítése és felgyorsítása. A Hálózat

[847] A vitarendezés bíróságon kívüli mediációs lehetősége már most is adott több államban, azonban nem mindenütt működik kellő hatékonysággal. A jelenlegi „nehézkes"magyar helyzetet mutatja be: Németh János: A polgári ügyekben folytatott mediáció (közvetítés) kezdeti időszaka Magyarországon In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007 269-279. p.

[848] A határozatról lásd: Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. ...407-419. p

résztvevői a tagállamok által kijelölt kapcsolattartó pontok. A Hálózat feladatköre az igazságügyi együttműködés megkönnyítése a tagállamok között. A hálózathoz két információs rendszer kapcsolódik: az első csak a hálózat tagjai számára elérhető, míg a másik egy internet alapú, mindenki számára elérhető adatbázist tartalmazó rendszer. Ez utóbbi rendszernek információt kell tartalmaznia a tagállam jogrendjének és igazságügyi rendszerének alapelveire, a bírósághoz fordulás feltételeire, külön utalással a kisperértékű ügyekre, a perköltség-kedvezmények szabályaira, a tagállami kézbesítési szabályokra, a határozatok végrehajtásának szabályaira, az ideiglenes intézkedések szabályaira, a bíróságon kívüli vitarendezési eszközökre, és a jogi képviseleti szakma szervezetére és működésére vonatkozó szabályokra.

8.16. Előkészületben lévő másodlagos jogforrások:

8.16.1. Tartási kötelezettség

A fenti jogterülethez hasonlóan az Európai Bizottság kívánatosnak ítélte a tartási kötelezettségre vonatkozóan a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a tartási kötelezettséggel kapcsolatos ügyekben történő együttműködésről is közösségi jogforrás létrehozását. Ezért 2005. december 15-i tanácsi rendeletre irányuló javaslatában erre irányuló javaslattal is élt.[849]

8.16.2. Végrendelet és öröklés

2005. március 1.-én a Bizottság Zöld Könyvet adott ki az öröklésről és a végrendeletről,[850] amely tartalmazza az e jogi területtel kapcsolatos kollíziós szabályokra vonatkozó javaslatokat. A Zöld Könyvre tett észrevételek nyilvánosságra kerültek, egyelőre a jogalkotási folyamat konkrétabb lépései itt még nem történtek meg.

---

[849] Tanácsi rendeletre irányuló javaslat a tartási kötelezettséggel kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az együttműködésről (COM/2005/0649 végleges)

[850] Zöld könyv az öröklésről és a végrendeletekről (COM/2005/0065 végleges)

8.16.3. A házasság felbontása

Az Európai Unióban a személyek szabad mozgása előtt álló akadályok folyamatos lebomlásával megnőtt a más tagállamban munkát vállalók, letelepedők száma. Nyilvánvaló következménye ennek, hogy közösségi jogi megoldásokat kell találni a házasságok, különösen „vegyes" házasságok felbontására vonatkozó igényekre, itt ugyanis az eltérő tagállami klasszikus hagyományok és az eljárási rendek nagybani különbözősége miatt számos akadály mutatható fel az igazságszolgáltatáshoz való hozzájutásban. Ezért az Európai Bizottság 2005. március 14-én Zöld Könyvet adott ki a házasság felbontásával kapcsolatos ügyekben alkalmazandó jogra és joghatóságra vonatkozó javaslatairól. A konzultációs folyamat eredményeképpen a Bizottság 2006. július 17-én tanácsi rendeletre irányuló javaslatot nyújtott be a házassági jogi ügyekben alkalmazandó joggal és joghatósággal kapcsolatos szabályok bevezetéséről szóló 2201/2003/EK rendelet módosításáról.[851] A javaslat fő célja egyértelmű és átfogó jogi keret biztosítása házassági jogi ügyekben az Európai Unióban, továbbá megfelelő megoldás biztosítása az állampolgárok számára a jogbiztonság, kiszámíthatóság, rugalmasság és a bíróság igénybevétele tekintetében. Összehangolt kollíziós szabályokat kíván teremteni a különélésre és a házasság felbontására vonatkozóan. A házasfelek autonómiáját érvényesíteni kívánja a jogválasztásban, ennek hiányában pedig a házassággal szoros kapcsolatban álló jogrend alkalmazását látja célszerűnek. A bíróséghoz jutás joga vonatkozásában nagyobb szabadságot kíván teremteni a bírói hatáskör közös megegyezéssel történő kiterjesztésével, különösen olyan különböző állampolgárságú házastársak tekintetében, akik harmadik államban élnek. Ezen a jogterületen felvetődött szorosabb együttműködés keretében történő jogalkotás lehetősége is, egyelőre ugyanis több tagállam nem kíván a házasság felbontása tekintetében a honinál liberálisabb, több választási szabadságot engedő közös rendelkezéseket támogatni.

[851] Tanácsi rendeletre irányuló javaslat a házassági jogi ügyekben a joghatóságról és az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok bevezetéséről szóló 2201/2003/EK rendelet módosításáról (COM/2006/0399 végleges)

8.16.4. Közös vagyon a házasságban

A fenti témával szoros összefüggésben az Európai Bizottság 2006. július 17-én Zöld Könyvet[852] fogadott el a házassági közös vagyonnal kapcsolatos kollíziós szabályokra vonatkozó elképzeléseiről, ideértve a joghatóság és a kölcsönös elismerés kérdését. Egyelőre az ezzel kapcsolatos konzultációk folyamatban vannak.

8.17. Hogyan tovább: jogközelítés vagy jogegységesítés?

Az bizonyosan elmondható a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködésről, hogy a szabályozás szintjén igazi sikertörténettel, a közösségi jogi szabályozás egyik legdinamikusabban fejlődő jogterületével állunk szemben. Azzal együtt, hogy el kell ismerni a dinamikus közösségi jogalkotás eredményeit, rá kell mutatni azokra a problémákra is, amik mégis nehezítik a jogforrások jogvédelmi típusú helyes és teljes körű alkalmazását. A legfontosabb lépés a jogterület közösségiesítése volt, ami az Amszterdami Szerződéssel következett be, s a jogalkotás azóta is töretlenül halad előre, újabbnál újabb részterületek kerülnek közösségi szabályozás alá. Ennek egyenes következménye, hogy a korábbi, főként nemzetközi egyezményekkel történő szabályozást a másodlagos közösségi jogforrásokkal, azon belül is elsősorban a rendeletekkel való jogalkotás váltotta fel. A megalkotott közösségi szabályok döntően eljárásjogi természetűek, de szükségképpen anyagi jogi kérdések is a szabályozás látókörébe kerültek. Amszterdam előtt már voltak törekvések arra, hogy a Brüsszeli egyezmény mintájára, de azon túli jogterületek tekintetében valamiféle együttműködés valósuljon meg a tagállamok között,[853] sőt egyenesen eljárásjogi jogegységesítés lehetősége is felvetődött. 1987-ben hívtak életre egy olyan szakértői csoportot, ami a polgári eljárásjogi harmonizációja alapkérdéseinek kimunkálásán dolgozott. A szakértői csoport irányelvtervezete 1993-ban látott napvilágot, s ebben fogalmazódott meg először a „European Model Code Civil Procedure" gondolata.[854] Az irányelvtervezetből jogforrás nem lett, de a jogegységesítés gondolata követőkre talált. Ellentétes értelmű szélső nézetként ismert volt az az elképzelés, hogy a tagállamok eljárási autonómiája

---

[852] Zöld Könyv a kollíziós szabályokról a házasságban fennálló közös vagyonnal kapcsolatos ügyekben, ideértve a joghatóság és a kölcsönös elismerés kérdését (COM/2006/0400 végleges)
[853] Konstantinos D. Kerameus: Eljárásjogi jogharmonizáció Európában. In: Magyar Jog 1995/4. 237. p. Hivatkozik rá: Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. ... I. fejezet 28. p.
[854] Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. ... I. fejezet 28-29. p.

érvényesül, azaz a polgári eljárásjog nem tartozik olyan szabályozási körbe, ami bármilyen közösségi cselekvést tenne szükségessé. Ennek a nézetnek a tarthatatlanságára azonban az Európai Bíróság ítéleteinek szövegezéséből már akkoriban is üzenetet lehetett kiolvasni, amikor még az Amszterdam előtti időket éltük. „Vonatkozó közösségi szabály hiánya esetén,"[855] illetve „amennyiben az adott területet közösségi jog nem szabályozza"[856] megfogalmazásokból ugyanis arra lehet következtetni, hogy nincs szó arról, hogy a polgári eljárásjogi szabályozás kizárólagos tagállami hatáskör lenne. Éppen ellentétes előjellel: a jogalkalmazó szervek nemzeti eljárási szabályaikat csak annyiban vehetik figyelembe, amennyiben arra a területre nincs közösségi szabályozás.[857] Amit ki lehet jelenteni: érvényesül a tagállami intézményi autonómia,[858] azaz arra irányuló törekvések nincsenek, hogy az Európai Unióban egységes bírósági szervezetrendszer jöjjön létre.

Megfontolandó azonban, hogy azokon a területeken, amik egyértelműen határon átnyúló elemet tartalmazó jogvitáknak tekinthetők, nem kellene-e koncentrált, egy jogforrásban megjelenő egységes közösségi szabályozást adni. Arra ugyanis az Európai Bíróság szabadság, biztonság és jog érvényesülése jogterületén kialakított joggyakorlata, s az annak szerves előzményeként elfogadott, e területet korábban érintő nemzetközi egyezmények értelmezésére született iránymutatása is egyértelműen rámutatott: eljárásjogi kategóriák tekintetében autonóm közösségi fogalomhasználatra van szükség. Hatékony jogvédelem akkor képzelhető el, ha a jogot egységesen értelmezik. Autonóm értelmezés szükségessége esetén nagyobb a veszélye annak, hogy a nemzeti jogalkalmazók, megsértve ezt a szabályt, más értelemben interpretálják a konkrét jogintézményt, különösen olyan esetben, ha a saját nemzeti jogukban egyértelműen meglévő, ugyanolyan elnevezésű, de jelentéstartalmában eltérő jogi fogalomról van szó. (A közösségi jog és a magyar jog viszonylatában is lehet több példát hozni kollíziós alaphelyzetekre, gondoljunk csak a több rendeletben is érintett

---

[855] C-46/93. és C-48/93. Brasserie du Pêcheur SA kontra Bundesrepublik Deutschland és The Queen kontra Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai. 1996 EBHT I-01029.
[856] C-212-217/80 Amministrazione delle finanze dello Stato kontra Srl Meridionale Industria Salumi és társai; Ditta Italo Orlandi & Figlio és Ditta Vincenzo Divella kontra Amministrazione delle finanze dello Stato. 1981 EBHT 02735
[857] Osztovits András: Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései. KJK-KERSZÖV Budapest 2005. 37. p.
[858] Osztovits András: Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései. KJK-KERSZÖV Budapest 2005. 37. p.

polgári és kereskedelmi ügy, a perfüggőség beállása, a vagylagos joghatósági szabályok kiválasztása alapjául szolgálóteljesítés, vagy károsodás helye fogalmakra.) Ilyen esetekben akkor is elvész a közösségi szabály helyes értelme, ha egyébként az irányadó közösségi jog alkalmazási kötelezettsége nem sérül, a jogalkalmazó „pusztán" az értelmezési elsődlegesség elvét sérti meg. Azzal, hogy a jogterület közösségiesítése megtörtént, kétségtelenül nagyot léptünk előre, de talán még nem elegendőt ahhoz, hogy jogvédelmi szempontból is problémamentes legyen a szabályozás. Az eddig elfogadott közösségi szabályok nagy része egységes jogot teremtett, hiszen a rendeleti jogalkotás a nemzeti jogalkalmazók számára a közvetlen alkalmazás kötelezettségét írja elő. Azokon a területeken, ahol irányelvi szabályozás történt, harmonizált szabályozást, elsősorban minimumfeltételek megteremtését tűzte ki célul a közösségi jogalkotó. Mindkét szabályozási technika eredménye feltételezi azonban, hogy messzemenőkig érvényesül a bírói ítéletek szabad áramlása és a Cassis-elv megszületése[859] óta általában is a jogharmonizáció legfontosabb alapelvévé vált kölcsönös bizalom, kölcsönös elismerés elve. Ezen elvek maradéktalan érvényesülése esetén is számolnunk kell azonban jogvédelmi problémákkal, még teljesen egységes közösségi szabályok esetén is. A magánjog összefoglaló elnevezése alatt található részterületek nem egyforma intenzitású közösségi szabályozás alá esnek. Gondoljunk a családi jog, házassági jog területén fennálló visszafogottabb kompromisszum-hajlandóságra, holott ez a jogterület a családi jogi jogviszonyok nemzetköziesedése, a vegyes házasságok számának szükségképpeni emelkedése révén igen gyakori jogvitás kérdés nemzeti jogalkalmazói szervek előtt.

Vannak továbbá olyan szabályozott kérdések, amelyek a törekvések ellenére nehézkesen alkalmazhatók. Ezt részben a jogforrások viszonylag rövid időn belül bekövetkező módosításaiból következtethetjük,[860] részben pedig a jogforrások gyakorlati érvényesülésének problémáiból tudhatjuk. Ha jogalkotással, a jogforrás szövegének módosításával ez a helyzet orvosolható, jogvédelmi aggályok nem vethetők fel. Vannak azonban olyan problémák, amit ezzel a szabályozási módszerrel kiküszöbölni nem lehet. Sok éves jogalkalmazói tapasztalt mondatja velem, hogy a nemzetközi elemet is tartalmazó jogviták kezelése mindig is idegenkedést váltott ki a

[859] A C-120/78 számú, de az ügyben szereplő termék alapján csak Cassis de Dijonról vált híressé az ítéletben megfogalmazott elv, a „mutual recognition", amely mára a jogharmonizáció egyik legfontosabb alapelvévé vált. Lásd erről részletesebben: Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció ...412-415. p.
[860] Említhetjük a hányattatott sorsú házassági rendeletet, vagy a kézbesítési rendelet változásait.

nemzeti bírákból. Még azokban a tagállamokban is, ahol a közösségi jog szabályainak alkalmazási kötelezettsége nem csak néhány éve felmerült, újszerű probléma, látható bizonyos tartózkodás a harmonizált vagy egységesített szabályok alkalmazásától. Ez a probléma jobb, több, célzottabb kommunikációval, lehetőleg minél több bírát érintő, e jogterületet célzó képzési programmal orvosolható, de legalábbis erősíthető a sokat hangoztatott kölcsönös bizalom elve. Az érem másik oldala persze az egyéb perbeli szereplők, felek, jogi képviselők e területen való jártassága. Véleményem szerint a jogvédelemhez való hozzáférés hatékonyságának megteremtése magában hordozza azt a kötelezettséget is, hogy a közösségi szabályok minél szélesebb körű megismertetésére programokat kell kialakítani, polgár-közelivé kell a szabályokat tenni, és erre minden kommunikációs csatornát igénybe kell venni, hiszen sok jogintézmény csak akkor funkcionálhat, ha arról a felek, jogi képviselők kellő információval rendelkeznek, és kihasználják az ott felkínált jogi lehetőségeket. Az officialitás elve ugyanis sok esetben – különösen alternatív eljárási lehetőségek felmerülése esetén - értelemszerűen nem terjedhet odáig, hogy a felek rendelkezési jogát sértve a bíró olyan eljárást „kezdeményezzen," amit a fél nem indított.

A jelenlegi közösségi szabályozás veszélye továbbá annak elaprózott jellege. Történelmi tapasztalat, hogy ha az eljárás rendjére vonatkozó szabályok – az általános és különös szabályok elkülönítése mellett – egy jogforrásban, koncentráltan jelennek meg, annak jobb az ismertsége, elismertsége, alkalmazási hatékonysága. Többek között ilyen praktikus megfontolások miatt szükségesnek látom a közösségi eljárásjogi szabályok tematikus rendbe szedésével valamiféle közös eljárási szabályok megalkotását. Az egységes igazságügyi térség véleményem szerint igényli az egységes és koncentráltan megjelenő eljárásjogi szabályok megalkotását, így támogatandó az a törekvés, ami közös európai eljárásjogi kódex megalkotását szorgalmazza. Az Amszterdami szerződést megelőző idők előkészítő munkái után a Bizottság jogalkotási javaslatai kifejezetten az egyének joggyakorlásának megkönnyítésére irányuló törekvéseket mutatják, ami jogvédelmi szempontból üdvözlendő, de talán nem elégséges lépés. Tény, hogy a közösségi prioritásokat meghatározó cselekvési tervekben nem szerepel egy közös polgári eljárásjogi kódex kidolgozása, ugyanakkor legalább távlati célkitűzésként ilyen igény megfogalmazására a jogvédelem hatékonyságának biztosítása érdekében szükség lenne. Vannak ugyanis olyan különbözőségek a nemzeti eljárási szabályokban, amelyek kifejezett akadályát jelenthetik a jogérvényesítésnek. A

forum shopping elkerülésére és jogvédelmi garanciális okokból feltétlenül szükséges lenne továbblépni a megkezdett úton: egységes kódex megalkotásával szolgálni a határon átnyúló elemeket tartalmazó jogviták gyors, ésszerű időn belüli, egész Európában ugyanolyan eljárási szabályok szerinti elbírálását.

A félreértések elkerülésére tisztázandó, hogy a szabályozottság jelenlegi szintje mellett a polgári eljárásjogi szabályokról beszélhetünk az Európai Unió jogában, vagy rövidebben az Európai Unió polgári eljárásjogáról,[861] ugyanakkor az európai polgári eljárásjog ennél tágabb kategória, amely az Európai Unió tagállamaiban egységesen alkalmazott nemzetközi polgári eljárásjogi szabályok összességét jelenti, függetlenül attól, hogy a használt nemzetközi szabályt közösségi vagy azon kívüli egyéb jogalkotó hozta létre.[862] Ez utóbbi kategória tehát magában foglalja részben a klasszikus nemzetközi szerződésekkel való jogalkotási produktumok használatát, akkor is, ha abban legalább részben nem közösségi jogalkotó is részt vett (például a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia által elfogadott nemzetközi szerződések),[863] illetve abban azon nemzeti normák is megtalálhatók, melyeket a közösségi szabály felhatalmazásával alkottak.[864] Ezektől a fogalmaktól függetleníthető a közös eljárásjogi kódex megnevezés, ami akár európai polgári eljárásjogról, akár Az Európai Unió polgári eljárásjogáról beszélünk, a szabályok kodifikált, egy dokumentumban való megjelenésének igényére vonatkozik.

---

[861] A fogalomhasználat Wopera Zsuzsától In: Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. ... 20-22. p.

[862] A fogalomhasználat Kengyel Miklóstól In: Magyar Polgári eljárásjog. OSIRIS Budapest 2004. 631. p., hivatkozik rá: Wopera Zsuzsa In: Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. ...21. p.

[863] Kecskés László: A civilisztikai jogalkalmazást érintő újabb EU jogalkotással kapcsolatos néhány elméleti kérdés In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 5. sz. 4 p., hivatkozik rá: Wopera Zsuzsa In: Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. (Szerk: Wopera Zsuzsa) CompLex Budapest 2007. 21. p.

[864] Osztovits András: Európai polgári eljárásjog. Hvgorac Budapest 2004. 18. p., hivatkozik rá: Wopera Zsuzsa In: Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. (Szerk: Wopera Zsuzsa) CompLex Budapest 2007. 21. p.

9. A kutatás eredményeinek összegzése

A jogvédelem útvesztőiben bolyongva könnyű eltévedni, ezért szükséges összefoglalóan, tematikus rendben áttekinteni az értekezésben érintett kérdéseket. Megközelítésem kiindulópontja az volt, hogy valódi jogvédelem csak jogállamiság, jogbiztonság körülményei között lehetséges. A jogvédelemnek mára már különböző intézményesült formái jöttek létre, de kétségkívül a legnagyobb szeletét az igazságszolgáltatási, bírói jogvédelem teszi ki. Az egyén számára jogokat, kötelezettségeket, jogi igényeket, alanyi jogokat a tételes jog normatív szabályai teremthetnek. A normatív szabályokat (az Európai Unióban is) jogforrások tartalmazzák. Ezért a jogvédelem fogalmi előfeltétele, hogy az annak alapjául szolgáló jog(forrás)ok rendezettek, megismerhetők, hozzáférhetők legyenek, ami indokolta a nemzeti jogtól eltérő közösségi jogforrási rend kritikus szemmel történő áttekintését. A közösségi jogvédelem szempontjából kiemelkedő jelentősége van az Európai Bíróság által kialakított doktrínáknak. A közvetlen hatály, az elsődlegesség, az elsőbbség nem egyszerű technikai eszközök, amelyek lehetővé teszik a különböző jogrendszerek közötti kapcsolat létrehozását, hanem kifejezik azt, hogy a Közösség államok, népek és polgárok szövetsége.[865] Az irányelvek különös hangsúlyt érdemelnek, mert e jogforrással kapcsolatos dogmatikai problémákon keresztül jó keresztmetszet adható a jogvédelem különböző kérdéseiről. Az irányelvek implementációjának elmaradása esetén a közvetlen hatály egyfajta jogvédelmi típusú automatikus szankcióként is felfogható, az állami kötelezettségre tekintettel a vertikális állam-magánfél jogviszonyokban egyértelműen. Azonban felmerül a kérdés, hogy ugyanez érvényes-e akkor is, ha az irányelv mellérendelt viszonyokra vonatkozik, amelyekben az állami szervek nem vesznek részt. A nemleges választ a Marshall-ügyben[866] hozott ítélet adta meg, amely az első abban a sorban, amelynek utolsó láncszeme a Pfeiffer és társai ügyben[867] hozott ítélet. A jogvédelem azonban csorbát szenvedne, ha mellérendelt jogviszonyokra nem lenne megfelelő jogérvényesítési eszköz. Ezért több dogmatikai

[865] Rodríguez Iglesias, G. C.: „El poder judicial de la Unión Europea", La Unión Europea tras la reforma, Universidad de Cantabria, 1998. 15. p.
[866] C-152/84. M. H. Marshall kontra Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching). 1986. EBHT 00723. 46. és 49. para
[867] C-397/01–C-403/01 Bernhard Pfeiffer (C-397/01), Wilhelm Roith (C-398/01), Albert Süß (C-399/01), Michael Winter (C-400/01), Klaus Nestvogel (C-401/01), Roswitha Zeller (C-402/01), Matthias Döbele (C-403/01) kontra Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV egyesített ügyek 2004 EBHT I-08835. Lásd még a problematikát: C-152/07-154/07. sz. Arcor AG & Co. KG és társai egyesített ügyekben 2008. július 17-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett)

megoldással is lehetséges hatékony jogvédelmet megvalósítani. Az EK-Szerződés EK 10. cikke a jóhiszemű együttműködés elvére alapozva arra kötelezi a tagállamokat, hogy megtegyenek minden megfelelő általános és különös intézkedést, hogy biztosítsák az irányelvekben szereplő célok teljesítését. E kötelezettség valamennyi nemzeti hatóságra, így a bíróságokra is vonatkozik. Az Európai Bíróság Von Colson és Kamann ügyben[868] hozott ítéletben megjelenő „irányelvnek megfelelő értelmezés" tana, amely szerint a nemzeti bíróságnak a saját joga alkalmazásakor a közösségi rendelkezést is értelmeznie kell, tovább mélyült Marleasing-ügyben[869] hozott ítélettel, amely a közvetett hatály elvének kimondásával egyértelmű jogvédelmi megoldást nyújtott, amely egyben megerősítette a közösségi jogrendet is. Az ítélkezési gyakorlat ezt a hatást más módszerrel már korábban is elismerte. A Simmenthal-ügyben[870] hozott ítélet ugyanis a nemzeti bíróság feladatául szabta, hogy biztosítsa a közösségi jog tényleges érvényesülését azáltal, hogy szükség esetén eltekint a nemzeti jogszabályok azon – akár utólagos – rendelkezéseinek alkalmazásától, amelyek a közösségi joggal ellentétesek, anélkül, hogy megvárná azok hatályon kívül helyezését vagy bármely más alkotmányos eljárás útján történő megsemmisítését. A Fratelli Constanzo ügyben[871] hozott ítélet mutatja meg az érem másik oldalát, amikor kötelezővé teszi az irányelv hivatalbóli alkalmazását, ha a nemzeti jog rendelkezései azzal ellentétesek. A cél azonos: a hatékony jogvédelem érdekében biztosítani kell a közösségi jog tényleges érvényesülését. Az irányelvnek megfelelő értelmezésre vonatkozó ítélkezési gyakorlat és a nemzeti jog mellőzésének lehetősége olyan kiút, amely az irányelv horizontális közvetlen hatályának tagadásából eredeztethető.

A Bíróság – a közösségi jogvédelem érvényesülése védelmében – be kívánta zárni a kört annak elkerülése érdekében, hogy a közösségi jog nemzeti rendszerekkel való összekapcsolásának problémája ne vezessen zsákutcába. A Francovich és társai ügyben[872] hozott ítélet állapította meg azt a jogvédelmi elvet, amely szerint – ha nem sikerül értelmezés útján elérni az irányelv célját – a tagállam köteles az állampolgárok azon kárát megtéríteni, amely az átültetés előírt határidőn belül való elmaradásából

[868] C-14/83. Sabine von Colson és Elisabeth Kamann kontra Land Nordrhein-Westfalen. 1984. EBHT 01891.
[869] C-106/89. Marleasing SA kontra La Comercial Internacional de Alimentacion SA. 1990. EBHT I-04135 8. para
[870] C-106/77. Simmenthal 1978 EBHT 629. 21. para
[871] C-103/88. Fratelli Constanzo 1989. EBHT I-1839.
[872] C-6/90. és C-9/90. Andrea Francovich és Danila Bonifaci és társai kontra Olasz Köztársaság. 1991 EBHT I-05357.

vagy a helytelen átültetésből származik. A közösségi rendelkezések teljességét veszélyezteti és az általuk biztosított jogok védelme csökken, ha megtagadják a címzettjeiktől a kártérítést olyan esetben, amikor a sérelem a tagállamnak tudható be, és e kötelezettség tovább erősödik, amikor e jogok érvényesítése az állam tevékenységétől függ, és ennélfogva az állampolgárok ilyen tevékenység hiányában nem tudnak a nemzeti bíróságuk előtt jogaikra hivatkozni. Ez utóbbi ítélet vázolta a megtérítési kötelezettség fennállásának feltételeit. A későbbi határozatok ezeket tovább finomították, és meghatározták, hogy melyek azok az állami hatóságok, amelyek felelőssé tehetők. A Brasserie du pêcheur és Factortame ügyben[873] hozott ítélet még abban az esetben is elismerte az állam e felelősségét, amikor a kötelezettségszegés a nemzeti jogalkotónak tudható be, míg a Köbler-ügyben[874] hozott ítélet ugyanezt mondta ki a bírói hatalom tekintetében. A Bizottság kontra Olaszország ügyben[875] hozott ítéletében a Bíróság szintén úgy határozott, hogy a jogalkotó állam felelősséggel tartozik azért, ha nem módosított egy olyan törvényt, amelyet az olasz bíróságok oly módon értelmeztek, ami ellentétes volt a közösségi jog érvényesülésével.

A kártérítési felelősség lehetőségének kimondása csak az egyik eleme annak a logikai sorozatnak, ami a közvetlenül a közösségi jogon alapuló igények nemzeti bíróság előtti jogvédelmi típusú igényérvényesítésére vonatkozik. Ha ugyanis nem közösségi bíróságok előtt, közösségi eljárási szabályok alkalmazása mellett nyílik mód a sérült jog védelme érdekében reparációra, úgy a jogvédelmi igény indokolja az eljárások egyenértékűségének és hatékonyságának elve kimondása mellett a nemzeti bíróságok kezébe egyéb jogvédelmi eszközök adását is. Ebbe a körbe tartozik a széles értelemben vett jogorvoslat, szükség esetén bírói felülvizsgálat lehetőségének biztosítása, adott esetben olyankor is, ha arra a nemzeti eljárási szabályok nem teremtenének lehetőséget. Ebbe a sorba illeszthető a közösségi jogon alapuló ideiglenes intézkedések tételének joga is, olyankor is, ha arra a nemzeti jog kifejezett tiltó rendelkezést tartalmaz, illetve ilyen ideiglenes jogvédelem a nemzeti jog rendelkezései szerint nem biztosítható.

A bírói jogvédelem egyik fontos eszköze a nemzeti jogi hagyományoktól sok tekintetben eltérő jogértelmezés. Különösen igaz ez olyan alaphelyzetekben, amikor az

[873] C-46/93. és C-48/93. Brasserie du Pêcheur SA kontra Bundesrepublik Deutschland és The Queen kontra Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai. 1996 EBHT I-01029.
[874] C-224/01. Köbler 2003 EBHT I-10239.
[875] C-129/00. Bizottság kontra Olaszország 2003. EBHT I-14637.

effet utile elv alkalmazására van szükség, vagy ha a közösségi jog értelmének kutatásához jogösszehasonlításra, a különböző nyelvi változatok összevetésére van szükség, döntően jogvédelmi okokból. A bíróság a közvetett hatály, vagy más néven értelmezési doktrína kimunkálásával is azt erősítette, hogy amennyire csak lehetséges, értelmezéssel kell a jogvédelem hatékonysága érdekében a közösségi jog tényleges érvényesülését biztosítani. Doktrínaként még megfogalmazásra nem került, de következik a Bíróság útmutatóiból, hogy különösen a közösségi jog autonóm értelmezésének szükségessége esetén a közösségi jog értelmezési elsődlegességéről lehet beszélni, e nélkül ugyanis a védett, alkalmazandó közösségi jog tartalma sérülne.

Külön magyarázatot talán nem igényel, hogy a jogvédelem kérdései szorosan összefüggenek az alapjogok védelmének közösségi jogi rendszerével. Ezért szentelt az értekezés külön fejezetet az általános jogelvekre, és azon belül is az alapjogok kérdésének, jogvédelmi szempontokra figyelemmel pedig külön figyelmet fordítva az Alapjogi Charta rendelkezéseinek.

Jogvédelmet eljárásjogi eszközökkel közvetlenül és közvetetten is meg lehet valósítani. Ezt mutatja be az értekezés a közösségi bíróságok előtt a nem privilegizált keresetindításra jogosultak perlési jogára vonatkozó, sok tekintetben jogfejlesztő tevékenység eredményeként megvalósult gyakorlattal. Az előzetes döntéshozatali eljárás azért közvetett jogvédelmi eszköz, mert elsődlegesen a nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság közötti együttműködést valósít meg, áttételesen és végeredményében azonban mindig az ügyben érintett felek jogvédelmét szolgálja, az Európai Unióban mindenütt egységesen értelmezendő és alkalmazandó jog tényleges érvényesülésének biztosításával.

9.1. Konkrét javaslatok a jogvédelem kiteljesítésére

A jogvédelem előfeltételét jelentő joghoz jutás teljessége és kellő hatékonysága érdekében arra lenne szükség, hogy a jogforrások jelenlegi rendszerében igen jelentős átalakulás menjen végbe, a pillérek eltérő jogforrási rendje, az egyes normatív aktusok ereje közötti különbözőség felszámolódjon, így eltűnjenek a különbségek mind a pilléres szerkezet különböző területein szabályozott jogkérdések, mind pedig a jogforrási rend tekintetében. A jelenlegi, bonyolultnak tekinthető jogforrási rend egyszerűsítése feltétlen célul tűzhető ki, tekintettel különösképp arra, hogy a kötelező és nem kötelező, a nevesített és nem nevesített, továbbá a Szerződésben direkt módon jogforrásként megjelölt, valamint a fel nem sorolt, de egyes külön rendelkezéseknél mégis felbukkanó jogforrások, továbbá az ugyanolyan néven megjelenő, de eltérő normatív tartalmú jogforrások közötti eligazodás, a nemzetközi jog közösségi, illetve uniós jogba is beszűrődő klasszikus elemeinek ismerete a jogkereső egyének számára nehézségeket okozhat.

A közösségi, illetve uniós jogalkotás határvonalainak egyértelmű meghúzására, alkotmányos alapjainak megteremtésére lenne szükség, melyet egy alkotmányos aktusban elhelyezett konkrét hatásköri lista testesíthetne meg. A közösségi intézmények felhatalmazáson alapuló jogalkotása akkor lehet jogvédelmi szempontból is kifogástalan, ha minél egyértelműbb szabályok rendezik a hatáskörök sarokköveit. Annak érdekében, hogy a hatáskör átruházás alkotmányos kérdései a belső jogban is problémamentesen legyenek szabályozva, szükség lenne a magyar alkotmányos felhatalmazás pontosítására.

Az alapjogok Unión belüli védelme bonyolult kérdéseket vet fel, melyekre ma még nem pontosan tudjuk megadni a válaszokat. A Reformszerződés akár hatályba lép, akár nem, elkerülhetetlen a Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság és a közösségi bíróságok közötti viszonyrendszert tisztázni. A két jogvédelmi rendszer feladata ugyanis kétségtelenül nem ugyanaz, de az utóbbi évek történései egyértelmű irányt szabtak: az alapjogi bíráskodás szemlélete egyre nagyobb teret hódít a közösségi bíráskodásban is, és véleményem szerint ennek a funkciónak az erősödésével lehet számolni, különösen az Európai Bíróság esetében. Ma már van korszerű, a jogokat széles védelmi bástyával övező alapjogi katalógusa az Európai Uniónak, annak tartalmi kérdései azonban még

tisztázásra várnak. Az Európai Uniónak alapjogi politikát kellene megfogalmaznia. Támogathatók azok az elképzelések, amelyek a jogvédelmi funkció kiteljesedéseként, és kellő hatékonysága biztosítása érdekében olyan jogintézmény bevezetését szorgalmazzák, amely bizonyos feltételekkel, „alkotmányos panasz" közösségi jogban való lehetővé tételével az egyének közvetlen európai bírósági fórumok előtti igényérvényesítése lehetőségének határait tágítaná ki.

A felmerült jogvédelmi kérdések megválaszolására szükségessé válhat új bírósági struktúra létrehozása oly módon, hogy a közösségi bírósági rendszer reformja egy szövetségi bírósági szisztéma mintájára valósulna meg. Ez egyértelműen magával hozhatná az Európai Bíróság alkotmánybírósági funkciójának erősödését. Egy másik megoldási javaslat a közösségi regionális bíróságok felállítása azzal, hogy a jelenlegi Európai Bíróság European High Court of Justice-ként a jogegységesítés közösségen belüli feladatát továbbra is ellátná, így az értelmezési kérdésekben továbbra is egy centrumú maradna a közösségi jog. Felmerülhet több új, speciális bíróság, vagy új, speciális tanácsok felállítása, így a különleges, jól elhatárolható szakterületekkel foglalkozó új közösségi bíróságok, vagy közösségi bírósági tanácsok nagymértékben tudnák tehermentesíteni a jelenleg igen nagy leterheltséggel küszködő Európai Bíróságot és az Elsőfokú Bíróságot. Új modell lehetne a hatáskör elosztási szabályok megváltoztatása is azzal, hogy a nemzeti bíróságok nagyobb szerepet kaphatnának a közösségi jog alkalmazásában. Ez óhatatlanul a nemzeti bíróságok közösségi jellegének erősítéséhez vezetne. Változások mindenképpen nagyon lényegesek lennének abból az alapjogi szempontból, hogy jelenleg az Európai Bíróság és az Esőfokú Bíróság előtti eljárások időtartama lényegesen lerövidülhetne. Önmagában ugyanis az is jelentős alapjogi sérelemnek minősülhet, ha az eljárás évekig húzódik.

Ahhoz, hogy a közösségi jog tényleges érvényesüléséről beszélhessünk fontos előfeltétel, hogy a tagállami bíróságok jogalkalmazó tevékenységében ne csak a tagállami nemzeti jog, hanem a közösségi jog szabályai is elismerést és alkalmazást nyerjenek. Miután az Európai Bíróság a közösségi jog értelmezése során olyan technikákat is használ, melyek a nemzeti jogi hagyományokhoz nem kapcsolódnak, ugyanakkor a közösségi jog sajátosságaiból egyenesen következnek, így a koherens jogvédelmi típusú jogalkalmazás fenntarthatóságára tekintettel szükségessé válhat a

közösségi jog alkalmazási elsődlegességéhez hasonlóan az értelmezési elsődlegesség elvének megfogalmazása.

A közösségi bíróságok előtti eljárások kapcsán a jogvédelmi típusú jogalkalmazás előretörésével lehet számolni, amit a nemzeti bírói jogalkalmazás nagymértékben segíthet megfelelő eljárási szabályok hatályba léptetésével. Hazánkban az előzetes döntéshozatali eljárás kapcsán az utaló végzések elleni fellebbezhetőség jelenlegi szisztémájának megváltoztatásával, és az előzetes döntéshozatali eljárásban feltett kérdés szükségessége vonatkozásában a jelenleg kialakult iránymutató, ugyanakkor közösségi jogi elvekkel ellentétes gyakorlattal való felhagyásra lenne szükség. A processzuális kérdések egységes, de legalábbis jól harmonizált szabályai valamennyi jogterületen, de különösen a közvetlenül a közösségi jogon alapuló igények nemzeti bíróságok előtti érvényesítése tekintetében – különösen a szenzibilis magánjogi jogérvényesítés kérdésében – nagyban segítenék a hatékony, és minden tagállamban egyformán érvényesülő jogvédelmet. Talán nem eretnek gondolat, hogy megtettük az első lépéseket egy egységes közösségi eljárásjogi kódex megszületéséhez, jelenleg ugyanis a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés az Európai integráció egyik legdinamikusabban fejlődő jogterülete, az integráció – akár jogegységesítésben testet öltő – kiteljesedése pedig minden jogvédelmet igénylő európai polgár érdekét szolgálná.

9.2 Zárszó

Mint a fenti fejtegetésekből és útkeresési lehetőségekből is látszik a jövő útja egy mind több területre kiterjedő európai integráció, amely hétköznapi életünk részévé válik oly módon, hogy az integráció elmélyülése egyben a jogvédelem minél nagyobb fokú kiteljesedésével jár együtt. Ezzel kapcsolatban még ma is aktuálisak az Egyesült Európa eszme megálmodójának gondolatai: "Egy valóságos közösség legalábbis bizonyos sajátos kapcsolódásokat tételez fel. Országok nem szerveződnek együvé, ha nem érzékelnek egymás között valami közöset, és amiben elsősorban közösnek kell lenniük, az a bizalom egy minimális foka. Ugyancsak kell egy elemi fokú érdekközösség, ami nélkül pusztán egymás mellett élés alakulhat ki, nem pedig együttműködés. Ahhoz hogy egyetértésre jussunk és egy szoros szövetséget hozzunk létre, mód van arra, hogy bizonyos fokig megőrizzük különállásunkat, de ugyanakkor biztosnak kell lennünk

benne, hogy elégséges mértékben megvannak-e a közös kapcsolatok és az eszmék. Az emberiség szolgálata éppen olyan kötelezettség, mint a haza iránti hűség. Ezen az úton haladunk egy olyan világkép felé, ahol egyre inkább annak víziója és keresése bontakozik ki, ami az egyes nemzeteket egyesíti, ami közös bennük, és amelyben elhalványul minden, ami elválasztja és szembeállítja őket. Európa keresi önmagát, tisztában van vele, hogy jövője saját kezében van. Sohasem volt még ennyire közel a célhoz. Adja Isten, hogy ne szalassza el a sorsdöntő pillanatot, boldogulásának utolsó esélyét."[876]

[876] Schuman, R.: Schuman R.: i.m. 157-158 p.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Anti-discriminaton law and the European Union. Oxford University Press, Oxford 2002.
- Anzilotti, D.: Il Diritto Internazionale nei giuridici interni. Bologna, 1905.
- Árva Zsuzsanna: Az igazságszolgáltatással kapcsolatos jogok az Európai Unióban. In: Jogelméleti Szemle 2005/3 sz.
- Az Európai Unió alapító szerződéseinek magyarázata. (Szerkesztette: Osztovits András) CompLex, Budapest 2008.
- Balázs Péter: Az emberi jogok kérdése az Európai Unióban. In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz.
- Bacher Gusztáv: opponensi vélemény Az engedékenységi politika és a magánjogi jogérvényesítés viszonya a modern versenyjogban c. tanulmányhoz. In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai. (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008.
- Benacchio, Giannantonio: Az Európai Közösség magánjoga. Polgári jog-Kereskedelmi jog. Osiris, Budapest 2003.
- Berger, Vincent: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata. Budapest, 1999.
- Berke Barna: Az Európai közösségi jogrend strukturális elveiről. In: Ius privatum – ius commune Europae. Budapest, 2001.
- Bieber: On the Mutual Completion Overlapping Legal Systems: The Case of the European Communities and the National Legal Orders. European Law Review 1988.
- Bleckmann: Die Rolle der richterlichen Rechtschöpfung im Europäischen Gemeinschaftsrecht. In: Gedächtnisschrift Constantinesco 1983.
- Blutman László - Chronowski Nóra: Az Alkotmánybíróság és a közösségi jog: alkotmányjogi paradoxon csapdájában.(I.). In: Európai jog 2007. (7. évf.) 2. sz.
- Blutman László - Chronowski Nóra: Az Alkotmánybíróság és a közösségi jog: alkotmányjogi paradoxon csapdájában (II.). In: Európai jog 2007. (7. évf.) 4. sz.
- Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése a belső jogban. In: Európai jog, 2004. (4. évf.) 3. sz.
- Blutman László: Bírói jogértelmezés: az Európai Bíróság. In: Kontroll 2003/1
- Blutman László: Egy empirikus jogértelmezéstan szükségessége. In: Jogtudományi Közlöny 2008. (63. évfolyam) 1. sz.
- Blutman László: Egy értelmezés alapvonalai. In: Magyar jog 1999. (46. évf.) 1. sz.
- Blutman László: Előzetes döntési eljárás az Európai Bíróságon: mi a bíróság? In: Acta Juridica et Politika Tomus LIX Fasc. 1. Szeged 1998.
- Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004.
- Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben. Az előzetes döntéshozatal. KJK KERSZÖV Budapest 2003.
- Blutman László: Európai Bíróság – az előzetes döntési eljárás tárgyát képező jogszabályok. Európai Tükör 1998 5. sz.
- Blutman László: Irányelvek alkalmazása magánfelek közötti jogvitákban – újragondolva. In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 1. sz.
- Blutman László: Magyarázatok az irányelvek horizontális alkalmazására. In: Európai jog, 2005. (5. évf.) 6. sz.

- Bodnár László: A nemzetközi jog és az államon belüli jog viszonya az új alkotmányban. In: Tanulmányok (Szerkesztette: Bragyova András) Budapest, 1997.
- Bodnár László: A nemzetközi jog magyar jogrendszerbeli helyének alkotmányos szabályozásáról. In: Alkotmány és jogtudomány Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica Tomus XLVII. Fasciculus 1-18. Szeged, 1996.
- Bodnár László: A nemzetközi szerződések és az állam. Budapest 1987.
- Bodnár László: Alkotmány, nemzetközi szerződés, EU-jog (avagy a közjogi harmonizáció deficitje). In: Magyarország és EU, Pécs 2001.
- Bohátka Zsófia Ráhel: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásának kezdeményezése, mint a törvényes bíróhoz való jog érvényesülése a Német Szövetségi Alkotmánybíróság joggyakorlatában. In: Magyar jog, 2007. (54. évf.) 5. sz.
- Bottka Viktor: Antitröszt modernizáció az EU versenyjogban. In: Állam és jogtudomány 2005. (46. évf.) 3-4. sz.
- Boytha Györgyné: Opponensi vélemény A versenykorlátozási tilalom magánjogi érvényesítésének lehetőségei az európai és a magyar jogban c. tanulmányhoz. In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008.
- Brávácz Ottóné: Családjogi tárgyú közösségi jogszabályok a magyar jogalkalmazásban. In: Magyar jog 2007. (54. évf.) 12. sz.
- Brechmann, W.: Die Richtlinienkonforme Auslegung. München, Beck 1994.
- Brown & Kennedy: The Court of Justice of the European Communities. Sweet & Maxwell London 1994
- Brown, L. N.-Kennedy, T: The Court of Justice of European Communities. Fourth edition. Sweet and Maxwell London, 1994. (With 1995. Update) 1995.
- Callies, Ch.: Europa als Wertegemeinschaft – Integration und Identitat durch europäisches Verfassungsrecht? Juristen Zeitung 2004
- Cairns, Walter: Introduction to European Union Law. Cavendish Publishing Limited London, 1997, Walter Cairns: Bevezetés az Európai Unió jogrendszerébe. CO-Nex Budapest 1999.
- Chronowski Nóra - Petrétei József: EU-csatlakozás és alkotmánymódosítás: minimális konszenzus helyett politikai kompromisszum. In: Magyar jog, 2003. (50. évf.) 8. sz.
- Cohen, W.: Congressional Powers to Define State Power to Regulate Commerce: Consent and Pre-emption. In: Courts and Free Markets (Szerk: Sandalow, T. - Stein, E.) Oxford, 1982.
- Coing, H.: A jogfilozófia alapjai. Budapest 1996.
- Craig Paul - de Búrca Gráinne.: EC law Text, cases, and materials. Clarendon Press Oxford 1995
- Craig, Paul - De Búrca, Gráinne.: EC Law. Texts Cases and materials. Clarendon Press, Oxford 1998.
- Cranston, M.: Human rights and supposed. D. Raphael (ed.) Political Theory and the rights of Man London 1967.
- Cross, E. D.: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. Common Market Law Review 1992.
- Czigler Dezső Tamás: Európai családi jog – az Európai Unió és a Hágai Nemzetközi magánjogi konferencia családjogi rendszerének összefüggései. In: Állam- és Jogtudomány 2007 (68. évf.) 3. sz.

- Czine Ágnes-Szabó Sándor-Villányi József: Az előzetes döntéshozatali eljárás a büntető ügyszakban. Budapest, hvgorac, 2006.
- Császár Mátyás: Szerződésen kívüli kötelmek kollíziós joga: Róma II. v. magyar Kódex. In: Európai jog 2008. (8. évf.) 2. sz.
- Csépai Balázs: A versenykorlátozási tilalom magánjogi érvényesítésének lehetőségei az európai és a magyar jogban In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008.
- Csépai Balázs-Krámer Dániel-Lánchidi Péter: A közösségi versenyjog alkalmazásának eljárási reformja. In: Külgazdaság Jogi Melléklet, 2004. (48. évf.) 3. sz.
- Csöndes Mónika - Nemessányi Zoltán: Jogválasztás a Római Egyezménytől a Római I. rendelet tervezetéig. In: Jogtudományi közlöny, 2008. (63. évf.) 5. sz.
- Csöndes Mónika-Kecskés László: Aláírták a Lisszaboni Szerződést. In: Európai Jog 2008. (8. évf.) 1. sz.
- Dámosy Bálint: Az Európai Unió a szerződésen kívüli kötelmi jogviszonyokra alkalmazandó jogról szóló Római II rendelet tervezete. In: Magyar jog, 2005. (52. évf.) 11. sz.
- Dante Alighieri: Isteni színjáték. Európa Könyvkiadó Budapest 1982.
- Dauses, Manfred A.: Az előzetes döntéshozatali eljárás az EK szerződés 177. cikke szerint. Budapest 2000.
- De Brúca, G.: Giving Effect to European Community Directives. The Modern Law Review 1992.
- Deborah L.: Access to justice. New York: Oxford University Press, 2004
- Dendrinos, A.: Rechtsprobleme der Direktwirkung der EWG-Richtlinien: unter besonderer Berucksichtigung der Rechtslage in Griechenland (European university studies. Series II, Law) P. Lang Frankfurt am Main 1989.
- Elhauge, Einer- Geradin, Damien: Global competition law and economics. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2007.
- Emberi jogok. (Szerk: Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila) Osiris, Budapest 2003.
- Európai közjog és politika. (Szerk: Kende Tamás és Szűcs Tamás) Osiris Budapest 2002.
- Everling, Ulrich: Der Gerichtshof als Entscheidungsinstanz - Probleme der europäischen Rechtsprechung aus richterlicher Sicht In: Der Europäische Gerichtshof als Verfassungsgericht und Rechtsschutzinstanz: Referate und Diskussionsberichte der Tagung des Arbeitskreises Europäische Integration e.V. in Hamburg 1983.
- Földesi Tamás: A jogban alkalmazott igazság terminusról és annak háttérbe szorulásáról a magyar polgári eljárásjog újabb fejlődésében. In: Magyar jog, 2003. (50. évf.) 8. sz.
- Földesi Tamás: Emberi jogok. Kossuth Kiadó Budapest 1987.
- Fridery Réka: Az Európai Ombudsman mint vitarendező fórum. In: Állam és jogtudomány, 2006. (47. évf.) 2. sz.
- Geimer, Reinhold – Schütze, Rolf: Europäisches Zivilverfahrensrecht. 2. kiadás München 2004.
- Gombos Katalin: A Francia Forradalom 200-ik évfordulójára. In: Napjaink 1989. 3.
- Gombos Katalin: A klasszikus alapjogoktól a szabadságjogok modern fogalmáig. In: Emlékkönyv dr. Antalffy György egyetemi tanár oktatói

működésének 40. és születésének 70. évfordulójára. (Szerk: JATE ÁJTK Tudományos Bizottság) Szeged, JATE ÁJTK 1990. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominate. Acta juridica et politika. Tom. 39. fasc. 6.
- Gombos Katalin: A szabadságjogok fogalmáról. In: Emlékkönyv dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. (Szerk: Tóth Károly) Szeged, JATE ÁJTK 1992. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominate. Acta juridica et politika. Tom. 41. fasc. 10.
- Gombos Katalin: From traditional fundamental rights to the modern concept of civil liberties. In: In memoriam dr.Kovács István akadémikus, egyetemi tanár.(Szerk: Tóth Károly) Szeged, JATE ÁJTK 1991. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominate. Acta juridica et politika. Tom. 40. fasc. 7.
- Gombos Katalin: Javaslatok a polgári eljárásjog hazai módosításához az uniós csatlakozás küszöbén. In: Európai műhelytanulmányok 2004. 95.
- Götz, V.: Europäische Gesetzgebung durch Richtlinien – Zusammenwirken von Gemeinschaft und Staat. In : Neue Juristische Wochenschrift, 1992.
- Gündisch, Jürgen LL.M. – Wienhues, Sigrid: Jogvédelem az Európai Unióban. Richard Boorberg Verlag Stuttgart-Müchen-Hannover-Berlin-Weimar-Dresden Második aktualizált kiadás 2003. (Ford OITH)
- Gyekiczky Tamás – Kormos Erzsébet – Köblös Adél – Molnár Judit – Nagy Adrienn – Wallacher Lajos – Wopera Zsuzsa: Az Európai Unió polgári eljárásjoga. (Szerk: Wopera Zsuzsa) CompLex Budapest 2007.
- Harsági Viktória: A házassági ügyekben, valamint a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban hozott határozatok elismerése az Európai Unióban. In: Magyar jog, 2006. (52. évf.) 3. sz.
- Harsági Viktória: A nem vitatott követelések végrehajtása az Európai Igazságügyi Térségben. In: Európai jog, 2005. (5. évf.) 6. sz.
- Harsági Viktória: Az időtényező szerepe a határon átnyúló jogvitákat szabályozó európai közösségi jogforrásokban. In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007
- Hegymegi-Barakonyi Zoltán: Az engedékenységi politika és a magánjogi jogérvényesítés viszonya a modern versenyjogban. In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008.
- Herdegen, Matthias: Európai jog. Budapesti Fórum Európáért Alapítvány kiadásában, Budapest 2005.
- Heydenreich, K. H.: Originalideen über die interessantesten Gegenstände der Philosophie. Leipzig, 1793.
- Horváth Zoltán-Ódor Bálint: Az Európai Unió szerződéses reformja - Az Unió Lisszabon után. hvgorac, Budapest 2008.
- Imregh Géza: Igazság és igazságszolgáltatás a polgári eljárásjogban. In: Magyar jog 2007. (54. évf.) 12. sz.
- Jellinek, G.: System der subjektiven öffentlichen Rechte. II. Aufl. Tübingen 1919.
- Jeney Petra: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatos joggyakorlatának változásai. In: Európai jog, 2002. (2. évf.) 5. sz.
- Juhász Edit: "Nép ügyvédje": avagy a jogi segítségnyújtás hazai reformja. In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2004. (15. évf.) 3. sz.

- Junker, Abbo: A Brüsszeli Egyezménytől a Brüsszeli Rendeletig - a nemzetközi polgári eljárásjog változása. In: Magyar jog, 2003. (50. évf.) 6. sz.
- Kapteyn, P. J. G. – Verloren van Themaat: Introduction to the Law of the European Communities. II. kiadás (Szerk: Gormley, L. W.) Deventer, 1990.
- Karsai Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései. Budapest KJK-KERSZÖV 2004.
- Karsai Krisztina: Az Európai Bíróság büntetőjogi ítélkezése. Szegedi Európa-jogi szakkönyvtár Szeged JATEPress, 2007.
- Kecskés László-Lomnici Zoltán-Maczonkai Mihály: Az Európai Közösségek Bírósága. Budapest 2001.
- Kecskés László - Nemessányi Zoltán: Magyar közrend - nemzetközi közrend - közösségi közrend. In: Európai jog 2007. (7. évf.) 3. sz.
- Kecskés László: A civilisztikai jogalkalmazást érintő újabb EU jogalkotással kapcsolatos néhány elméleti kérdés. In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 5. sz.
- Kecskés László: A francovich ítélet. In: Európai jog, 2001. (1. évf.) 2. sz.
- Kecskés László: A jogalkotásért és a jogharmonizációért való állami kárfelelősség. In: Jogtudományi közlöny, 2001. (56. évf.) 5. sz.
- Kecskés László: A jogalkotásért és a jogharmonizációért való állami kárfelelősség összekapcsolódása. In: Jura, 2001. (7. évf.) 1. sz.
- Kecskés László: A post-francovich jelenség kialakulása. In: Európai jog, 2001. (1. évf.) 2. sz.
- Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció. hvgorac, Budapest 2003.
- Kecskés László: Európa-jogi tapasztalatok az állam jogszabályalkotással okozott károkért való felelősségének megalapozásához. In: Polgári jogi kodifikáció, 2003. (5. évf.) 4. sz.
- Kecskés László: Indító tézisek a Magyar Köztársaság Alkotmánya EU-vonatkozású szabályainak továbbfejlesztéséhez. In: Európai Jog 2004 (4. évf.) 3. sz.
- Kecskés László: Tíz év múlva... Az Európai Bíróság legújabb post-francovich ítéletei: a felelősségi kritériumok differenciálódása. In: Európai jog, 2001. (1. évf.) 4. sz.
- Kelsen, H.: Les rapports de systéme entre le droit international et le droit internes. Recueil des Cours, 1926.
- Kelsen, Hans: Tiszta jogtan. (Ford. Bibó István) Rejtjel Kiadó 2001.
- Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
- Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Osiris, Budapest 2003.
- Kengyel Miklós: A „polgári és kereskedelmi ügyek" fogalma az európai polgári eljárásjogban. In: Magyar jog, 2005. (52. évf.) 8. sz.
- Kengyel Miklós: A polgári eljárásjog az ezredfordulón. In: Magyar jog 2000. (47. évf.) 12. sz.
- Kengyel Miklós: A Tanács 44/2001/EK (Brüsszel-I.) rendeletének alkalmazása a hazai joggyakorlatban. Egy empirikus vizsgálat tapasztalatai In: Európai jog, 2007. (7. évf.) 2. sz.
- Kessler, Jürgen: A magánérdekű jogérvényesítés - Deliktuális szempontból időszerűvé tétele a német és az európai kartelljognak fogyasztóvédelem szempontjából. In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008.

- Király Lilla: A polgári jogvitákban a jogi segítségnyújtás nemzetközi történeti áttekintése, rendszere, hatályos magyar szabályozása és perspektívái. In: Magyar jog, 2004. (51. évf.) 8. sz.
- Király Miklós: A diszkrimináció tilalma az Európai Bíróság joggyakorlatában. Akadémiai Kiadó Budapest 1998.
- Klippel, D.: Politische Freiheit und Freiheitsrechte im deutschen Naturrecht des 18. Jahrhunderts. Padernborn 1976.
- Komanovics Adrienne: Információszabadság az Európai Bíróság gyakorlatában. In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 2. sz.
- Korah, Valentine: Cases and materials on EC competition law. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2006
- Kukorelli István - Papp Imre: A magyar Alkotmány EU-konformitása. In: Európai Jog, 2002. (2. évf.) 6. sz.
- Kutscher, Hans: Thesen zu den Methoden der Auslegung des Gemeinschaftsrechts, aus der Sicht eines Richters. In: Gerichtshof der Europäischen Gemeinschaften (Begegnungen von Justiz und Hochschule) 1976
- Lasok, K.E.: Law and institutions of the European Union. Reed Elsevier 2001.
- Lenaerts, K.- van Nuffel, P.: Constitutional law of the European Union. Sweet and Maxwell London, 1999
- Lenaerts, K.: Fundamental Rights to be included in a Community Catalogue. European Law Review 1991.
- Lenaerts, K.: L'égalité de traitement en droit communautaire: un principe unique aux apparences multiples, Cahiers de droit européen, 1991. 3-41.
- Lenaerts, K.-de Smijter, E.: A Bill of Rights for the European Union. In: Common Market Law Review 2001
- Lord Slynn of Hadley: The role and future of the European Court of Justice. A Report of the EC Advisory Board of the British Institute Chaired by the Rt. Hon. the Lord Slynn of Hadley. The British Institute of International and Comparative Law. 1996.
- Mac'Cormick-Summers: Interpreting precedens. Darmouth, a Comparative Study 1997.
- Mac'Cormick-Summers: Interpreting statutes. Darmouth, a Comparative Study 1991.
- Margitay-Becht Beáta-Ódor Bálint: Az Európai Unió Reformszerződésének létrehozására vonatkozó tárgyalási mandátum, avagy az alkotmányozási folyamat megoldása? In: Európai jog 2007. (7. évf.) 4. sz.
- Molnár Judit: A „nem vitatott" követelések jelentősége és meghatározása a 805/2004//EK Rendelet és előzményei tükrében. In: Magyar Jog 2006. (53. évf.) 1. sz.
- Molnár Judit: Európai fizetési meghagyásos eljárás – az uniós szabályozás a változások tükrében. In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007.
- Molnár Olga Borbála: Alkotmányi értékek az uniós és a magyar jogban. In: Állam- és Jogtudomány 2007. (68. évf.) 3. sz.
- Montesquieu, Charles Louis de Secondat: Európa egységéről. A törvények szelleme és a Perzsa levelek válogatott részei. (Fordította: Rózsahegyi Zoltán) Phönix Budapest, 1943.
- Motta, Massimo: Versenypolitika. Elmélet és gyakorlat. GVH Versenykultúra Központ Budapest 2007.

- Nagy Adrienn: A határon átívelő fizetésképtelenségi eljárások egyes eljárási kérdései az Európai Unió jogában. In: Magyar Jog 2006 (53. évf.) 1. sz.
- Nagy Csongor István: Az Európai Unió Nemzetközi Magánjoga. hvgorac, Budapest 2006.
- Nagy Csongor István: A jogellenes károkozás kollíziós szabályai a Róma II. Rendeletben. In: Magyar Jog 2008. (55. évf.) 8. sz.
- Nagy Csongor István: Az egységes fogalomértelmezés következménye a formálódó közösségi nemzetközi magánjogban, különös tekintettel a polgári és kereskedelmi ügy, a szerződés és a szerződésen kívüli kötelem fogalmára. In: Európai jog, 2008. (8. évf.) 2. sz.
- Nagy Károly: Nemzetközi jog. Püski Budapest 1999.
- Nemessányi Zoltán: A Nordsee ügy, avagy mikor kérhet választottbíróság előzetes határozatot az Európai Bíróságtól? In: Európai jog, 2002. (2. évf.) 5. sz.
- Nemessányi Zoltán: Rendszerváltás az EK versenyjogában: az EK-Szerződés 81. és 82. cikkének új végrehajtási rendelete. In: Európai jog 2003. (3. évf.) 3. sz.
- Németh András: Néhány gondolat a versenyfelügyeleti eljárás reformja kapcsán. In: Európai jog 2004. (4. évf.) 1. sz.
- Németh János: Alapvető elvek. In: A polgári perredtartás magyarázata.(Szerk: Németh János - Kiss Daisy) CompLex, Budapest 2006. 1. kötet
- Németh János: A polgári ügyekben folytatott mediáció (közvetítés) kezdeti időszaka Magyarországon. In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007.
- Osztovits András: A jogérvényesítés nehézségei az Európai Unióban. In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007.
- Osztovits András: A nem létező acte clair tan az Európai Közösségek Bíróságának gyakorlatában. In: Magyar jog 2004. (51. évf.) 5. sz.
- Osztovits András: A törvényes bíróhoz való jog a német szövetségi és az osztrák Alkotmánybíróságok joggyakorlatában. In: Jogtudományi közlöny, 2005. (60. évf.) 10. sz.
- Osztovits András: Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései. KJK-KERSZÖV Budapest 2005.
- Osztovits András: Az Európai Közösségek Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásának hatása a magyar polgári eljárásjogra. In: Európai jog 2003. (3. évf.) 2. sz.
- Osztovits András: Európai polgári eljárásjog. hvgorac Budapest 2004.
- Osztovits András: Jogharmonizációs délibáb - megjegyzések a 2003. évi XXX. törvényhez. In: Európai jog 2003. (3. évf.) 5. sz.
- Palásti Gábor: Nemzetközi magánjog az Európai Unióban. In: Jogtudományi Közlöny 2008. (63. évf.) 7-8. sz.
- Pescatore, P.: The Doctrine of "Direct Effect". An Infant Disease of Community Law. European Law Review 1993.
- Peschka Vilmos: A jog sajátossága. Akadémiai Kiadó Budapest, 1988.
- Petersmann, E.-U.: Proposals for a New Constitution for the European Union: Building-Blocks for a Constitutional Theory and Constitutional Law of the EU. CMLRev. 1995.
- Pokol Béla: A jog elmélete. Rejtjel Kiadó Budapest 2001.
- Polgári eljárásjog Kommentár a gyakorlat számára. (Szerk: Petrik Ferenc) hvgorac 1994. (Cserélhető lapokkal napjainkig hatályosítva)

- Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában. Kommentár a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés keretében elfogadott közösségi normákhoz. (Szerk: Wopera Zsuzsa és Wallacher Lajos) CompLex Budapest 2006.
- Rácz Attila: Az Európai Unió alkotmányos berendezkedése. In: Állam és jogtudomány, 2004. (45. évf.) 3-4. sz.
- Rodríguez Iglesias, Gil Carlos: Der EuGH und die Gerichte der Mitgliedstaaten – komponenten der richterlichen Gewalt in der Europäischen Union. In: Neue Juristische Wochenschrift 2000.
- Rodríguez Iglesias, Gil Carlos: „El poder judicial de la Unión Europea", La Unión Europea tras la reforma. Universidad de Cantabria, 1998.
- Sámik Beáta - Brávácz Ottóné - Szőcs Tibor: Jogviták határok nélkül. In: Magyar jog 2005. (52. évf.) 5. sz.
- Samu Mihály: Az igazságosság és jogrend elválaszthatatlansága (A természetjog és a jogpozitivizmus „örök" dilemmájának föloldása). In: Jogtudományi közlöny, 2003. (58. évf.) 2. sz.
- Samu Mihály: Jogállamiság és jogpolitika. In: Magyar jog 2006. (53. évf.) 4. sz.
- Sarmiento, D.: Poder Judicial e integración europea. Thomson-Civitas, Madrid, 2004.
- Schäfer, Peter LL.M.: Európa-jogi tankönyv. Az EK gazdasági joga 2. átdolgozott kiadás, 2003. Richard Boorberg Verlag (Ford: OITH)
- Schlosser, Peter: Bericht zum 1. Beitrittsübereinkommen mit Dänemark, Irland und dem Vereinigten Königreich Abl. EG 1979 Nr. C 59-71
- Schroeder, Werner: Die Auslegung des EU-Rechts. In: JuS 3/2004.
- Schuman, R.: Pour l'Europe. 1990. by Les Éditions Nagel, Geneve (Suisse) ford.: Tót Éva 1991. Pannónia Könyvek Robert Schuman: Európáért
- Schütz, H.-J.-Bruha, Th.-König, D.: Casebook Europarecht. C. H. Beck München, 2004.
- Schweighardt Zsanett: Az áldozatsegítés megvalósulási formái az Európai Unió egyes tagállamaiban. In: Jogtudományi Közlöny 2008. (63. évf.) 5. sz.
- Somody Bernadette: Az Európai Unió ombudsmanja. In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2003. (14. évf.) 3. sz.
- Somssich Réka: A jogfogalmi megfeleltetés problémái a közösségi jogban az irányelvek átültetésének szintjén - a jogi „fordítás" sajátos formája. In: Magyar jog 2003. (50. évf.) 12. sz.
- Söderman, Jacob: Az Európai Ombudsman - az állampolgárok szolgálatában. In: Európai jog 2001. (1. évf.) 4. sz.
- Steiner, J.: EGK-jog. Babits Kiadó Szekszárd 1990. ford. Lakatos Kálmán
- Steiner, J.: Enforcing EC Law. Blackstone London, 1995.
- Steiner, J.: Textbook on EEC Law. Blackstone, London 1988.
- Steiner, J.: Textbook on EEC Law. Blackstone, London 1993
- Stone Sweet, A.: The judicial construction of Europe. Oxford University Press 2004.
- Sulyok Gábor: Az emberi jogok nemzetközi jogi és európai uniós védelmének összehasonlítása. In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz.
- Stotz, Rüdiger: Jogvédelem és az Európai Bíróság. OITH 2001.
- Sundberg-Weitman, B.: Discrimination on Grounds of Nationality. Free Movement of Workers and Freedom of Extablishment under the EEC Treaty. Nort- Holland Publishing Company, Amsterdam, New York, Oxford 1977.

- Szabó Miklós: A jogdogmatika előkérdéseiről. Miskolc 1996.
- Szalayné Sándor Erzsébet: A jogorvoslat duális rendszere az Európai Unióban. In: JURA 10. évfolyam 2004/ 1. szám
- Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai. I. kötet. Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2003.
- Szalayné Sándor Erzsébet: Interferencia az Európai Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz.
- Szeibert Orsolya: Az Európai Unió jogalkotása a családjog területén. In: Európai jog 2005. (5. évf.) 6. sz.
- Szilágyi Péter: Jogi alaptan. Budapest 2000.
- Tatham, Allan F.: Az Európai Megállapodások közvetlen hatálya: az Európai Bíróság ítéletei. In: Magyar Jog, 2003 (50. évf.) 12. sz.
- Tatham, Allan F.: EC Law in practice: A case-study approach. hvgorac Budapest 2006.
- Tattham, Allan. F.: The Nature, Characteristics and Effectiveness of EC Law. /Kézirat/
- Temple-Lang, J.: European Community Constitutional Law: The division of Powers between the Community and Member States. 1988. ősz 39NILQ No.3.
- Timmermans, C.V.A: A közösségi jog alkalmazása a nemzeti bíróságok előtt: a közvetlen hatály elve és az elsőbbségi elv. Jogtudományi Közlöny 1997/3.
- Toth A.G.: The Oxford Encyclopedia of European Community Law. Volume I. Institutional Law. Clarendon, Oxford, 1990.
- Tóth Tihamér: Az Európai Unió versenyjoga. CompLex Budapest 2007.
- Triepel, H.: Les rapports entre le droit interne et droit international. Recueil des Cours, 1923.
- Triepel, H.: Völckerrecht und Landesrecht. Leipzig 1899.
- Várnay Ernő: Az ACTE CLAIR-tan és a CILFIT-feltételek, avagy az előzetes döntéshozatalra irányuló előterjesztési kötelezettség korlátozott korlátozása. In: Magyar jog 2005. (52. évf.) 2. sz.
- Várnay Ernő- Papp Mónika: Az Európai Unió joga. KJK KERSZÖV Budapest, 2005
- Várnay Ernő – Papp Mónika – Varju Márton – Bartha Ildikó: EU-jog a tárgyalóteremben: a tagállamokkal szembeni kötelezettségszegési eljárások. CompLex, Budapest 2006.
- Vesterdorf, Bo: Alkotmánybíróságot az Európai Uniónak? In: Európai jog 2007. (7. évf.) 4. sz.
- Vincze Andrea: A nemzetközi magánjog fejlődése és egységesítése az Európai Unióban az Amszterdami Szerződés után. In: Magyar jog, 2005. (52. évf.) 6. sz.
- Vörös Imre: Áttekintés a szerződésekre alkalmazandó jogról szóló európai jogalkotási tervről (Róma I.). In: Jogtudományi közlöny, 2007. (62. évf.) 11. sz.
- Vörös Imre: Az EU-csatlakozás alkotmányjogi, jogdogmatikai és jogpolitikai aspektusai. In: Jogalkotás, jogalkalmazás hazánk EU-cstlakozása küszöbén (Szerkesztette: Czuczai Jenő) Budapest, 2003
- Vörös Imre: Az európai alkotmány várható hatásai a magyar jogrendszerre. In: Állam- és Jogtudomány 2006 (67. évf.) 2. sz.
- Vörös Imre: Az Európai Megállapodás alkalmazása a magyar jogrendszerben. In.: Jogtudományi Közlöny 1997/5. Európai Jogi Figyelő

- Vörös Imre: Készülőben az új európai kollíziós magánjogi rendelet a szerződéses kötelmekre alkalmazandó jogról. In: Jogtudományi közlöny 2006. (61. évf.) 11. sz.
- Vörös Imre-Czigler Dezső Tamás: Megjelent az európai szerződésjogra vonatkozó közös referenciakeret vázlata. In: Magyar Jog 2008 (55. évf.) 8. sz.
- Wagner, Rolf: A nemzetközi eljárásjog aktuális helyzetéről. In: Magyar jog, 2007. (54. évf.) 9. sz.
- Wallacher Lajos - Jeney Petra - Bozzay Erika - Simon Balázs: Az előzetes döntéshozatali eljárás koncepciója a 2003. évi XXX. törvényben. In: Európai jog 2003. (3. évf.) 5. sz.
- Wallacher Lajos: Az Európai Közösség versenyjogának alkalmazása Magyarországon az Európai Unióhoz való csatlakozástól. In: Gazdaság és jog 2004. (12. évf.) 5. sz.
- Weatherill, S.- Beaumont, P: EC Law. Penguin London 1993.
- Weatherhill, S. – Beaumont, P.: EU law. Penguin London 1999.
- Weatherill S: Law and Integration in the European Union. Clarendon Oxford 1995.
- Wechsler: Der Europäische Gerichtshof in der EG-Verfassungswerdung. In: Journal für Rechtspolitik (JRP - Österreich) 1995, S. 272-279.
- Weiler, J.: Europe 2000 – The Constitutional Agenda. An Outline In: EU Enlargement: The Constitutional Impact at EU and National Level (TMC Asser Instituut) The Hague 2001. 3.-14.
- Weiler, J.: The transformation of Europe. Yale LJ 100 1991.
- Weller Mónika: Az Európai Unió Alapjogi Kartája. In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2001. 43. sz.
- Weller Mónika: Emberi jogok a luxembourgi bíróság gyakorlatában. In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz.
- Weymüller, R: Der Anwendungsvorrang von EG-Richtlinien eine Diskussion ohne Ende? Recht der Internationalen Wirtschaft 1991./6.
- Witte, S. S.: Über die Schicklichkeit der Aufwandsgesetze. Leipzig, 1782.
- Wolf, C.: Grundsätze des Natur- und Völckerrechts Halle, 1754.
- Wopera Zsuzsa: A házassági és a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyek új eljárási szabályai a bővülő Európai Unióban. In: Magyar jog, 2004. (51. évf.) 8. sz.
- Wopera Zsuzsa: A perfüggőség szabályozása a magyar és az európai polgári eljárásjogban. In: Európai jog 2005. (5. évf.) 6. sz.
- Wopera Zsuzsa: Eljárási jogelvek érvényesülése az Európai Bíróság gyakorlatában. In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007.
- Wopera Zsuzsa: Hatékony jogvédelem a magyar és az Európai Unió polgári eljárásjogában. Az ideiglenes intézkedés. Bíbor Kiadó, Miskolc 2007 19. p.
- Wyatt, D-Dashwood A. A.: European Community Law. Sweet & Maxwell London 1993.

FELHASZNÁLT JOGESETEK:

- C-8/55 Féderation Charboninniére de Belgique kontra ESZAK Főhatóság 1955 EBHT 00291
- C-7/56 és C-3-7/57 Dineke Algera, Giacomo Cicconardi, Simone Couturaud, Ignazio Genuardi, Félicie Steichen kontra az Európai Szén- és Acélközösség Közgyűlése. 1957 EBHT 00081
- C-6/60. Jean-E. Humblet kontra Belga állam 1960 EBHT 01125.
- C-13/61 Kledingverkoopbedrijf de Geus en Uitdenbogerd kontra Robert Bosch GmbH és Maatschappij tot voortzetting van de zaken der Firma Willem van Rijn. 1962 EBHT 00089.
- C-26/62. NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos kontra Nederlandse administratie der belastingen. 1963. EBHT 00003
- C-16-17/62 Confédération nationale des producteurs de fruits et légumes és társai kontra az Európai Gazdasági KözösségTanácsa. 1962 EBHT 00901
- C-19/62–22/62 Fédération nationale de la boucherie en gros et du commerce en gros des viandes és társai kontra Conseil de la Európai Gazdasági Közösség. 1962. EBHT 00943
- C-25/62. Plaumann & Co. kontra az Európai Gazdasági Közösség Bizottsága1963 EBHT 00199
- C-26/62 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos kontra Nederlandse administratie der belastingen. 1963 EBHT 00003
- C-28/62–30/62 Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV kontra Administration fiscale néerlandaise. 1963 EBHT 00061
- C-70/63. ESZAK Főhatóság kontra Umberto Collotti és az Európai Közösségek Bírósága 1964 EBHT 00353
- C-6/64. Flaminio Costa kontra E.N.E.L.1964. EBHT 01141
- C-56, 58/64 Établissements Consten S.à.R.L. és Grundig-Verkaufs-GmbH kontra az Európai Gazdasági Közösség Bizottsága. 1966 EBHT 00429
- C-56/65 Société Technique Minière (L.T.M.) kontra Maschinenbau Ulm GmbH (M.B.U.). 1966 EBHT 00337
- C-57/65. Firma Alfons Lütticke GmbH kontra Hauptzollamt von Saarlouis.1966. EBHT 00293
- C-61/65 G. Vaassen-Göbbels özvegye kontra Bestuur van Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf.1966 EBHT 00377.
- C-3/67 Fonderie Acciaierie Giovanni Mandelli kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1969 EBHT 00035
- C-23/67 SA Brasserie de Haecht kontra Consorts Wilkin-Janssen. 1967 EBHT 00525
- C-29/68 Milch-, Fett- und Eierkontor GmbH kontra Hauptzollamt Saarbrücken.1969 EBHT 00165
- C-29/69. Erich Stauder kontra Ville d'Ulm - Sozialamt 1969. EBHT 00419
- C-38/69 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság.1970 EBHT 00047
- C-9/70. Franz Grad kontra Finanzamt Traunstein.1970. EBHT 00825
- C-11/70. Internationale Handelsgesellschaft mbH kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1970. EBHT 01125.
- C- 22/70 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1971 EBHT 00263

- C- 59/70 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra az Európai Közösségek Tanácsa.1971 EBHT 00639.
- C-5/71 Aktien-Zuckerfabrik Schöppenstedt kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1971 EBHT 00975
- C-6/71 Rheinmühlen Düsseldorf kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1971 EBHT 00823
- C- 43/71 Politi s.a.s. kontra Ministero delle Finanze della Repubblica italiana. 1971 EBHT 01039
- C-93/71. Orsolina Leonesio kontra Ministero dell'Agricoltura e Foreste della Repubblica italiana. 1972. EBHT 00077
- C-1/72 Rita Frilli kontra Belga állam.1972 EBHT 00457
- C-6/72 Europemballage Corporation és Continental Can Company Inc. kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1973 EBHT 00215
- C-39/72. Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság.1973. EBHT 00101
- C-61/72 Mij PPW Internationaal NV kontra Hoofdproduktschap voor Akkerbouwprodukten. 1973 EBHT 00301
- C-62/72 Paul G. Bollmann kontra Hauptzollamt Hamburg-Waltershof. 1973 EBHT 00269
- C-79/72 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság.1973 EBHT 00667
- C-4/73 J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1974 EBHT 00491
- C-9/73. Carl Schlüter kontra Hauptzollamt Lörrach. 1973. EBHT 01135
- C-34/73. Fratelli Variola S.p.A. kontra Administration des finances italienne. 1973 EBHT 00981
- C-40-48, 50, 54-56, 111, 113-114/73 Coöperatieve Vereniging "Suiker Unie" UA és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1975 EBHT 01663
- C-134/73. Holtz & Willemsen GmbH kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1974 EBHT 00001
- C-146/73. Rheinmühlen-Düsseldorf kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1974. EBHT 00139
- C-166/73. Rheinmühlen-Düsseldorf kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. 1974. EBHT 00033.
- C-6/74. Johannes Coenrad Moulijn kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1974. EBHT 01287
- C-17/74. Transocean Marine Paint Association kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1974. EBHT 01063.
- C-26/74 Société Roquette frères kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1976 EBHT 677.
- C-21/74. Jeanne Airola kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1975. EBHT 00221
- C-36/74. B.N.O. Walrave, L.J.N. Koch kontra Association Union cycliste internationale, Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie és Federación Española Ciclismo.1974 EBHT 01405.
- C-41/74. Yvonne van Duyn kontra Home Office. 1974 EBHT 01137
- C- 36/75 Roland Rutili kontra Ministre de l'intérieur.1975 EBHT 01219
- C-38/75 Douaneagent der NV Nederlandse Spoorwegen kontra Inspecteur der invoerrechten en accijnzen. 1975 EBHT 01439

- C-43/75. Gabrielle Defrenne kontra Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena. 1976. EBHT 00455.
- C-60/75 Carmine Antonio Russo kontra Azienda di Stato per gli interventi sul mercato agricolo (AIMA).1976 EBHT 00045
- C-87/75. Conceria Daniele Bresciani kontra Amministrazione Italiana delle Finanze. 1976 EBHT 00129
- C-118/75. Lynne Watson és Alessandro Belmann. 1976 EBHT 01185
- C-130/75. Vivien Prais kontra az Európai Közösségek Tanácsa.1976 EBHT 01589
- C-12/76 Industrie Tessili Italiana Como kontra Dunlop AG.1976. 1976 EBHT 01473.
- C-14/76 A. De Bloos, SPRL kontra Société en commandite par actions Bouyer. 1976 EBHT 01497.
- C-21/76 Handelskwekerij G. J. Bier BV kontra Mines de potasse d'Alsace SA.1976 EBHT 01735.
- C-27/76 United Brands Company és United Brands Continentaal BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1978. EBHT 00207
- C-29/76 LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG kontra Eurocontrol. 1976. EBHT 01541
- C-33/76 Rewe-Zentralfinanz eG és Rewe-Zentral AG kontra Landwirtschaftskammer für das Saarland. 1976 EBHT 01989
- C-41/76 Suzanne Donckerwolcke, férjezett neve: Criel és Henri Schou kontra Procureur de la République au tribunal de grande instance de Lille és Directeur général des douanes et droits indirects. 1976 EBHT 01921
- C-45/76 Comet BV kontra Produktschap voor Siergewassen. 1976 EBHT 02043
- C-52/76 Luigi Benedetti kontra Munari F.lli s.a.s. 1977 EBHT 00163
- C- 64/76, C-113/76, C-167/78, C-239/78, C- 27/79, C-28/79. és C- 45/79. P. Dumortier frères SA és társai kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1982 EBHT 01733
- C-80/76 North Kerry Milk Products Ltd. kontra Minister for Agriculture and Fisheries. 1977 EBHT 00425
- C-85/76. Hoffmann-La Roche & Co. AG kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1979. EBHT 00461.
- C-93/76 Fernand Liegeois kontra Office national des pensions pour travailleurs salariés. 1977 EBHT 00543
- C-117/76 és 16/77 Albert Ruckdeschel & Co. és Hansa-Lagerhaus Ströh & Co. kontra Hauptzollamt Hamburg-St. Annen Diamalt AG kontra Hauptzollamt Itzehoe. 1977 EBHT 01753
- C-54/77 Antoon Herpels kontra Bizottság1978 EBHT 00235
- C-65/77 Jean Razanatsimba. 1977 EBHT 02229
- C-94/77 Fratelli Zerbone Snc kontra Amministrazione delle finanze dello Stato. 1978 EBHT 00099
- C-103/77. és C-145/77. Royal Scholten-Honig (Holdings) Limited kontra Intervention Board for Agricultural Produce; Tunnel Refineries Limited kontra Intervention Board for Agricultural Produce. 1978 EBHT 02037
- C-104/77 Wolfgang Oehlschläger kontra Hauptzollamt Emmerich. 1978 EBHT 00791
- C-106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA. 1978 EBHT 00629

- C-112/77. Gesellschaft mbH in Firma August Töpfer & Co. kontra az Európai Közösségek Bizottsága.1978. EBHT 01019
- C-135/77. Robert Bosch GmbH kontra Hauptzollamt Hildesheim. 1978 EBHT 00855
- C-142/77 Statens Kontrol med ædle Metaller kontra Preben Larsen; Flemming Kjerulff kontra Statens Kontrol med ædle Metaller.1978 EBHT 01543
- C-31/78 Francesco Bussone v Ministro dell'agricoltura e foreste. 1978 EBHT 02429
- C-92/78 SpA Simmenthal kontra az Európai Közösségek Bizottsága.1979 EBHT 00777
- C-93/78 Lothar Mattheus kontra Doego Fruchtimport und Tiefkühlkost eG. 1978 EBHT 02203.
- C-120/78 Rewe-Zentral AG kontra Bundesmonopolverwaltung für Branntwein. (Cassis de Dijon) 1979 EBHT 00649
- C-128/78 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága. 1979 EBHT 00419
- C-133/78. Henri Gourdain kontra Franz Nadler. 1979 EBHT 00733
- C-141/78 Francia Köztársaság kontra Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága. 1979 EBHT 02923
- C-143/78 Jacques de Cavel kontra Louise de Cavel. 1979 EBHT 01055
- C-148/78. Ügyészség kontra Tullio Ratti. 1979. EBHT 01629
- C-151/78 Sukkerfabriken Nykøbing Limiteret kontra Ministère de l'agriculture.1979 EBHT 00001
- C-209-215, 218/78 Heintz van Landewyck SARL és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1980 EBHT 03125
- C 230/78. SpA Eridania - Zuccherifici nazionali és SpA Società italiana per l'industria degli zuccheri kontra Ministro per l'agricoltura e le foreste, Ministro per l'industria, il commercio e l'artigianato és SpA Zuccherifici meridionali. 1979 EBHT 02749
- C-238/78 Ireks-Arkady GmbH kontra az Európai Közösségek Tanácsa és Bizottsága. 1979 EBHT 02955.
- C-253/78 és C-1/79–3/79 Procureur de la République és társai kontra Bruno Giry és Guerlain SA és társai. 1980 EBHT 02327
- C-44/79. Liselotte Hauer kontra Land Rheinland-Pfalz. 1979. EBHT 03727
- C-53/79 Office national des pensions des travailleurs salariés (ONPTS) kontra Fioravante Damiani.1970 EBHT 00273
- C-56/79 Siegfried Zelger kontra Sebastiano Salinitri. 1980 EBHT 00089
- C-61/79 Amministrazione delle finanze dello Stato kontra Denkavit italiana Srl. 1980 EBHT 01205
- C- 68/79 Hans Just I/S kontra Ministeriet for Skatter og Afgifter. 1980 EBHT 00501
- C-130/79 Express Dairy Foods Limited kontra Intervention Board for Agricultural Produce. 1980 EBHT 01887
- C-136/79. National Panasonic (UK) Limited kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1980. EBHT 02033
- C-155/79 AM & S Europe Limited kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1982 EBHT 01575
- C-804/79 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága. 1981 EBHT 01045

- C-811/79. Amministrazione delle finanze dello Stato kontra Ariete SpA. 1980 EBHT 2545.
- C-814/79 Holland állam kontra Reinhold Rüffer. 1980 EBHT 03807
- C-36/80. és 71/80 Irish Creamery Milk Suppliers Association és társai kontra Írország kormánya és társai és Martin Doyle és társai kontra An Taoiseach és társai. 1981 EBHT 00735
- C-66/80 SpA International Chemical Corporation kontra Amministrazione delle finanze dello Stato. 1981 EBHT 01191
- C-100/80–103/80 SA Musique Diffusion française és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1983 EBHT 01825
- C-126/80. Maria Salonia kontra Giorgio Poidomani és Franca Giglio, Baglieri özvegye. 1981 EBHT 01563
- C-138/80 Jules Borker. 1980 EBHT 01975
- C-158/80 Rewe-Handelsgesellschaft Nord mbH és Rewe-Markt Steffen kontra Hauptzollamt Kiel. 1981 EBHT 01805
- C-169/80 Administration des douanes kontra Société anonyme Gondrand Frères és Société anonyme Garancini. 1981 EBHT 01931
- C-188-190/80 Francia Köztársaság, Olasz Köztársaság és Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1982 EBHT 02545
- C-212-217/80 Amministrazione delle finanze dello Stato kontra Srl Meridionale Industria Salumi és társai; Ditta Italo Orlandi & Figlio és Ditta Vincenzo Divella kontra Amministrazione delle finanze dello Stato. 1981 EBHT 02735
- C-244/80 Pasquale Foglia kontra Mariella Novello. 1981 EBHT 03045
- C-246/80 C. Broekmeulen kontra Huisarts Registratie Commissie. 1981EBHT 02311
- C-275/80. és 24/81 Krupp Stahl AG kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1981 EBHT 02489
- C-8/81. Ursula Becker kontra Finanzamt Münster-Innenstadt. 1982. EBHT 00053
- C-17/81 Pabst & Richarz KG kontra Hauptzollamt Oldenburg. 1982 EBHT 01331
- C-19/81 Arthur Burton kontra British Railways Board. 1982 EBHT 00554
- C-60/81 International Business Machines Corporation kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1981 EBHT 02639
- C-104/81. Hauptzollamt Mainz kontra C.A. Kupferberg & Cie KG a.A. 1982 EBHT 03641
- C-283/81 Srl CILFIT és Lanificio di Gavardo SpA kontra Ministero della sanità. 1982 EBHT 03415
- C-307/81 Alusuisse Italia SpA kontra az Európai Közösségek Tanácsa és Bizottsága. 1982 EBHT 03463
- C-322/81 NV Nederlandsche Banden Industrie Michelin kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1983 EBHT 03461
- C-34/82. Martin Peters Bauunternehmung GmbH kontra Zuid Nederlandse Aannemers Vereniging. 1983 EBHT 00987
- C-64/82 Tradax Graanhandel BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1984. EBHT 01359
- C-199/82 Amministrazione delle Finanze dello Stato kontra SpA San Giorgio. 1983 EBHT 03595

- C-218/82 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1983 EBHT 04063
- C-292/82 Firma E. Merck kontra Hauptzollamt Hamburg-Jonas. 1983 EBHT 03781
- C-296/82. és 318/82 Holland Királyság és Leeuwarder Papierwarenfabriek BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1985 EBHT 00809
- C-13/83 Európai Parlament kontra az Európai Közösségek Tanácsa.1985 EBHT 01513
- C-14/83. Sabine von Colson és Elisabeth Kamann kontra Land Nordrhein-Westfalen. 1984. EBHT 01891
- C-29/83. és 30/83 Compagnie royale asturienne des mines SA és Rheinzink GmbH kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1984 EBHT 01679
- C-63/83 Regina kontra Kent Kirk. 1984 EBHT 02689
- C-70/83 Gerda Kloppenburg kontra Finanzamt Leer. 1984 EBHT 01075
- C-143/83 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Dán Királyság. 1985 EBHT 00427
- C-170/83 Hydrotherm Gerätebau GmbH kontra Firma Compact del Dott. Ing. Mario Andreoli & C. Sas. 1984 EBHT 02999
- C-222/83 Commune de Differdange és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1984 EBHT 02889
- C-240/83 Procureur de la République kontra Association de défense des brûleurs d'huiles usagées (ADBHU). 1985 EBHT 00531
- C-294/83 Parti écologiste "Les Verts" kontra Európai Parlament. 1986 EBHT 01339
- C-152/84. M. H. Marshall kontra Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching). 1986. EBHT 00723
- C-165/84 John Friedrich Krohn (GmbH & Co. KG) kontra Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung. 1985 EBHT 03997
- C-178/84. Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Németországi Szövetségi Köztársaság. 1987 EBHT 01227
- C-179/84 Piercarlo Bozzetti kontra Invernizzi SpA és Ministro del tesoro.1985 EBHT 02301.
- C-181/84. The Queen, ex parte E. D. & F. Man (Sugar) Ltd kontra Intervention Board for Agricultural Produce (IBAP). 1985 EBHT 02889
- C-195/84. Denkavit Futtermittel GmbH kontra Land Nordrhein - Westfalen. 1985 EBHT. 03181
- C-222/84. Marguerite Johnston kontra Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary. 1986 EBHT 01651
- C-25/85 Nuovo Campsider kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1986 EBHT 01531
- C- 69/85 Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co. kontra Németországi Szövetségi Köztársaság. 1986 EBHT 00947
- C-89/85 A. Ahlström Osakeyhtiö és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1988 EBHT 05193
- C-137/85 Maizena GmbH és társai kontra Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung (BALM). 1987 EBHT 04587
- C-201/85. és 202/85 Marthe Klensch és társai kontra Secrétaire d'État à l'Agriculture et à la Viticulture. 1986 EBHT 03477
- C-218/85. Association comité économique agricole régional fruits et légumes de Bretagne kontra A. Le Campion. 1986. EBHT 03513

- C-281, 283, 284, 285 és 287/85 Németországi Szövetségi Köztársaság és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1987 EBHT 03203
- C-314/85 Foto-Frost kontra Hauptzollamt Lübeck-Ost. 1987 EBHT 04199
- C-318/85 Regina Greis Unterweger elleni büntetőeljárás. 1986. EBHT 00955
- C-331/85, 376/85 és 378/85 Les Fils de Jules Bianco SA és J. Girard Fils SA kontra Directeur général des douanes et droits indirects. 1988. EBHT 01099.
- C-338/85 Fratelli Pardini SpA kontra Ministero del commercio con l'estero és Banca toscana (filiale di Lucca). 1988 EBHT 02041
- C-429/85 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság. 1988 EBHT 00843
- C-12/86. Meryem Demirel kontra Ville de Schwäbisch Gmünd. 1987. EBHT 03719
- C-14/86 Pretore di Salò kontra X. 1987 EBHT 02545
- C-34/86 Az Európai Közösségek Tanácsa kontra Európai Parlament. 1986 EBHT 02155
- C-45/86 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1987 EBHT 01493
- C-62/86 AKZO Chemie BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1991 EBHT I-03359
- C-68/86 Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1988 EBHT 00855
- C-80/86. Kolpinghuis Nijmegen BV elleni büntetőeljárás. 1987. EBHT 03969
- C-104/86 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság. 1988. EBHT 01799
- C-204/86 Görög Köztársaság kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1988 EBHT 05323
- C-222/86. Union nationale des entraîneurs et cadres techniques professionnels du football (Unectef) kontra Georges Heylens és társai. 1987. EBHT 04097
- C-237/86 Holland Királyság kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1987 EBHT 05251
- C-302/86 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Dán Királyság. 1988 EBHT 04607
- C-316/86 Hauptzollamt Hamburg-Jonas kontra Firma P. Krücken. 1988 EBHT 02213
- C-9/87 SPRL Arcado kontra SA Haviland. 1988 EBHT 01539
- C-85/87. Dow Benelux NV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1989. EBHT 03137
- C-123/87. és 330/87 Léa Jeunehomme és Société anonyme d'étude et de gestion immobilière "EGI" kontra Belga állam. 1988 EBHT 04517
- C-189/87. Athanasios Kalfelis kontra Banque Schröder, Münchmeyer, Hengst & Co. és társai. 1988 EBHT 05565
- C-374/87 Orkem kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1989 EBHT 03283
- C-5/88. Hubert Wachauf kontra Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft. 1989 EBHT 02609
- C-8/88 Németországi Szövetségi Köztársaság kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1990 EBHT I-02321
- C-70/88 Európai Parlament kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1991 EBHT I-04529

- C-143/88. és C-92/89. Zuckerfabrik Süderdithmarschen AG kontra Hauptzollamt Itzehoe és Zuckerfabrik Soest GmbH kontra Hauptzollamt Paderborn. 1991 EBHT I-00415
- C-152/88 Sofrimport SARL kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1990 EBHT I-2477
- C-177/88 Elisabeth Johanna Pacifica Dekker kontra Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus. 1990 EBHT I-03941
- C-297/88. és C-197/89 Massam Dzodzi kontra belga állam. 1990 EBHT I-03763
- C-322/88 Salvatore Grimaldi kontra Fonds des maladies professionnelles. 1989 EBHT 04407
- C-326/88 Anklagemyndigheden kontra Hansen & Soen I/S. 1990 EBHT I-02911
- C-363/88. és C-364/88. Società Finanziaria siderurgica Finsider SpA (felszámolás alatt), Italsider SpA (felszámolás alatt) és Societa Acciaierie e Ferriere Lombarde Falck SpA kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1992 EBHT I-00359
- C-30/89 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Francia Köztársaság. 1990 EBHT I-00691
- C- 59/89 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Németországi Szövetségi Köztársaság. 1991 EBHT I- 02607
- C-63/89 Assurances du crédit SA és Compagnie belge d'assurance crédit SA kontra az Európai Közösségek Tanácsa és az Európai Közösségek Bizottsága. 1991 EBHT I-01799
- C-87/89 Société nationale interprofessionnelle de la tomate és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1990 EBHT I-01981
- C-100/89. és C-101/89 Peter Kaefer és Andréa Procacci kontra francia állam. 1990 EBHT I-04647
- C-106/89. Marleasing SA kontra La Comercial Internacional de Alimentacion SA. 1990. EBHT I- 04135
- C-192/89. S. Z. Sevince kontra Staatssecretaris van Justitie. 1990. EBHT I-03461
- C-213/89 The Queen kontra Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai 1990 EBHT I-02433
- C-231/89 Krystyna Gmurzynska-Bscher kontra Oberfinanzdirektion Köln. 1990EBHT I-04003
- C-234/89 Stergios Delimitis kontra Henninger Bräu AG. 1991 EBHT I-00935
- C-260/89. Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE és Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou kontra Dimotiki Etairia Pliroforissis és Sotirios Kouvelas és Nicolaos Avdellas és társai. 1991 EBHT I. 02925
- C-292/89 The Queen kontra Immigration Appeal Tribunal, ex parte Gustaff Desiderius Antonissen. 1991 EBHT I-00745
- C-314/89 Siegfried Rauh kontra Hauptzollamt Nürnberg-Fürth. 1991 EBHT I-1647
- C-348/89 Mecanarte - Metalúrgica da Lagoa Ldª kontra Chefe do Serviço da Conferência Final da Alfândega do Porto. 1991 EBHT I-03277
- C-358/89 Extramet Industrie SA kontra az Európai Közösségek Tanácsa. 1992 EBHT I-03813
- C-6/90. és C-9/90. Andrea Francovich és Danila Bonifaci és társai kontra Olasz Köztársaság. 1991 EBHT I-05357
- C-18/90. Office national de l'emploi kontra Bahia Kziber. 1991. EBHT I-00199

- C-41/90. Klaus Höfner és Fritz Elser kontra Macrotron GmbH. 1991 EBHT I-01979
- C–87/90–C–89/90 A. Verholen és társai kontra Sociale Verzekeringsbank Amsterdam. 1991 EBHT I-03757
- C-159/90. The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd kontra Stephen Grogan és társai. 1991EBHT I- 04685
- C-208/90. Theresa Emmott kontra Minister for Social Welfare és Attorney General. 1991. EBHT I- 04269
- C-209/90 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Walter Feilhauer. 1992 EBHT I-02613
- C-320/90–C-322/90 Telemarsicabruzzo SpA kontra Circostel és Ministero delle Poste e Telecomunicazioni és Ministero della Difesa. 1993 EBHT I-00393
- C-343/90 Manuel José Lourenço Dias kontra Director da Alfândega do Porto. 1992 EBHT I-04673
- C-356/90. Belga Királyság kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1993 EBHT I-02323
- C-26/91 Handte Jakob Handte & Co. GmbH kontra Traitements mécano-chimiques des surfaces SA. 1992 EBHT I-03967
- C-31/91–C-44/91. SpA Alois Lageder és társai kontra Amministrazione delle finanze dello Stato. 1991. EBHT I-01761
- C-83/91 Wienand Meilicke kontra ADV/ORGA F. A. Meyer AG. 992. EBHT I-4871
- C-96/91. Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Spanyol Királyság. 1992 EBHT I-3789
- C-98/91 A. A. Herbrink kontra Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. 1994 EBHT I-00223
- C-172/91 Volker Sonntag kontra Hans Waidmann, Elisabeth Waidmann és Stefan Waidmann. 1993 EBHT I-01963
- C-271/91 M. Helen Marshall kontra Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority. 1993 EBHT I-04367
- C-280/91. Finanzamt Kassel-Goethestrasse kontra Viessmann KG. 1993 EBHT I-00971
- C-325/91. Francia Köztársaság kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1993. EBHT I-03283
- C-338/91. H. Steenhorst-Neerings kontra Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor Detailhandel, Ambachten en Huisvrouwen. 1993. EBHT I.-05475
- C-10/92. Maurizio Balocchi kontra Ministero delle Finanze dello Stato. 1993 EBHT I-05105
- C-24/92. Pierre Corbiau kontra Administration des contributions. 1993 EBHT I-01277
- C-37/92. José Vanacker, André Lesage, partie civile SA Baudoux combustibles elleni büntetőeljárás. 1993 EBHT I-04947
- C-127/92 Dr. Pamela Mary Enderby kontra Frenchay Health Authority és Secretary of State for Health. 1993 EBHT I-05535
- C-157/92 Giorgio Domingo Banchero elleni büntetőeljárás. 1993 EBHT I-01085
- C-199/92.P. Hüls AG kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1999 EBHT I-04287
- C-235/92. P. Montecatini SpA kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1999 EBHT I-04539

- C-275/92 Her Majesty's Customs and Excise kontra Gerhart Schindler és Jörg Schindler. 1994 EBHT I-01039
- C-364/92. SAT Fluggesellschaft mbH kontra Eurocontrol. 1994 EBHT I-00043
- C-398/92. Mund & Fester kontra Hatrex Internationaal Transport. 1994 EBHT I-00467
- C-414/92 Solo Kleinmotoren GmbH kontra Emilio Boch. 1994. EBHTI-02237
- C-438/92. Rustica Semences SA kontra Finanzamt Kehl. 1994 EBHT I-03519
- C-18/93. Corsica Ferries Italia Srl kontra Corpo dei piloti del porto di Genova. 1994 EBHT I-01783
- C-46/93. és C-48/93. Brasserie du Pêcheur SA kontra Bundesrepublik Deutschland és The Queen kontra Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és társai. 1996 EBHT I-01029
- C-70/93. Bayerische Motorenwerke AG kontra ALD Auto-Leasing D GmbH. 1995 EBHT I-03439
- C-130/93 Lamaire NV kontra Nationale Dienst voor Afzet van Land- en Tuinbouwprodukten. 1994 EBHT I-03215
- C-143/93 Gebroeders van Es Douane Agenten BV kontra Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen. 1996 EBHT I-00431
- C-312/93. Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS kontra belga állam. 1995 EBHT I-04599
- C-392/93 The Queen kontra H. M. Treasury, ex parte British Telecommunications plc. 1996 EBHT I-01631
- C-412/93 Société d'importation Edouard Leclerc-Siplec kontra TF1 Publicité SA és M6 Publicité SA. 1995 EBHT I-00179
- C-415/93. Union royale belge des sociétés de football association ASBL kontra Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA kontra Jean-Marc Bosman és társai és Union des associations européennes de football (UEFA) kontra Jean-Marc Bosman. 1995. EBHT I.-04921
- C-422/93–C-424/93 Teresa Zabala Erasun, Elvira Encabo Terrazos és Francisco Casquero Carrillo kontra Instituto Nacional de Empleo. 1995 EBHT I-01567
- C-430/93 és C-431/93 Jeroen van Schijndel és Johannes Nicolaas Cornelis van Veen kontra Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten. 1995 EBHT I-04705
- C-441/93. Panagis Pafitis és társai kontra Trapeza Kentrikis Ellados A.E. és társai. 1996 EBHT I-01347
- C-446/93 SEIM - Sociedade de Exportação e Importação de Materiais Ldª kontra Subdirector-Geral das Alfândegas. 1996 EBHT I-00073
- C-449/93 Rockfon A/S kontra Specialarbejderforbundet i Danmark. 1995 EBHT I-04291
- C-465/93 Atlanta Fruchthandelsgesellschaft mbH és társai kontra Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft. 1995 EBHT I-03761
- C-5/94 The Queen kontra Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: Hedley Lomas (Ireland) Ltd. 1996 EBHT I-02553
- C-39/94. Syndicat français de l'Express international (SFEI) és társai kontra La Poste és társai. 1996 EBHT I-03547
- C-61/94 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Németországi Szövetségi Köztársaság. 1996 EBHT I-03989
- C-68/94. és C-30/95. Francia Köztársaság és Société commerciale des potasses et de l'azote (SCPA) és Entreprise minière et chimique (EMC) kontra az Európai Közösségek Bizottsága, ún. „Kali & Salz" egyesített ügyek 1998 EBHT I-01375

- C-90/94 Haahr Petroleum Ltd kontra Åbenrå Havn, Ålborg Havn, Horsens Havn, Kastrup Havn NKE A/S, Næstved Havn, Odense Havn, Struer Havn és Vejle Havn, Trafikministeriet részvételével. 1997 EBHT I-04085
- C-111/94 Job Centre Coop. ARL. 1995 EBHT I-03361
- C-129/94 Rafael Ruiz Bernáldez elleni büntetőeljárás. 1996 EBHT I.-01829
- C-149/94 Didier Vergy elleni büntetőeljárás. 1996 EBHT I-00299
- C-178/94, C-179/94. és C-188/94–C-190/94. Erich Dillenkofer, Christian Erdmann, Hans-Jürgen Schulte, Anke Heuer, Werner, Ursula és Trosten Knor kontra Bundesrepublik Deutschland. 1996 EBHT I-04845.
- C-194/94. CIA Security International SA kontra Signalson SA és Securitel SPRL. 1996. EBHT I.-02201
- C-10/95 P Asociación Española de Empresas de la Carne (Asocarne) kontra az Európai Unió Tanácsa. 1995 EBHT I-04149
- C-29/95 Eckehard Pastoors és Trans-Cap GmbH kontra Belgische Staat. EBHT 1997 I-00285
- C-68/95 T. Port GmbH & Co. KG kontra Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung. 1996 EBHT I-06065
- C-73/95 P. Viho Europe BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1996 EBHT I-05457
- C-74/95. és C-129/95 X elleni büntetőeljárások. 1996 EBHT I-06609
- C-127/95 Norbrook Laboratories Ltd kontra Ministry of Agriculture, Fisheries and Food. 1998 EBHT I-01531
- C-192/95–C-218/95 Société Comateb (C-192/95. sz. ügy), Société Panigua (C-193/95. sz. ügy), Société Edouard et fils (C-194/95. sz. ügy), Société de distribution de vins et liqueurs (C-195/95. sz. ügy), Etablissements André Haan (C-196/95. sz. ügy), Société Diffusion générale de quincaillerie (C-197/95. sz. ügy), Société Diffusion générale (C-198/95. sz. ügy), Société Cama Renault (C-199/95. sz. ügy), Scp Ovide et Dorville (C-200/95. sz. ügy), Société Ducros Guadeloupe (C-201/95. sz. ügy), Société Comptoir commercial Caraïbes (C-202/95. sz. ügy), Société Giafa (C-203/95. sz. ügy), Société LVS (C-204/95. sz. ügy), Société Catherine et Jean-Claude Tabar Nouval (C-205/95. sz. ügy), Société L'Heure et L'Or (C-206/95. sz. ügy), Société Général bazar bricolage (C-207/95. sz. ügy), Société Grain d'or (C-208/95. sz. ügy), Société Cash Service (C-209/95. sz. ügy), Etablissements Efira (C-210/95. sz. ügy), Société Farandole (C-211/95. sz. ügy), Société Carat (C-212/95. sz. ügy), Société Rio (C-213/95. sz. ügy), Société guadeloupéenne de distribution moderne (SGDM) (C-214/95. sz. ügy), Martinique automobiles SA (C-215/95. sz. ügy), Socovi SARL (C-216/95. sz. ügy), Etablissements Gabriel Vangour et Cie SARL (C-217/95. sz. ügy), Simat Guadeloupe SARL (C-218/95. sz. ügy) kontra Directeur général des douanes et droits indirects.1997 EBHT I-00165
- C-235/95 AGS Assedic Pas-de-Calais kontra François Dumon és Froment, mandataire liquidateur des Etablissements Pierre Gilson. 1998 EBHT I-04531
- C-261/95 Rosalba Palmisani kontra Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS). 1997 EBHT I-04025
- C-282/95 P. Guérin automobiles kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1997 EBHT I-01503
- C-296/95 The Queen kontra Commissioners of Customs and Excise, ex parte EMU Tabac SARL, The Man in Black Ltd, John Cunningham. 1998 EBHT I-01605
- C-299/95 Friedrich Kremzow kontra Republik Österreich. 1997 EBHT I.-02629

- C-321/95 P. Stichting Greenpeace Council (Greenpeace International) és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1998 EBHT I-01651
- C-337/95 Parfums Christian Dior SA és Parfums Christian Dior BV kontra Evora BV. 1997 EBHT I-06013
- C-355/95 P. Textilwerke Deggendorf GmbH (TWD) kontra az Európai Közösségek Bizottsága és Németországi Szövetségi Köztársaság. 1997 EBHT I-02549
- C-369/95 Somalfruit SpA és Camar SpA kontra Ministero delle Finanze és Ministero del Commercio con l'Estero. 1997 EBHT I-06619
- C-408/95 Eurotunnel SA és társai kontra SeaFrance.1997 EBHT I-06315
- C-35/96 Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Olasz Köztársaság. 1998 EBHT I-03851
- C-42/96 Società Immobiliare SIF SpA kontra Amministrazione delle finanze dello Stato. 1997 EBHT I-07089
- C-54/96 Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH kontra Bundesbaugesellschaft Berlin mbH. 1997 EBHT I-04961
- C-55/96 Job Centre coop. arl. 1997 EBHT I-07119
- C-69/96–C-79/96 Maria Antonella Garofalo (C-69/96. sz. ügy), Giovanni Pagano (C-70/96. sz. ügy), Rosa Bruna Vitale (C-71/96. sz. ügy), Francesca Nuccio (C-72/96. sz. ügy), Giacomo Cangialosi (C-73/96. sz. ügy), Giacoma D'Amico (C-74/96. sz. ügy), Giulia Lombardo (C-75/96. sz. ügy), Emanuela Giovenco (C-76/96. sz. ügy), Caterina Lo Gaglio (C-77/96. sz. ügy), Daniela Guerrera (C-78/96. sz. ügy) és Cesare Di Marco (C-79/96. sz. ügy) kontra Ministero della Sanità és Unità sanitaria locale (USL) n° 58 di Palermo. 1997 EBHT I-05603
- C-106/96 Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1998 EBHT I-02729
- C-213/96. Outokumpu Oy. 1998 EBHT I-01777
- C-249/96 Lisa Jacqueline Grant kontra South-West Trains Ltd. 1998 EBHT I-00621
- C-306/96 Javico International és Javico AG kontra Yves Saint Laurent Parfums SA (YSLP). 1998 EBHT I-01983
- C-314/96 Ourdia Djabali kontra Caisse d'allocations familiales de l'Essonne. 1998 EBHT I-01149
- C-326/96 B.S. Levez kontra T.H. Jennings (Harlow Pools) Ltd. 1998 EBHT I-07835
- C-343/96 Dilexport Srl kontra Amministrazione delle Finanze dello Stato. 1999 EBHT I-00579
- C-347/96 Solred SA kontra Administración General del Estado. 1998 EBHT I-00937
- C-395-396/96 P. Compagnie maritime belge transports SA (C-395/96. P. sz. ügy), Compagnie maritime belge SA (C-395/96. P. sz. ügy) és Dafra-Lines A/S (C-396/96. P. sz. ügy) kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 2000 EBHT I-01365
- C-404/96 P. Glencore Grain Ltd, korábban: Richco Commodities Ltd kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1998 EBHT I-02435
- C-409/96 P. Sveriges Betodlares Centralförening and Sven Åke Henrikson kontra az Európai Közösségek Bizottsága.1997 EBHT I-07531
- C-416/96 Nour Eddline El-Yassini kontra Secretary of State for Home Department. 1996 EBHT I-01209

- C-9/97 és C-118/97 Raija-Liisa Jokela és Laura Pitkäranta. 1998 EBHT I-06267
- C-51/97 Réunion européenne SA és társai kontra Spliethoff's Bevrachtingskantoor BV és Capitaine commandant le navire "Alblasgracht V002". 1998 EBHT I-06511
- C-103/97 Josef Köllensperger GmbH & Co. KG és Atzwanger AG kontra Gemeindeverband Bezirkskrankenhaus Schwaz. 1999 EBHT I-00551
- C-124/97 Markku Juhani Läärä, Cotswold Microsystems Ltd és Oy Transatlantic Software Ltd kontra Kihlakunnansyyttäjä (Jyväskylä) és Suomen valtio (Etat finlandais). 1999 EBHT I-06067
- C-126/97 Eco Swiss China Time Ltd kontra Benetton International NV. 1999 EBHT I-03055
- C-128/97 és C-137/97. Italia Testa és Mario Modesti elleni büntetőeljárás, Società Italiana degli Autori ed Editori (SIAE) részvételével. 1998 EBHT I-02181
- C-140/97 Walter Rechberger, Renate Greindl, Hermann Hofmeister és társai kontra Republik Österreich. 1999 EBHT I-03499
- C-149/97 The Institute of the Motor Industry kontra Commissioners of Customs and Excise. 1998 EBHT I-07053
- C-236/97 Skatteministeriet kontra Aktieselskabet Forsikrinsselskabet Codan. 1998 EBHT I-08679
- C-267/97 Eric Coursier kontra Fortis Bank és Martine Bellami, férjezett neve Coursier. 1999 EBHT I-02543
- C–292/97 Kjell Karlsson és társai. 2000 EBHT I–02737
- C-295/97 Industrie Aeronautiche e Meccaniche Rinaldo Piaggio SpA kontra International Factors Italia SpA (Ifitalia), Dornier Luftfahrt GmbH és Ministero della Difesa. 1999 EBHT I-03735
- C-418/97 és C-419/97 ARCO Chemie Nederland Ltd kontra Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (C-418/97. sz. ügy) és Vereniging Dorpsbelang Hees, Stichting Werkgroep Weurt+ és Vereniging Stedelijk Leefmilieu Nijmegen kontra Directeur van de dienst Milieu en Water van de provincie Gelderland (C-419/97. sz. ügy). 2000 EBHT I-04475
- C-424/97 Salomone Haim kontra Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein. 2000 EBHT I-05123
- C-435/97 World Wildlife Fund (WWF) és társai kontra Autonome Provinz Bozen és társai 1999 EBHT I-05613
- C-437/97 Evangelischer Krankenhausverein Wien kontra Abgabenberufungskommission Wien és Wein & Co. HandelsgesmbH kontra Oberösterreichische Landesregierung. 2000 EBHT I-01157
- C-440/97 GIE Groupe Concorde és társai kontra Capitaine commandant le navire "Suhadiwarno Panjan" és társai 1999 EBHT I-06307
- C-7/98 Dieter Krombach kontra André Bamberski 2000 EBHT I-01935
- C-106/98 P. Comité d'Entreprise de la Société Française de Production, Syndicat National de Radiodiffusion et de Télévision CGT (SNRT-CGT), Syndicat Unifié de Radio et de Télévision CFDT (SURT-CFDT), Syndicat National Force Ouvrière de Radiodiffusion et de Télévision, Syndicat National de l'Encadrement Audiovisuel CFE-CGC (SNEA-CFE-CGC) kontra Európai Közösségek Bizottsága 2000 EBHT I-03659
- C-110/98–C-147/98 Gabalfrisa SL és társai kontra Agencia Estatal de Administración Tributaria (AEAT) 2000 EBHT I-01577

- C-180/98–C-184/98. Pavlov és társai kontra Stichting Pensioenfonds Medische Specialisten 2000. EBHT I-06451
- C-195/98 Österreichischer Gewerkschaftsbund, Gewerkschaft öffentlicher Dienst kontra Osztrák köztársaság 2000 EBHT I-10497
- C-200/98 X AB, Y AB kontra Riksskatteverket 1999 EBHT I-08261
- C-236/98 Jämställdhetsombudsmannen kontra Örebro läns landsting. 2000 EBHT I-02189
- C-240/98–C-244/98. Océano Grupo Editorial SA és Rocío Murciano Quintero (C-240/98) José M. Sánchez Alcón Prades (C-241/98), José Luis Copano Badillo (C-242/98), Mohammed Berroane (C-243/98), Emilio Viñas Feliu (C-244/98) kontra Salvat Editores SA 2000 EBHT I-04941
- C-281/98 Roman Angonese kontra Cassa di Risparmio di Bolzano SpA 2000 EBHT I-04139
- C-286/98 P. Stora Kopparbergs Bergslags AB kontra Bizottság 2000 EBHT I-09925
- C-352/98 P. Laboratoires Pharmaceutiques Bergaderm SA és Jean-Jacques Goupil, residing at Chevreuse kontra Bizottság 2000 EBHT I-05291
- C-379/98 PreussenElektra AG kontra Schleswag AG 2001 EBHT I-02099
- C-393/98 Ministério Público, António Gomes Valente kontra Fazenda Pública2001 EBHT I-01327
- C-397/98 és 410/98 Metallgesellschaft Ltd és társai (C-397/98), Hoechst AG, Hoechst (UK) Ltd (C-410/98) kontra Commissioners of Inland Revenue, valamint HM Attorney General 1998 EBHT I-01727
- C-407/98 Katarina Abrahamsson, Leif Anderson kontra Elisabet Fogelqvist 2000 EBHT I-05539
- C-420/98 W.N. kontra Staatssecretaris van Financiën 2000. EBHT I-02847.
- C-422/98 Colonia Versicherung AG Zweigniederlassung München és társai kontra Belga állam 1999 EBHT I-01279
- C-441/98 és C-442/98 Kapniki Mikhailidis AE kontra Idrima Kinonikon Asphaliseon (IKA) egyesített ügyek 2000 EBHT I-07145
- C-36/99 Idéal tourisme SA konta Belga állam 2000 EBHT I-6049
- C-120/99 Olaszország kontra Európai Unió Tanácsa 2001 EBHT I–07997
- C-150/99 Svéd állam és Stockholm Lindöpark AB valamint Stockholm Lindöpark AB Svéd állam 2001. EBHT I-00493
- C-173/99 The Queen kontra Secretary of State for Trade and Industry ex parte: Broadcasting, Entertainment, Cinematographic and Theatre Union (BECTU) 2001 EBHT I-04881
- C-178/99 Doris Salzmann 2001 EBHT I-04421
- C-226/99 Siples Srl kontra Ministero delle Finanze, Servizio della Riscossione dei Tributi - Concessione Provincia di Genova - San Paolo Riscossioni Genova SpA 2001 EBHT I-00277
- C-239/99 Nachi Europe GmbH kontra Hauptzollamt Krefeld 2001 EBHT I-01197
- C-306/99 Banque internationale pour l'Afrique occidentale SA (BIAO) kontra Finanzamt für Großunternehmen in Hamburg 2003 EBHT I-00001
- C-309/99 J.C.J. Wouters, J.W. Savelbergh, Price Waterhouse Belastingadviseurs BV kontra Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten 2002 EBHT I-01577

- C-390/99 Canal Satélite Digital SL and Administracíon General del Estado, intervener: Distribuidora de Televisión Digital SA (DTS), kontra Administración General del Estado 2002 EBHT I-00607
- C-424/99 Bizottság kontra Ausztria 2001 EBHT I-09285
- C-453/99 Courage Ltd kontra Bernard Crehan 2001 EBHT I-06297
- C-472/99 Clean Car Autoservice GmbH kontra Stadt Wien és Ausztria 2001 EBHT I-9687
- C-475/99 Ambulanz Glöckner kontra Landkreis Südwestpfalz 2001 EBHT I-08089
- C-516/99 Walter Schmid 2002 EBHT I-04573
- C-17/00 François De Coster kontra Collège des bourgmestre et échevins de Watermael-Boitsfort 2001 EBHT I-09445
- C-23/00 P. Európai UnióTanácsa kontra Boehringer Ingelheim Vetmedica GmbH e.a. 2002 EBHT I-01873
- C-31/00 Conseil National de l'Ordre des Architectes kontra Nicolas Dreessen 2002 EBHT I-00663
- C-50/00 Unión de Pequeños Agricultores kontra Európai Unió Tanácsa 2002 EBHT I-06677
- C-60/00 Mary Carpenter kontra Secretary of State for the Home Department 2002 EBHT I-06279
- C-99/00 Kenny Roland Lyckeskog 2002. EBHT I-04839
- C-112/00 Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzüge kontra Osztrák Köztársaság 2003 EBHT I-05659
- C-118/00 Gervais Larsy kontra Institut national d'assurances sociales pour travailleurs indépendants (Inasti) 2001 EBHT I-05063
- C-129/00. Bizottság kontra Olaszország 2003 EBHT I-14637
- C-167/00 Verein für Konsumenteninformation kontra Karl Heinz Henkel 2002 EBHT I-08111
- C-182/00 Lutz GmbH és társai 2002 EBHT I-00547
- C-204/00, C-205/00, C-211/00, C-213/00, C–217/00 és C-219/00 Aalborg Portland A/S és társai kontra Európai Közösségek Bizottsága egyesített ügyek 2004 EBHT I-00123
- C-224/00 Bizottság kontra Olaszország 2002 EBHT I-02965
- C-255/00 Grundig Italiana SpA kontra Minstero delle Finanze 2002 EBHT I-08003
- C-256/00 Besix SA kontra Wasserreinigungsbau Alfred Kretzschmar GmbH & Co. KG (WABAG), Planungs- und Forschungsgesellschaft Dipl. Ing. W. Kretzschmar GmbH & Co. KG (Plafog) 2002 EBHT I-01699
- C-265/00 Campina Melkunie BV kontra Benelux-Merkenbureau 2004 I-01699
- C-271/00 Gemeente Steenbergen kontra Luc Baten 2002. EBHT I-10489
- C-312/00 P. Bizottság kontra Camar Srl és Tico 2002 EBHT I-11355
- C-334/00 Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA kontra Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS) 2002 EBHT I-07357
- C-378/00 Bizottság kontra Parlament és Tanács 2003 EBHT I-00937
- C-442/00 Ángel Rodríguez Caballero kontra Fondo de Garantía Salarial (Fogasa) 2002 EBHT I-11915
- C-447/00 Holto Ltd 2002 EBHT I-00735
- C-453/00. Kühne & Heitz NV v Productschap voor Pluimvee en Eieren 2004 EBHT I-00837

- C-469/00 Ravil SARL kontra Bellon import SARL, Biraghi SpA 2003 EBHT I-05053
- C-472/00 P. Bizottság kontra Fresh Marine Company A/S 2003 EBHT I-07541
- C-473/00 Cofidis SA kontra Jean-Louis Fredout 2002 EBHT I-10875
- C-2-3/01 P. Bundesverband der Arzneimittel-Importeure e kontra Bizottság 2004 EBHT I-00023
- C-13/01 Safalero Srl kontra Prefetto di Genova 2003 EBHT I-08679
- C-63/01 Samuel Sidney Evans kontra The Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions, and The Motor Insurers' Bureau 2003 EBHT I-14447
- C-109/01 Secretary of State for the Home Department kontra Hacene Akrich 2003 EBHT I-09607
- C-117/01 K.B. kontra National Health Service Pensions Agency, Secretary of State for Health 2004 EBHT I-00541
- C-167/01 Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam kontra Inspire Art Ltd 2003 EBHT I-10155.
- C-186/01.R. Alexander Dory kontra Német Szövetségi Köztársaság 2001 EBHT I-07823
- C-187/01 és C-385/01 Hüseyin Gözütok (C-187/01) és Klaus Brügge (C-385/01) egyesített ügyek 2003 EBHT I-01345
- C-198/01 Consorzio Industrie Fiammiferi (CIF) kontra Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato 2003. EBHT I-08055
- C-224/01 Gerhard Köbler kontra Ausztria 2003 EBHT I-10239.
- C-264/01, C-306/01, C-354/01. és C-355/01 AOK Bundesverband és társai kontra Ichthyol-Gesellschaft Cordes, Hermani & Co., Mundipharma GmbH, Gödecke GmbH, Intersan, Institut für pharmazeutische und klinische Forschung GmbH egyesített ügyek 2004 I-02493
- C-266/01 Préservatrice foncière TIARD SA kontra Holland állam 2003 EBHT I-04867
- C-275/01 Sinclair Collis Ltd kontra Commissioners of Customs and Excise 2003 EBHT I-05965
- C–304/01 Spanyolország kontra Bizottság 2004. EBHT I–07655
- C-314/01 Siemens AG Österreich, ARGE Telekom & Partner kontra Hauptverband der österreichischen Sozialversicherungsträger 2004 EBHT I-02549.
- C-380/01 Gustav Schneider kontra Bundesminister für Justiz 2004 EBHT I-01389
- C-397/01–C-403/01 Bernhard Pfeiffer (C-397/01), Wilhelm Roith (C-398/01), Albert Süß (C-399/01), Michael Winter (C-400/01), Klaus Nestvogel (C-401/01), Roswitha Zeller (C-402/01), Matthias Döbele (C-403/01) kontra Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV egyesített ügyek 2004 EBHT I-08835
- C-433/01 Freistaat Bayern kontra Jan Blijdenstein 2004 EBHT I-00981
- C-467/01 Ministero delle Finanze kontra Eribrand SpA, korábban Eurico Italia SpA 2003. EBHT I-06471
- C-486/01 P. Front national kontra Európai Parlament 2004 EBHT I-06289
- C-491/01 The Queen v Secretary of State for Health, ex parte: British American Tobacco (Investments) Ltd és Imperial Tobacco Ltd SA2002 EBHT I-11453
- C-1/02 Privat-Molkerei Borgmann GmbH & Co. KG kontra Hauptzollamt Dortmund 2000 EBHT I-03219

- C-30/02 Recheio - Cash & Carry SA kontra Fazenda Pública/Registo Nacional de Pessoas Colectivas 2004 EBHT I-06051
- C-36/02 Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH kontra Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn 2004 EBHT I-09609
- C-151/02 Landeshauptstadt Kiel kontra Norbert Jaeger 2003 EBHT I-8389
- C-153/02 Valentina Neri kontra European School of Economics (ESE Insight World Education System Ltd) 2003 EBHT I-13555.
- C-189/02 P, C-202/02 P, C 205/02 P - C 208/02 P és C 213/02 P. Dansk Rørindustri A/S és társai kontra Európai Közösségek Bizottsága egyesített ügyek 2005 EBHT I-05425
- C-233/02 Franciaország kontra Bizottság 2004 EBHT I-02759.
- C-234/02 Ombudsman kontra Frank Lamberts 2004 EBHT I-02803
- C-263/02 P. Európai Közösségek Bizottsága kontra Jégo-Quéré & Cie SA 2004 EBHT I-03425
- C-265/02 Frahuil SA kontra Assitalia SpA2004. EBHT I-01543
- C-281/02 Andrew Owusu kontra N.B. Jackson, trading as 'Villa Holidays Bal-Inn Villas' and Others 2005 EBHT I-01383
- C-286/02 Bellio F.lli kontra Prefettura di Treviso 2004 EBHT I-03465
- C-304/02 Bizottság kontra Franciaország 2005 EBHT I-06263
- C-428/02 Fonden Marselisborg Lystbådehavn kontra Skatteministeriet, and Skatteministeriet v Fonden Marselisborg Lystbådehavn 2005 EBHT I-01527.
- C-467/02 Inan Cetinkaya kontra Land Baden-Württemberg 2004 EBHT I-10895
- C-17/03 Vereniging voor Energie, Milieu en Water és társai kontra Directeur van de Dienst uitvoering en toezicht energie 2005 EBHT I-04983
- C-53/03 Farmakopoion Aitolias & Akarnanias (Syfait) és társai kontra GlaxoSmithKline plc és mások 2005 EBHT I-04609
- C-105/03 Maria Pupino 2005 EBHT I-5285
- C-110/03 Belgium kontra Bizottság 2005 EBHTI-02801
- C-134/03 Viacom Outdoor Srl kontra Giotto Immobilier SARL 2005. EBHT I-01167
- C-136/03 Georg Dörr kontra Sicherheitsdirektion für das Bundesland Kärnten és Ibrahim Ünal v Sicherheitsdirektion für das Bundesland Vorarlberg 2005 EBHT I-04759
- C-165/03 SABU Schuh & Marketing GmbH és társai részvételével folyó Mathias Längst 2005 EBHT I-5637.
- C-173/03 Traghetti del Mediterraneo SpA, in liquidation kontra Olaszország 2006 EBHT I-05177
- C-176/03 Bizottság kontra Tanács 2005 EBHT I-07879
- C-198/03 P. Bizottság kontra CEVA Santé Animale SA, Pfizer Enterprises Sàrl, International Federation for Animal Health (IFAH) 2005 EBHT I-06357
- C-211/03, C-299/03 és C-316/03-C-318/03 HLH Warenvertriebs GmbH, az Orthica BV kontra Bundesrepublik Deutschland egyesített ügyek 2005 EBHT I-05141
- C-267/03 Lars Erik Staffan Lindberg 2005 EBHT I-03247
- C-284/03 Belga állam kontra Temco Europe SA 2004 EBHT I-11237
- C-320/03 Bizottság kontra Ausztria 2005 EBHT I-09871
- C-347/03 Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia and Agenzia regionale per lo sviluppo rurale (ERSA) kontra Ministero delle Politiche Agricole e Forestali 2005 EBHT I-03785
- C-380/03 Németország kontra Parlament és Tanács 2006 EBHT I-11573

- C-402/03 Skov AEg kontra Bilka Lavprisvarehus A/S és Bilka Lavprisvarehus A/S kontra Jette Mikkelsen, Michael Due Nilsen 2006 EBHT I-00199
- C-405/03 Class International BV kontra Colgate-Palmolive Company, Unilever NV, SmithKline Beecham plc, Beecham Group plc 2005 EBHT I-08735
- C-411/03 SEVIC Systems AG 2005 EBHT I-10805
- C-443/03 Götz Leffler kontra Berlin Chemie AG 2005 EBHT I-09611
- C-453/03, C-11/04, C-12/04 és C-194/04 ABNA Ltd (C-453/03.), a Denis Brinicombe, a BOCM Pauls Ltd, a Devenish Nutrition Ltd, a Nutrition Services (International) Ltd és a Primary Diets Ltd kérelme alapján a The Queen kontra Secretary of State for Health és Food Standards Agency; a Fratelli Martini & C. SpA (C-11/04.) és a Cargill Srl kontra Ministero delle Politiche Agricole e Forestali, Ministero della Salute és Ministero delle Attività Produttive; a Ferrari Mangimi Srl (C-12/04.) és az Associazione nazionale tra i produttori di alimenti zootecnici (Assalzoo) kontra Ministero delle Politiche Agricole e Forestali, Ministero della Salute és Ministero delle Attività Produttive; valamint a Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (Nevedi) (C-194/04.) kontra a Productschap Diervoeder egyesített ügyek 2005 EBHT I-10423
- C-461/03 Gaston Schul Douane-expediteur BV kontra Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 2005 EBHT I-10513
- C-495/03 Intermodal Transports BV kontra Staatssecretaris van Financien 2005 EBHT I-08151
- C-507/03 Európai Közösségek Bizottsága kontra Írország 2007 EBHT I-09777
- C-540/03 Európai Parlament kontra Európai Unió Tanácsa 2006 EBHT I-05769
- C-28/04 Tod's SpA és Tod's France SARL kontra Heyraud 2005. EBHT I-05781
- C-73/04 Brigitte és Marcus Klein kontra Rhodos Management Ltd 2005 EBHT I-8667
- C-96/04 Standesamt Stadt Niebüll kontra Stefan Grunkin, Dorothee Regina Paul 2006. EBHT I-03561
- C-113/04 Technische Unie BV kontra az Európai Közösségek Bizottsága, CEF City Electrical Factors BV, CEF Holdings Ltd, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied 2007 EBHT I-08831
- C-144/04 Werner Mangold kontra Rüdiger Helm 2005 EBHT I-09981
- C-154/04 és C-155/04 Alliance for Natural Health és társai kérelmére The Queen kontra Secretary of State for Health és a National Association of Health Stores és társai kérelmére The Queen kontra Secretary of State for Health egyesített ügyek 2005 EBHT I-06457
- C-212/04 Konstantinos Adeneler, Pandora Kosa-Valdirka, Nikolaos Markou, Agapi Pantelidou, Christina Topalidou, Apostolos Alexopoulos, Konstantinos Vasiniotis, Vasiliki Karagianni, Apostolos Tsitsionis, Aristeidis Andreou, Evangelia Vasila, Kalliopi Peristeri, Spyridon Sklivanitis, Dimosthenis Tselefis, Theopisti Patsidou, Dimitrios Vogiatsis, Rousas Voskakis, Vasileios Giatakis kontra Ellinikos Organismos Galaktos (ELOG) 2006 EBHT I-06057
- C-222/04 Ministero dell'Economia e delle Finanze kontra Cassa di Risparmio di Firenze SpA, Fondazione Cassa di Risparmio di San Miniato és Cassa di Risparmio di San Miniato SpA 2006 EBHT I-00289
- C-280/04 Jyske Finans A/S kontra Skatteministeriet 2005 EBHT I-10683.
- C-289/04 Showa Denko KK kontra az Európai Közösségek Bizottsága 2006 EBHT I-05859

- C-295/04-C-298/04 Vincenzo Manfredi kontra Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA (C-295/04), Antonio Cannito kontra Fondiaria Sai SpA (C-296/04) és Nicolò Tricarico (C-297/04), Pasqualina Murgolo (C-298/04) kontra Assitalia SpA egyesített ügyek 2006 EBHT I-06619
- C-308/04 P. SGL Carbon AG kontra Európai Közösségek Bizottsága 2006 EBHT I.-05977
- C-311/04 Algemene Scheeps Agentuur Dordrecht BV kontra Inspecteur der Belastingdienst - Douanedistrict Rotterdam 2006 EBHT I-00609
- C-332/04 Bizottság kontra Spanyolország 2006 EBHT I-00040
- C-343/04 Land Oberösterreich kontra ČEZ, a.s. 2006 EBHT I-04557
- C-344/04 The Queen kontra Department for Transport ügyben 2006 EBHT I-00403
- C-361/04 P. Claude Ruiz-Picasso, Paloma Ruiz-Picasso, Maya Widmaier-Picasso, Marina Ruiz-Picasso, Bernard Ruiz-Picasso kontra Belső Piaci Harmonizációs Hivatal 2006 EBHT I-00643
- C-417/04 P. Regione Siciliana kontra az Európai Közösségek Bizottsága 2006. EBHT I-03881
- C-419/04 Conseil général de la Vienne kontra Directeur général des douanes et droits indirects 2006 EBHT I-05645.
- C-467/04 Giuseppe Francesco Gasparini, José Ma L. A. Gasparini,Giuseppe Costa Bozzo, Juan de Lucchi Calcagno, Francesco Mario Gasparini, José A. Hormiga Marrero, Sindicatura Quiebra 2006 EBHT I-09199
- C-479/04 Laserdisken ApS kontra Kulturministeriet 2006 EBHT I-08089
- C-496/04 Slob kontra Productschap Zuivel 2006 EBHT I-8257
- C-20/05 Karl Josef Wilhelm Schwibbert 2007 EBHT I-09447
- C–36/05. Európai Közösségek Bizottsága kontra Spanyol Királyság 2006 EBHT I-10313
- C-119/05 Ministerro dell'Industria, del Commercio et dell'Artigianato kontra Lucchini Siderurgica SpA 2007 EBHT I-06199
- C-127/05 Európai Közösségek Bizottsága kontra Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága 2007 EBHT I.-04619
- C-217/05 Confederación Espanñola de Empresarios de Estaciones de Servicio kontra Compañía Española de Petróleos SA 2006 EBHT I-11987
- C-222/05-C-225/05 J. van der Weerd, a Maatschap Van der Bijl, J.W. Schoonhoven (C-222/05), id. H. de Rooy, ifj. H. de Rooy (C-223/05), a Maatschap H. en J. van 't Oever, a Maatschap F. van 't Oever en W. Fien, B. van 't Oever, a Maatschap A. en J. Fien, a Maatschap K. Koers en J. Stellingwerf, H. Koers, a Maatschap K. en G. Polinder, G. van Wijhe (C-224/05), B. J. van Middendorp (C-225/05) kontra Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit egyesített ügyek 2007 EBHT I-04233
- C-246/05 Armin Häupl kontra Lidl Stiftung & Co. KG 2007 EBHT I.-04673
- C-266/05. P. Jose Maria Sison kontra Európai Unió Tanácsa 2007 EBHT I-01233
- C-286/05 Reinhold Haug kontra Land Baden-Württemberg 2006 EBHT I-04121
- C-288/05 Jürgen Kretzinger kontra Hauptzollamt Augsburg 2007 EBHT I-06441
- C-290/05 és C-333/05 Nádasdi Ákos kontra Vám- és Pénzügyőrség Észak-Alföldi Regionális Parancsnoksága (C-290/05), Németh Ilona kontra Vám- és

Pénzügyőrség Dél-Alföldi Regionális Parancsnoksága (C-333/05) egyesített ügyek 2006 EBHT I-10115.

- C-291/05 Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie kontra R. N. G. Eind 2007 EBHT I-10719
- C-303/05 Advocaten voor de Wereld VZW kontra Leden van de Ministerrad 2007 EBHT I-03633
- C-307/05. Yolanda Del Cerro Alonso kontra Osakidetza (Servicio Vasco de Salud) 2007 EBHTI-07109
- C-341/05 Laval un Partneri Ltd kontra Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundets avd. 1, Byggettan, Svenska Elektrikerförbundet 2007 EBHT I-11767
- C-389/05 Európai Közösségek Bizottsága kontra Francia Köztársaság ügyben 2008-07-17-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem tették közé)
- C-402/05 P. és C-415/05 P. Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation kontra Tanács és Bizottság egyesített ügyekben 2008. szeptember 3-án hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett)
- C-403/05 az Európai Parlament kontra Európai Közösségek Bizottsága 2007 EBHT I-09045
- C-429/05 Max Rampion, Marie-Jeanne Godard, férjezett neve: Rampion kontra Franfinance SA, K par K SAS 2007 EBHTI-08017
- C-432/05 Unibet (London) Ltd, Unibet (International) Ltd kontra Justitiekanslern 2007EBHT I-02271
- C-438/05 International Transport Workers' Federation, Finnish Seammen's Union kontra Viking Line ABP, OÜ Viking Line Eesti 2007 EBHT I-10779
- C-441/05 Société Roquette Frères kontra Ministère de l'Agriculture, de l'Alimentation, de la Pêche et de la Ruralité 2007 EBHT I-1993
- C-457/05 Schutzverband der Spirituosen-Industrie eV kontra Diageo Deutschland GmbH 2007 EBHT I-08075
- C-2/06 Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas ügyben 2008 február 12-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett)
- C-45/06 Campina Gmbh & Co., anciennement TUFFI Campina emzett GmbH kontra Hauptzollamt Frankfurt (Oder) 2007 EBHT I-02089
- C-194/06 Staatssecretaris van Financiën kontra Orange European Smallcap Fund N. V. ügyben 2008. május 20-án hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett)
- C-210/06 Cartesio (még nem született ítélet)
- C 275/06 Productores de Música de España (Promusicae) kontra Telefónica de España SAU ügyben 2008. január 29-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem tették közzé)
- C-303/06 S. Coleman kontra Attridge Law, Steve Law 2008-07-17-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem tették közé)
- C–341/06 és C–342/06 Chronopost SA (C-341/06. P. sz. ügy), La Poste (C-342/06. P. sz. ügy kontra Union française de l'express (UFEX), DHL Express (France) SAS, Federal express international (France) SNC, CRIE SA, az Európai Közösségek Bizottsága, Francia Köztársaság egyesített ügyek 2008. július 1-jén hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett)
- C-347/06 ASM Brescia SpA kontra Comune di Rodengo Saiano (Anigas – Associazione Nazionale Industriali del Gas) 2008-07-17-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem tették közé)

- C-454/06 pressetext Nachrichtenagentur GmbH kontra Republik Österreich (Bund), APA-OTS Originaltext-Service GmbH, APA AUSTRIA PRESSE AGENTUR registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung ügyben 2008. június 19-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett)
- C-164/07 James Wood kontra Fonds de Garantie des victimes des acted de Terrorisme et d'autres Infractions 2008-06-05-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem tették közé)
- C-219/07 Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers VZW, Andibel VZW kontra Belgium ügyben 2008. június 19-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett)
- C-276/07 Nancy Delay kontra az Università degli studi di Firenze, az Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) kontra Olaszország 2008-05-15- én hozott ítélet (EBHT-ben még nem tették közé)
- C-127/08 Blaise Baheten Metock, Hanette Eugenie Ngo Ikeng, Christian Joel Baheten, Samuel Zion Ikeng Baheten, Hencheal Ikogho, Donna Ikogho, Roland Chinedu, Marlene Babucke Chinedu, Henry Igboanusi, Roksana Batkowska kontra Minister for Justice, Equality and Law Reform ügyben, 2008. július 25-én hozott ítélet (EBHT-ben még nem közzétett)
- C-195/08 PPU Inga Rinau ügyben 2008. július 11-én született ítélet (EBHT-ben még nem tették közé)
- C-296/08 PPU Ignacio Pedro Santesteban Goicoechea ügyben 2008. augusztus 12-én született ítélet (EBHT-ben még nem tették közé)

- Opinion 1/91 Re a Draft Treaty on European Economic Area EBHT I-6079
- Re a Revised Draft Treaty on European Economic Area EBHT I-2821
- Bíróság 1991. december 14-i 1/91. sz. véleménye (1991 EBHT I-6079.)

- T-15/89 Chemie Linz AG kontra az Európai Közösségek Bizottsága.1992 EBHT II-01275
- T-79, 84, 86, 91, 94, 96, 98, 102, 104/89 BASF AG és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1992 EBHT II-00315
- T-113/89 Nederlandse Associatie van de Farmaceutische Industrie "Nefarma" és Bond van Groothandelaren in het Farmaceutische Bedrijf kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1990 EBHT II-00797
- T-141/89 Tréfileurope Sales SARL kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1995 EBHT II-00791
- T-3/93 Société anonyme à participation ouvrière Compagnie nationale Air France kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1994 EBHT II-00121
- T-5/93 Roger Tremblay és François Lucazeau et Harry Kestenberg kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1995 EBHT II-00185
- T-435/93 Association of Sorbitol Producers within the EC (ASPEC), Cerestar Holding BV, Roquette Frères SA és Merck oHG kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1995 EBHT II-01281.
- T-481/93 és T-484/93 Vereniging van Exporteurs in Levende Varkens és társai et Nederlandse Bond van Waaghouders van Levend Vee és társai kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1995 EBHT II-02941
- T-374, 375, 384, 388/94 European Night Services Ltd (ENS), Eurostar (UK) Ltd, korábban: European Passenger Services Ltd (EPS), Union internationale des chemins de fer (UIC), NV Nederlandse Spoorwegen (NS) és Société

nationale des chemins de fer français (SNCF) kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1998 EBHT II-03141

- T-390/94 Aloys Schröder, Jan és Karl-Julius Thamann kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1997 EBHT II-00501
- T-126/95 Dumez kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1995 EBHT II-02863
- T-213/95 és T-18/96 Stichting Certificatie Kraanverhuurbedrijf (SCK) és Federatie van Nederlandse Kraanbedrijven (FNK) kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1997 EBHT II-01739
- T-17/96 Télévision française 1 SA (TF1) kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1999 EBHT II-01757
- T-69/96 Hamburger Hafen- und Lagerhaus Aktiengesellschaft, Zentralverband der Deutschen Seehafenbetriebe eV és Unternehmensverband Hafen Hamburg eV kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 2001 EBHT II-01037
- T-102/96 Gencor Ltd kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1997 EBHT II-00879
- T-125/96 és T-152/96 Boehringer Ingelheim Vetmedica GmbH és C.H. Boehringer Sohn kontra az Európai Unió Tanácsa (T-125/96. sz. ügy) és az Európai Közösségek Bizottsága (T-152/96. sz. ügy). 1999. EBHT II-03427
- T-185/96, T-189/96 és T-190/96 Riviera Auto Service Etablissements Dalmasso SA, Garage des quatre vallées SA, Pierre Joseph Tosi, Palma SA (CIA - Groupe Palma), Christophe és Gérard Palma kontra az Európai Közösségek Bizottsága. 1999 EBHT II-00093
- T-112/98 Mannesmannröhren-Werke kontra Európai Közösségek Bizottsága 2001EBHT II-00729
- T-127/98 UPS Europe SA kontra Európai Közösségek Bizottsága 1999 EBHT II-02633.
- T-222/99, T-327/99 és T-329/99 Martinez és társai kontra Európai Parlament egyesített ügyek 2001 EBHT II-02823
- T-67/00, T-68/00, T-71/00 és T-78/00 JFE Engineering és társai kontra Európai Közösségek Bizottsága egyesített ügyek 2004 EBHT II-02501
- T-170/00 Förde-Reederei kontra Tanács és Bizottság 2002 EBHT II-00515.
- T-33/01 Infront WM AG, korábban KirchMedia WM AG kontra Európai Közösségek Bizottsága 2005 EBHT II-5897
- T-151/01 Duales System Deutschland kontra Európai Közösségek Bizottsága 2001 EBHT II-03295
- T-210/01 General Electric Company kontra Európai Közösségek Bizottsága 2005. EBHT II-05575
- T-304/01 Julia Abad Pérez, Confederación de Organizaciones de Agricultores y Ganaderos, Unió de Pagesos kontra Európai Unió Tanácsa és Európai Közösségek Bizottsága 2006 EBHT II-04857
- T-306/01 Yusuf és Al Barakaat International Foundation kontra Tanács és Bizottság 2005 EBHT II-03533.
- T-22/02 és T-23/02 Sumitomo Chemical és Sumika Fine Chemicals kontra Bizottság 2005 EBHT II-04065
- T-2/03. Verein für Konsumenteninformation kontra az Európai Közösségek Bizottsága 2005 ECR II-01121
- T-194/04. Bavarian Lager kontra Bizottság 2007 EBHT II-04523
- T-240/04 Francia Köztársaság kontra Európai Közösségek Bizottsága 2007 EBHT II-04035

- T-380/04. Ioannis Terezakis kontra Európai Közösségek Bizottsága (EBHT-ben még nem közzétett)
- T-395/04 Air One SpA kontra Európai Közösségek Bizottsága 2006 EBHT II-01343.
- T-474/04. Pergan Hilfsstoffe für Industrielle Prozesse GmbH kontra az Európai Közösségek Bizottsága 2007 EBHT II-04225
- T-216/05 Mebrom NV kontra Európai Közösségek Bizottsága 2007 EBHT II-01507

- F-1/05. Pia Landgren v. Európai Képzési Alapítvány (ETF) 2006-10-26-án hozott ítélet (nem közzétett)

- EJEB Campbell és Fell kontra Egyesült Királyság ügyben 1984. június 28-án hozott ítélete [A. sorozat, 80. szám]
- EJEB De Cubber kontra Belgium ügyben 1984. október 26-án hozott ítélete [A. sorozat, 86. szám]
- EJEB, 2000. június 22-i Coëme kontra Belgium ítélet, Ítéletek és Határozatok Tára 2000-VII, 145. §

- COM Decision 3.2.1999 REWE/Meinl, OJ 1999, L 274,1
- COM Decision 94/601/EG of 13. 07. Karton, ABI 1994 L 243, 1
- COM Decision 71/222/EEC FN OJ 1971 L134,6
- COM Decision 93/49/EEC Ford OJ 1993 L20,14
- COM Decision 94/986/EC Philips OJ 1994 L 378,37
- COM Decision 94/322/EC Exxon/Shell OJ 1994 L144,20

- C-231/96 Edis-ügyben adott főtanácsnoki indítvány
- C–17/00 De Coster ügyben hozott ítélet (2001 EBHT I–9445) alapjául szolgáló ügyben 2001. június 28-án ismertetett indítvány
- Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnok C-246/05 Armin Häupl kontra Lidl Stiftung & Co. KG ügyben 2006. október 26-án ismertetett indítványa
- C. Stix-Hackl főtanácsnok 2006. március 23-i C-149/05. Harold Price kontra Conseil des ventes volontaires de meubles aux enchères publiques ügyben előterjesztett indítványa
- V. Trstenjak főtanácsnok 2007. március 6-i C-1/06. Bonn Fleisch Ex- und Import GmbH kontra Hauptzollamt Hamburg-Jonas ügyben előterjesztett indítványa
- V. Trstenjak főtanácsnok 2007. március 29-i C-80/06. Carp Snc di L. Moleri és V. Corsi Associazione Nazionale Artigiani Legno e Arredamenti kontra Ecorad Srl ügyben előterjesztett indítványa
- E. Sharpston főtanácsnok 2006. március 7-i C-166/05. Rudi Heger GmbH kontra Finanzamt Graz-Stadt ügyben előterjesztett indítványa
- Philipe Léger főtanácsnoknak a C-353/99 Hautala ügyhöz készített záróindítványa
- Jean Mischonak a C-64/00 Booker & Hydro ügyben készített záróindítványa
- Geelhoed főtanácsnok C-304/02 Európai Közösségek Bizottsága kontra Francia Köztársaság ügyben 2004. április 29-én előterjesztett indítványa

- P. Léger főtanácsnok C-380/03 Németországi Szövetségi Köztársaság kontra Európai Parlament és Európai Unió Tanácsa ügyben 2006. június 13-án ismertetett indítványa
- L. A. Geelhoed főtanácsnok C-119/05 Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato kontra Lucchini Siderurgica SpA ügyben 2006. szeptember 14-én ismertetett indítványa
- C. Stix-Hackl főtanácsnok C-443/03. Götz Leffler kontra Berlin Chemie AG ügyben 2005. június 28-án előterjesztett indítványa
- C–259/04 Emanuel ügyben hozott ítélet (2006 EBHT I–3089.) alapjául szolgáló ügyben ismertetett indítvány
- Poiares Maduro főtanácsnok C-210/06 Cartesio Oktató és Szolgáltató bt. ügyben 2008. május 22-én ismertetett indítványa